

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG
ÉVLAPJAI

XLV. KÖTET

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

NEGYVENÖTÖDIK KÖTET.

1910—1911.

*E kötet tartalmazza a Kisfaludy-Társaság 1831—1910-ig megjelent
összes kiadványainak jegyzékét.*

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1911.

Magyar Királyság

J. A. T. A. I. V. É.

MAGYAR NEMZET

ÉRTÉKES ÉS SZERENCSÉES

NYOMATÉK

TARTALOMJEGYZÉK.

I.

A LXV. ünnepélyes közlés.

	<i>Lap</i>
Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde.....	7
Vargha Gyula titkári jelentése	13
Jakab Ödön: Lejárt istenek (költemény)	18
Riedl Frigyes: Korhatások Petőfi költészetében (tanulmány)	21
Bárd Miklós: Palimon és Katicis (költemény)	37
Gárdonyi Géza: Világtalan Miska (elbeszélés)	40
Alexander Bernát: Az ember tragédiája (jubiláris emlékezés)	54

II.

A Kisfaludy-Társaság a Mikszáth-jubileumon.

Beöthy Zsolt: Üdvözlő beszéd Mikszáth Kálmánhoz	63
Kozma Andor: A mesemondó (költemény)	65

III.

Székfoglaló.

Szávay Gyula: 1. Apró versek (A fülemile, A népjogok, Rügyóriások.) 2. Büntett a gyufagyárban. 3. A májusfa vörös virága (költemények)	71
---	----

IV.

A tagok munkálataiból.

Beöthy Zsolt: Arany János nagykőrösi szobra előtt (emlékbeszéd)	83
Kozma Andor: Erkel Ferencz (költemény)	92
Hegedűs István: Tolstoj (költemény)	94

V.

Vendégeknek a havi üléseken felolvasott dolgozataiból.

Nagy Zsigmond: Vondel Luciferjéről (tanulmány)	99
Thaly Loránt: II. Napoleon (műfordítás Hugó Victor után, francziából).	125
Bán Aladár: A Kalevipoeg-ből (műfordítás észtből, bevezetéssel)	132

VI.

Elhunyt tagok emléke.

	<i>Lap</i>
Szávay Gyula: Szüry Dénes rendes tag emlékezete (székfoglaló emlékezés)	145
Beöthy Zsolt: Mikszáth Kálmán rendes tag ravatalánál	150
Erődi Béla: Emlékezés Giuseppe Cassone külső tagról	152
Sebestyén Gyula: Emlékezés Katona Lajosról	159
Kont Ignác: Emlékezés Charles de Bigault de Casanove külső tagról	164

VII.

Birálatok és pályázatok.

A Kisfaludy-Társaság által hirdett pályakérdésekre 1910 október 31-ikéig beérkezett pályaművek jegyzéke	169
Haraszti Gyula: Jelentés a Lukács Krisztina-jutalomról	171
Hegedűs István: Jelentés a Széher Árpád-jutalomról	172
Angyal Dávid: Jelentés az ifj. Bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalomról	176
Berzeviczy Albert: Jelentés Taine Hippolyte <i>Voyage en Italie</i> cz. művének N. N. készítette fordításáról	188
Riedl Frigyes: Jelentés ugyanarról	192
A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei	193

VIII.

Tájékoztató közlések.

A Kisfaludy-Társaság személyzete (elnökség, tisztviselek, állandó bizottságok)	197
Rendes tagok névsora	198
Levelező tagok névsora	199
Elhunyt tagok névsora	201
Alapítók névsora	205
Kivonatok a Társaság jegyzőkönyveiből	212
Tagajánlások: 1. A rendes tagsági (költő-) helyre: Molnár Ferencz ajánlása Ábrányi Emiltől; Zempléni Árpád ajánlása Vargha Gyulától és Sebestyén Gyulától. 2. A levelező-tagsági helyekre: Genetz Arvéd ajánlása Heinrich Gusztávtól; Kaluza Miksa ajánlása Bayer Józseftől	227
A Társaság vagyona	232
A Társaság 1831—1910-ig megjelent összes kiadványainak jegyzéke	233
A Társaság még kapható kiadványainak lajstroma	259

I.

A LXV. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉS

1911 FEBRUÁR 5-ÉN.

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

A mi tudományos és irodalmi ünnepeinket rendszeren Kőlcseynek mind a két geniusa vezeti. Ezek az ünnepek, közművelődésünknek nemzeti életünkkel való benső kapcsolatában, két összefüggő feladat betöltésére igyekeznek. Egyik: beszámolás, megemlékezés a múltrol s ennek alapján a másik: a szellem folytonosságának ápolásával, erősítésével keresése azoknak a feltételeknek, melyek a jövő fejlődést biztosíthatják. Irodalmi ünnepeink e hagyománya szellemi életünknek nem üres, jelentőségét vesztett formalismusa, hanem eleven értéke, annál nagyobb, minél szükségesebbnek mutatják a korok egyoldalú áramlatai most a nemzeti szellem folytonosságának, majd meg haladásának hangoztatását. Paradoxonnak hangzik, de a ki csak világos szemmel nézi mai közéletünk, politikai és irodalmi közéletünk mozgalmait, irányeszméit, törekvéseit, könnyen megértheti, hogy ma ép olyan szükség van az egyikre, mint a másikra. Méltóztassék megengedni, hogy ehhez az értékes hagyományhoz hiven, mai megnyitótam én is egy rövid visszatekintéssel kezdjem.

Visszatekintéssel nem a múlt esztendőre, ennek munkájára, hanem arra a nagyjelentőségű évre, a melynek félszázados fordulóját üljük s a melyről gyorsan feledő és zajosan élő jelenünkben eddigelé megemlékezés nem történt. Épen ötven éve annak is, hogy a Kisfaludy-Társaság egy évtizednél hosszabb ideig tartó kénytelen hallgatás után újból munkához látott és mindjárt kezdetben országra, sőt világra szóló bizonyosságát adhatta, hogy a szellem nem ismer halálos ítéletet. Feltámadása, báró Eötvös József és Toldy Ferencz vezetése alatt, már az előbbi évben történt ugyan, az 1860 április 6-ról kelt felség-elhatározás alapján; a kor irodalmának legfényesebb neveivel: Csengery Antallal, Greguss Ágosttal, Gyulai Pállal, Jókai Mórral, Kazinczy Gáborral, Kemény Zsigmonddal, Salamon Ferenczcel, Szász Károlylyal és Tóth Kálmánnal már régebben kiegészítette megritkult sorait s elkészítette új szervezetét és munkatervét: de nyilvános ülései és

kiadványai, ezek számára az első Shakspere-fordítások, most ötven éve indulnak meg. Azonban ez alkalommal nemcsak ennek a mi életünkben és irodalmunk életében nevezetes mozzanatnak emlékét kívánom kegyelettel felújítani, mély és örök kegyelettel társaságunknak immár az utolsóig elköltözött feltámasztói és újjáalkotói iránt. Ennél a mi külön emlékünknél, bármily jelentősnek érezzük és tudjuk is, többre kell ma gondolnunk, szellemi életünk tágabb körére. A mire ebben a tágabb körben az emlékezet *geniusa* mutat: mindaz a nagy évet, melynek félszázados fordulója ránk virradt, eredményekben és tanulságokban egyik leggazdagabb éveül ragyogtatja az elmúlt századnak, sőt talán a magyar szellem élete minden századainak.

1861! A nemzet, melynek súlyos bilincsei lehullanak, az alig mult keservének és a jövő mámorának lázában ég. De sem a keserv, sem a remény nem marad tétlen és meddő. Mozgalmai, törekvései, alkotásai történeti bizonyosságát szolgáltatják, szinte az áradat bőségével és hevével, hogy életereje a hosszú és szigorú rabság alatt nemcsak meg nem tört, hanem ellenkezőleg: izmosodott, érett és fejlődött. Nemcsak Petőfi volt a vates, ki a forradalmat megjósolta, hanem vates volt lángelméjének nagy osztályosa, Arany is, ki a *Rákhe*lben, a *Szondi két apródjában*, az *V. Lászlóban*, a Széchenyi-ódában a feltámadást jövendölte meg: a szellem és jog diadalát az erőszak felett, ennek tehetetlenségét az eszmével szemben. Nemcsak a hosszan elfojtott érzés őseréje tört ki elemi szilajságával és fékezhetetlenségével az úgynevezett «kis forradalomban» országszerte, hanem a szószékeken, az irodalomban, a művészetben a felszabadult szellemi erőnek egyszerre olyan gazdagsága és mélysége tárult fel, a melyről a tétlenségre kárhoztatott közelmultban alig lehetett sejtelve valakinek. És ez az újon felpeszszülő nemzeti élet, tele politikai szenvedélylyel, minden jellemző mozzanatában a legerősebb áthatottságot mutatja a kultúrától; politikai törekvéseiben, nyilatkozataiban, szereplőiben a legbensőbb szövetséget, szinte egységet az irodalommal. Voltaképen az országos Kazinczy-ünnepekből indulva ki, a legszembetűnőbben magán viseli közéletünk egész történetének ezt a fényes bélyegét.

Az országgyűlésen ott van a nemzetnek egész szellemi arisztokrátiája, a politikának, tudománynak, irodalomnak jóformán minden kiváló képviselője. Bár a helyzet, a közviszonyok lényegében a gravaminális politikára utalják, a beszédek fényes sorában ép annyi az alkotásra hivatott erőnek, mint a szónoki művészet legnemesebb hagyományainak bizonyossága. E művészet régi magyar uralmának politikai életünkben szinte ez az utolsó gazdag, egyetemes képe. A félszázad távolából Deák Ferencz fenséges szavait halljuk: a két felirati beszédet

május 13-án és augusztus 8-án. Ez a két beszéd nemcsak általában a retorikai művészetnek remeke, annak a tömörnek és egyszerűnek, a melyet Quintilián attikainak nevez; hanem gondolataiban és formáiban a magyar észnek; magyar jellemnek, magyar akaratnak, magyar szónak örökre szóló emléke. A szónoki művészetnek ama legkritikább alkotásai közül való, melyek a közérzés erejét a bölcsesség erejével foglalják össze; melyekben ész, tudás, érzés és a legtisztább, legegyszerűbb művészi erő egyesül; melyeket együtt őriz a történet ércztáblája és a művészet aranykönyve. E halhatatlan ígékben van lerakva mai országos jogállásunk gránitalapja, s ha első elhangzásuk ötven éves fordulójáról politikai körünk elfeledkeztek, emlékezzünk meg legalább mi írók büszke kegyelettel nemzeti szellemünknek ez egyik legnagyobb diadaláról és halhatatlan hősről.

Ez a diadal egyelőre csak erkölcsinek maradt s az országgyűlés felosztásával úgy látszott, mintha az egész nemzeti mozgalom hajótörést szenvedett volna. De ez csak látszat volt, mert kifejtette és megerősítette egy, a közel jövőben kétségtelenül eljövendő győzelem feltételeit. A politikában erős, czéltudatos, lényege szerint egységes nemzeti érzést és akaratot s a politikának szoros kapcsolatát a nemzeti szellem kulturai erejével, költészetével, irodalmával, tudományával. A történeti jog érzete és tudata áthatotta az egész nemzet lelkét s táplálékát és igazolását kereste és megtalálta a szellem jogában.

Hogy ez a jog milyen adatokra támaszkodhatott, talán elég lesz egy pár adatot megemlítenem csak magának ennek a nagy esztendőnek irodalomtörténetéből. Költészetünk virágkorának minden nagyjai, a vihar elsodrotta Petőfit és az éj elnyelte Vörösmartyt kivéve, serény és új kedvre éledt munkában. A fővárosba költözött Arany új mézes-heteit éli muzsájával; lyrai, balladás és didaktikai költeményeinek egész sorát adja a tőle szerkesztett *Szépirodalmi Figyelőben* s csendben dolgozik a befejezéséhez közelgő *Buda halálán*. Jókai a magyar politikai humor gyöngyeit szórja, közrebocsátja a *Szegény gazdagokat* s már tervezi remekét, az *Új földesurat*, a melynek megoldását nemcsak ez év történetébe helyezi, hanem ennek forró hangulatából meríti. Kemény, ki Deák oldalán éli a politika izgalmait, ez izgalmakat a *Zord idő* készülő lapjai előtt piheni ki. Nem pihennek a régiek sem. Jósika befejezi félben maradt forradalmi regényét s kiadja legnagyobb és leggazdagabb korrajzát, *II. Rákóczi Ferenczet*. Az öreg mesemondó, Fáy András legutolsó könyveivel a gyermekektől vesz búcsút. A műfordítás terén ugyanez az eleven mozgalmasság. A Kisfaludy-Társaság Shakspere-vállalatának legelső darabjai készülnek; meg jelenik az első magyar *Faust*, az első mutatványok Greguss Gyula

Luziadajából és Thewrewk *Emil Homérjából*. Ehhez a költészethez teljesen méltó kritikai kísérete; ennek az esztendőnek termései: Gyulai Pál *Bánk bán*-tanulmánya és Salamon Ferencz *Csokonaija*.

De mindezekén túl az idő termékeny méhe egy új lángelmét is szül, egy munkát, mely ha szellemünk jogáról beszélünk, mint nemzeti létünk alapjáról, mindig és méltán a legelső sorban fog biztatón ragyogni szemünkbe. Az *ember tragédiájának* is félszázados jubileumát üljük az idén. Költője ott harczol az ország gyűlésén a nemzeti jog védőinek egyelőre visszaszorított sorában; bús otthonának csöndjében, az emberi lét titkáról szőtt fenséges álmai között, a legfényesebb fegyverek egyikét kovácsolja, melyekkel a művelt népek szellemi versenyében méltó helyünket kivívhatjuk. A boldogságra és boldogulásra, a családások sorából sarjadt új meg új czélokra törő örök ember képét festi Madách s vezeti az eszmék és érdekek kegyetlen csatáin át a végességben való kénytelen megnyugvás chiaroscurájához. Tárnya, képei, hangja szinte idegen távolban látszanak az eszméknek és érzéseknek ama forrongásától, a mely nemzetének lelkében lüktetett, s nem sejthetjük-e a kettő között mégis egyikét ama titkos ösvényeknek, melyeken lelkünk sokszor öntudatlan suhan át, épen a legnagyobb gondolatok és legnagyobb érzések hevében talán a legöntudatlanabban. A kegyetlen csalódás keserve, mely a szabadságharcz tragédiája után Madáchnak szegény beteg szívét elfogta, a magánélet szűkebbkörű munkájában, a családi kör boldogságában való megnyugvásra utalja. Ennek a catastrophája meg a legmélyebb kétségbeesésbe taszítja, az önkinzó ironia, a maró satira, enyhébb óráiban a humor hangulataiba. De mikor a magyar közélet láthatárán feltetszik egy új hajnal pirja, borongó lelke előtt egy új cél signuma, a melyben győzhet: a nemzeti ébredés első jelei, mozgalmi, hangjai új utat mutatnak neki. Szellemében megtisztul a csalódásaiból mindig új célra törekvő ember képe s e képben, az ember örök sorsában felhangzik mintegy a maga sorsával való kiengesztelődése. E fejlődés, e belső történet útján haladva, nem joggal kereshetünk-e közte s az *Ember tragédiájának* conceptiója között kapcsolatot, mely egyéni sorsunk általánosításának majlamából ered? A mint az emberiség sorsa megszövődik Madách lelkében, e szövedéknek legfinomabb gyökérszálai is nemzetünk életéből, a nemzeti közérzésből fakadnak. Ime, annak a költeménynek is, mely tárgyában a magyar életből mit sem ölel fel, ez életnek lelkében, a magyar lélekben való részessége.

Arany János, kinek döntő ítélete alá terjesztette a költő drámáját, 1861 október 31-én tett róla elsősorban, a szerző neve nélkül, jelentést társaságunkban s olvasott belőle mutatványokat ezen s a

következő, november 28-iki ülésen. A hírlapok egy része, a melyek akkor sem voltak barátságosabbak tudományos és irodalmi intézeteink iránt, némi kétkedéssel fogadta a lelkesedésnek a társaság köréből terjedő hirt. Az első ujságközlés, mely felőle megjelent, gúnyolódva említi a hírt, hogy szerzője helyesírást sem tud s drámát írt, mely a színpadon semmiesetre sem állja meg a helyét. Ezt a gúnyt és bizalmatlanságot azonban a kritikának és a közönségnek egyhangu, szinte kitörő lelkesedése váltotta fel, mikor *Az ember tragédiája* megjelent. Nem volt többé s azóta sem akadt senki, a ki egyet ne értett volna s egyet ne értene Arany János bemutató szavaival, hogy még «ha világirodalmi jelességek mellett látjuk is fogyatkozásait, nem örömet válnánk meg a tudattól, hogy — a miénk.» A fényes pálya, a melyet e halhatatlan mű félszázad alatt az irodalomban és a színpadon, a mi körünkben és az egész művelt világ körében megfutott, igazolta első olvasóját és bírálóját. Büszke örömmel reá, megihletett hálával írójára s nemzetünk szellemi erejébe vetett bizalommal tele küldjük koszorunkat ezen az évfordulón a sztregovai sirra.

Ha már e kimagasló mozzanatokon túl, a fordulótól emlékeztünkbe idézett esztendő életének tágabb körére csak egy futó pillantást vetünk is: mindenütt az említettem közszellemnek üde, eleven levegője fog érni bennünket. Ugyanaz a szellem, mely a politika és az irodalom monumentális alkotásaiban megnyilatkozik: e kettőnek közelsége, a nemzeti szellemben és nemzeti célokban való közössége. Irodalmunk olvasóközönsége kétségkívül sokkal kisebb volt a mainál, a nagy magyar közönség sokkal erősebb politikai szenvedélyekben égett; de sem az irodalmi, sem a politikai élet nem ismerte mostani kizáróságát és egyoldalúságát. Nyilvános, társadalmi és magánéletünkben, ezeknek nagy és kicsiny mozgalmaiban, lelkesedéseiben, törekvéseiben és áldozatkészségében a magyar politika és a magyar irodalom elválhatatlan kapcsolatban mutatkoznak, talán szorosabb egységben, mint bármikor. A tudomány háza, az Akadémia palotája, a nemzet gazdagjainak és szegényeinek adakozásából emelkedik s az ország első dinasztája, a közhangulattól ragadva, ígéretet tesz, hogy világhírű képtárát hazahozza és az új palotában helyezi el. Az egyetemen Toldy Ferencz foglalja el a magyar nyelv és irodalom catedráját s ezt a székfoglalót az országgyűlés főrendi- és képviselőháza, a felső és alsó papság s a főváros nagyközönsége ünnepnek üli meg. A gyanakvás és tilalom multán egész serege keletkezik Pesten és vidéken a társas-köröknek; élükön feltámad a márcziusi napok emlékével összeszövődött Nemzeti Kör s Keményt és Jókait választja elnökeivé. A magyar szellemnek kő- és érzemlékművekben is buzgón áldoz a közhangulat.

Széchenyi szobrára folyik a gyűjtés s megkezdődik, egyelőre a műirodalom terén, a tervezetés; a legnagyobb magyar tragikai költőnek emléket állít Kecskemét, Kazinczy ércmellszobra elkészül a Múzeumkert számára, Vörösmartyé, Dugonicsé, Révayé megpendül szülőföldjükön. A nemzet hegedűse: Réményi Ede is kiadja Félégyházán lelkes felhívását a Petőfi-szobor ügyében s első fillérei gyülekeznek az alapnak, melyből a dunaparti emlék emelkedett. Abban a fölpezsdült nemzeti életben, mely hazaszerte forr, ime mily eleven és tevékeny érzése mindenütt az irodalomnak, mint nemzeti közügynek! Igaz, az irodalmat inkább honfiszívvvel szeretik; de az igazán hivatottak irodalmára ennek is megvolt a jótékony befolyása az erkölcsi értéknek amaz önérzetében s a vele kapcsolatos kötelességérzetben, mely ebből a viszonyból szinte szükségképen következett. Igen jellemző és érdekes az a megjegyzés, melyet a Vörösmartyé- és Petőfi-szobor ügyének intézésére vonatkozólag Arany János tesz lapjában. «E szobrok ügyében legméltóbban a jövő országgyűlés határozhat.» A szobrok állanak, de az országgyűlések határozata nélkül.

A hivatalos Magyarország mindinkább és inkább távolodik a nemzet szellemi erejének attól a képviselőjétől, mely feltámasztására és fentartására semmivel sem tett kisebb szolgálatot, mint politikusai és katonái. Széchenyi, egész nemzeti életünknek nagy ujjáteremtője, még ezekkel a szavakkal köszöntötte a költő Berzsenyit: «Rokonok vagyunk!» De mintha az ő szava úgy a politikában, mint az irodalomban, lassan-lassan elhangzott s a közönségnek az a lelke, mely a félévszázad előtti magyar közéletet elevenítette, elszállott volna. Pedig ha más nem, már ennek az esztendőnek politikai és irodalmi nagy emlékei is hű ápolására és őrzésére inthetnének bennünket. Az irodalmat, hogy maradjon meg a nemzet közcéljaival való ősi kapcsolatában, mely fejlődésének mindig inkább segítője volt, mint akadálya; keresse ezeket a czélokat a nemzeti lélek igaz kifejezésével, művészi tolmácsolásával, a mi a nemzeti erőnek nem irányzatos, hanem magának a művészetnek természetében rejlő szolgálata. A politikát pedig inthetik kis forradalmunk fölkellett emlékei arra, hogy becsülje meg az irodalmat, tartsa fenn összeköttetését vele, legyen kulturává általa. Hogy mikép, nem szükséges részleteznem. A feleletet megadja egyetlen visszapillantás nemzeti közéletünknek azokra a koraira, melyeknek politikájája sikeresebb és irodalma dicsőbb volt a mienknél.

Nem a magam, hanem a mult idő szavának kérve meghallgatást, megnyitom a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közgyűlését.

TITKÁRI JELENTÉS.

VARGHA GYULÁTÓL.

Tisztelt Közönség! Most egy éve, ebben a teremben, egy nagy magyar író jubileumi ünneplése kezdődött. Mikszáth Kálmán ült a felolvasó asztalhoz, besugározva negyven évre terjedő csodálatosan gazdag irodalmi működés dicsőségétől. A korlátok körül szorongó közönség lélekzetfojtva leste a szót a nagy mesemondó ajakáról s elárasztotta az ünnepeltet lelkes örömeinek megnyilatkozásával.

Ettől fogva, mint annak a régi magyar világnak, melyet Mikszáth oly mesteri módon rajzolt, túlesapongó lakodalmas kedve, véget nem érő sorban lobogott fel az ünneplés lángja széles e hazában. A társaságunk kezdésére tartott májusi országos ünnep zárta be a sort, méltón az íróhoz s méltón a nemzethez. De a gyász talán sohasem követte oly gyorsan az örömet. Alig pár hét múlva már Mikszáth hült tetemét kísértük ki a temetőbe.

Irodalmunk minden érdemes munkásának kidőlte fájdalmas veszteség; de mily pótolhatatlan az a veszteség, melyet egy kiváltságos szellem eltávozása okoz. Fájdalmunk annál nagyobb, mert Mikszáth oly időben hagyott el bennünket, midőn az ő istenáldott tehetségére a legnagyobb szüksége volna irodalmunknak. Nemcsak társadalmi, hanem irodalmi életünk is a belső forrongás végzetes korszakához ért; erjedési folyamat indult meg, melyben nyíltan és titkon, számítással és öntudatlanul a legellentétebb erők küzdenek egymással. Hogy az erjedésből magasabb, tisztább élet alakul-e ki, vagy a homlás lesz az úr, ki tudná megmondani. Kívánatos, hogy az ártó erők ellensúlyául minél hatalmasabb megtartó erők érvényesüljenek s mily pótolhatatlan ebben a forrongó küzdelemben az a lángész, a szívekre és elmékre gyakorolt souverain hatalmával, mely nemzeti hagyományaink s nemzeti sajtóságaink termőföldjéből merítette alkotásait.

Csak az a vigasztaló, hogy az igazán nagy írók nem múlnak

el a halállal s mint a Csaba vitézei, velünk harcolnak tovább is. Jaj volna ennek a nemzetnek, ha «lelkéből lelkezett» nagyjait el tudná feledni. De erről ma még szó sem lehet. Az elmúlt ősszel is megkapó nyilvánulását láttuk annak a szeretetnek és hűségnek, melylyel a magyar nép nagyjaink emlékét szívébe zárja. Arany János nagykörösi szobrának leleplezési ünnepén testületileg vettünk részt. Elnökünk mondta az ünnepi beszédet, új világításban mutatva be Arany János költői nagyságát. Kimutatta Arany költészetének kapcsolatát a világirodalom nagy szellemeivel s hogy a legmagyarabb költő mint lett az általános emberinek legerőteljesebb kifejezője s a nemzeti szellem és az emberi szellem közösségének megtestesülése.

Az a magyar irodalom, melynek letéteményese a Kisfaludy-Társaság, bár a mult hagyományainak tiszteletén épült s a nemzeti sajtóságok megőrzésében látja egyik feladatát, sohasem zárkózott el az általános emberi szellem termékenyítő levegőjétől, különösen a nyugoti kulturhatásoktól. Nem zárkózik el ma sem; Társaságunk működésében állandóan kimutatható ez a törekvés, ez a hatás. A Társaság kebelében működő Shakespeare-bizottság is ennek egyik megnyilvánulása s büszkén vallhatjuk, hogy a magyar Shakespeare-bizottság egyenértékű munkásságot fejt ki a német és angol Shakespeare-társaságok működésével. Bayer József társunknak *Shakespeare drámái hazánkban* című nagy kétkötetes munkáját a német tudományos kritika is úgy üdvözölte, mint a legkiválóbb Shakespeare-monografiák egyikét. A bizottság a *Magyar Shakespeare-Tár* című folyóiratával szintén kivívta a külföld elismerését is, míg a Shakespeare-előadások, melyeket a bizottság rendez, a magyar közönségben ápolják a nagy brit költő cultusát s termékenyítik meg a lelkeket a legnagyobb költői szellem gondolatainak, érzéseinek csodálatosan gazdag világával.

A bizottság folyóiratának s egyéb kiadványainak megjelenését a közoktatásügyi miniszter úr bőkezű támogatása tette lehetővé. Népköltési gyűjtésünk újabb föllendülését is ugyanannak a hathatós anyagi támogatásnak köszönhetjük. A gyűjtés munkája serényen folyik s sajtó alá elkészítve várja a megjelenést Mailand Oszkár székellyföldi gyűjtésének második kötete, egy kötet népmese Ipolyi Arnold hagyatékából, Deák Ferencz jászsági gyűjtése s Berze Nagy János meseszótára. Sajtó alól nemsokára kikerül Kriza *Vadrózsáinak* új kritikai kiadása két kötetben, mely mű egyúttal Kriza János születésének százéves fordulóján népköltésünk e régi mesterének emlékét is méltó módon fogja megújítani. Sajnos, népköltésünk ügyét s vele Társaságunkat pótolhatatlan veszteség érte az elmúlt évben a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* egyik szerkesztőjének, Katona Lajosnak, várat-

lan halálával. E sokoldalú tudós az összehasonlító meseirodalom terén szinte páratlanul állt. Nagy tudása, fáradhatatlan buzgalma és lelkesedése a Kisfaludy-Társaság *Népköltési Gyűjteményének* megbecsülhetetlen szolgálatot tett volna. Elhunytja fájdalmas vesztesége a magyar tudományosságnak. A *Magyar Népköltési Gyűjtemény* szerkesztésének egész terhe ezentúl Sebestyén Gyula társunk vállaira nehezedik. Az ő kipróbált munkaerejétől azonban így is sokat várhatunk, talán még ez évben saját gyűjteményével is, a népi színjátékok becses kötetével gazdagítja a vállalatot.

Rendes kiadványsorozatunkban legközelebb négy új kötet jelenik meg: *Váradi Antal* társunknak a régi magyar színészeletről írt színes rajzai, *Lukács György* pályanyertes nagy műve, a modern dráma története két kötetben s *Ruskin* Szezámok és liliomok című munkája *Farkas Klára* fordításában. A *Költők és írók* című sorozatos vállalatunk ismét két új kötettel gazdagodott, *Császár Elemértől* Kisfaludy Sándor, *Várdai Blától* Mikszáth Kálmán művészeti életrajzával.

Társaságunk kiadásában jelent meg a Kudrunnak, ennek a nagy középkori német epicai műnek gondos fordítása Kőrös Endrétől, török költőkből pedig egy szép anthologia, jeles orientalistánk, Mészáros Gyula fordításában. E két utóbbi mű szintén a közoktatásügyi miniszter úr anyagi támogatásával jelent meg s e helyütt is kifejezzük hálás köszönetünket az irodalomnak ezért a lelkes pártolásáért.

Közvetlenül Társaságunk alaptőkéjét is gyarapította több lelkes irodalombarát. A Pesti hazai első takarékpénztár s az Első magyar általános biztosító társaság, e két hatalmas régi intézetünk, mint rendszeren, az elmúlt évben is 400—400 koronát szavazott meg. Társaságunk buzgó ügyésze, dr. Szócs Ferencz, hasonlóképen megújította 200 koronás alapítványát s ezzel az összeggel alapítványának összege már elérte a 2000 koronát. Társaságunk egy másik buzgó híve és barátja, rusti Rust József 800 koronás alapítványt tett. Mint új alapítók léptek 200—200 koronával alapító tagjaink sorába Frideczky Barnáné Barkassy Beatrix úrhölgy, Tormay Géza s a Lipótvárosi Casino.

Felolvasó üléseinket a nagyközönség meleg érdeklődéssel kíséerte. Kilencz felolvasó ülésen tagjaink tizenegy prózai s tizenhárom verses felolvasást tartottak, vendégektől pedig hat dolgozatot mutatunk be, ötöt kötetlen, egyet kötött nyelven.

A tagok felolvasásainak sorozata következő: *Bárd Miklós*: Az iskola, költemény; *Berzeviczy Albert*: A történelmi tájkép, tanul-

mány; *Csengeri János*: Euripides Bacchánsnök című tragédiájából műfordítás; *Haraszti Gyula*: Kikből merített Rostand, tanulmány; *Gárdonyi Géza*: Két szék között, elbeszélés; *Hegedüs István*: Eüridiké, Elsülyedt harangok, költemények, Tolsztoj, költemény; *Heinrich Gusztáv*: Sarolta és Christiane, Goethe hölgyei, tanulmány, Szép Magelona, tanulmány; *Jakab Ödön*: Nabukednezár diadalmenete; *Kont Ignác*: A magyar történet és irodalom Franciaországban, székfoglaló tanulmány; *Kozma Andor*: Fadrusz rhapsodia, költemény, Erkel Ferencz, költemény; *Lévay József*: A czenki sírbolt, költemény; *Pekár Gyula*: Nászúton, elbeszélés, Himfy szerelmei, elbeszélés, A boldogság útjai, elbeszélés; *Sebestyén Gyula*: Volt-e naiv eposunk, székfoglaló; *Sebők Zsigmond*: A hivatal, elbeszélés; *Somló Sándor*: Esti képek, Kód, Holdsugár, Éj, költemények; *Szabolcska Mihály*: Akáczfák alatt, Politika, Magyar vagyok, költemények, Üres madárfészek, Hazulról, Dal egy dalról, költemények; *Szávay Gyula*: Rügyóriások, Napibér, A fülemile, Az üzletfiú, A népjogok, székfoglaló költemények. Eleven olvasmányok, Hölgyek a kirakat előtt, A muzeumban, költemények; *Vargha Gyula*: Korán nyílt ibolyához, Kertemben, Rendezgetve, Későn született dalok, Terjedő város, költemények. Vendégektől pedig a következő előadásokat mutatuk be: *Balla Ignác*: Grazia Deledda, tanulmány; *Erődi Béla*: Giuseppe Cassone emlékezete; *Kálnoki Bedő Béla*: Sessia és Susanne, elbeszélés; *Karl Lajos*: Páris kövei, tanulmány; *Lázár Béla*: Szinnyei Merse Pál művészete, tanulmány; *Rohonyi Gyula*: műfordítások szerb költőkből.

Havi üléseink egyikén emlékeztünk meg a nagy magyar zeneszerző, Erkel Ferencz százéves születése napjáról. Elnökünk megnyitó beszédében méltatta a magyar zenének ezt a korszakalkotó nagyságát, Kozma Andor társunk pedig lelkes költeményben dicsőítette. Ki kell emelnem a felolvasások sorából Kont Ignác levelező-tag székfoglalóját is. Alapszabályaink a levelező-tagokat nem kötelezik székfoglaló tartására, de Kont Ignác, ki a francia nemzet nagy metropolisában oly buzgó ismertetője a magyar irodalomnak, megjelent felolvasó-asztalunknál, hogy magvas tanulmányával széket foglaljon.

Sajnos, levelező-tagjaink sora az elmúlt évben ismét erősen megfogyott. Elhunyt Cassone József, Petőfi olasz fordítója s nemzetünknek egyik leglelkesebb külföldi barátja. Hevesi Lajost is elvesztettük, ki művészi tollával évtizedeken át hű ismertetője volt a német közönség előtt kulturális mozgalmainknak s irodalmi törekvéseinknek. Bigault de Casanove-ot, Madách francia fordítóját alig hogy meg-

választottuk, már el is vesztettük. Halála sok szép reménytől fosztott meg bennünket.

Levelező-tagjaink megritkult sorát legutóbbi tagválasztó közülésünkön két új érdemes taggal egészítettük ki. Megválasztottuk Genetz Arvédet, a kiváló finn költőt és nyelvtudóst, Arany művészi fordítóját, továbbá dr. Kaluza Miksa königsbergi egyetemi tanárt, a kinél nagyobb rokonérzéssel s több méltánnyal külföldi író még aligha szólt nemzetünknek az egyetemes kulturmunkában való részvételéről.

A Mikszáth Kálmán halálával megüresedett rendes tagsági helyet is betöltöttük, megválasztva rá Zempléni Árpádot. Egy érdemes költői pályát jutalmaztunk meg vele, mely megtalálva a maga terét, hirtelen hajlással emelkedett magasra. Zempléni Árpád a mondai törmelékeken épült népi naiv epikának egy pár oly alkotásával gazdagította irodalmunkat, mely nyeresége volna bármely irodalomnak. Midőn új társunkat körünkben melegen üdvözöljük, kívánjuk, hogy azon az úton, a melyen elindult, még nagyobb dicsőséggel haladjon tovább.

LEJÁRT ISTENEK.

JAKAB ÖDÖNTŐL.

A múzeumban járdogálok,
Mélán merengve tétova,
S virrad előttem más világok
Sötét álomba tért kora :
Mi évezredek óta tűnt le,
Kietlen porba veszve rég,
Gonddal kiásva, összegyűjtve,
Itt szépen sorba rendezék.

Minő sok lim-lom, ócskaság itt !
Edények, csontok, fegyverek.
Az ódon illat szinte kábít,
A mint mellettök elmegyek ;
De úgy minek sem köt varázsa,
Tekintetem hol áthalad,
Mint egy szögletnek, hol bezárva
Kopott bálványok állanak.

Esetlen bábok hosszú sorja,
Mesék honából jött csodák,
Szokatlan színek, furcsa forma,
A mint a népek álmodák ;
Egyiknél jóság ül a szemben,
S mint egy sohajtás, oly szelíd
Másiknak arca vad, kegyetlen,
Mit bosszuvágyó tűz hevít.

S oh, mily hatalmak voltak egykor
E bálványképek valaha,

Hol síkjain a szent Gánges foly,
 Vagy szomjan ég a Szahara.
 Az ő lakásuk volt a szent hely,
 Hír és dicsőség temploma,
 Minden jót, drágát nékik szentelt,
 Ki sírni, kérni ment oda.

Ha pitymallott a lány szerelme,
 De a legény nem látta meg:
 Eléjök roskadt, térdepelve,
 Hogy bűját könnyel váltsa meg;
 Leventék hogyha harcza mentek,
 S anyaszív értök hogyha félt:
 Az is, ez is mind ott esengett
 Szerencséért, meg vígaszért.

És ím, e szörnyű nagy hatalmak
 Mivé levének most, mivé!
 Vége imának, vége dalnak,
 Nem száll feléjök senkié!
 Börtönbe zárva, romladozva,
 Bús szégyenszemre vannak itt,
 S nincs oly erő, mely visszahozza
 A múlt idők szép napjait!

Szegény bálványok, szánni tudlak,
 Bár sorsotok nem ritka ám!
 Hány társatok van itt korunknak
 Hangos vásári színpadán!
 Bálványok ők is most, de annak,
 Mint nektek, szintűgy vége lesz,
 Ha az idők majd elsuhanak,
 S hír és dicsőség éjbe vesz.

Szegény bálványok, sutba vágott,
 Lejárt, szánandó istenek,
 A végzetet ne sirassátok:
 Ezen segíteni nem lehet!
 Hiába itt már zúgolódni:
 Törvény volt s lészen mindig az,

Hogy elmúlik, mi nem valódi,
S az él tovább csak, mi igaz.

Pásztortűz-csillag ellobog, lám,
Rövid egy nyári éj alatt,
De a sok csillag az ég boltján
Idők végéig ott marad.

Mennyi bálványnak hire sincsen :
Lomtárba ment, vagy széttörött,
De változatlan él az Isten,
Az egy, valódi és örök!

KORHATÁSOK PETÓFI KÖLTÉSZETÉBEN.

RIEDL FRIGYESTŐL.

Nem hosszú értekezésem főgondolata, hogy Petőfi költészetére kényszerítő erővel hatottak korának eszmeáramlatai. Olyan a költészete, mint az érett gyümölcs a kornak fáján: természetes fejlemény, mely elő volt készítve és melynek mint szükségszerű okozatnak be kellett következnie.

Petőfi talán a világirodalom legmeglepőbb szellemi tüneménye. Abban az életkorban, melyben más költők ki kezdenek bontakozni ifjúkori kísérleteikből: 26-odik évében meghal, miután a magyar irodalmat új irányba terelte és a költészet legmagasabb csúcsát elérte.

Petőfi költészetéről az imént azt mondtam, hogy meglepő tünemény. Igenis, meglepő mint valamely nagy és szokatlan természeti tünemény, mint az északi fény vagy egy óriás vulkanikus kitörés. Úgy mint a természettudomány megfejté ezen természeti jelenségek okát, úgy keressük az irodalomtörténetben azon okokat, melyek Petőfi irányát, tehetségének útját megmagyarázzák. Fel akarjuk fejteni Petőfi költészetének okát. Hogyan? Petőfi költészetének, például a *János Vitéz*-nek, vagy — talán legszebb lyrai költeményét említtem — a *Szeptember végén* című költeménynek vannak okai, akár egy physikai tüneménynek?

Igenis, az irodalmi tüneményeknek is vannak pontosan meghatározható okai: úgy mint a physikai jelenségek a természeti erőktől függenek, úgy függenek az irodalmiak az eszme-erőktől. Bennünket folyton környékezik a természeti erők működése. Ha például felmegyünk a Gellért-hegyre, magunk alatt látjuk hömpölyögni a Duna sárgás, fejedelmi árját: az óriás folyam e vidéken ömlik évezredek, tán százezredek óta. Ez a nehézkedési erő műve, melynek ismét világegyetemi hatását látom, ha éjjel égre tekintek: ott kerengenek örökön-örökké, változatlan, ijesztő és fenséges némaságukban az égi testek. Ha vihar vonul el a hegy felett, akkor mintegy fékevesztetten

látom a természeti erőket: a hangot a mennydörgésben, a villamos-ságot és a fényt a villámban.

De nemcsak ilyen természeti erők vesznek körül, nemcsak ezek hatását érezzük folyton folyvást, hanem szellemi erők is, melyekkel folyton találkozunk, melyek mindenkor hatnak reánk és ellenállhatatlan hatalommal irányítják életünket. Irányítják most és irányították a múltban is, a mit külső megjelenésekben is meg lehet figyelni. Ha ugyancsak a Gellért-hegyről letekintett valaki ezelőtt vagy 700 évvel, csudálatos, különös látvány tárult szeme elé. Egyszerre idegen óriás néptömeg özönlik a Duna partján Aquincumnak akkor még jobban fennmaradt romjai közül a budai várhegy felé. Lovagok, fényes pánczélos ingben, csótáros lovakon; fejedelmek büszke kísérettel; szerzetesek csuhában öszvéren vagy számaron ülve, gyalogos katonák, felfegyverzett parasztok, sőt tarka gyermekesoportok. Honnan jön-e különös had? Messziről! Hová megy? Messzire! Maguk sem tudják pontosan. Idegen világba mennek, más világrészbe, pálmás, olajfás vidékekre, a szent sírt akarják felszabadítani, élükön a középkori mondák majdani főalakja, Barbarossa Frigyes. Mi irányítja ezt az iszonyatos emberforgatagot? Mi hajtja biztos hazájukból a sivatag és a távol világrész halálos rejtelméi felé? Az eszme, a hit, a szent sír eszménye ad nekik erőt.

És ha a mi napjainkban letekintünk a Gellért-hegyről, az immár kereskedelmi és iparos fővárosra, ismét láthatunk bizonyos alkalommal utczáin embertömegeket hömpölyögni, mint valami áradatot: véghetetlennek látszó sort, embert ember mögött egy irányba tartva, demonstrálva körmenettel az új hatalmas eszme, a socialismus érdekében. Minden korban, mindig, mindenütt látjuk az eszméket, mint hatalmas erőt irányítani és hajtani az embereket, látjuk az eszmeerőt párhuzamosan működni a természeti erőkkel.

Úgy mint a történeti eszmék, úgy hatnak az irodalmi eszmék is, mint egy ellenállhatatlan mágneses áramlat, mely az agyvelőnkön át hat reánk és tova vonz. Petőfire is mintegy kényszerítő erővel hatottak korának eszméi, a melyek akkor hazánkban és Európában működtek. Tudományos szempontból nagy hiba volna Petőfit vagy bármely más irodalmi jelenséget elszigetelve tekinteni. A nagy magyar irodalmi jelenségek, úgy mint minden európai irodalmi jelenség, egy-egy nagy irodalmi mozgalomnak hullámgyűrűi, melyek országokon, államokon, földrészeken át vonják körüket. Minden modern irodalmi műnek megvan hazai vonatkozásain kívül (közvetve vagy közvetlenül) európai kapcsolata. Kármánnak *Fanni*-ját például ép oly kevésbé lehet tudományosan megérteni Goethe *Wertherje* nélkül,

mint a hogy Werthert nem lehet tudományosan megérteni Rousseau *Uj Heloïse* és Richardson regényei nélkül. A sentimentalis regény divatja mint egy hullám átcsap egész Európán és elragadja Kármánt, a *Fanni hagyományai* szerzőjét is.

Minő hullámok emelték Petőfit?

Két nagy hullám.

Az első hullám a negyvenes évek nagy nemzeti lelkesedése, mely később a szabadságharcban exaltatióvá fokozódik.

A másik hullám az ekkor uralkodó demokratikus szellemé, mely szintén nőttön nő és egész Európában magával sodorja a költőket.

E két hullám találkozott a negyvenes években, ezek emelték és irányították Petőfit. Ezek az eszme-erők uralkodtak az egész korszakon, ezek idézték elő a magyar irodalom fénykorát.

I.

Az első körülmény, az első ok, mely (a mint említettem) Petőfi költészetét imagyarazza, annak a nagy evolúciónak, annak a nagy átalakulásnak érzete, melyen Magyarország akkor átment. Ez az érzet, ennek a nagy időnek tudata megvolt homályosan a nagy tömegben, világosabban a vezető férfiakban. A régi feudális Magyarországnak átalakulása modern nemzeti állammá talán a legfontosabb változás a magyar történetben a mohácsi vész óta. Valami izgatottság, valami tavaszi hangulat rezeg akkor az emberekben, mely ép úgy nyilatkozik a politikai életben, mint az irodalomban. Ezt az új, szokatlan pezsdülését a magyar társadalomnak, a közvéleménynek új mediumai, a napilapok mindinkább terjesztik és még fokozzák. Általában ezek az évek, a Petőfi évei, a lelkesedésnek, az izgalomnak, a nagy reményeknek és nagy aggodalmaknak évei. Ez az izgalom, ez a lelkesedés ad szárnyat a Petőfi költészetének is. A nagy kor hangulata magyarázza a nagy költőt.

A kor jelentőségét még emelik a kor lángelméjű férfiai. Mintha a természet összeszedte volna minden erejét, hogy erre a páratlan korszakra koncentrálja a magyarság legnagyobb geniusait. Tán szabad e részben egy képzelt példával élnem, hogy kimutassam a lángelmű férfiak azon szerencsés torlódását, melyet e dicső korszakban találunk. Ha akkor olyan kifejlődött társadalmi életünk lett volna, mint Párisban volt, például 1846-ban egy salon-estélyre meg lehetett volna hívni a legnagyobb lángelméket, melyekkel Magyarország történeti folyamatában valaha rendelkezett, egy helyre lehetett volna gyűjteni

azokat a férfiakat, kik még évezredek múlva is Magyarország büszkesége és gyönyöre lesznek. A terem közepén, a zongora előtt ülve képzelem a szív háborgatóját, a bánat altatóját, mint Vörösmarty nevezi Lisztet, a legnagyobb magyar zenészt, ki ebben az időben egész Európát hypnotisálta. Hallgatói közt ott ülhetett volna, a ki őt annyira szerette hallgatni, Vörösmarty, a szenvedélyét elfojtó, kissé szófukar Vörösmarty. És a szenvedélyét elfojtó Vörösmarty mellett állhatott volna az a férfi, a ki a világon legkevésbé tudta elfojtani szenvedélyét és kinek nagysága ép abban van, hogy nem tudta elfojtani, mellette állhatott volna villogó vad, büszke szemmel Petőfi. És a legislegnagyobb magyar költők oldalán ott ülhetett volna a harmadik is, a szemlélő, mély üregben ülő szemével az egész jelenetet mohón felszívó Arany János. Oda szabad képzelmem a költők csoportjába a fiatal Tompát, oda összefont karokkal állva (kedvencz testtartása) báró Eötvös Józsefet, ki most fejezte be a *Falu Jegyzőjét*, a még csak a tulajdon életének tragédiáját élő Madáchot, oda képzelem vendégnek a legnagyobb magyar regényírókat, a fiatal Kemény Zsigmondot és Jókai Mórt, ki mellől nem volna szabad hiányoznia a Jókait sikeresen boszantó Gyulai Pálnak, a leendő legnagyobb magyar kritikusként sem. Félrevonulva a terem egyik zugában ül két különös alak: egy hosszúhajú ősz, divatját mult, megviselt ruhában és fia, kinek zavart szeméből az örültség és a genialitás szomorú egyesülésben tekint reánk: a két Bólyai, a legnagyobb magyar matematikusok. Örültnék tekintni majd a háládatlan és elfogult világ a fényes terem egy másik vendégét is: a legnagyobb magyar orvost, Semmelweist is, ki pedig mint az emberiség egyik jótévője ép akkor fedezi fel az aseptiát. És a legnagyobb magyar remekírók mellett ott látom reconstruáló képzeletemben Liszt hallgatói közt a legnagyobb magyar államférfiakat. Ott látom a csoport közepén azt a vendéget, kinek már külsőségei is elragadó: megjelenése, szeme, — hangja pedig olyan, mint valami harangé és áhitattal hallgatja majdan az egész Magyarország: Kossuth Lajost.

A józanság nyugodt lángelméje, a kibékítő Deák szomszédságában nyugtalanodik a világ legizgatottabb és legidegesebb embere, sűrű szemöldökeit folyton fel és alá ránczigálván: Széchenyi István. Ott van az a nagyjövőjű fiatal fürtös hajú gróf is, ki most Széchenyinek, a legnagyobb magyarnak barátja és majdan barátja a legnagyobb németnek, Bismarcknak; ott van Andrássy Gyula is. És végül oda tudom képzelni még ebbe az érdekes társaságba azt a pályakezdő tűzértisztet is, kinek nevéhez a közvélemény évtizedeken át a leg-

nagyobb átkot fűzi, ámbár talán ő vívta ki Hunyadi János óta a legnagyobb magyar győzelmeket és ki máig túléli e társaság minden tagját. És talán még meghívhatták volna ebbe a körbe Németországból Lenaut is, Janus Pannonius óta a leggenialisabb magyart, a ki idegen nyelven írt költői műveket, ha szellemi éj még nem környékezi. Szellemi éj, mely őt (irtózatos kegyetlen sors!) oda tereli ugyanabba az intézetbe, a hová majd a lángelmű államférfi, Széchenyi és a nagy, üldözött tudós, Semmelweis is kerül: Döblingbe.

E képzelt találkozást csak mint bizonyosságát hozom fel annak, hogy e nagy kort, mely a költőt tüzelte és ihlette, mily nagy és sok tehetség alkotta.

A költő, különösen az oly fogékony költő, mint Petőfi, ebben az izgatott korban a magyar láthatár minden pontjáról elektromos ütésekkel kap. Ebben a korszakban alakul ki közéletünk, a közvélemény mindinkább nagyhatalommá lesz. Midőn a XVIII. század vége felé Martinovicsékat kivégezték a Vérmezőn, akkor sokan érezték ennek az eseménynek jelentőségét, de a közvéleménynek még nem volt szervezete; ki-ki magába fojtotta érzelmét. Nem is a nagy francia forradalom volt mi reánk a fontos, az ébresztő, hanem a párisi júliusi forradalom. A nagy francia forradalom után egy-két évtizeddel a magyar nemesség még mindig azt hitte, hogy az akkori társadalmi rend, a jobbagyság, a rendi állam, a latin mint hivatalos nyelv továbbra is változatlanul fenn fog maradni. A júliusi forradalom után már szervezkedik a közvélemény, a sajtó napról-napra fontosabbá válik, a nagy nemzeti érzések közösek és egyik ember fokozza a másiknak érzelmeit azzal, hogy kimondja. A közvéleménynek ereje új erőt ad a költőnek is, kit immár mint zúgó tenger a közérzelmek egész árja vesz körül.

Nem volt korszaka a magyar történetnek, a mely annyira vezető eszmék szolgálatában állott volna, mint a negyvenes évek. A nagy eszmei harcznak tüze hevíti ezután a költőket, hevíti első sorban az annyira izgékony Petőfit. A korszak végén megtörténik azután a szép csuda: minden külső erőszak nélkül, csupán az áldásos eszmék meggyőző erejénél fogva diadalra jut a közös teherviselés eszméje.

De más nagy célok is lelkesítik ezt a kort. A magyar nyelv még nem volt állami nyelv. Az országgyűlés 1843—4-ben kimondja végre, a mit annyi nemes elme óhajtott és nem tudott megérni, kimondja, hogy a hivatalos nyelv a magyar. Mennyi harczba került ez, mennyi ellentétet kellett legyőzni, hisz még nem sokkal azelőtt kijelentette a pesti egyetem bölcsészeti facultása, hogy a magyar nyelv

alkalmatlan arra, hogy rajta tudományokat tanítsunk. 1845-ben az orvosi kar minden előadását már magyar nyelven tartja. Mindenféle fontos kezdeményezések! A centralisták át akarják alakítani a régi rendi Magyarországot modern állammá, felelős kormányval és parlamenttel. Mily nagy czélok és mily küzdelmek! Erdély meg különszakadt Magyarországtól, a mi annyira elkésértette Kőlcseyt: a hazafiak érezték az egyetértés égető szükségét és megtörténik e korszakban a visszakapcsolás, az annyira óhajtott és várt unio.*

A negyvenes évek egy közös vonása egész Európában az anyagi érdekek felkarolása. Nálunk is ekkor foglalkoznak eddig szokatlan hévvel, különösen Kossuth buzdítására a vámkérdéssel. Magyarországot csak akkor lehet — így gondolják — államilag függetlenné tenni, ha anyagilag is lehetőleg független Ausztriától. Kossuth izgatására létesül a Védegyelet, az első izgalmas és rendszeres kísérlet magyar ipar teremtésére, melynek óriási fontosságát e korszak immár át látja.** Az izgalomnak egy más forrása ez időben a megyei adminisztrátorok ellen való harcz, kiket a reactió kormány küldött a szabad érzelmű megyék leigázására. Egyáltalán lelkesek és küzdelmesek voltak az idők: küzdeni kellett mint legveszedelmesebb ellenséggel, Metternich alattomos absolutismusa ellen. És küzdeni kellett a lélekölő censura ellen, mely annak idején megbénította a magyar Bánk-Bán szerzőjét, Katona Józsefet Pesten és mely ugyanakkor megbénította a német Bánk-Bán szerzőjét, Grillparzert Bécsben. Ennek a kornak haragját és felháborodását örök időre kifejezi Petőfi, de kifejezi egy szép költemény is, melyet magyar ember írt, de nem magyarul, hanem németül, Lenau *Bucsúja*, melyet akkor szerzett, midőn Amerikába ment, oda, a hová méla bújában Kőlcsey is ki akart vándorolni. «Utoljára üdvözöllek hazám, — írja Lenau —

* Kőlcsey még halála évében, 1838-ban kétségbeesve az unio meg hiúsulta miatt, erdélyi származású édes anyja szellemét szólítja meg egy költeményében: «Szép Erdély barna fürtű leánya: hű anyám, tekints az égi lakból még egyszer reám. Im elhagyott hazádon pusztulat átka leng: *Erdély ledőlt, s fölötte fiad keservé zeng*».

** A védegyelet keltette lelkesedés még a zenedarabok czimében is mutatkozik. 1844-ben jelent meg (a Petőfitől oly szépen megénekelt) Rózsavölgyitől: *Iparvédő. Népies magyar* és Bartay Edétől: *Védegyesületi Körmagyar* czimű zenemű. — Volt különben Vahot Imrénének egy védegyeleti tendenciával írt vígjátéka, *Védegyelet*, melyet 1845-ben Kolozsvárt elő is adtak. Jellemző a kor lelkes hangulatára, hogy midőn 1844-ben, Vörösmarty névünnepe baráti ebédet adott, Kossuth egyszerre felpattant és lelkesítő beszédet mondott a védegyesületről.

a mely a zsarnok lábánál heversz és némán engedelmeskedel az ő intésének. Igenis, ebben az országban alhatik a gyermek anyja karjában, a kis fiú játszhatik, az ifjú megtalálja kedvesét, de a férfi *nem* találja meg azt, a mit óhajt, nem találja meg a szabadságot. Azért ő hajó, repülj úgy, mint a felhő az égen, oda Amerikába, a hol a szabadság isteni lángja lobog. Új világ, szabad világ, a te partjaidon a zsarnok hatalma megtörik, üdvözöllek új hazám!»

A harag, a hazafiúi felháborodás ereje mutatja a hazafiúi lelkesedésnek magas fokát. Egy jeles magyar publicista ezt mondja: «A mai emberöltő el sem képzelheti azt a halálraszánt lelkesedést, a mely a 48-as nemzedéket áthatotta.» Ez a lelkesedés külsőségekben is nyilvánkozott: a juratus-élet egyre élénkül és demonstráló fáklyásmenetekben nyilvánkozik; 1845-ben még a vak Wesselényit is fáklyásmenettel tisztelik meg. «Megható volt — mondja egy szemtanu — a világától megfosztott nagy hazafit ily nagy fény közepette látni.» Ugyanez évben a még csak 22 éves Petőfit fáklyásmenettel lepik meg Kun-Szt.-Miklóson. A lelkesedés e korában a magyar viselet ismét divatba jő, a férfiak az utcán köznapon is kardot viselnek.* Az általános izgatottság elragadja a nőket is, kik immár politikai színezetű beszédekkel mondanak, a mi eddig szokatlan volt. Midőn például Kossuth társaival 1848 április 14-én este hajón ágyúüörgés közt a tiszteletére kivilágított fővárosba érkezett, Sümeginé egy női deputáció élén beszéddel üdvözlí. «Fogadjátok — mondja többek közt — a nép háláját együtt a mienkkel, mert hazánk most felviruland.»** Minden gondolkodó szellem Magyarországon érzi, hogy hazája korszakalkotó válság előtt áll. Ez a fenkölt rezgő hangulat, ez a közmámor nyilvánkozik Petőfi költészetében.

Annak a kimutatására, hogy milyen nagy volt e korszak végén az exaltatio, mily lobbót tudott vetni a végletes hazafiúi szenvedély — egy jellemző példát akarok felolvasni, néhány sort, de nem egy

* Az 1844-ben decz. 8-án rendezett védegyeleti bál meghívója felkéri a vendégeket, hogy «nemzeti szabású öltönyben» jelenjenek meg. A bál védnökei mágnásnők voltak. Ugyanez évben látni először magyar fejkötőket a színházi páholyokban. — 1848 márcziusban az írók és művészek közül sokan vöröstollas kalapot hordtak, rajta e bádoglemezes felirat: *Jogot a népnek.* Oldalukon kard, mellükön széles nemzeti szalag volt. — Győrött — olvasom Szinnyei J. emlékiratában — kardot viselt, a ki tehette, sőt még puskával is jártak emberek.

** Pozsonyban már előbb a nádor előtt Kossuthné szónokolt. A női küldöttségben — írja a tudósító — jobbágy nők is résztvettek.

korabeli költő himnusaiból, hanem egy oly falragasz szövegéből, mely 1848 szeptember havában a főváros utczasarkain volt olvasható.

Fegyverre szólítja a magyar népet. Aztán szószerint ezt mondja :

«Keljen föl tömegben a magyar nép; ez megmenti magát és megmenti ez árva hazát.

De ha fel nem kél, ha saját életét, vagyonát, hazáját gyáván feladja : úgy én, ki a népért küzdöttem egész életemben, mielőtt hazám elveszése felett szívem megszakadna, egy átkot mondok, egy rettenetést, melynek minden szava teljesedni fog :

A magyarnak neve e földön annyit fog tenni, mint a szégyen és gyalázat neve ;

a magyar nép megfertőzteti ősei szent emlékét és isten büntetésül azt fogja rá mondani : «veszsz, — bánom, hogy teremtettelek» ;

az isten el fogja e népetátkozni, hogy a levegő méreggé váljék, mikor beszívja; hogy a forrásvíz bűzhődjék meg, midőn ajkához viszi; hogy bujdossék hontalanul a föld hátán; hiába kérje az alamizsna száraz kenyerét; meg fogja őt istenátkozni és alamizsna helyett arczul csapandja őt az idegen faj és leszen saját hazájában egy vándor koldus, kit, mint a gazdátlan ebet, büntetlenül verend agyon bármily gazember; — az ebeket fogják reá uszítani, s olyanná leszen, mint a bélpoklos, a kit minden ember kerül. Hiában imádkozandik istenhez! neki a vallás nem ad vigasztalást. Isten, kinek teremtését gyávasága által meggyalázta, nem bocsátja meg bűneit sem ezen a világon, sem a másikon; a leány, kihez szemét felemelendi, seprővel hajtja el a küszöbről, mint a rühes állatot; neje utálattal köp gyáva szemei közé, gyermekének első szava az lesz: hogy atyját megátkozza; és holt teste hever eltemetetlenül, míg a vadállatok s az ég madarai megemésztendik».

E felhívást, melyben a korszak izzó exaltatiója mély bibliai pathosszal egyesül — Kossuth Lajos szerezte.

Ha ilyen nagy az exaltatio az államférfiakban, elképzeltjük a költőkét!

A föld alatt találnak a geologusok magyar talajban maradványokat, exotikus állatok csontjait, megkövesedett pálmatorzseket. Ebből kiviláglik, hogy az ősidőkben, itt a Kárpátok tövében is, tropikus clima uralkodott, melynek megvolt a maga délszaki flórája és faunája. Ilyen forró szellemi klimára enged következtetnünk ez a falragasz, melyet idéztem.

A nagy ihlet eme kora ihlette Petőfit is.

A közszellemnek ez a villamos feszültsége azonban nem pusztán Magyarországon volt meg, hanem egész Európában. A korszak

vége felé nemcsak Pesten, hanem még előbb: Párisban, Bécsben, Berlinben, Milánóban tör ki a forradalom. Az irodalom, mint valami földrengésjelző, mint valami seismograph, előre jelezte a még távol földrengést. Ezen fel-felpezszülő európai forradalmi közhangulatnak megfelelően egész Európában hasonló vonásokat találunk a költészetben minden népnél. Ez a kor, a negyvenes évek ideje mindenütt a politikai és hazafias költészet virágkora. Európászerte uralkodik ez a lyrai műfaj, a melyben Petőfi remekeit írta. Petőfit irodalomtörténetileg csak úgy lehet valóban megérteni, ha ebbe az általánosan uralkodó költői áramlatba behelyezzük.

Úgy, mint a magyar, a többi nép költői is a politikai szabadságot tekintik ekkor eszményüknek. Elsősorban az angolok. Senki sem volt oly nagy hatással a XIX. század első felében a szellemekre, mint Byron, ki a görög szabadságharc alkalmával Görögországban halt meg. Byron mellett az angol Shelley, kit Petőfi szintén szeretett és fordított, volt a szabadság rajongó, szenvedélyes költője. E két nagy költő mintegy divatba hozta Európában a politikai költészetet.

Felvirágozik a politikai költészet Olaszországban is, a hol Petőfi kortársa, Giusti ekkor írja híres politikai satiráit, míg az olasz hazafias lyra egy más képviselője, Alessandro Poerio, úgy mint Petőfi, az 1848/49-iki szabadságháborúban az osztrák uralom ellen harcolva, csatatéren halt meg.

Franciaországban nagy politikai események kísérője és előkészítője az ekkor felviruló politikai költészet. Ekkor terjednek el Béranger dalai, kit Petőfi a legnagyobb élő költőnek tartott és kit Párisban hódolattal meg akart látogatni. A szabadság bálványozása, a politikai maradiság gúnyolása, a visszatérő végsorok (a refrain) kedvelése Petőfi költészetében nem kis mértékben Béranger példájára vezethető vissza.

A politikai költészet magával ragadja a fenség költőjét, Lamartine-t is, ki később a februári forradalom vezére lett és egyik híres költeményében hirdeti: «Itt az óra a még megmaradt fegyverrel küzdeni, a véres rostrumra fellépni és legalább szóval és taglejtéssel megvédeni Rómát, az isteneket és a szabadságot».

Nálunk, Magyarországon még Petőfi előtt írtak a reactio ellen fordulva szabadságdicsőítő költeményeket német nyelven Lenau és Beck Károly, kik a magyar pusztá költészetére nézve is némileg Petőfi elődei. Különösen virágozik a politikai lyra Németországban, a mint hogy Németország egyáltalán a XIX. században a lyrának országa. Goethenek, a legnagyobb német lyrikusnak még nincs haza-

fias vagy politikai költeménye, de most már — Petőfi idejében — a német költők és æsthetikusok új iskolája hirdeti, hogy a költészet a nemzeti étellel szoros kapcsolatban legyen, társadalmi meg politikai eszmék szolgálatában álljon. Ez az elv, valamint a német politikai költészet felvirágozása összefügg a politikai élet élénkülésével, mely a juliusi forradalom után egész Európában mutatkozik. A németek legfontosabb politikai költeményei ez időből valók. A negyvenes években keletkezik a híres német nemzeti dal, a *Wacht am Rhein*, melyet később a nagy francia háborúban annyit énekeltek a németek. A németek másik nemzeti dala, Beckernek *Rajnai éneke* (A szabad német Rajna — mondja a francziáknak — sohasem lesz a tiétek!) szintén ennek az időnek szerzeménye. A politikai költészet e virágkorában a szerelem költője, Alfred de Musset, szintén politikai költeményre ragadtatja magát és gúnyos versben felel Becker német nemzeti dalára: «A német szabad Rajna a miénk volt, hisz a mi poharunkból ittuk!»

A német Freiligrath, ki eladdig exotikus költeményekben jeleskedett, a melyekben például a sivatag állatéletét, a zsiráfot vadászó oroszánt festette, most a politikai izgalom ezen korában, úgy, mint a nagy zeneköltő, Wagner Richárd, szenvedélyes lázító költeményeket ír. Ebben az időben Herwegh politikai költeményeit szerették a németek leginkább, Herweghet, a ki azután később épp úgy, mint Wagner Richárd, tényleg részt is vett a német forradalomban. A legszellemesebb politikai költeményeket azonban Heine írta, ki minden gúnya és frivolitása mellett is legszebb költeményei egyikében a magyar szabadságháborút dicsőíti. Világos után ezt írja Heine: «Elesett a szabadság utolsó erőssége, Magyarország elvérzik, ha a magyar nevet hallom, német mellényemet szűknek érzem, tenger zúg alatta, a trombiták harsogása üdvözöl!» A régi Nibelungok itt a Duna partján, Esztergom vagy Ó-Buda mellett egytől-egyig hősi halállal elvesztek. Ilyen Heine szerint a magyarok sorsa is.

Ausztriában is felbuzdulnak a kissé elmaradt szellemek, ezek az élvező phæakok mint egy költő őket nevezi. A nagyszámú osztrák politikai költők legjelesbike, Auersperg gróf (Anastasius Grün), úgy, mint a magyarok, szintén Metternich reakciója ellen küzd.

Ezen dús költői vegetatióból való a Petőfi költészete is.

II.

A második hullám, a mely egész Európát átjárta és a korabeli költészetet és így a Petőfít is magával emelte, a demokratikus szellemé. Ennek a szellemnek varázsa akkor még sokkal nagyobb volt, mint ma, mivel új volt. Ez az elv kezdi a 40-es években mindinkább gyorsan növekedő erővel a magyar politikát irányítani, ez vezérel az irodalomban is. Nálunk a nagy központi kérdése a politikának, a melyet e korszak uralt, a jobbágyok teljes felszabadítása. Ez átalakítja az irodalmat is. A társadalom alsóbb rétegeit, a nyomorultakat, szegényeket emberi méltóságra emelni — ez lett az európai irodalomnak is nemes eszménye. Az irodalom a demokratikus tendenciától segítve Európaszerte kezd a paraszttal és proletárokkal foglalkozni. Georges Sand Franciaországban, Auerbach Németországban felfedezik a parasztot a költészet számára, a sokat olvasott Eugène Sue, ki Petőfire is hatott, valamint később Victor Hugo *A nyomorultak* című regényében a proletárok és a csavargók életét festi. Petőfi azután ezt az irányt a *Hóhér kötele* című regényében még túlozza és a szegénységnek, a nyomornak, a munkátlanságnak valóságos kultusát hirdeti.

De még egy más korabeli körülmény is hozzájárult, hogy Petőfinek erős demokratikus meggyőződését fokozza, Ebben az időben a történetírás különös érdeklődéssel foglalkozott a nagy francia forradalom történetével: ekkor jelentek meg Thiers, Michelet, Louis Blanc művei, melyet a közönség mohón olvasott. Mignet híres munkáját *A francia forradalmat* ugyan már előbb írta, de épp ekkor, a 40-es években fordítják le magyarra és németre. Petőfi is sokat foglalkozott ezzel a világrendítő catastrophával: «a forradalom története az én bibliám» — mint ő mondja. Az ekkor megjelent forradalmi történetek közül különösen egy mű volt, melyet ő bálványozott és melynek pathosa átment költészetébe is. Ez Lamartine könyve: *A Girondeiak története*. Ez a mű, mely a francia forradalom eseményeit némi egyoldalúsággal költői fénybe vonja és azt, a mi nagylelkű, önfeláldozó volt a forradalomban, elragadó módon állítja elénk, megjelenésekor mindenütt roppant feltűnést keltett. Talán nem volt Európában ember, a ki ezt a munkát jobban szerette volna, mint Petőfi és talán nem volt Európában ember, ki jobban gyűlölte volna, mint Széchenyi. Széchenyi különben egy alkalommal, midőn az aldunai hajózást vizsgálta, találkozott az annyira gyűlölt és annyira

imádott Lamartine-nal: egy zimonyi kocsmában akkor együtt volt Európának két legellentétebb államférfia.*

Szóval: nem volt még korszak, mely politikailag annyira izgatót lett volna, mint a Petőfi korszaka. Ezt az izgalmat, a democraticus eszmények cultusát viszi át Petőfi a költészetbe is. «Ha a nép uralkodni fog a költészetben — írja Aranynek — közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék s ez a század földadata.»

Petőfi költészetének irányítására véglegesen döntő befolyással még egy más körülmény volt, talán a leglényegesebb: az, hogy a magyar irodalomban már Petőfi előtt évtizedek óta egy folyton fejlődő, nőttön-növő, mindinkább erősbödő tendentia mutatkozott a népies felé. Ennek a tendentiának örököse Petőfi. Ez az irodalmi népies irány azután hozzájárult a kor politikai tendenciájához és még fokozta. A talaj már elő volt készítve Petőfi számára, megvolt a napfény, megvolt a fa, nem kell csodálkoznunk, hogy gyümölcsözött. Ez a gyümölcs már egy félszázad óta lassan-lassan érett. Petőfi a népdal tanítványa, ő művészi sphaerába emelte a népdalt. Csakhogy ez neki nem csupán egyéni műve: ő csak egyik, végső láncszeme egy hosszabb fejlődésnek. A népies irány akkor már — mint mondani szokás — a levegőben volt, csak nagy költői geniusnak kellett jönnie, hogy művészi tökéletességre fokozza.

A népköltészetnek cultusa, a népdal fokozatos megbecstülése azonban nemcsak magyar irodalmi jelenség, hanem európai, — hogy előbb használt népies kifejezésemmel éljek, — európai hullám, mely átcsap az egész újkori irodalmon és melynek kiinduló gyűrűje Angliában van.

A XVIII. század közepe táján gyűjti össze Percy püspök az angol és skót napköltészet termékeit. Csodálatos hatású mű! E gyűjtemény inspirálta Németországban Herdert, Goethét, Schillert, Bür-

* «Bei dem Dichter Lamartine gewesen, mit dem sein englisches Weib nicht zu passen scheint» (nem jól fér meg) — írja Széchenyi naplójában Zimonyban. (*M. T. Akadémia levéltára.*) Aldunai magyar útjáról megemlékezett Lamartine később is, midőn a magyarok küldöttsége 1848 márcziusban mint a francia köztársaság fejét üdvözölte. «Ha Franciaországnak szüksége volna — így szólt Lamartine szép beszédében a magyar küldöttségnek — hogy értesítsék azon erényekről, vitézségről, a szabadság és testvériség szelleméről, mely az önök nemzetét lelkesíti, akkor szerenesés lehetnék erről magam tanuskodhatni. Én beutaztam az önök hazáját és tanuja voltam egy nagy nemzet pásztori és egyszersmind hősi erényeinek, melyek bár más nagy szövetségi egységbe léptek, mitsem veszítettek ősi nemes nemzeti jellegükből.»

gert és később a romantikus költőket, ez a mű ihlette Aranyt is balladáinak megírásánál. Herder lett a népköltészet nagy hirdetője. Herder hatásának köszöni a német irodalom, hogy Goethe a népdalról ifjította meg a német lyrát.

A XVIII. század második felében tehát a nyugati irodalmak a népdal felé voltak irányítva. E hatás csakhamar mutatkozik nálunk is. Percy és Herder első elméleti tanítványa Révai, ki a népdalokban — mint ő mondja — «a természeti indulatokat gyönyörködve csodálta» és ezért gyűjtötte is a népdalokat. Az első, ki nálunk a népdalt tudatosan, elméleti meggyőződésből kiindulva utánozta, a XVIII. század végén Pálóczi Horváth Ádám volt. A *Sári rózsám hová mégy, állj meg csak egy szóra* kezdetű költeménye, bármily erőszakolt még a népiessége, e részben korszakalkotó, mert az első tudatos népdal-utánezat. A magyar népdal már előbb is befolyt a műköltészetre, de most mint æsthetikai elvtől vezérelve rendszeresen kezdik utánozni. A népdal cultusának terjesztésére nézve a legfontosabb férfi a magyar irodalomban Vitkovics Mihály, ki gyűjtött és fordított szerb népdalokat és 1821-ben kiadta magyar népdal-utánezatait. Vitkovics hatása alatt állnak, kik ez időben a népdal fontosságáról írtak: Toldy és Bajza. Vitkovics nyomán (miután már Csokonai is írt népdalszerű költeményeket) ver gyökeret a magyar irodalomban az az eszme, hogy a magyar költészetnek a népdalt át kell alakítania és meg kell nemesítenie. De hogyan? Ez a nagy problema, mely sokféle tapogatódzásra ad alkalmat; majdnem minden magyar költő megpróbálkozik vele, így például, hogy csak a leghíresebbeket említsem, Kisfaludy Károly a *A rákosi szántóban*, Vörösmarty *A puszta csárdában*. Kölcsey pedig a Csokonai-féle költeményeket destillálja az elvont lyrai módszerével. 1832-ben Komárommegye «hivatalosan és barátságosan» felkéri az Akadémiát, hogy népdalokat készítsen és közrebocsásson. A népies tendentia mindig erősebb lesz, annál inkább, mert most már a politika táplálja e hajlamot. Legfontosabb, legközelebbi elődje Petőfinek azonban Czuczor Gergely, kinek népies verse közül vagy 40 valódi népdallá lett. Czuczor népdalaiban azonban még mindig van valami külsőleges, valami játékszerű és úgy érezzük, a juhász vagy a paraszt nála csak álarcz, melyet a költő rövid ideig mulatság kedvéért magára ölt. A népies tendentia még nem hódította meg teljesen a népies szellemet.

Midőn végül Petőfi fellép, akkor már oly annyira szaporodnak a népies jelek, hogy egészen nyilvánvaló az ízlés fordulása.

Vessünk egy pillantást e symptomákra, melyek a magyar lát-határ minden táján fel-feltűnedeznek.

1841-ben a Kisfaludy-Társaság a következő pályakérdést tűzi ki:
Mit értünk nemzetiség és népiesség alatt a költészetben?

1843-ban, tehát, midőn Petőfi 20 éves, a Nemzeti Színház 50 aranyat tűz ki egy, a magyar népéletből vett látványos színműre. Ugyanabban az évben páratlan sikerrel adják elő Szigligeti *Szökött katonáját*. Ugyancsak ebben az évben elhatározza a Kisfaludy-Társaság, hogy kiadja a népdalokat. Néhány hónappal előbb tartotta Erdélyi János székfoglalóját a Kisfaludy-Társaságban *A magyar népköltészet*ről. Hogy mennyire megváltozott a szellemi klíma, arra jellemző példa a *Pesti Divatlap* egykorú bíráló megjegyzése, mely szerint Szigligeti azért alkalmaz a *Szökött katonában* népdalokat, hogy könnyű szerrel megnyerje a közönség tetszését.

Mily távol vagyunk immár ízlésre nézve a Kisfaludy Károly korától! Két évtizeddel előbb Kisfaludy Károly azt írta Vörösmarty-nak, a ki egy *Juhász és bojtár* című verset küldött be Kisfaludynak: «A verset szívesen felveszem, mindazonáltal egy kérést bátorodom tenni: nem lehetne-e ezen különben szép és lágyan írt idyllbe graecismust szőni? Én magam tapasztaltam, különösen a szép nemnél, ezt az előítéletet. Ha görög nevet adna címül, több kedvelőt nyerhetne.»

Szigligeti népszínműveit oly gyakran adták, hogy 1845-ben egy folyóirat panaszkodik, hogy únos-úntalan csak a *Szökött katona* és a *Két pisztoly* járja. Annyira divatban van már ekkor a népies irány, hogy Szigligeti népszínművét Pozsonyban németül is adják.

A mint a költészetben, úgy feltűnnek — habár valamivel később — a képeken, metszeteken a magyar népies alakok. 1844-ben pedig Szenfy Gusztáv már *Népdalfüzért* ad ki zongorára alkalmazva. Sőt Euterpe után nem maradt el Terpsichore sem: ugyanakkor már akadnak táncmesterek, kik népies tánczok tanítását hirdetik.*

A kor demokratikus hatása azonban nemcsak Petőfi költészetének népies módorában és tárgykörében, hanem költői kifejezőmódjában is nyilatkozik. A régebbi iskola a költészetet valami ünnepélyes megnyilatkozásnak tekintette: a közönséges szót, az egyszerű közhasználatú kifejezést kerülte: ha pedig mégis előfordult, emelni kellett, emelni valami jelzővel, valami *epitethon ornans* segítségével. Petőfinél a költői stílus is demokratizálódott. Ő nem válogat előkelő szavakat.

A népies tendentia tehát a XIX. században fel-feltűnt, azután mindinkább erősödött, minden irányban előrenyomult, míg végre Petőfi költészetében kényszerítő hatalommal teljes diadalt ült. Egyre

* *Pesti Divatlap* 1844. 155. l. — Csak a szobrászat, melynek kevés-számú művelői a Canova-stylusnak hódoltak, maradt a népiessel szemben conservatív, egészen Izsó Miklós fölléptéig (1860).

Nő a forgatag,
Megerzi sodrát, hogy ragad.

Ennek a népies tendenciának azután rendkívüli súlyt, jelentőséget adott e korban a demokratikus eszmeerő, mely Magyarországot a forradalomba, Petőfit pedig dicső halála helyére vitte.

Abban az évtizedben, melyben Petőfi föllép, szervezkedik nyugaton a socialismus is. Modern értelemben Petőfi nem volt socialista, nem is lehetett az, mert nem ismerte az újkori socialismus megalapítójának, Marx-nak elveit. Ő inkább nacionalista volt, a nemzeti érzés *monománja*, ha szabad ily szent dologra ezt a szót használni: hogy a nemzeti eszméért élt, bizonyítja az, hogy érte meg is halt. De költészete azért kifejezi, a mi a socialismusban nemes és örökkévaló: az emberi érték függetlenítését a véletlen vagyoni viszonyoktól, a szegények védelmét a gazdagokkal szemben, a nyomorultak emelését emberi méltóságra.

E mellett azonban Petőfi igenis érezte, hogy a szegények és elnyomottak közt egy oly kötelék is van, mely a nemzetiségek korlátain túl is kapcsol. Mindamellett ő úgy képzelte, hogy a világszabadságért és az emberi jogért vívott nagy közös küzdelemben majd a magyar lesz a legkitünőbb küzdő csapat.

Romantikus korhatások is mutatkoznak Petőfi műveiben. A romantikus iskola, mely a nagy szenvedélyeket és a középkori lovagvilág festését szerette, Petőfi korában már némiképp elvirágzott. Voltaképp csak egy epikus költeményében hódol Petőfi ennek az iránynak: a *Salgó* címűben, a melyben az őrzöngésig szenvedélyes középkori lovagok francia rémdrámába illő szörnyűségeket mívelnek.

Ilykép a már elvonuló romantikus viharnek csak utolsó dörgése hallik ki e költeményből.

Láttuk, hogy a nagy ihlet eme korában mennyire irányították a negyvenes évek nemzedékét és mindenekelőtt annak legfogékonyabb tagját, Petőfit a korabeli magyar és európai eszmeerők; de hiába szakadtak volna ezek az áramlatok, hiába lett volna maga a kor — a melyben élt — annyira ihlető és poetikus, hiába hatottak volna reá korának nagy szellemei, ha Petőfi nem lett volna az az elragadó, közvetlen, költőileg vibráló egyéniség, ki lyrikusnak született. A kor csak irányát, de nem geniejét magyarázza.

A Petőfi költészete azonban nemcsak egy nagy egyéniségnek, hanem egy nagy kornak tolmácsa, a melyben Magyarország világtörténeti sorsának fordulóján állott. Úgy gondolom, Petőfi érdekessége a jövő évszázadok, a jövő évezredek előtt abban is rejlik majd, hogy ő az utolsó nagy magyar nemzeti válságnak, az utolsó életre-

halálra való harcznak kifejezője. Ugyanis, ha mérlegeljük a magyar nemzet történetileg áttekinthető idejét, az utolsó 12 századot, azt mondhatjuk némi bizalommal, hogy történeti utunk legnehezebb, legveszedelmezebb részét már megtettük.

Arany Jánosnak van egy költeménye, melyben leírja mily nehéz feljutni Nagy-Magyarországnak viruló fennsíkjára. Tornyosuló sziklafalak, hol felbukkanó, hol meg süllyedő szirtok köröskörül: sem ösvény sem vadcsapás, csak út, melyet vaskapukon át a zuhatag váj ki; mélyen lent a sötét völgyfenék. De a zord héjon belül szelíd tartomány nyílik: méh zsibong, száz nyáj kolompol az enyhe nyárban a fensíkon; tiszta a víz, zamatos a fű.

Ilyenféle utat kellett a magyar nemzetnek is járnia. Igen, a magyar nemzetnek 1200 éven át meredek, zord hegyi szoroson kellett átkelni. Mily roppant nehéz, mily halálra fárasztó egy feladat! Mily tátongók az örvények jobbról-balról, mily fenyegetők az északról szakadó hólavínák! Mintha a teher mindig súlyosabb, mintha az út mindig meredekebb, mintha az akadályok mindig ijesztőbbek lettek volna.

De feljutottunk a zord hágón át oly felföldre, a hol immár számos forrás dúsabb növényzetet táplál. A többi útrészlet — úgy gondolható — könnyebb lesz: oly megrendítő crisisek, mint a minő Sajó, mint a minő Mohács és Világos volt, oly halálosan veszedelmes korszakok, mint a minő a Lipót absolutismusa, már többé nem térnek vissza soha. A következő századok közszelleme mindinkább az áldásos béke hódítását fogja elősegíteni az erőszakkal szemben: kis nemzetek mindig kevésbé lehetnek majd prédái a nagyoknak,

Oly gyászos nagyszerű halál, hol a temetkezés felett Európa népei könnyezve veszik körül a sírt, melybe egész nemzet süllyedt el — lehetetlen a jövőben. Egy-egy csatatéren nem vetik el többé egy nemzet életének vagy halálának kockáját. Mindenütt a világon, ott, a hol az éjféle nap hideg sugaraival rézsút világítja meg a jeges vidéket és ott, a hol a pálmák felett izzón delel a nap, mindenütt a művelődési erők folytonos és lázas megfeszítésére lesz majd szükség. A nemzetek hirtelen nagy, poetikus válságainak ideje lejárt. Úgy mint a Mohács utáni török hódítás Zrínyi eposában s mint a visszahatás I. Lipót elnyomása ellen, a gyönyörű Rákóczy-korabeli balladákban van kifejezve, úgy fejezi ki a későbbi biztosabb századok számára azt a nagy válságot, mely végül a szabadságháborúban elviharzott, a magyar nemzetnek legutolsó lét-nemlét harczát, úgy fejezi ezt ki a lángelme glóriájától övezve a Petőfi költészete.

PALIMON ÉS KATICIS.

BÁRD MIKLÓSTÓL.

Áldott e domb s körül a hársak,
Hű őrei az elhagyott tanyának,
Mely felém int és ide von;
Mely kéklő füstöt nem küld már az égnek,
A melyből nem rég tova költözének
Hű Katicis és Palimon.

Ki volt e pár? . . . s mi volt a dolga?
Jó Palimon a népet doktorolta
A közel város-széleken.
Hű Katicist dicsérte sok kis árva,
De mind e dolguk rejtőzék az árnyba,
S csak úgy esett — mellékesen.

Mert más volt a szívükbe vésve.
Jó Palimonnak az volt küldetése,
Hogy szeresse hű Katicist;
Csak érte éljen, haljon e világon,
Őt doktorolja, óvja minden áron;
Nem kicsinylendő ez a tiszta.

És Katicis? Oh boldog Isten!
Ő nem is él, ha váltig gondja nincsen,
Egy édes gondja: Palimon.
Ki mellett olyan szép a hosszú élet,
Kit anyáskodva napestig bezézhet,
S úgy dajkál, mintha fia vón.

Csak ennyi volt a hivatásuk.
Egy szellős dombon volt kies lakásuk,

Mely mögött a nap nyugodott.
 Ott lenn a város zúgott mint a tenger,
 S e parton élt két boldog gyermek-ember
 A ki csak egymásról tudott.

E párt nem csalta meg az élet,
 S mert szívserinti hivatásban éltek,
 Szivükbe nem lopódza árny;
 Az ég derűje hullt e kis világra,
 Nem is volt ennek soha más hiánya:
 Egy esöpp fiú vagy esöppnyi lány.

S ha Katicis pedzvé a gondot,
 Fiatlan voltán sóhajjal borongott,
 Borongós volt a vígasz is:
 Oh Katicis! szerelmem, hígyj a szómnak,
 Nem jó születni itten Palimonnak,
 Hol nines, csupán egy Katicis.

S e bú ha Palimonra szálla,
 Hú Katicis ezt nyomban kitalálja,
 S így feddi őt vigasztalón:
 Oh Palimon, szivem édes szerelme!
 Két Katicis e földön mit keresne,
 Hol nines, csupán egy Palimon.

Csak játszadoztak a keservvel.
 És az, kiért lenn százezernyi ember
 Majd tűvé tesz zeget-zugot:
 A boldogság, közelbe meghuzódva,
 A hú szivek közt tölte egy huzomba
 Nem sok hiján egy századot.

S csak végül röppent el, csak — akkor!
 Az csolnakon jött, ködben, alkonyatkor,
 S némán megállt a küszöbön.
 A két öreg megilletődve nézte,
 Aztán beszálltak szótlan, kéz a kézbe,
 S tova siklottak a ködön.

Az meg csak vitte, . . . röptette,
S azóta már a szép smaragd-szigetbe'
Sütkéreznek a hű felek,
Hol visszafoly az idők árja, sodra,
És azt, ki hű volt, fiatalra mossa,
Hogy lenne virágzó gyerek.

Nem tartós az ő távozásuk.
Az esti szélben rezdülnek a hársak,
Felém bólíntnak biztatón.
Egy kis boldogság kell e durva rögnek,
S azért időnkint vissza-vissza jönnek
Hű Katicis és Palimon.

VILÁGTALAN MISKA.

— Egy tanuló naplója. —

GÁRDONYI GÉZÁTÓL.

Szerencsés nap.

Ma töltöttem be a tizenkettedik évemet, és jó atyám adott egy újveretű ötkoronást. És azt mondta végül:

— E szent napon köss egy nagy és bölcс fogadást, — rád bizom, hogy mit. És az a fogadásod folyton a szemed előtt ragyogjon életednek további útjain.

Az ötkoronáson vettem: tizen töltött bonbont, tizen berlini kéket, húszon karmint, és egy japáni skatulyát, kulcsosat. Elzárom a naplómat a lányok orra elől.

És sokat gondolkodtam, hogy mi legyen az a nagy és bölcс fogadás, hogy azért nehéz se legyen, és mégis előttem ragyogjon életednek további útjain?

Végre is azt a fogadást kötöttem, hogy én nem fogok megházásodni sohase!

★

Szerencsétlen nap.

A latinból elégtelenre feleltem és hiába mondtam, hogy tegnap születésnapja volt, a tanárnak az semmi!

És volt még tizenkét fillérem, és hazajövet mazsolát vettem vigasztalásul. És Emma rögtön, a mint beléptem, aszongya:

— Mi történt veled?

Meg Etel is:

— Mi történt veled?

— Semmi.

— Sirtál! Látom a szemedrül! — mondja Emma. Megint beszekundáztál!

Még Jolán is.

— Hallgassatok, — mondom, — mert úgy összekuszálom a frizurátokat! . . .

És el is árultak volna, de szerencsére jött Iza néni a Mártával és Mártának új ruhája volt, csipkerózsza-színű és attól megfeledkeztek rólam.

Szerencse, hogy itt volt ebéden is Iza néni a Mártával. Így az árulkodás elmaradt. És káposzta volt és jó anyám még többet mert a tányéromra, mint szokott. És jó atyám rámdörgött:

— Micsoda finnyálkodás ez! Meg fogod enni!

És megettem.

És Etel gonosz örvendezéssel pislogott rám és Emma is, Jolán is. Szép testvérek! De még a kuzenem is. Szép kuzenek!

És jó atyámon is láttam, hogy megsajnálta a gyötrődésemben, — jóakarattal szót a káposzta után:

— Ernő tegnap töltötte be a tizenkettediket.

És Iza néném is megköszöntött. Márta is. És Márta is megcsókolt. Ha nem az asztalnál történik, biztos, hogy beleharapott volna a fülembé.

És azt mondja jó atyám:

— A fogadás? . . .

— Megtörtént! — feleltem.

— No és mit fogadtál?

Haboztam, de aztán elszántan vágtam ki:

— Azt, hogy én nem fogok megházasodni.

És még kinevettek.

Csak jó atyám helyeselte és ez nekem elégtétel volt. Aztán Iza néném faggatott, hogy miért?

— Azért, — feleltem, — mert én ismerem a nőket.

És megvetően pillantottam a lányokra.

★

Szerencsés nap.

Délben ananász parfé.

Ma délután Veszprémiéknél. Miklós olajfestéket kapott. Megnéztem, hogyan festenek olajjal?

Hát az improzálás az a sok festék és vászon és állvány, de mégse czélszerű, mert a festék becsurog a festő kezészáján. Es eltökéltük, hogy művészek leszünk.

Náluk jó: öten vannak és mind fiú.

★

Szerencsétlen nap.

Intó: latinból, földrajzból.

Jó atyám megdorgált és példaképül állította elémm Emmát és a hugaimat, hogy azok milyen jól tanulnak.

Nem felelhettem, mert nem szereti olyankor, de Etel könyörgött délután, hogy írjam meg az írásbelijét: *Mit köszönhet a nemzet Hunyadi Jánosnak?*

— Kéne? — mondtam elkeseredetten. Én vagyok a rossz tanuló, a családi számár és egyéb kétlábú oktalan állat és én kölesönözgessem az eszemet nektek, ragyogó példaképeknek! Énnekem hizeleghettek . . .

— Jó, — felelte Emma, — holnap én sütöm a mandulás kiflit és csak azért is kevés lekvárt rakok bele!

És mégse csináltam meg neki!

★

Közönséges nap.

Etelnek a gyakorlatát megírtam. És a lányok ma vették fel először az új tavaszi ruhájukat.

És Emmának mégis rossz kedve volt, mert azt mondtam neki, olyan fakó vagy, mint a sületlen cipó.

Nem hitte, de Etel is mondta:

— Még a szád széle is szintelen.

És jó anyám küldött, hogy üljünk ki a levegőre az erkélyre.

És Emmának csakugyan megjött a színe az erkélyen, hogy olyan piros lett, mint a főtt rák. És a hogy ott ülünk az erkélyen, arra sétál egy buta képű katona.

— Nézd, — aszongya Etel, — a Zulu!

És nevet.

Nem értettük először: mit nevet? És aztán világosabban mondta:

— Nem látjátok? A mézárósnak kutyája . . . ihihihhi . . . beállott katonának.

És igen neveltünk, mert szakasztott olyan volt, mint a Zulu.

Emma meg bosszus volt ránk, hogy azt mondja:

— Nem illik!

De nem engedték magunkat *neveltetni*.

És én mondtam, hogy Zulut bizonyosan gyomorgörcs bántja, hogy olyan keservesen forgatja szemét fölfelé.

És majd megpukkadtunk neveltünkben.

— Ugass neki! — biztatott Etel. Meglásd visszaugat.

És én kihajoltam az erkélyen és leugattam a szeme közé: *u-u-u!*

Majd megvesztünk.

És Emma bement dühösen és árulkodott jó anyámnak, hogy mink a járókelőkre nevetünk és ugatunk.

— Csak egy komisz katona volt, — mentetetődztem.

— Nem igaz, mert önkéntes volt.

Hiába mentetetődztem, hogy Emma hazudik, a két hugom is mellette bizonyított.

Hát engem ugyan hivhatnak, hogy üljek ki velük az erkélyre!

★

Rosz nap.

Délben káposzta. És én soha többé Emmával nem beszélek. Csak jó szülőim előtt épp a legszükségesebbet. Mert a kárminom elveszett és mindenütt kerestem és nem találtam.

És hogy Emma vizet ivott és utána megtörülte a száját, hát látom, hogy a zsebkendőjén egy meggyzín folt marad.

Csak elképedtem.

— Te loptad el a karminomat!

És az asztalához léptem és kirántottam a fiókját és kidőlt belőle minden. És ő mérges volt, és én is mérges voltam. Én belekaptam a hajába. Etel meg léniával verte a fejemet, és Emma a képembe körmölt.

A nagy csatára jó anyám berohan és hevesen elintézi, — hogy még most is melegebb a bal arczom...

És én megmondtam mindent és Emmának bizonyára még melegebb a bal arca, mint az enyém.

De jó atyám igazságosabb volt, csupán Emmát vette elő, hogy micsoda hallatlan romlottság: tizenöt éves leány és a száját befesti.

És nézték, hogy a képe is be van-e festve? De csak a szája volt.

És Emma bögött, mint a havasi kürt és mind a három lány bögött, mint három havasi kürt és boszút esküdtek ellenem, de én nem félek!

★

Izgalmas nap.

Délután a hogy az iskolából jövök, a házunk előtt Zulut pillantom meg, a hogy ott ácsorog és leskelődik fölfelé.

Engem várt persze. Nápálcza is volt nála!!!

Szerencse, hogy messziről megláttam. Kilestem, mikor hátat fordít és beosontam.

Attól tartok, hogy reggel is lesni fog rám.

★

Rosz nap.

Ma már Jolán kért, hogy csináljam meg a számtaniját. És jó anyám is ráparancsolt. És igen boszus voltam, mert ők csak bábuznak és én meg dolgozzak. Hát megcsináltam, de csak azért is hibásan.

Emma még mindég bibliai ábrázattal néz rám és Etel se szólt hozzám egy szót se.

Csak annyit mondott, hogy azt mondja :

— Vége a testvériségnek !

— Béke hamvaira ! — feleltem egykedvűen.

Legalább nem alkalmatlankodnak a szobámban.

A Zulu reggel nem mutatkozott, de ebédután, a hogy kilestem az ablakon, láttam, megint várt rám. Nem is mentem délután sehová.

★

Vegyes nap.

Ma ettük az első cseresnyét.

Délután ismét alig birtam hazajutni : Zulu megint ott lesett a nádpálczával. Irtóztató boszuálló ember lehet !

És ahogy tanulok itt a szobámban és átpillantok a másik szobába, látom, hogy Emma ott ül egyedül a bábújával az ablaknál és félve pillant körül. Gondoltam bábúzni akar, mert már nem szabad neki, de azért mégis az ölibe veszi titkon, ha nem látjuk. Hát csak figyeltem, milyen ostoba és ahogy felém is les, elkapom a szememet és a könyvembe nézek és kis idő múlva újra odalesek, hát valami levelet olvas igen pirosan.

Hamarosan levetem a cipőmet és lábujjhegyen hozzá lopódzok. De a parkett ropogott és ő ijedten markolta be a levelet.

— Adod ide ?

— Nem !

És dulakodtunk és ő végre is látta, hogy hiába erőlködik, el fogom csikarni a levelet, hát bekapta a levelet és megette.

És igen dühös volt rám. Sírt is mérgében. És igen goromba szavakat mondtunk egymásnak. És végül azt mondtam neki :

— Utállak, mint a káposztát !

És még este is láttam, hogy csöpög a szeme, de hát mér boszant engem.

★

Vegyes nap.

Emma ma se szólt hozzám és biztos, hogy örökre haragban maradtunk volna. De más történt. Ugyanis egy dongót hajtottam a

porolópálczával a szobában és a dongó a mályvavirágos porcellán lámpa-ernyőre szállt és csak gyöngéden ütöttem rá, mégis az ernyő meghasadt.

És Emma látta és örömtől ragyogott a szeme.

Könyörögtem neki, hogy ne áruljon el és mindent ígértem neki, de ő azt mondta, lehetetlen megbocsátania.

De aztán bizonyára meggondolta az ügyet.

És este a hogy jó anyám meglátta az ernyőt, haragosan kérdezte: ki törte el?

És Emma nyugodtan felelte:

— Én törtem el anyácskám, véletlenül.

Nohát, hogy ezek a lányok . . . született mesterei a hazugságnak!

★

Izgalmas nap.

Zulu ma nem mutatkozott.

Mártáék voltak nálunk és egy idegen leány, báróleány, a ki fényképező gépet hozott. És Mártán lilaszín új ruha, mivelhogy ma lett tizenkét éves. Szerettem volna kicsúfolni, de a fényképező leánytól nem lehetett, mivelhogy báróleány és igen nagyra van a kodakjával, meg a báróságával. Hát lefényképezett bennünket különféle csoportosításban.

És Emma kérte, hogy magányos mellképet is vegyen róla, de azt ne ragassza kártyára. És a hogy ült nagy szende ábrázattal, hát én meg mögéje lopakodtam és kezemmel számárfület ábrázoltam a fejéhez.

És igen nevtették és megmondták neki, és már több lemez nem volt a gépben. Hát annyira megharagudott, hogy engem *neveletlennek* kiáltott.

Én meg ezért haragudtam meg.

Senkinek sincs joga arra, hogy engem *neveletlennek* kiáltson, senkinek a világon! legfeljebb jó atyámnak és jó anyámnak.

★

Közönséges nap.

Zulu ma nem mutatkozott. Lehet, hogy valamelyik utzasarkon lesett, de nekem volt annyi eszem, hogy a kocsit közepén mentem az iskolába és gyakran hátrapillantottam.

Vagy meguntá, hogy hiába leskelődik reám?

Délután látom, hogy Emma az ablakban ül. Előtte két könyv felállítottan és ír.

Nyitva hagytam az ajtót, hogy ha akar, szóljon, hát aztán oda is jött és azt mondja:

— Haragszol még?

— Haragszom, — feleltem.

És ő aztán könyörgött és adott egy marok mandulát, hogy ne haragudjak és nézzem át az írását, hogy van-e benne helyesírási hiba?

Megtettem.

★

Jó nap.

Festettem egy igen szép tigrist, a mint áll a sás között és mindenkinek tetszett és jó atyám adott öt koronát, hogy tegyem rámba és akasszuk az ebédlőbe,

Aláírtam, hogy *Első művem, tigris a vadonban*. Dátum, név.

★

Rosz nap.

Ma el kellett mennem Emmáért, mert a cselédünk mosott. És a hogy az iskola felé andalgok, a Borz-uteza sarkán majdnem belebotlok Zuluba: alig három méternyire volt tőlem!

Biztos, hogy galléron kapott volna, de elugrottam, elfutottam.

És Emma egyedül jött haza és engem igen megszidtak és uzsonnát se kaptam, csak Emma adott titkon egy fél zsemlyét.

★

Rosz nap.

Emmának ma volt az egzámentje és Mártáék is ott voltak a vizsgán. Csak alig ismertem meg Mártát az új pipacsszinű ruhájában. Nem volt kedvem velök játszani, mert nekem meg holnap lesz a meleg napom és a latinból ha rossz kérdést kapok, elhasaltatnak.

És ott sugdosódtak az ebédlőben és nevettek és néztek rám be, és én mérges voltam.

És ahogy ott áll Márta a kép előtt, azt mondja hangosan, hogy én is halljam:

— Micsoda görhes macska ez? Talán szegényházi macska? És miért áll fogniszkalók között?

És igen nevettek.

És Emma azt mondja rá:

— Nem macska. Olvasd el, alája van írva, hogy micsoda?

És megint nevettek.

Az ajtót nem volt szabad becsuknom, az ebédlő szellőzése

végett. És evett a méreg, s gondolkodtam, mit mondjak Mártának, hogy őt is egye a méreg?

Arra gondoltam, hogy színdetikont kenek a hajába, de ezt a fogásomat már ismerik. Tehát azt határoztam, hogy az Emma bábujának hátratekerem a lábát, az Etel görbe fésűjét ráteszem a spórhertre és kiegyenesítem. Mártának meg a ruhájára mondok csúfságot.

És fogtam a könyvemet, hogy lemegyek tanulni az udvarra és azt mondtam neki:

— Pecsét-nyomókkal kellett volna díszíteni a ruhádat.

Aszondja mér?

— Azér, — feleltem, — mer olyan színű mint a spanyol-viasz. És a lányok nevtették, és Márta elsápadt mérgében.

★

Izgalmas nap.

Családi séta délután a Margitszigeten. És Zulu ott ült egy fa alatt. Rémület!

Azonnal fölkeltem, hogy engem meglátott és utánunk indult...

Én rögtön előre kerültem, mintha a növények iránt érdeklődnék. Ő csak azt várta, mikor maradok hátra.

A vendéglőben a szomszéd asztalhoz ült. Oly dühös rám, hogy visszafelé is utánunk kullogott.

De nekem is van eszem!

★

Francia nap.

A lányok ma egy francia asszonyt kaptak és nekem is tanulnom kell velök, de csak füllel.

És igen mulattam azon, hogy a víz francziául *ló*. Ezentúl így fogom mondani a szobalánynak: *Kérek egy pohár lovat.*

★

Nagy nap! Semmiből se buktam, csak az elégségesekért szidtak meg itthon és példaképpül állították elélem a lányokat.

És én elkeseredtem és azt mondtam, mikor jó atyám otthagya az asztalt, hogy minden leányiskolára rá lehet tenni címerül egy szajkót és hogy Emma is két *bé*-vel írja azt, hogy *egyéb*.

Ma vettem hat festéket és kagylót. És Emma ma délután kapta az első hosszú ruhát.

Büszke benne és csúf.

★

Péter és Pál.

Az önkéntes megint lesett rám! Egész délután itt ácsorgott a ház előtt,

— Várhatsz rám! — gondoltam.

Csak azért is kimentem a lányokhoz az erkélyre. És igen mulattam rajta! Micsoda buta ember!

És Emma a hogy babrált a virágaival, egy rózsája véletlenül leesett.

Zulu fölvette és igen hegyesen sétált.

És igen neveltük. Noha csak úgy a markunkba neveltünk. Emma mégis boszus volt ránk. De nem törődünk vele.

— Hozok ki egy szivarvéget, — mondtam, — és levetem neki. Erre Emma befutott és elárult jó anyámnak.

Mióta hosszú ruhát visel, minden mulatságunkat elrontja.

*

Különös nap.

A hogy ültünk a francia órán, Emmát kiszóltja jó anyám.

Kis idő múlva Etel is kiszökik, hogy megnézze ki jött? Elképedve tér vissza és súgja:

— Képzeld: Zulu van itt.

— Az önkéntes?

— Az.

A vérkeringés megfagyott bennem. És a mint az óra elvégződött, felszöktem a padlásra. Estig ott ültem a száradó ruhák és egyéb lomok között és aggódtam. Biztos, hogy jó atyám megrak.

És a cseléd feljött a ruháért és azt mondja:

— Mit csinál itt az urfi? Mindenütt keresik.

— Ott van még a katona?

— Régen elment.

Igen szurkoltam, de csodák csodája, csak azt kérdezték, hol jártam? És jó atyám egy szót se szólt.

És Etel félrehúzott és aszongya, hogy mond egy rettentő nagy titkot. És azt mondta, hogy Emmába szerelmes a katona.

Csak elámultam. Hogy lehet valaki Emmába szerelmes? Nem, ez lehetetlen!

Hátha valami pokoli szándékkal jött hozzánk és azzal áztatja őket, hogy Emmába szerelmes?

*

Jó nap.

Összeszedtem minden bátorságomat és némi vigyázatokkal be-
mentem. Potykássy úr igen szívesen kezet szorított és Ernő öcsém-
nek nevezett. Eleinte csak szemmel tartottam az ajtót a hátam
mögött, de aztán láttam, hogy egy jámbor és ostoba emberrel van
dolgom. Csak a katonaruha félelmes rajta. Voltaképp birtokos ő, és
jogot is végzett állítólag, de bizonyára csak kegyelemből eregették át
az osztályokon.

No, kitűnően mulattam rajta! Csak elnéztem, hogyan meregeti
a szemét Emmára!

— Emmácska angyali lélek, — mondotta.

Ránéztem Emmára, hát olyan szenteskedve ült ott, hogy alig
birtam nyeldesni a nevetést.

*

Vidám nap.

Emma minden öt perczen a tükörbe néz és igen boszus rám.
És délben is, hogy atyám kérdezte, hogy ki sütötte a túrós
lepényt? Hamarosan rámondtam:

— Az angyal.

És mink hárman nevettük, és jó atyám megszidott bennünket.

És én délután csak azért is így mondogattam:

— *Harcássai és kecsegéssi Potykássy Mihály.*

És Emma majd meg pukkadt.

*

Jó nap.

Miska bácsi ma czivilben jelent meg és rózsát hozott Emmá-
nak. Czivilben szebb, mint katonaruhában. És igen jó ember. Azt
mondta, hogy a tigrisem művészi alkotás és hogy elvisz majd engem
egy igazi művészhez, a ki neki barátja és a ki igazi képeket fest,
tanyai képeket, lovakat, ökröket, boglyát és juhot. De a művész most
már nincs itthon: Szolnokon nyaral, a Hollóssy társaságában.

*

Művészetnek napja.

Kerestem a képes lapokban tanyai képet, hogy addig is meg-
próbálom és találtam is egy szép tanyai képet: kukoricza-hordás és
az előtérben ökrös szekér.

Mutattam Miska bácsinak és neki is igen tetszett, de azt aján-
lotta, hogy csak egy kis részt fessek le belőle: például a bérest, vagy
az egyik ökröt, vagy csak annak a fejét. Aztán megint egy kis részt
másik papirosra.

És lefestettem tízszeres nagyítással az egyik ökörnek a fejét. Csak a szarvának a színe nem sikerült. Ha Miska bácsi megint eljön, megkérdem a színeket.

És jó atyámnak is igen tetszett és adott két koronát, hogy vegyek rámat.

És aláírtam: *Ökörfej a tanyán.* Dátum. Név.

*

Közönséges nap.

Miska bácsinak is igen tetszett a kép! És azt mondta, hogy az ökör szarvát fesse a végén feketére, az alját sárgás fehérre, a közepét meszes fehér színűre.

És egy perczen, hogy csak én voltam velök a szalonban és írtam a miket mondott, megláttam, hogy a kezét csókolta Emmának.

Nohát ennek még sincsenek rendben a kerekei!

*

Rosz nap.

Mártáék voltak nálunk ebéden és Mártán pitypang-szin új ruha.

És igen kevélykedett benne és irigyelte Emmát, hogy hosszú ruhája van és udvarlója.

És a hogy meglátta az ökörfejet, igen nevetett és sugdosódott a lányokkal és azok is nevettek, még Emma is.

És kérdeztem, hogy mi nevetni való van a képemen?

És Jolán megmondta, hogy Márta azt kérdezte, *kinek a képe?* És hogy azt felelték, hogy az *én képem.*

És dőlöngtek a kaczagástól.

Hát én igen megharagudtam és mikor Márta elment, fogtam a kalamárisom dugóját és az ajtóban hozzákentem-fentem a szoknyájához.

*

Közönséges nap.

Mától kezdve V. M. a naplómban azt jelenti, hogy Világtalan Miska, vagyis Vak Mihály.

Nohát, hogy ez az Emma hogy rászedi azt az embert! . . . Hogy tudja játszani a komolyat, az okosat, az igaznyelvűt, az angyalt! . .

*

Pompás nap.

Színházban voltunk, V. M. hozott a szünetben egy nagy tasak kuglert.

És nekem igen tetszett a csupa gyémánt gyönyörű királykisasszony. És igen elesodálkoztam, hogy azt mondták, hogy az csak üveg-gyémánt és hogy az a királykisasszony a szomszéd házmesterének a leánya. Csak ki van festve.

★

Jó nap.

Beiratás. Könyvek vétele. Délben szőlő és őszi baraczk. V. M. küldött a szólejéből.

★

Izgalmas nap.

Ebédén nálunk volt V. M. meg az atyja. És V. M. megkérte Emmát, hogy feleségül veszi. És jó szüleim csak néhány nap múlva válaszolnak.

És én azt gondoltam, hogy ez képtelenség, de csak elhült a vérem, mikor este hallom, hogy bele fognak egyezni.

Ebből valami nem jó lesz!

★

Rosz nap.

Emma engem *tacskónak* nevezett és én igen haragudtam.

Mert én azt mondtam neki, hogy te Emma, az a Miska bácsi becsületes komoly úri ember és te elbolondítod. De mi lesz ha hozzá mégy, és te a szeme közé ásítasz, mint nekünk és mindenképpen megösmér téged?

★

Veni sancte.

A mise alatt azon gondolkodtam, hogy felvilágosítom V. M. bacsit, mert ha elveszi, másnap visszaküldi, mint jó anyám szokta a mézárósnak a rossz esontot.

És mondtam is Etelnek, hogy gyere, mondok valami igen bizalmasat, de esküdj meg. Megesküdött, aztán mondtam neki, hogy meglásd ebből szerencsétlenség lesz! Mert darabig lehet szinlelni mindent, de ha megösméri Emmát, hogy micsoda álnok rossz-esont, baj lesz.

Etel is gondba esett és elárult jó anyámnak, és jó anyám számára nevezett.

★

Rosz nap.

Míngyárt az első felelési órán szekunda a latinból. És én mondtam, hogy nálunk varrónők fecsegnek, mert menyasszonyi ruhát varrnak, de a tanárnak az semmi.

Szinte előre tudtam, hogy ma délben káposztát eszünk.

★

Igen rosz nap.

Ma ott ültem darabig a szalonban és hallottam, hogy Emma *Misinek* nevezi Miska bácsit, sőt egyszer *Misiczának* is!

Csak elhültem erre a vakmerő szemtelenségre és este megint összevesztünk, mert én mondtam, hogy hogy mersz te egy szakállas embert per *Misi*, *Misicza* szólítani?!

És ő engem összecacsizott és én vissza és jó anyám is ahelyett, hogy őt szidta volna meg, engem butázott össze, hogy mit avatkozok dolgukba?!

★

Közönséges nap.

Emma könyörgött, hogy ne haragudjak.

Tudtam, hogy mi következik, hogy nézzem át a maszlagos levelét és rakjam bele a pontokat és vesszőket és javítsam a helyesírási hibákat.

És térden könyörgött és punci-tortát is ígért. Végre is meg-lágyított.

És míg a pontokat és vesszőket raktam a levélbe, felkapta a bábúját és avval tánczolt.

Ezt látta volna *Misicza*!

★

Igen izgalmas nap.

Az esküvő. Rajtam fekete új ruha. Összesen nyolczan. És Mártát nekem osztották.

Eleinte boszús voltam érte, de ő virágot tűzött nekem a mellemre és hízelt és mentünk karonfogva.

És én a templomig nem fogtam fel komolyan az ügyet, csak akkor estem gondba, mikor az a jó balek áhitatos megindulással esküdte: *Soha őt el nem hagyom . . .*

Hogy esküdhetik egy meglett ember ilyen meggondolatlanul! Hiszen nem ismeri Emmát!

Mi lesz, ha rájőzanodik, hogy a csupa-gyémánt királykisasszony voltaképp csak köznapi leány!

A nap legszebb része az uzsonna volt az esküvő után és Mártá-

nak adták a tortának az egyik cukorrózsáját, ő meg titkon nekem csúsztatta. Ezért megbocsáttatnak az ő bűnei.

És aztán Emma elbúcsúzott V. M.-mel, mert Bécsbe utaznak és onnan Velenczébe és Emma onnan már nem hozzánk tér vissza. És igen sírt. És jó anyám is. És mindenki.

Még én is!

Dehát aztán arra gondoltam, hogy fölösleges vízpazarlás, hiszen Emmát úgyse birják ki sokáig.

★

Hetek multak el.

És én még mindennap várom rettegve, hogy Emmát hazaxpediálják. V. M. sógor igen jó ember és sajnálnám, ha elveszíteném. Dehát úgylátszik, még mindig nem látja Emmát.

★

Levél jött Emmától. Azt írja, hogy leszüreteltek és hogy ő igen boldog.

Nohát még a macskának is kinyilik nyolczadik napra a szeme, de az én Miska sógorom szeme . . .

★

Jó nap.

Féléve nem láttam Emmát. Alig ismertem rá, úgy meghízott. Mikor megérkeztek, elrévültem, hogy drámai jelenetek következnek, szóval, hogy nagy zörgés lesz a háznál.

És nagy esodálkozásomra nem lett semmi. Miska sógor úgy hívja Emmát, hogy *angyalom, galambom*, az meg csak *per te* beszél vele, mint valami suszter-inassal.

Ez az ember örökre megvakult!

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA.

Beszéd a Gyulai-serleggel az ünnepi lakomán.

ALEXANDER BERNÁTTÓL.

Egy mű jubileumát ünnepelhetjük, mely az idő nagy próbáját kiállotta, melyet ma jobban értünk és inkább méltánylunk, mint azok, kik először fogadták. Az *ember tragédiáját* a költő már 1860-ban fejezte be, de most van ötven éve, hogy eljuttatta Arany Jánoshoz, a kinek ítéletétől tette függővé a mű további sorsát. Arany János fedezte föl a mű nagy értékét, ő mutatta be 1861-ben a mi Társaságunkban, a mely a költőt, mihelyt lehetett, tagjai közé választotta és művét, mint a maga kiadványát, közzétette. Itt született meg tehát az a mű, melyhez így szeretetünk sokféle szála fűződik. Multunknak egyik legnagyobb emléke az, melyben Arany János és Madách Imre alakjainak emlékei összeforrnak. Ily emlékeket ébren tartani annyi, mint Társaságunk eleven erejét gyarapítani és nagy céljai felé igazítani.

Ünnepi felkészöntömben mégis nem emlékeket akarok felujtani, mert ki feledkezett meg Aranyról vagy Madáchról vagy *Az ember tragédiájáról*, a mely ma is legelőbb műveink közül való, ellenkezőleg a jelenben akarok körültekinteni és azt a kérdést fölvetni: Mi nekünk ma *Az ember tragédiája*? Miféle jelentősége van e műnek a jelenben? Ily ünnepi alkalommal meg szabad állani a munka útján és betérni kincses házunkba, nem hogy tétlenül gyönyörködjunk vagyonunkban, hanem hogy megerősödjünk munkaerőnkben és munkakedvünkben. Talán különben is jó időről-időre szemügyre venni kincseinket, melyektől ma némelyek időtllenül el akarják idegeníteni a nemzetet.

Az ember tragédiája nagy értékét, melyet az idő nem érintett, első sorban abban látom, hogy azt a kérdést, mely ma is mindnyájunk lelkét égeti: mi értelme van az emberi történetnek, műve tengelyévé teszi. Mert *Az ember tragédiája* mindenek előtt és fölött történetphilosophiai költemény. Történeti jelenetek sorozata, de nem

a festőiség vagy közönséges drámaiság szerint összeválogatva, hanem az emberi sorsra vonatkozó jelentőségük szerint megszerkesztve. A kérdés ez: Mit ér az emberi élet? «Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek» — erre kéri Ádám Lucifert. Azt mondották újabban, *Az ember tragédiája* főkép theodicea; ha a szót rendes értelmében vesszük, ezt nem tartom igaznak; meglehet, hogy a történet feltárja és igazolja előttünk Isten szándékát, ámbar Madách költeményében ezt sem találjuk, de nem Isten a költemény középpontja, hanem az ember, a maga történeti életében, itt a földön. Ez a kérdés a költemény kérdése.

A történet problémáját pedig a költő nagy intuitióval, melyben a gondolkodónak és költőnek egyaránt része van, látja és éli át. A problema abban a formában ölt testet költeményében, hogy a költő a mű nagyobbik felében szembe állítja a nagy egyéniséget a nagy tömeggel. A történeti életnek valóban ez az útja. Midőn a tömegnek vezére akad, kapja a történeti élet azt a lökést, mely tova mozditja helyéről. Ezt a dolog mivolta is átláttatja velünk. Emberi dolgok szándék szüleményei, szándéknak pedig egységes gondolkodásból kell szülemennie és egységes vezérlete alatt végrehajtódnia. A régi idők homályából majd minden népnél óriási méretű alakok emelkednek ki, melyeket a phantasia idealizál, színez, nagyobbít, de biztosak lehetünk benne, hogy csak a nagyot nagyobbítja. Madáchsal egyidejűleg foglalkozott ezzel a kérdéssel Emerson, kinek művét (*Representative men*) sokkal később Szász Károly fordította magyarra. Madách a kérdésnek mindkét vonatkozó pontját vizsgálja. Milyen a kiváló egyéniség? Milyen a viszonya a tömeghez, hatása a tömegre? Ezzel kapcsolatban azután előbukkan a harmadik, a nagy, félelmetes kérdés: Részt vesz-e a tömeg a történeti haladásban? A nagy egyéniségek típusai költeményében: Fárao, Miltiades, Tankred, Keppler, Danton, de hozzájuk kell érteni a hozzájuk hasonlókat, a nagy művészeket, hazafiakat, hadvezéreket, stb. Jellemzőjük, hogy mind eszméért élnek, a hatalom és dicsőség, a nép-souverainitás, a vallás, a tudomány, a szabadság, eszméjéért. Mondjuk: a nagy objectivitás az emberi nagyság lényeges vonása és az ezzel járó odaadás, mely az egyéniség föláldozásáig megy. Így érti Madách az emberi nagyságot, így kell értenünk nekünk is, senki sem azelőtt, sem azóta jobban nem értette. A tömeghez való viszonya a nagy egyéniségnek az, hogy a tömeg a nagy egyéniséget félreérti, üldözi, gyűlöli, eszméjét pedig eltorzítja. Mint-hogy a nagy férfiú a tömegért dolgozik, érette tesz mindent, mindig ki kell ábrándulnia törekvéseiből. Fárao ábrándul ki először eszméjéből, de ez nem a népért él. Miltiades kiábrándulása a legkeserűbb,

de valamennyi szörnyűséges. Mindjárt az első történeti színben fölhangzik az a kínzó gondolat, hogy a népet, a tömeget talán nem is lehet előre vinni.

Pedig mély tenger a nép: bármi napfény
Sem hatja át tömét; sötét leend az,
Csak a hullám ragyog, mit színe fölvet,
És mely hullám esetleg ép te vagy.

Itt van a történeti élet nagy problémája. A nagyok előre viszik a kulturát, elvérzenek, de ez nem volna baj, ha vértanúságuk megváltaná az emberiséget. De megváltja-e? A XIII. színben a költő igennel felel. Mikor Luczifer azt mondja Ádámnak, hogy azok az eszmék, melyekért a történeti életben küzdött, nem állandó értékek, Ádám azt feleli:

Igaz, igaz, de mindegy, bármi hitvány
Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
Emelt és így nagy és szent eszme volt.
Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
Előre vitte az embernevet.

A fölébredés után is Ádám második kérdése (az első az, hogy halhatatlan-e a lélek?):

Megy-é előbbre majdán fajzatom,
Nemesbedvén, hogy trónodhoz közelgjen,
Vagy mint malomnak barma, holtra fárad,
S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?

Erre a kérdésre egyáltalán nem felel, nem is reflectál az Ur. Madáchot a kérdés zaklatta, csak az előbb idézett helyen felel biztatóan, de nem tudjuk, hogy ez a költőnek a felelete-e, vagy csak Ádámnak a drámai helyzetből fakadó szava. Azonnal megvizsgáljuk, hogy általában mi a felelete az emberi élet értelmét illetőleg. De előbb legalább egy pontot említék, hogy a részletekben is történeti belátása mily megfelelő, mily éles.

A jelenkornak történeti előzményeiből való megértéséről van szó. A költő a XI. színben rajzolja a jelenkort, illetőleg a maga korát, és leszármaztatja a VIII., IX., X. színben a tudományok újjáéledése és a francia forradalom korszakából. Keppler a modern tudomány képviselője. A modern tudomány valóban a csillagászati kutatásokkal veszi kezdetét, de a nagy tömegnek sejtelve sincsen róla, mily világfölgörgető esemény Keppler és Galilei új tudománya. Körü-

löttük a sötétség terpeszkedik el, a babona, az előítélet, a középkori élet rendje. A mit itt Keppler átél és kimond, azt világos szavakkal megírta Descartes a *Discours de la Méthode*-ben. Én, mondja Descartes, nem bántom az állam és egyház nagy testületeit, én csak a magam fejében akarok rendet csinálni, mert ebben nem háborgathat senki. Ő is fölsóhajtott mint Keppler: Oh jó-e kor, mely nem fél a rejtett szót kimondani! Descartes csak sóhajthatott, de Keppler-Madách már hallja a jövő dalát, a Marseillaisét és legalább álomban átéli a francia forradalom rettentő jeleneteit, mely óriási földrengés gyanánt ledöntötte a haladásnak ama nagy gátait, melyeket Descartes talán ledönthetetleneknek gondolt. A modern világnak a tudományból való eredetét a francia forradalom vértengerén keresztül, senki nagyobb világossággal nem látta, mint Madách. Madách ebben még ma is a mi vezetőnk, a ki a főgondolatokat erővel és határozottsággal gondolta.

De a történeti képsorozat egysége: conclusiójában van, abban a végeredményben, melyhez eljut a mű befejezésében. Mond-e ott olyat nekünk a költő, a mit meg kell hallgatnunk, a mi lelkünkben való? A költemény tudvalevőleg azokkal a sokszor idézett szavakkal végződik: Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál! De hogyan érti ezt a költő? Az végre is olcsó befejezés volna, ha a költő, miután az egész költeményen át mindent megtett, hogy kétségbe ejtsen bennünket, a végén fölszólt, hogy mégis küzdjünk és bízzunk. Küzdjünk? Miért? Bízzunk? Miben? Nem mutatta-e az emberiség történeti fejlődése, hogy minden hiábavaló? Igen, ha kívülről nézi az ember, mint Luczifer is. Akkor látjuk a nagy csalódásokat. Ha én a völgyből nézem azt, ki a hegycsúcsra törekszik, akkor sajnálni fogom ezt az embert. Milyen kicsiny ő, és milyen nagy a hegy! Alig mozdul, alig jut előre. Mennyit fáradozik, soha a csúcsot el nem éri. Micsoda szakadékok fenyegetik! Milyen más a hegymászó igazi lelki állapota! Először nem tud nyugodni. És ha ő megpihen is, vagy kidől, jönnek mellette és utána megszámlálhatlan tömegek. Csak a forma miatt mondja a költő, küzdj és bízva bízzál; *kell* küzdenie, nem tehet más-kép és ezért bízik is. Nem azért küzd, mert bízik, hanem bízik, mert küzd. A hegymászás nem kín, az kék, a fő kék. Így mondja Ádám:

A cél't, tudom, még százszor el nem érem.

Mit sem tesz. A cél voltakép mi is?

A cél megszűnt a dicső esatának,

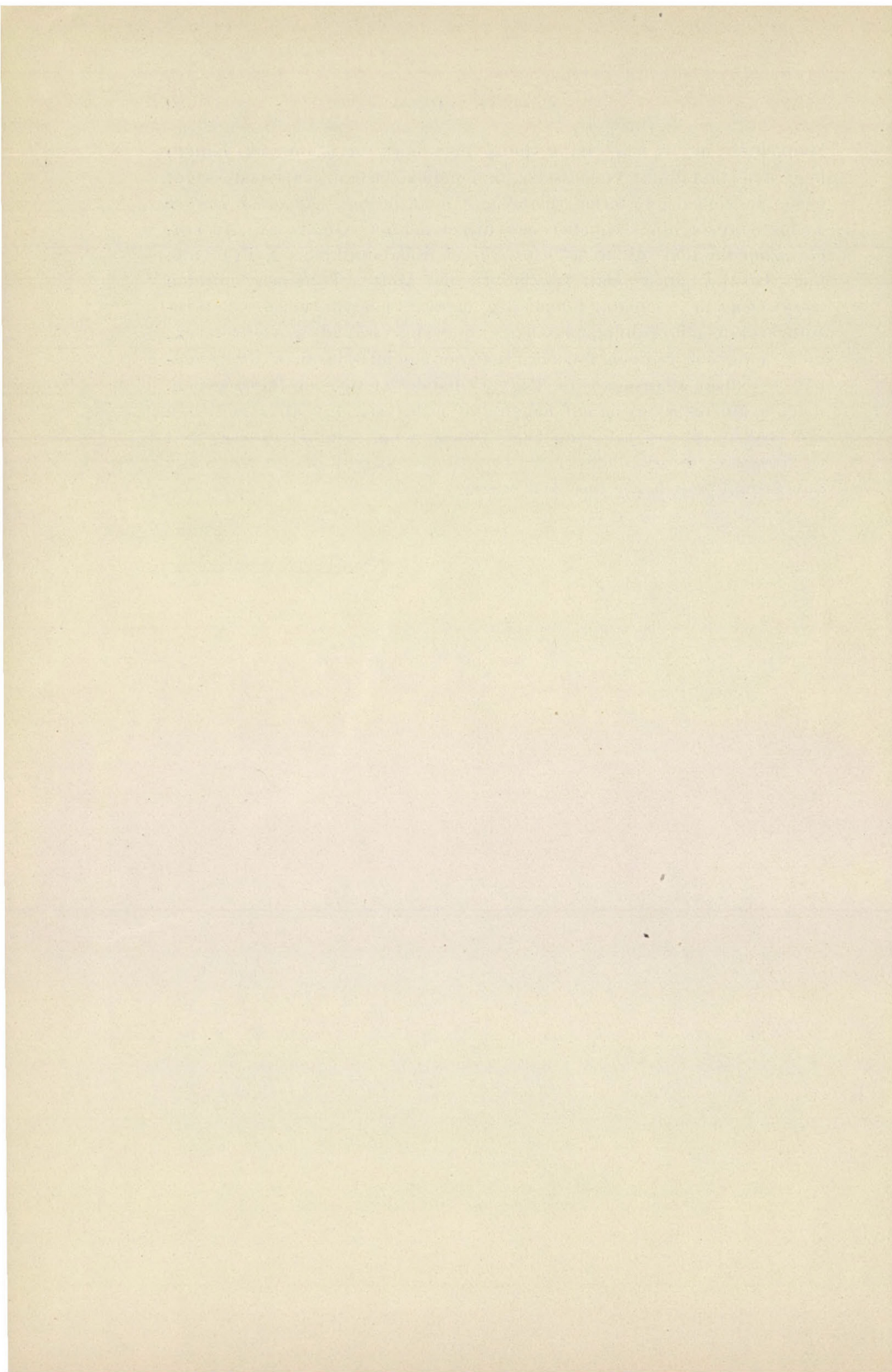
A cél halál, az élet küzdelem

S az ember célja a küzdés maga.

Ha tehát a hegymászó belsejét nézem, a helyzet korán sem oly kétségbeejtő. Természete hajtja, hogy küzdjön, törjön előre és ez egyszerűs mind gyönyörűsége. Luczifer hiába mondja neki: Te izzadsz, neked fáj mindened, micsoda céltalan mozgások ezek? Luczifer mindig csak kívülről nézi az embert. De még kettő van. Mégis előre jutunk! Hiszszük, hogy előre jutunk. Kőd üli a legmagasabb csúcsokat, de előre jutunk. És van kísérőnk, bent a lélekben valami égi szózat, künn oldalunkon az égi szózat letéteményese, a nő, a testet öltött művészet, valaminthogy a művészeti érzés lelkünkben férfias cselekvő valónk női kiegészítése. A művészet, mint nagy kulturai érték, mint égi jövevény, mint idealismusunk forrása és menedéke! Vajon a ki ezt a helyet adja a művészetnek a kulturai javak során, a ki így fogja föl a művészetet, távol áll-e tőlünk? Madách benn van a mi lelkünkben, nem a múltban, nem mögöttünk van, hanem előttünk jár: vigyázzunk, hogy el ne maradjunk tőle. Ámbár a darab az égben kezdődik és a paradicsomi-kert előtt ér véget, a költemény egészen emberi, világfölfogása egészen immanens. Istenről csak annyit tudhatunk, a mennyit saját lelkünk mivolta árul el nekünk. Az emberen, mint Isten művén, rajta van a mester bélyege. Az égi szózat lelkünkben biztosítja égi származásunkat, de a küzdelmet az életben a lélek belső ereje irányozza és kormányozza. A végső dolgok *nemtudása* integrans része emberi mivoltunknak. Mennél fölebb emelkedünk, annál jobban meg fogjuk érteni Madáchot, annál közelebb jutunk hozzá.

De szűkebb irodalmi, æsthetikai szempontból sem avult el Madách műve, csak egy tekintetben vált úgy látszik korszerűtlenné, de nem a mi nagy dicsőségünkre. Nagy, következetes, átgondolt, szigorú compositio példáját adta költeményével. A mit Goethe *Faust*-járól mondott a színi előjátékban: Und wandelt mit bedächtiger Schnelle vom Himmel durch die Welt zur Hölle, ráillik *Az ember tragédiájára* is, azzal a különbséggel, hogy az egész történeten is végig vándorlunk a pyramisok korától kezdve a mythikus jövő sötétségén át a sejtett végig. Értem, hogy ezt ma nem szeretik, a hol az alkotás mértékei térben a hirlapi tárcza terjedelme s időben egy kávéházi éjtszakának írásra használható közei. Ma a szigorú körvonalak tilosak, csak a határozatlan hatású színpaltok járnak, ködös világitásban, nyugtalanító sejtelmességben. Fogékony vagyok a színpaltok iránt is és ha valaki tud megrázkódní a sejtelmességben, én tudok. Csak egyet ne kívánjanak tőlem: az intellectus sacrificiumát. Az eszemet nem adom semmiért. Nem mindenbe van az úgynevezett hideg észnek beleszólása, de a mibe van, ott meg kell hallgatni. Itt eltávoztunk ugyan

Madáchtól, de jó lesz utána sietni, nem hogy őt utánozzuk, hanem hogy tőle tanuljunk világosságot a gondolkodásban, kapcsolatosságot a compositióban és férfias bátorságot a küzdéshez. Az egész *Ember Tragédiájában* nincs egyetlen egy direct nemzeti vonatkozás. Az *ember tragédiájának* nincsenek előzményei irodalmunkban. Nyilvánvaló, hogy Goethe hatása alatt keletkezett. De azért a költemény minden ízében magyar, magától értetődőleg magyar, magyar világos, határozott, szókimondó gondolkodásában, magyar a szabadság szeretetében, mely a legtöbb színben föllobog, magyar gondolkodásának józanságában és elfogulatlanságában, magyar fiatalos tettevaló készségében, mely a mű öreges resignált hangulatát is legyőzi. Így áll a mérleg a mű első ötven éves jubileumának évében. Sehol semmi veszteség. Sőt új virágzás, új gyümölcs nem egy ágon. Nagy kincsünk ez, nagy dicsőségünk, gondosan meg kell őrizni.

II.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
A MIKSZÁTH-JUBILEUMON.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

BEÖTHY ZSOLT BESZÉDE MIKSZÁTH KÁLMÁNHOZ.

Elmondta az országos Mikszáth-jubileumon a pesti Vigadóban, 1910 május 15-én, pünkösd vasárnapján.

Kedves barátom! Engedd meg, hogy ezen a bizalmas módon szóljak hozzád, a mely nemcsak a baráti viszony kifejezése, hanem a szívek közelségéé minden vonatkozásban; a barát szólásmódja, de az anyáé és testvéré is. Ma nemcsak barátaid szólanak hozzád, hanem mindnyájunk édes anyja és a te millió magyar testvéred. Egész nemzeted szívének szerető dobogását érezheted.

A nemzet szent énekével kezdtük ünnepedet, bizonyosságul annak, hogy e napot nemcsak irodalmunk, hanem egész nemzeti életünk ünnepének tartjuk; hogy pályádban boldogan érezzük a szálakat, a melyek hozzánk, de nemzetünkhöz is fűznek. Életed munkája nemcsak a mi életünknek életünkkel tűnő öröme, hanem nemzetünknek elmulthatatlan kincse és öröksége. Ennek a nemzetnek lelkéből és életéből vetted egész költészeted tárgyát, de a mesemondás apadhatatlan kedvét és hervadhatatlan báját is, nyelved gazdagságát, gyökeres fordulatosságát és tiszta zengését; mindent beragyogó humorodnak aranyos fényét, a szívnek és észnek amaz összhangzatos játékát, a mely épen ebben a jellemző harmóniában ősi ajándéka legnagyobb költőnknek, a magyar népnek. Mindez, a mint a néplélek mélyéből fakadva és a te megáldott lelked kohójában sajátos színeit és melegét és erejét kifejtve ragyog előttünk: a fáklyát juttatja eszünkbe, a melynek anyaga a földből kerül s aztán világával lehetségessé teszi, hogy a föld mélyének kincseit megtaláljuk és megismerjük.

Költészeted, immár becses része az egyetemes irodalomnak, népünkre és irodalmunkra irányozta a művelt világ figyelmét, de, a mi reánk nézve talán még értékesebb, nemzetünk körében a mi lelki erőinknek, magunkban való bizalmunknak, magunkhoz való hűségünknek is új forrásává lett. Újat mondtam, új erőforrást, de talán legnagyobb hatásodul azt lehetne megjelölni, hogy a magyar szellem életének folytonosságát irodalmunk körében, ennek ingatag, zavaros és idegen áramlatai közt híven szolgáltad, becsületesen fentartottad

és fényesen képviselted. Nemzeti életünk a jogfolytonosság alapján áll; de a jogfolytonosság csak a szellemi folytonosságból merítheti fentartó erejét. Ha ez a szellemi folytonosság megszakad, s a jog folytonosságát nem táplálja, eszközeit s erejét nem szolgáltatja többé: a jog roskatag és roskadásra ítélt formának marad.

Nemcsak tehetségeddel voltál méltó folytatója a magyar szellem mult századi nagy költő-tolmácsainak, hanem sziveddel is. Szeretettel csüggesz a magyar lélek minden vonásán, a magyar élet minden mozzanatán, talán a legmélyebben épen azokon, a melyeket az új idők szele pusztít és temetni készül. A költészet, mint a repkény, szereti a romokat. Politikai és társadalmi átalakulások egy nagy jövő érdekében mindig megkívánják áldozataikat; megkívánja korunk is. Forgatójai és áldozatai sem hívebben, sem mélyebben nem tükröződnek sehol, mint a te emlékezéseidnek nyájas melancholiájában, humorodnak bűvös félhomályában és gúnyod czikázataiban. Nagy elődeid világa is, Széchenyi óta, nagy átalakulások magyar világa volt: Kisfaludy Károlyé, Fáy Andrásé, Eötvös Józsefé, Jókai Móré; de az ő munkáiknak sohasem hiányzik egy eleme, a mely a jövőre utal, a jövő törekvéseinek, czéljainak egy ifjú és győztes képviselője: a Bélteky Gyulák, Réty Ákosok, Kárpáthy Zoltánok, Garamvölgyi Aladárok. Ez a biztató mozzanat hiányzik költészetedből; de azért, humoros melancholiájának ellenére, korántsem a csüggedés költészete ez. A ki a magyar nép lelkét oly igaznak, egészségesnek érzi és festi; a ki ennek a népléleknek emelkedésre kész szárnyait oly hatalmas példában állítja elének, mint a te saját pályád: az nem egy-egy alakjával, de minden szavával bizton mutat a magyar jövő felé.

A Kisfaludy-Társaságot, a melynek nevében is, mint társunkat, büszkén köszöntelek, mindez méltó okul indította arra, hogy a nemzetet, írói fellépésednek negyvenéves fordulóján ünneplésedre szólítsa fel. A megalakult országos bizottság részéről tisztelettel és szeretettel üdvözöllek. Munkássága eredményéül átadom ezt a jelentést, a mely ősi javaidnak munkáid jövedelméből való megvásárlásáról szól. Azt hittük, méltóbban nem ünnepelhetünk, mint hogy visszaszerezni segítünk atyáid földjét neked, ki legelől jársz a szellemi munkában, hogy atyáink lelkével atyáink földje a mienk maradjon. Boldog vagyok, hogy egy magyar ünnepen jutottam szóhoz, melyen kulturánknak legalább egy ágában oly magaslaton lengethetjük győzelmi lobogónkat, honnan az egész művelt világ megláthatja. Tied az érdem, mienk a hála. Isten tartson meg!

A MESEMONDÓ.

KOZMA ANDORTÓL.

Felolvasta az országos Mikszáth-ünnepen.

Egyszer volt, hol nem volt egy világszép nemzet,
Emlegetik híven, a kik emlékeznek.
Lelke, mint a földje csuda gazdag termő,
S tele titokzattal, akár az őserdő.
A mesetündérek lelkében tanyáztak,
Lombos mesefákról dús gyümölcsöt ráztak . . .
Ki még szép mesét mond, legyen mindig áldott,
Babért a fejére, útjára virágot!

Egyszer volt egy nemzet . . . Itt volt s ma is itt van,
De ritkább a tündér a ritkult csalitban.
Erdőn sok az irtás, a puszták feltörve,
Kivágva, kiszántva ős mesefák törzse.
Fogytán a szépsége világszép nemzetnek,
Kenyerükért küzdők csak haszonra vetnek . . .
Ki még itt mesét mond, legyen mindig áldott,
Babért a fejére, útjára virágot!

Még a magyar ég is szürkébb lett felettünk,
Ki is ábrándultunk, meg is keseredtünk.
Az élet prózája szétfosztá sok álunk,
Napról-napra inkább józanokká válunk;
Képzeletünk nem szó vigaszt nekünk többé, —
Tulipiros kedvünk oszlik borús köddé, —
Ki ma is mesél itt, legyen mindig áldott,
Babért a fejére, útjára virágot!

Mikor a hit megtört s kedvet szeg a kétség
S korlátolt tudásnak gyujtogatja mécsét,

S hol az ős lángelme világított hajdan,
 Már csak botorkálunk sok-sok sötét bajban —
 S nem az érző szívnek, de a sivár észnek
 Kimesterkélt dolga lett az új költészet:
 Ki még szép mesét hoz, legyen mindig áldott!
 Babért a fejére, útjára virágot!

Magyar mesemondó, beh szép fehér holló!
 Szava a szivéből közvetlenül omló,
 S csodamód szövődik a szép színes szőnyeg
 Akár hímes pástja harmatos mezőnek.
 Mestersége semmi, minden csak a bája,
 Fáradt szemnek Isten gyönyörű csodája —
 Ki mesélni így tud, legyen mindig áldott,
 Babért a fejére, útjára virágot!

S van ki így mesél még istenadta módon —
 És nem kérdi senki: uj-e ő vagy ódon?
 És nem tudja senki, kitől is tanulta,
 Külföldre járt érte vagy a honi multba?
 Ki-ki csak azt vallja: úgy szép, a hogy mondja,
 Könnyebb a szavától a lét nehéz gondja...
 Ki még így mesélget, legyen mindig áldott,
 Babért a fejére, útjára virágot!

Betűit olvasva élő hangul hallom,
 Mintha ott hevernék árnyas, gyepes halmon,
 Vidám figyélssel fel-fel könyökölnék,
 Reám mosolyogna nyájas magyar környék,
 S kedves mesemondóm vén fa alatt ülne,
 S némán sokan lesnök az igét körüle...
 E nagy mesemondó legyen mindig áldott,
 Babért a fejére, útjára virágot!

Hallgatjuk magyaros gyönyörű tréfáit,
 Bennük mind a jóság, mit a jó szív áhít;
 S mikor a beszéde borongásra fordul,
 Minden ragyogó szem igaz könnye csordul.
 A mit mond: valónál igazabbnak tetsző,
 Szemünk előtt látjuk, mit a képzelet sző.

Ki meséhez így ért, legyen mindig áldott,
Babért a fejére, újtára virágot!

Varázsló igéin zsongva-bongva éled
A már-már belénkhalt igaz magyar élet.
Alakok, a kikre emlékezni vélünk.
Jönnek-mennek, tesznek, játszódnak mivélünk;
Szeretnek, csókolnak, csalódnak és csálnak, —
De soha lelkünkől többé ki nem halnak.
Ki magyar mesét mond, legyen mindig áldott,
Babért a fejére, újtára virágot!

Emberök élednek, szépek, furcsák, torzak —
S egész megyék, falvak, egy-egy egész korszak.
S eszmék, bölcseségek nemes gúnyba rejtve,
Aranyigazságok mély bányákból fejtve
Mind, mind felcsillannak a szép meseszóban,
Minden, mi fajunkban érdekes vagy jó van . . .
Ki mesét mond rólunk, legyen mindig áldott,
Babért a fejére, újtára virágot!

Te nagy mesemondó, Te Isten kegyeltje,
Te, kiben oly teljes fajtánk igaz lelke,
Te vigasztalása szürke, borús kornak, —
Kedvre derítője szomorú magyarnak, —
Szereztél s szerezz még sok gyönyörűséget,
Magunkat szeretjük, ha szeretünk Téged,
Te magyar mesélő, Te légy mindig áldott,
Babért a fejedre! Útadra virágot!

THE UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
130 St. George Street, Toronto, Ontario

THE UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
130 St. George Street, Toronto, Ontario
M5S 1A5
Tel: (416) 978-2800
Fax: (416) 978-2801
E-mail: library@utoronto.ca

THE UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
130 St. George Street, Toronto, Ontario
M5S 1A5
Tel: (416) 978-2800
Fax: (416) 978-2801
E-mail: library@utoronto.ca

THE UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
130 St. George Street, Toronto, Ontario
M5S 1A5
Tel: (416) 978-2800
Fax: (416) 978-2801
E-mail: library@utoronto.ca

III.

SZÉKFOGLALÓ.

III

EXHIBIT

KÖLTEMÉNYEK.

SZÁVAY GYULÁTÓL.

Székfoglalóul felolvasta a Kisfaludy-Társaság 1910 május 4-iki ülésén.

Apró versek.

A fülemile.

Egy kis fülemile-suhancz a fán
Dalait csattogja epedő szaporán.
Talán ezek az ő szívének
Hangra kapó első dalai
S bizonyosan hallgatja egy
Dobogó szívű kis valaki.

Figyeli néma tisztelettel
Félighunyt oldalgó szemekkel
Az erdőn sok kis fityfirty madár, —
Egy vén verebet is odahoz a tatár:

«Ugyan kis öcsém, mit czifrázod,
Mit furulyázod, mit szaporázod.
Hisz így a párod meg sem ért, —
Mondd ki, mi kell, egy kurta szóval,
Minek az a sok czifrázó dal?
Nézd, én «csirip» csak ennyit mondok,
De ebbe mindent belemondok,
Rövid beszéd és mindenki megért,
Miért nem mondd te is így, miért?»

S felel a bosszús kis fülemile
Odarepülve közelébb:
«Azért, — mert nem vagyok veréb!»

A népjogok.

Csip-csup sikereken felbátorodva
Két proletár veréb nagyon merész lett:
Hipp-hopp: elfoglalá a fecskéfészket.

«Jusson most már nekünk a tisztelet,
Melyet eddig e frakkos pártfogoltak
Előjogon maguknak bitoroltak.»

A gazda látta s elkergette őket.
S szólt párjának a veréb nagy szitokkal:
«Látod? Így bánnak ők a népjogokkal!»

Rügyóriások.

Rügyez a hárs. Hatalmas koronáját
Enyelgve rázza, ébreszti a szél;
Szép síma karja végén a kis ágak
Ujj-hegyein két rügyszem ül s beszél:

«Én csak kis rügy vagyok, szemem ma nyílt ki,
De mindent látok s van mindenre tervem,
S van bátorságom, hogy eszméimet
A valóságba átültetni merjem . . .»

S felel a másik: «Jó, hogy megszülettünk,
Mit tenne nélkülünk most a világ?
Ifjak vagyunk, de atavizmus útján
Öröklők, mit átéltek az apák.
Hogy minket szüljön, volt szükség e hársra,
S miénk minden élettapasztalása.»

A százados hárs a fejét csóválja,
Sok embervastag ága — rügy valaha mind —
Csak ide-oga ring és csak egymásra int,
Egy búbos banka felkaczag a fán,
S fenyő szomszéd a fejsóváló hársnak
Csak ennyit mond a beszéd hallatán:

«Hagyd el! a kétlábú rügyóriások,
Itt ültek éppen, hát azok se mások,
Mintha csak őket hallanám!»

BÜNTETT A GYUFAGYÁRBAN.

Most én vagyok a gyárfelügyelő és
 Jőjjön elő az egész gyufagyár.
 Ez — szó sincs róla — büntett! s ezt az ember
 Megtorolatlan nem hagyhatja már.

Ne zsidogjon itt ma a levegőben
 A megszokottból ne egy árva szó,
 «Üzem, kazán, bér, foszfor, szelelő» és
 Más eféle ma nem idevaló.

Gépész, vegyész s más mérlegkeverő most
 Ne vágjon képet, ijedelmeset,
 Amiben én ma bíróséket tartok,
 Az főbenjáró súlyos bűneset!...

Egy serdületlen lányka jött elém ma,
 Kis vékony arczán mosolyféle járt,
 «Jó itt a gyárban, dicsekvé köhintve,
 Le sem vonják a bérünkből a kárt.

S igaza is van az édesanyámnak:
 Ha ez is munka, a játék mi hát?
 No ugyan itt még senki le nem törte
 A nagy dologban úri derekát.

Okos kis gépek végezik a munkát,
 Egyik metél, a másik csomagol,
 Mi csak vigyázunk, mint az iskolában,
 Hogy hanyagság ne legyen valahol.

S a méregtálba mártjuk, mártogatjuk
 És úgy jönnek ki, mint kiskatonák,
 Színes sapkában szalutálnak ránk a
 Piros, fehér és zöldfejű gyufák.

Csak ne berregne a kis masinánk úgy,
Mindig azt hisszük, fejünkre szakad.
Azelőtt dallal nyomtuk el a hangját,
Most nagy a rend: dalolni nem szabad.

Nem dalolunk hát, hanem szemlecsukva
Kijár a lelkünk a szabadba, hol
Pillangók szállnak kék-piros virágra
És zöld erdőben kis madár dalol.

Oly szép a kék ég, a virág, a lepke,
Be jó is volna — látni legalább.
De mire mi hazamegyünk a gyárból,
Alszik a lepke, alszik a virág.

Ott benn pedig tilos kinézegetni
S a munkarendnek ki-ki szótfogad.
Különben is, nehogy valaki vétsen,
Be is meszelték az ablakokat.»

Szólott köhintve és ment mártogatni,
A játékasztal várta is bizony,
S fogafhéren vigyorgott felé a
Méregfejű sok gyufa-garnizon...

★

Most én vagyok a gyárfelügyelő,
S a ki csak itt van, jöjjön mind elő:

Gonosztevők! melyőtok lelke alján
Fogant meg a sátáni gondolat;
Hogy kislányoknak eltiltsátok a dalt
S bemeszeljétek az ablakokat,
Bemeszeljétek az ablakokat!...

A MÁJUSFA VÖRÖS VIRÁGA.

Virágos Május, hónapok királya,
 Fogadj még egyszer májusfád alá.
 Hulljon még egyszer rám fehér virága,
 Mely szívem egykor elvarázsolá.
 Ints még egyszer felém hó-fürteiddel,
 Adj még egy álmod lombjaid alatt,
 Aztán nem bánom, mindörökre vidd el
 E hazajáró tavasz-álmokat.

Mutasd meg törzsed, melybe belevéstem
 A két betűt s a lángoló szívet,
 Őrzöd-e még, vagy beforrt már egészen,
 S helyét se tudja a régi liget?
 Szeptembert írunk, május hava rég volt,
 Virága már nem csokorba való,
 Szürkére fordult azóta az égbolt
 S lassankint elkezd hullani a hó.

De te Május, azért csak vigy el engem
 Fehérvirágú májusfád alá.
 Azt akarom, hogy a fülemben csengjen
 A múlt zenéje, mely elbájoló.
 Egy ifjú pár s egy agg közelget ottan,
 Kihallgatom most ömlengésük én,
 Úgy mondják-é el, ahogy én mondtam
 Valaha régen, május elsején.

*

A LEÁNY.

Követelem a nők teljes jogát!
 Évezredek jogfosztó bűne, hogy
 A férfi-durvaság rongy bábjaként
 Rabszolga-sorban páriák maradtak,
 Méltóságuktól megfosztva a nők,
 Mert így rendezték be a férfiak.

A természet nem tett efféle rendet,
Mikor himet s nőt egy képre teremtett.

AZ ÖREG.

Lányom, lányom, csak gondold jó anyádra,
Pária volt-e? és rabszolga-e?
Vagy abban van a méltóság, a jog,
Hogy a jegyző a szavunkat béírja?
Lányom, ez csak czafrang az életen,
A boldogság nem ez úton terem.

AZ IFJÚ.

Oreg, nem érted te a mi világunk,
Nem ismered a vastörvényeket,
Melyek az aranyat torkon ragadják
S viszik a nép kincskamrája felé.
Nem kegyelem és nem költői kép:
Jog kell a népnek s fegyver a kezébe.
Ma rongyban áll a hatalom előtt,
De a rongyok az érdemjelei
S bátran kiált oda a hatalomnak:
Ha senki más, te tiszteld rongyaim!
E rongyok a te aranyid szülői,
Aranyaid e rongyok gyermeki
S mikor a szülők gyermekeiket
Meglátogatják, ne gúny fogadja őket,
Mert elviszik, ha megharagszanak,
Gyermekeiket, az aranyakat!
Miénk itt minden, tisztelt Hatalom,
Mert mi gyűjtöttük mindezt ide néked.
Minden gazdagságodnak, értsd meg ezt:
A föld az anyja s a munka az apja.
S mi vagyunk a föld, mi vagyunk a munka,
És miénk minden apai jogon.
S ha e csenevész, ringy-rongy emberek
Egy nap kínjokban felordítanak
És reszkető karjukat összefonják,
És összefontan tartják mellükön:
Éhenvesztek a márványpalotákban

S úgy jöttök hozzá esedezve kérni,
S ugy csókoljátok a lába nyomát,
Mint most tinéktek ők.

AZ ÖREG.

Fiam, még fiatal vagy; hajt a véred.
TavasZRügyekkel van tele a lelked.
Neked az mind egy-egy felfedezés,
Egy-egy megváltó, egy világot óvó
Lombsarjadás, mely ha gyümölcsbe érik,
Eltartja a világot, azt hiszed.
De aki száz tavaszt látott rügyezni,
Az tudja, hogy mit ígér s mennyit ér
A rügy és hogy meddig törvény a törvény.
Csak egy törvény van: a rendeltetés.
Nem mi magunkért vagyunk a világon,
Hanem azért, mert kellünk az egészhez.

Panaszkodik a tengeri csiga,
Hogy előli a sósvíz és mivé lesz:
Holt mész-szigetté. De a mindenségnek
Csupán azért van szüksége csigára,
Hogy mész-szigete legyen s vége van.

Zümmög a méh, hogy elszeded a mézét,
A gyümölcsfa, hogy felfalod gyömcöcsét,
Melybe ő magvát pólyázta be gonddal.

Csákányod élén jajt kiált a hegy,
Hogy ne rabold el rejtett kincseit.
Panaszkodik a hal, hogy megeszed,
Mint ő megeszi a víz férgeit,
A kalász, hogy kipergeted a magvát,
Az erdő, hogy fát fűrészeled.

De a világnak nincs szüksége rá,
Hogy méz csorogjon völgyön és hegyen,
Hogy ne folyhasson haltól a folyó,
Hogy egyik erdő a másakra nőjön,

Hogy mag borítsa el az utakat
S madár se nyuljon hozzá sohasem.

Mindennek meg van a rendeltetése,
Egyik a másik betevő falatja,
S ahogy rendben, sorban az egyik élő
A másikat megeszi, — ez az élet.

Persze mindegyik azt hiszi magáról,
Hogy épen ő a világ közepe.
Ő mindent megehet, igába hajthat,
De őt ne hajtsa s meg ne egye más.

Mikor a tyúk tojáson ül, fiam,
S gondolkodik a világréndszeren,
Mi mást képzél ő is a közepébe,
Mint a tyúkot, kiért terem a mag.
Épül a tyúkól, kél és száll a nap,
Kinyitva és becsukva ketreczét.
Nagyobb kincset nem ismer a tojásnál
S elgondolkoznék sok szépen, nagyon,
Talán boldogtalan is lenne, mint te,
De szerencséjére, közben megeszed.

Te is nyugodj belé fiam, hogy ami vagy,
Az a rendeltetésed. Arra kellesz.
Kezedben az a vaskó a te baltád,
Te meg egy másnak a baltája vagy
S csak úzöd-fűzöd álmod, mint a tyúk.

Ha pedig ebbe nem nyugszol bele,
A sátorfádra jól vigyázz fiam,
Mert akinek te ellensége vagy,
Az a földjéről egyszerűn elűz.

AZ IFJÚ.

A földjéről? De hát övé-e vajjon?
Ki osztogatja szanaszét a földet?
Es kitől kapta erre a jogot?
Kíé a föld? Azé, kit a természet

Reá dobott, hogy éljen rajta meg!
 A hangyáé, a bogaré, a madaré,
 S az emberé! — Ki osztogatja másnak?
 A hangya a bogárnak? A bogár
 A madárnak és a madár tovább
 Egész az emberig? De mi jogon?
 És hogyha már az embernek jutott,
 Különbséget még köztük is ki tesz?
 Egyik bogár a másik bogarat
 Elparancsolhatja a földtekéről,
 Hogy élelemért menjen a csillagokba?
 Még a vadállatok is túrik egymást,
 Úgy keresztezik az útjaikat,
 Épen csak az ember hát az a féreg,
 Minden férgek közt a leggőgösebb és
 Minden férgek közt a legostobább, ki
 Azt mondja, hogy ez a föld az *enyém*.
 Te féregtárs, pusztulj tehát színéről.
 Nem úgy uram! ez a kis hangyaboly,
 Mely ősidóktól túrja ezt a földet
 És százezerszer megszerzé magának,
 El nem mozdul egy tapodtat se innen.
 Ez az övé. — Ha másé — vigye el.
 De vessen számot mindazokkal ott,
 Kik jobbról, balról, nézd csak közelednek,
 A május mozgósított katonái,
 A senkik, a kik a mindent csinálják,
 Nézd, nézd: egymásra mint türemlenek,
 Minden göröngyre egy ember esik.

És rámutatott a mezőkre, hol
 Feketélt a mozgó embergomoly.

Tömegek jöttek a városokból,
 Indulatos tömegek.
 Vörös lobogóval, idegen zeneszóval,
 Férfiak és nők, gyermekek és öregek,
 Jöttek közelebb, közelebb.
 Dobogott a föld, zúgtak a nagy fák,
 Viharok szelei megszagatták,
 Erdőt, mezőt előzönlöttek,

Levelet téptek, fákat törtek.
Zajuk ki-ki tört, majd lége foszlott,
Köröskörül az ég felpiroslott,
Dalukat tovakapja a szél nagy gyorsan,
Egy-egy szava mégis visszaharsan,
Amint rikoltja ifjú, agg:
«Fegyverre férfiak!»

★

S én álltam, álltam, földbegyökerezve,
Szerelmes emlékek májusát keresve
Elsülyedt multak vulkántalaján, —
A vulkán-fény ott vöröslött az égen
S szállt, hullt, a kitörés pernyéjeképen
A májusfa vörös virága rám.

IV.

A TAGOK MUNKÁLATAIBÓL.

A TALK BY THE REV. J. H. ...

ARANY JÁNOS NAGYKÖRÖSI SZOBRA ELŐTT.

1910 szept. 25-én Nagykőrösön, az Arany-szobor leleplezése alkalmával tartott emlékezésed.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Tisztelt ünneplő gyülekezet!

Arany János költői pályájának három nagy állomása volt: Szalonta, Nagykőrös és Budapest. Szalonta a tavaszi napnak tisztá derűs ragyogásával *Toldi*ban; Nagykőrös egy végzetes zivatar sötét felhőivel és villámaival balladáiban s a kétségbeesés kacajával «az emberek elpusztult vetésén» a *Nagyidai cigányok*ban; Budapest új remények érzésével, az új termést ígérő nyár melegén a *Buda halálával* s az ősznek melancholikus borújával az *Őszikék*ben. Az elsőnek és az utolsónak földén, ércben és kőben, már rég méltó művészi alkotások őrzik nyomát, s most ime a harmadik, Nagykőrös is leróttá büszke kegyeletének és kegyeletes büszkeségének adóját.

E szobor előtt ma voltaképp egy tanári szék emlékét ünnepeljük, melyből egy évtizeden át világosság áradt nemcsak a tanítványokra a kik körülötte sereglettek, hanem az egész magyar nemzetre. Abban a szomorú évtizedben nemzetünknek ez volt a legerősebb, a legragyogóbb világossága. Fényt árasztott jelenére, melyet erőszak sötétített, fényt multjára, melyre a kénytelen feledés árnyéka borult, fényt jövőjére, melyet a bizonytalanság homálya takart. Itt vannak még, a kik Aranyt látták azon a széken; itt vagyunk, a kik utóbb lábainál ültünk; itt vannak elsei a magyar nemzedékek ama hosszú sorának, melyeknek lelkén az ő dicsőült alakja már csak «éltető eszmévé finomodva» uralkodik.

Az érzés, a melylyel jöttünk s a melylyel itt, az ő nyomától megszentelt földön, szobra előtt állunk, oly egyszerűnek látszik, pedig éppen nem az. Drága személyes emlékek föltámadása-e? Ennél egyetemesebb. A jövőnk iránti hála-e? Ennél természetünk szerint parancsolóbb. Az emberi nagyság csodálata-e? Ennél melegebb. A költői lángelme varázsa-e? Ennél szövevényesebb. Mindez együtt,

de mindezekon kívül még egyéb is. A mi nagyjaink képe, emléke, ünnepei a közösségnek, az összetartozásnak olyan hevét, erejét, elevenségét szítják föl lelkünkben, melynek, legalább ilyen mértékben, alig találjuk egyebütt mását. Nemcsak az emberi közösségét, melynek sorából nagyjaink kiemelkedve, szintáját magokkal emelték, hanem a nemzeti közösségét, melyet midőn megdicsőítették, egyszersmind szorosabbra fűztek. A mint bennök, a magyar politikusban, tudósban, művészen, költőben egyaránt, a közhaladás munkás vágya, az igazság szeretete, az élet és természet képei s a művészet sugalmi összefonódnak a nemzeti érzéssel: a visszhang is, melyet pályájok és munkájok a nemzetben ébreszt, ebből az érzésből meríti melegét.

Hogy nemzetünknek és bármely téren munkás nagyjainak viszonyára mily jellemző ez a mozzanat: classikus példája épen Arany, kinek *Toldijában* a nemzet megifjodott lelkének, új fiatalságának ugyanaz az erős önbizalma, heve, lelkesedése lüktet, a mely Petőfi dalaiban zeng s a szabadságharcz csataterain vérzett és győzött; míg *Buda halálában*, a teljes compositiónak végső megoldásakép, a nagy bűnhődés után a megváltatásnak ugyanaz a sejtelme reszket, melylyel egy fekete évtized multán a nagy világ mozgalmi hazaszerte megdobogtatták a szíveket. A lyrikusról ebben a tekintetben fölösleges szólanom; de az epikusnak épen azok a remekei is, melyek kőrösi éveit költészetünk történetében legemlékezetesebbé teszik, érdekes tanulsággal szolgálnak. Arany balladájának szülőföldje Kőrös; első balladás évei 1852-től 1856-ig itt folytak. Ha a korok szelének zúgása iránt csak egy kissé fogékony és érzékeny füllel hallgatjuk a szenvedélyek e tombolását és a szenvedések fohászait: a lyraiságnak egy egészen sajátos hangját érezhetjük ki belőlük, egy lyraiságot, melyről a ballada elmélete mitsem tud. A költő szívét bennük nemcsak a hőse és hősenek sorsa keltette csodálat, szájalom, félelem zaklatják, hanem egy érzés lüktet bennük, szinte a sugalló indíték erejével, mely az akkori egész magyar nemzettel közös. E kis emberi tragédiák egy nagy nemzeti tragédia töredékes képei. Nem az elnyomott nemzet keserve lüktet-e az *V. Lászlóban*, az idegen zsarnokság és üldözött magyarság összeütközésében s a nemezis karját kísérő félelmes újjongásban? *Zách Klára* utolsó strófájának szorongó sóhaját nem mintha a nemzetnek megdöbent szívéből sajtolná-e ki a véres boszúban tobzódó hatalom? Nem a külföldi börtönöknek rabjairt remegő honfiszív dobog-e *Török Bálintban*? És nem a nemzeti eszme rejtett oltárai előtt áldozók közös zsolozsmája-e az, a mi *Rákhele*ből, a *Szondi két apródjából*, a *Walesi bárdokból* harsog: az erőszaktól még nem ölhető eszme erejéről. E hatalmas alkotások csodálatos

elemében nem zeng-e nyomról-nyomra az akkori nemzeti közösségnek szent mysticum, melyet épen Arany a Széchenyi-ódának egy sorában oly fenséges egyszerűséggel és erővel fejezett ki: «Reménye a remény nélkül valónak!»

A közösség ez érzésének, melylyel Arany nemzetébe olvadt s a melyet halhatatlan képekben és hangon tolmácsolt, s ezzel magának a közösségnek, az ő alakja, emléke, művei immár hatalmas erejévé lettek. Ennek a nemzeti közösségnek, minden rendet és minden osztályt és minden felekezetet egyesítő egységnek egyik legnagyobb kifejezője, példája és sugallója, nemcsak érzésvilágánál fogva, hanem egész lelke, költészetének egész szelleme szerint. Annak a léleknek, mely egyszerű világosságában és nemességében népünket, az idegen hatásokat magyarrá olvasztó fejlődésében, kulturai diadalaiban pedig egész eddigi szellemi életünket jellemzi.

E szép szobornak előttünk, a mint a mesternek feladatától ihletett képzeletében megalakult és keze által megvalósult: van bizonyos symbolikus jelentősége. A második emlékmű ez hazánkban, mely egy nagy nevet viselő alakot egy névtelennel, a magyar paraszt alakjával együtt ábrázol. Az egyik Fadrusz gyönyörű Wesselényi-szobra Zilahon, mely a nép fiához bölcsen és nemesen lehajló úrban s a feléje bizalommal, becsületos nyíltsággal tekintő parasztban példázza, hogy a magyar politikának igazi ereje: a magyar nép ereje, erkölcsi, szellemi és anyagi ereje. Itt meg az öreg gulyás, egy századév barázdálta arczával, de meg nem tört erejével és kedvével, mintha arra emlékeztetne bennünket, hogy szellemünk legfelső fejlődésének, legesodálatosabb virágainak gyökerei is ott vannak a magyar néplélek mélyén. Biztos megállás a szeretett rögön és világos széttekintés az isten szabad világában; az elmének és kéznek munkás életrevalósága s érzésnek, szónak és tettnek nyílt egyenessége; a léleknek komoly derűje, tiszta belátása és igaz elszánása; az «elme éles volta a lelésben», mint a régi prédikátor mondja, és a humor, mely a «sírva vigadás» képében szinte néppszichológiai jellemvonásul áll előttünk: ezek a rejtett kincsek vetik föl lángjokat a magyar géniusz-nak minden igazi tündöklésében. Aranyéban is s ép az övében a legszembeszökőbbben.

Ennek a magyar népléleknek eredetisége és művészi fejlődésképesége eleddig legmagasabb fokon Aranyban s lángelméjének nagy osztályosában, Petőfiben ragyog. Hatott vérük által, környezetök által, neveltetésök által, sorsuk által. Bennök és általuk a legfelső művészetté emelkedett s a legigazabb természet maradt. Művészi avatásának legvilágosabb, legváltozatosabb és leggazdagabb képét, a műfajok,

tárgyak, hangok sokaságában s törvényeinek is avatott vizsgálatában, kétségkívül Arany munkássága nyújtja. Midőn a magyar népléleknek szemlélet- és felfogásmódját, képzet- és érzéstartalmát, szerkesztő- és kifejező-alakjait a költészet terén és eszközeivel a nemzeti, sőt egyetemes művészetnek legmagasabb régióiba emelte: a költészet határain messze túljáró tanítást is adott.

Hogy azonban magának a költészetnek mezején az ő szelleme által milyen csodálatos fejlődést vett és milyen kapcsolatokba fonódott be a magyar néplélek: annak csak egy példájául legyen szabad Arany viszonyára utalnom a classikus költészettel. Ez az utalás nincs is egészen helyén kívül épen itt, a hol ő egy régi deák iskola katedráján tűnik föl emlékezetünkben, a mint Zrinyi, Vörösmarty és Petőfi mellett Ovidiust és Vergiliust, Sallustiust és Cicerót magyarázza. Ennek a régi magyar iskolának classikai hagyománya, melyen Debreczenben növekedett s a melyet itt Kőrösön maga is ápolt, Arany költészetéhez és történeti jelentőségének méltatásához is szolgáltat némi adalékot.

A classikai költészet egyetemességét, emberiségét némileg máskép értjük mi ma, mint értette egykor az úgynevezett humanista felfogás. Nem a görög és római lélekből mintegy kiemelkedett, sajátosságaitól megtisztult, általánosult, egyformán minden embernek szánt és minden emberévé lett költészetnek nézzük. Inkább olyan, nemzeti talajban fakadt és nemzeti föltételek között fejlett művészetnek, mely — a mellett, hogy épen annyira görög és római, a milyen magyar a miénk és német a szomszédainké — oly csodás költői erőt tolmácsolt, a költői alakoknak oly bámulatos gazdagságát termette és olyan művészi fejlettségre emelkedett, hogy ennél fogva hivatva volt és van serkentő, példaadó, irányzó befolyást gyakorolni minden nemzet költői géniuszára. Sőt többet ennél. Bár az utánczó, a tudós versfaragók tömegénél hatása kétségtelen és tudatos elkülönödést mutat a nemzeti lélek sajátos világaitól: ezeknek hivatott képviselői, az igazi költők által épen e léleknek ébresztésére, csiráinak művészi kifejtésére és érlelésére szembetűnő befolyása van. Az irodalomtörténet finomabb és mélyebb búvárlata bizonyára sikerrel nyomozhatná azt a befolyást, melyet a classicismus, úgy a külföldön, mint minálunk, a költészet nemzeti szellemének kifejtésére és megerősítésére gyakorolt. Valójának itt ez, másutt amaz, az illető nemzet valójával találkozó, egyező mozzanata ható elemévé lett új nyelveken, új kapcsolatokban, új világokban jelentkezett művészi fejlődéseknek és diadaloknak. Egy paradoxonnal fejezve ki: az egyetemesnek tekintett emberi hagyomány szolgálta a nemzeti eredetiséget. A francia irodalom és

költészet világosságában, elemző kedvében, szónoki hajlamában, felfogásának és előadásának kristályos tisztaságában, melyben ép franczia-sága fejlődik ki, nem érezzük-e együtt a mindenütt érvényesülő görög szépségérzésnek vagy a latin stil kerek, tiszta, bevégzett tökéletességének hatását?

Ilyen irányú nyomozás bizonyára nem maradna gyümölcstelen sem az angol, sem a német költészetre, de nem a miénkre sem. A formákban való gazdagodást itt mellőzve s csak a szellemet keresve: Virág és Berzsenyi ódája csendül fülünkbe, melylyel Vörösmarty is szorosabb kapcsolatban van, mint általában emlegetni szokták. Ennek az ódának elragadó hazafias pathosát, mely hamar lobbanó lelkesedésével s ép oly hirtelen komoruló keservével, az erőérzetnek és fatalismusnak gyors váltakozásával annyira lelke szerint magyar: nem a római óda szította-e és segítette ezzel éppen nemzeti lelkünk egy jellemző vonásának költői megnyilatkozását? Az ősi magyar erőnek és erkölcsnek költői kultuszát nem sugallják-e félreismerhetetlenül az aranykori római epikának és lirának vezető motívumai?

De Aranyra és a lelke alakulásában, fejlődésében érvényesülő irodalmi befolyásokra térve, arra a légkörre kell gondolnunk, mely annak idején alföldi protestáns iskoláinkban, különösen Debreczenben uralkodott. A költői munkák és kísérletek, melyek innen kerültek, azt bizonyítják, hogy az iskola classicismusa mellett, a kollégiumok falain belül is mindig erősen hatott a környező erős népi közszellem, ennek kedves benyomásai, tárgyai, formái, nyelve és hangja. Már Csokonai maga jellemző példája ennek a kettős hatásnak, melynek irodalmi nyomai mellette és utána világosan jelentkeznek. Emlékét őrzik azok a hexameteres költemények, melyeknek classikai formájában csak a népies motívumok, felfogás, humor s a velök rokon diáktrefa és élcz keresnek fokozott hatást: a *Ludas Matyi*, az *Elvesztett alkotmány*.

Aranynak, a mint magától tudjuk, legelső irodalmi olvasmányai is, a régi népiesek és magyarosok könyvei, ugyanolyan szelleműek, mint az életnek, a szalontai és debreczeni életnek tréfálkozó, mesés, dalos zöngése körülötte. E képek azonban egyre tisztulnak, a hangok egyre nemesednek lelkében. A iskola és classikai tanítása nem alakítja mássá, nem forgatja ki magából: a magyar nép lelkéből lelkezett valója keres csak, nemcsak magának minél megfelelőbb, hanem magához minél méltóbb kifejezést. Magyar képzelete a magyar hősmonda alakjai s az alföldi magyar természet és élet jelenségei között bolyong; magyar érzése népi nyelvet és ritmusokat keres megelevenítésökre, hogy a költői valóság erejével, a maguk szavával és

hangján szóljanak hozzánk. Magyar szeme, külső és belső szeme, népünk látásának öröklött s a puszta természettől fejlesztett világosságával, élességével, plasticitásával szemlél és állít szemléletünk elé mindent. A *Toldi* és *Buda halála* költője így erősíti eredetiségében és így fejt ki szellemét; de ebben a fejlődésben, épen eredetiségének öntudatos fejlődésében, talán nem sikertelenül kereshetünk classikus nyomokat. Mindenekfölött Homér nyomát, melyet Newman az angol költők között is nem a classicistáknál talál meg legvilágosabban, hanem Scott Valterben.

Méltán kereshetjük Arany népies romantikájában mi is Homért, ki «már ifjúkori tanulmányainak és csodálatának tárgya volt»; kit Szalontára visszatérése után a «lemondás» idején már eredetiben olvasgatott; kiben a nagy hajótörés után vigasztalást keresett a geszti szilfák alatt s a kihez egy kis derűért és megnyugvásért fordult akkorának borús napjaiban. Arany-sugarával ép úgy végigkísérte a magyar költő pályáját, mint emberi művelődésünk hosszú útját, gyermekkorától máig. Nyomait keresve Arany költészetében, távol természetesen minden utánzástól és átvételtől, biztató, irányító nyomait ennek a költészetnek épen azokban a mozzanataiban találhatjuk meg, melyekben Arany magyarsága leghamisítatlanabban érvényesül. Nem a mintát, hanem az útmutatót. Népi formájával és hangjával a magunk népi formáira és hangjára utalja; naivságának egyszerű erejével és bájával a mi népünk költői világának egyszerű erejére és bájára mutat; plasztikájának örök időkre alkotott képeivel a mi testi-lelki valónk egyik legderekabb örökségének, tiszta és éles látásunknak költői értékét érezteti. A vak lantos tanít rá, hogy milyen kincsünk van a szemünkben. Ezt, különösen ezt akarom kiemelni: a naiv felfogásnak és plasztikai ábrázolásnak azt a csodálatos összhangját és varázsát, a melynek örök mestere Homér s a melyben talán minden mással összehasonlíthatatlan tanítványa Arany. Nemcsak a maga költészete fűződik így, epikájának legkiváló alkotásaival, Homérhez, hanem vele és az ő lángelméjének csodálatos tükrében, a magyar népléleknek egyik legjellemzőbb vonása. Ha a classikai hatásokat, költészetünknek a classicismussal való kapcsolatait nyomozzuk: bizonyára itt kell keresnünk, ebben a homéri kapcsolatban, a ránk nézve legbecsesebb és legtanulságosabb nyomot.

De midőn a magyar költészet Arany szellemében oly gyökeres eredetiséggel ragyog: művészi fejlődését nemcsak az ó-classikai, hanem az újabb költői remek tanulója és átültetése útján keresi. Talán legelső nyilatkozatában a Petőfi által és ő általa képviselt népies elv jelentőségéről: már a továbbfejlődés szükségére utal.

Pályájának egyik nagy történelmi jelentősége épen az, hogy mikor költészetünk nemzeti szellemét, népi alapon, Petőfivel győzelemre vitte és a lángelme erejével mindenkorra biztosította: művészi továbbfejlődésének útjait és eszközeit is kimutatta. Még régi költői emlékeinket is művészi tanulságra törekedett értékesíteni. Vörösmartyval vetekezett Zrinyi bámulatában; de míg Vörösmartynál a *Zrinyiász* hatása csak nyelvének némely sajátosságában és nemzeti lelkesedésének árjában érzik, Aranynál a szerkesztés, a jellemzés, az epikai művészet titkait érteti meg.

Az idegen nagyokhoz is ilyen tanulságokért fordul. Régi utánzó iskoláink egyoldalúsága mindig kizáróan csak egy-egy példaszerűnek vallott irodalomban, a francziában, a deákban, majd a németben kezdte és találta mintáit, melyeknek módjában merőben új irodalmat törekedett alapítani. Arany és Petőfi nem idegen költészetet ültettek át, a szónak valódi értelmében nem is új költészetet teremtettek, hanem a magyar néplélek hagyományainak, képzelmének, érzésének, ízlésének sok százados szálaiból, inkább mintegy a lángész kinyilatkoztatásaként, szőtték meg nemzeti költészetünk csodavirágait, méltó társául az európai nagy népek költészetének. Ezeknek nem egyikére vagy másikára, hanem minden nagyjára, az emberiség költői szellemének minden kiváló képviselőjére utalt Arany, okulást és példát keresve náluk a magyar nemzeti költészetnek tartalmi és alaki gazdagítása, továbbképzése érdekében. E részben is csak az egy Csokonai volt igazi elődje. Az idegenből átültetett csemeték a mi egünk alatt sorvadoztak és elsorvadtak; a nemzeti költészet fája a magyar talajban erőtlől duzzadva kivirágzott; csak oltóágakra volt szükség. Ezekért fordult, költői és elméleti munkásságával egyaránt, azokhoz, kiket az ó- és új-világ mestereinek ismert. Ott vannak a sorban Sophocles, a lappangó *Philoctetes*-fordítással és Aristophanes; Vergil, az *Aeneis* egypár énekének elkallódott átültetésével, és Horác; Shakspere és Goethe; Dante, Tasso és Ariosto; Moore, Burns és Beranger. Ezeknek a legnemesebb oltó-ágaknak keresése, melyet Arany rendkívüli fogékonyságával és készültségével végzett, két tekintetben is nagyjelentőségű. Egyik az, hogy bármely idegen szellemnek nemzeti költészetünkre való egyoldalú és veszedelmes befolyását kizárta; másik meg az, hogy orvoslással biztatott a nagy kezdemény és győzelem után felburjánzani kezdő eszmétlen, sallangos szóáradattal, parlagiaszággal és formátlansággal szemben.

E nagy kapcsolatok nyoma mind ott van Arany munkájában, mely imponáló eredetiségben a költői kulturának is legfényesebb példája. Nincs példa — és nemzeti önérzetünk szempontjából talán

ez a legemelőbb tanulsága Arany János egész pályájának, — nincs példa szellemi életünknek egész történetében, mely Arany költészetéhez hasonló világossággal és meggyőző erővel bizonyítaná, hogy a magyar nemzet, sőt népi lélek az emberi szellemnek legmagasabb művészi fejlődésében is sikerrel érvényesülhet és érvényesülni hivatott.

Ez a gondolat vezet a kőrösi évek irodalmi eredményeinek megjelenésére is. Eredeti költői munkásság tekintetében sem volt ez az évtized gyümölcstelen, Aranynak minden testi-lelki szenvedése és panasza ellenére sem. Itt éri befejezését a *Nagyidai cigányok*, a kaczagó meghasonlás félreértett költeménye, melyben még egyszer és utoljára fölcseng a régi paraszti és deáki tréfa hangja s a mely a leleménynek és előadásnak szikrázó elmésségére munkáinak legelső sorában áll. Innen indult meg balladáinak sora, a *Rozgonyinétől* a *Walesi bárdokig*, a conceptio és jellemrajz e kis remekeié, melyekben, épen mint a gyémánt fényében, együtt ragyog a tűz és a könny. A gyászos jelenből a mult verőfényébe, a daliás időkbe menekülő költői képzeletben itt születtek a *Toldi szerelmének* első tervei és első énekei. Lyrája is itt gazdagodott meg és itt mélyült el egyfelől a nemzeti közérzésnek fenséges tolmácsává, másfelől az alföldi természetnek és életnek, jellemnek és hangulatnak mesteri kifejezőjévé.

Bármily dicső emlékek mindezek, Arany pályáját a történeti fejlődés folyamában szemlélvén, nem feledkezhetem meg itteni éveinek és munkásságának még egy, kiválóan fontos mozzanatáról. Egy irodalmi körnek fejéül és lelkeül élt és dolgozott ő itt, melynek zömét tanártársai képezték a collegiumban: Szász Károly és Mentovics, Szilágyi Sándor és Salamon, Jánosi Ferencz és Szabó Károly, Ács Zsigmond és Tomori Anasztáz; de a Cserháton túlról, messze földről is gyakori látogatással és sűrű levelezéssel szoros összeköttetést tartottak vele, mintegy csatlakoztak hozzá: Tompa Mihály és Lévay József, Gyulai Pál és Csengery Antal. Ez a nagykőrösi kör lett az új magyar nemzeti költészetnek, melynek eddig csak vezérei voltak, első vezérkarává. Arany hatása alatt innen terjed, gyűjt új meg új lángokat az a költészet, mely nemzeti alapon a művészi fejlődés elvét hirdeti. Innen kerülnek a tervek és fegyverek kritikai harcainhoz, egyfelől a sallangosok alanti és költőtietlen magyarkodása, másfelől a classicisták és idegenesek kényeskedése és merev dogmái ellen. A műelvével kapcsolatos kérdéseknek elméleti és történeti kifejtését itt veszik munkába; első sorban a mester, mikor a magyar nemzeti versidom törvényét vizsgálja s Zrinyi önállását törekszik megállapítani mintáival szemben. Innen indul ki, szellemi látókörünk tágítása, ízlésünk nemesítése, egész kulturánk érdekében az a nagy műfordító

mozgalom, melynek legfényesebb eredménye a Kisfaludy-Társaság magyar Shakspereje. Egy szóval: a mi előbb Petőfi és Arany költészete volt, jóformán itt lett a kor magyar költészetévé. A magyar Parnassust elfoglalva, diadalának útjáról itt tér a fejlődés útjára is.

Mindez Arany lelkében érlelődött, melynek nemes tartózkodása a legfinomabb érzékenységet rejtegette, viszonyok és emberek, a múlt és jövő követelményei iránt egyképen. Emléke előtt a pályája keltette gondolatoknak tüzeiben állunk, de tele költészetének varázsával, melynek tartalmában és nyelvében mintha a magyar zenekar minden művésze, a rég elmultak és a mostaniak együtt szólalnának meg: a kobzos, a sípos, a hegedűs, a cimbalmos és a furulyás. Tele vagyunk e halhatatlan költészet varázsával, mely szebbé tette körülöttünk a világot, gazdagabbá az életet, édesebbé a fájdalmat, könnyebbé a terheket, drágábbá nyelvünket és lángelméjétől táplált önérzetünkben szorosabbá az ezredéves köteléket, mely magyar véreinkhez fűz. Tele ezzel a varázsszal, hódolunk ma itt nagy emlékének.

A legigazibb, hozzá legméltóbb hódolat azonban: a szellemében megnyilatkozó nagy tanulságok megértése és lelkünkbe fogadása. Munkája, talán legmélyebb motivumaiban, a nagy közösségek gondolata és érzése: a nemzeti szellem közössége és az emberi szellem közössége. A közösség, az egység gondolatát és érzését sugározza, a néplélekből fakadt nemzeti költészet szellemében, a nemzet minden osztálya és rendje, de multja és jelene közt is; és a közösséget a nagy világ műveltségével. Az ő kristálytisza gondolkodásában és egyenes érzésében oly természetesnek tűnik föl e sokszor félreértett és még többször félremagyarázott eszmék harmóniája. A mint az ő magyar lelke a kultúrának legmagasabb csúcsaira tört s a mint ez a kultúra az ő lelkében magyarrá olvadt: nemcsak egy, a miénknél szebb kor emléké, hanem nemzeti fejlődésünk nagy útmutatóját láthatjuk benne.

Mintha búcsúzó aggkorának mély, komoly, aggodalmas pillantása nyugodnék rajtunk, mely a dolgokat már fátyolozottan látta, de a szíveket annál világosabban. Mintha ünneplő sokaságunkat emlékeztetné, mily lemondással gondolt ő «ég s föld minden koszorúira». És mintha azt mondaná: ne hervatag koszorúkat hozzatok nekem, hanem igaz magyar egyességet és igaz elszánást magyar munkára az emberi művelődés nagy műhelyében.

ERKEL FERENCZ.

KOZMA ANDORTÓL.

Erkel születésének századik évfordulója alkalmából felolvasta
az 1910 november 3-iki ülésen.

Még húzza a cigány, s a magyar ur
Még régi nótán derül és borul;
Még künn a síkon messze valahol
Az arató nép magyarul dalol,
De ennyi minden — s ez a nagy világba
Csak úgy hat el, ha elhat, mint a sóhaj,
Melyet sohajt, szivén könnyítни vágyva,
Egy történelme vesztett kiháló faj.

Ha nemzet volna, fönnen zengene
Mind a két ősi nyelve: szó s zene.
Egyik sem bujna, mint hamupipőke,
Ki gyolcsruháit maga fonta, szőtte, —
Hanem, mint két királyi büszke szépség
Ragyogna hímzett aranyos biborban,
Művészeknek esuda remekelését
Mutatná még uszályuk is a porban.

Pazarszép lelki fényűzés hiján
Csak nép vagyunk s nincs nemzet Hunnián.
A Corpus juris meg a szenvedés,
Panasz, kesergés létjogúl kevés.
Minden hiába, a magyar veszendő,
A látszat ez, de áldassék e rémkép,
Mert fölriaszt, fáj s mentve a jövőndő,
Ki hagyná veszni édes maga népét!...

És itt a szent, nagy buzdulás kora :
 Lobog lánglelkek végtelen sora ;
 Mind hatni, tenni, teremteni vágyik,
 A legnagyobb magyar elől világít ;
 Költők, írók hatalmas hangba kezdenek,
 A népi nyelv lesz nemzeti, merész,
 Az ősi népből újul újra nemzet —
 S világgá zeng már a magyar zenész.

Nem egy csupán, s ha egyről zeng dalom.
 Vele a többit is magasztalom,
 Mert benne, ki vezér volt s úttörő,
 Egy lón s egész a sok szétszórt erő ;
 Ő vívta ki a döntő diadalmat
 Magas művészet minden fegyverével
 S meddő hírét az ősi népi dalnak
 Nagy nemzeti zenével ő veré el.

Ő legdicsőbb volt, bár egy még nagyobb
 Híres zenészünk messzibb elragyog.
 Ám ennek széles e világ hazája
 S nemcsak egy ország, a mely büszke rája.
 Minden babér és minden olajág
 A hírnév útja hosszában ezé lett,
 De, ki csak egyet szolgált: enfaját,
 A még dicsőbb az hálás nemzetének.

A legdicsőbb magyar zenésznek itt
 Ma ihlett ajkak nevét fölvetik —
 S amint e hang felém zeng, mily csodás
 Szívem sok húrján a visszhangozás !
 Minthogyha itt egy nemzet énekelne
 S egekbe szálló hymnusa e karnak
 Istent dicsérné, hogy az Ő kegyelme
 Erkel Ferenczet adta a magyarnak.

TOLSTOJ.

HEGEDÜS ISTVÁNTÓL.

Felolvasta az 1911 január 4-iki ülésen.

Ment Oedipus átokterhelte fővel
S eltűnt a szent berekben nyomtalan;
Rejtélyes Végzet ott ragadta őt el
S megdicsőült a nagy családtalan:
Ment Tolstoj is pihenni vágyva már,
Fejére bár milliók áldása száll
S bár egy világot átölelt szerelme,
Magánosan indult a végtelenbe.

Körülövezte őt a fény, a pompa:
Dús templomok, hatalmas paloták;
Képzelve őt magasb világba vontá,
Ahol születnek titkos, szent csodák.
Ezek szívébe szálltanak alá,
Lángképzetébe meg is alkotá
Isten országát, mely után sovárgott,
Hogy átteremtse e silány világot.

S harang szót hallva, visszazáll a lelke
Oda, hol csendült a hegyi beszéd:
A hét boldogság égi izenetje
Szívében újra hallhatón beszélt.
Mig áhitattal csüng igézetén,
Csodás erővel biztató remény
Betölti lelkét s kezd új életet,
A hitből támad csodás szeretet.

S a földnek összes fénye, ragyogása
 Sivár-üressé vált előtte mind,
 Lángképzelemnek összes alkotása
 Fájó sebére balzsamot se' hint.
 Mit hosszú századok alkottanak
 Bűn- és hazugságkép szétomlanak,
 A véres harezok pusztítása, lángja,
 Nagy elmék fénye, gondolatvilága.

Csak egy maradt meg: az égi szózat,
 Mely hirdeté a szeretet tanát:
 Minden emberszív boldogságot óhajt
 És boldogságot csupáncsak az ad.
 Szegények rongya királyi palást,
 Együtt szenvedve lelsz vigasztalást;
 Mit önzés adhat, múltó csillogás csak,
 Miről lemondasz, az tiéd csupáncsak.

Óh szól ez ige fényes templomokba',
 De az üres szivekben kong csupán;
 A színlett jószág száz hazug alakja,
 Száz alamizsna s könyöradomány;
 A fényezésnek hazug jelszava,
 A szeretetnek égi angyala
 Ha látja ezt, e földről visszareppen
 És könnyet ejt fönn a magas egekben.

Mondják: a kagyló mélyén egy homokszem
 Vesztére annak léssen drágagyöngy,
 Nem szökken szembe másként még a köny sem,
 Gyémánttá másként nem lesz a göröngy,
 Mint szenvedés közt. Üdvösség után
 Csak a gyötört szív sóvárg igazán,
 Amint a Tolstoj lelke is sovárgott
 S e földről egy szebb, jobb hazába vágyott.

Egy jobb hazába, ámde itt e földön,
 Amit valóra vált a szeretet,
 Amit az ember annyi emberöltőn
 Megváltó hitként hittel hirdetett;

S hogy a Megváltó e világra jött,
 Ez a világ halálra vitte őt
 S aztán imádja égi csodaképen
 S gyűlölve ont vért az ő szent nevében.

Az ember most sem lát egymásba' testvért,
 Ábelnek vére égre fölkiált;
 Hazug jelszóval száz csatán az elvért
 Szít gyűlöletre s ontja a halált
 A rablott kincsen épít palotát,
 A lángész alkot ezer új csodát,
 Mérhetlen távot könnyen összeköt
 És nő a távol a szivek között.

S a fénybe, zajba óriás zsvajban
 Tolstoj csak hallá Ábel jajszavát,
 Szerető keblét egyre hangosabban
 Szakgatva, tépve ez nyilalja át.
 És szivrepestőn csendül ajkain:
 «Te testvért öltél, merre mész' Kain?
 Fény, csillogás nem menti tettetted:
 Örökre él a Lelkiismeret.»

És szól, beszél az Úr szolgájaképpen,
 Darócruhában járva szerte-szét,
 Lesz dőre agg a nagyvilág szemében,
 Kinek megszólalt a hegyibeszéd;
 Kudarcz, nevetség üldözi nyomon,
 Fut a világtól útlan-utakon
 S bár egy világot átölelt szerelme,
 Magánosan indult a végtelenbe.

V.

VENDÉGEKNEK A HAVI ÜLÉSEKEN
FELOLVASOTT DOLGOZATAIBÓL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

VONDEL LUCIFERJÉRŐL.

NAGY ZSIGMONDTÓL.

Az 1909 május 5-iki ülésen bemutatta Heinrich Gusztáv.

Kis nemzeteknek, a minők vagyunk mi magyarok, a minők a hollandusok is, a világirodalom óriási birodalmában nagyon nehéz igazi mivoltunk szerint érvényesülnünk. Annak folytán, hogy nyelvünk ismerete alig terjed túl saját országunk határán, hátrányban vagyunk a modern nagy nemzetekkel: az angolok, francziák, németek és olaszokkal szemben. Pedig azt, hogy kis nemzetek is képesek világraszóló lángelméket szülni és örökéletű műveket alkotni, bizonyítja nálunk Petőfi, Arany, Madách; az északi népek között Ibsen és mások példája; és bizonyítja a hollandusok Isten kegyelméből való nagy költője, Joost van den Vondel is.

Az *Egyetemes Irodalomtörténet* harmadik kötetében írtam ugyan már pár sort Vondelről, de a vállalat természetéből kifolyólag ott részemre juttatott parányi tér nem engedte meg, hogy kellő világitásba helyezzem ezt a kiváló irodalmi alakot. Itt sem lehet célom hogy az ő óriási munkásságát csak vázlatosan is megismertessem, (máskorra tartogatom ezt a nagyobb arányú munkát), csupán legeszményibb alkotását, a *Lucifer* című szomorújátékot akarom elemezni s belőle egyes részleteket a magam fordításában bemutatni.

De előbb pár szót a korról, a melyben élt, s az események és körülményekről, a melyek hatással voltak rá.

I.

Vondel az 1587-ik év november 17-én (a mi Csokonaink születése napján) látta meg a napvilágot Kölnben, a hová szülei, a kik baptisták voltak, a vallásos üldözés elől menekültek Antwerpenből; és az 1676-ik év február havában, 89 éves korában halt meg Amsterdamban. Majdnem egy évszázadra terjedő életkor! A világirodalom nagy költői közül nála hosszabb élete csak Sophoklesnek volt, a ki

két év híján egy századévet élt. Vele épen egy kort ért el egy jelenkori méltó utódja, a hollandus Beets, közel jár hozzá Goethe, a ki 83 évet élt, de már Milton csak 66, Shakespeare csak 52, Schiller 46, a mi Petőfink meg csak 26 évet élt. A Petőfi élete bizonyítja, hogy a halhatatlan név nem függ a földi napok számától; de a Vondel, Goethe, Sophokles és Beets élete meg azt mutatja, hogy a lángész, ha hosszú ideig maradhat a földön, nemzete irodalmát sok remekművel teszi gazdagabbá.

A Vondel életének kezdő és végső pontja közé az eseményeknek szinte beláthatatlan sokasága sorakozik, úgy magának Hollandiának, mint egész Európának a történetéből. Az első dátum mindjárt Stuart Mária lefejeztetését juttatja eszünkbe. Ezt követték a háború és a béke, az egyházi és polgári viszálykodások sűrűn váltakozó eseményei. Hollandia történetének legfényesebb és legvéresebb napjai: a nieuwoporti csata; a 12 éves fegyverszünet; a nyolczvanéves függetlenségi harcz diadalmas vége; Oldenbarneveld kivégeztetése. Móricz és Fridrik-Henrik fényes pályája. Tromp és De Ruyter admirálisok tengeri győzelmei. De Witt János félelmes nagysága és borzasztó halála és annyi más nagy esemény. Hollandián kívül: a harminczéves háború, olyan jellemekkel, mint Gusztáv Adolf, Tilly és Wallenstein. Franciaországban IV. Henrik meggyilkoltatása, majd XIV. Lajos, a *napkirály* ragyogása; Angliában I. Károly lefejeztetése, majd Cromwell és II. Jakab kora.

Mindezek az események rengeteg anyagot szolgáltatnak mindenféle költeményfaj számára és tömérdek okot mindenféle érzés, gondolat keletkezésére s az azok fölött való elmélkedésre, főleg az olyan érzékeny, minden ingerlés iránt fogékony költői léleknek, a milyen a Vondelé volt.

Ehhez járult még, hogy Vondel magánélete is nagyon változatos volt s végig vezette őt az emberi érzések minden fokozatán és árnyalatán.

Izgékony lelke gyakran hajlott a búskomorság felé s mivel másokkal szemben inkább zárkózott, mint közlékeny volt: a mi megbántotta, azt sokáig hordozá lelkében s nem egykönnyen tudta elfelejteni. Mint egykorú életírója, Brandt mondja: «nagy hallgató volt, csendes és búsongó természetű, de mélyen hallgatózó». Az ilyen kedélyekre nagy hatással vannak az élet körülményei és dolgai. Vondel sok minden bajon ment keresztül. Éles tolla is sok veszedelembe sodorta. Pénzügyi bajoktól sem volt ment, nem ugyan a maga hibájából, hanem egyetlen rosz-szívű fia hitványsága folytán, a ki miatt egész élete keresményét feláldozta, csakhogy fia hitelezőit kielégítse.

Agg korára semmi nélkül maradt, s tán nyomorultul vesz el, ha Amsterdam tanácsa nem ad neki (71 éves korában) egy 650 forintnyi javadalommal díjazott második könyvelői állást a városi zálogházban, a hol aztán tíz éven keresztül felváltva hol zálogcezdulákat, hol feledhetetlen verseket írt.

Nem czélom Vondelről életrajzot írni, ennyit azonban múlhatatlanul el kellett külső életéről mondanom.

Neveltetése nagyon hiányos volt. Alsó iskoláit Utrechtben végezte, de magasabb iskolába egyáltalán nem járt. Mint meglelt férfiú igyekezett az elmulasztottakat kipótolni; 26 éves korában kezdett el latinul tanulni s ennek ismeretét akkora tökélyre vitte, hogy Ovidius, Vergilius és Horatius összes műveit átültette költői fordításban anyanyelvére. De az első forrásig, a hellén nyelv és irodalom ismeretéig már nem tudott eljutni. Az élő nyelvek közül értette a németet és a francziát, de angolul nem tudott. Költői munkássága a lyra, az epika és a dráma egész körére kiterjed. Összes művei tíz nagy negyedrét kötetre rúgnak, s így termékenység dolgában kevés költő léphet nyomába. De a mi sok, az még nem annyi, mint jó és remek. Vondel leglelkesebb rajongója sem vitatja azt, hogy minden alkotása egyértékű, sőt, a költő fejlődését és szédületes emelkedését mi sem mutatja jobban, mint az az óriási különbség, a mely ifjúkori kísérletei és élete második felében keletkezett remekművei között van.

Vondel leginkább epikus költő szeretett volna lenni, de legtöbbet a dráma terén alkotott, s legkiválóbbnak a lyrában bizonyult.

Harminczkét szomorújátékkal gazdagította Vondel nemzetét olyan időben, a mikor a francia classikus tragédia is még csak keletkezőben volt, hisz Corneille időrendileg legelső szomorújátékát, a *Médée*-t, 1635-ben írta, a mikor Vondel már 48 éves volt. Igaz, hogy Vondel legkiválóbb remekei is ezutáni korra esnek, de azért egyáltalán nem áll sem a francziák, sem Shakespeare hatása alatt, mert ő a szó szoros értelmében eredeti költő.

De ideje lesz már, hogy tanulmányom tulajdonképeni tárgyához, Vondel *Luciferjéhez* térjek vissza.

Vondel *Luciferjének* a tárgya azonos Milton *Elveszett paradicsomának* a tárgyával. Mindketten Cyprianus egyházi atya nyomdokán haladva, összeköttetésbe hozzák az égi történetet a paradicsomi történettel és az ember bukásának az okát az angyalok bukásában találják meg. Csakhogy az, a mi Miltonnál hőskölteménye kezdete előtt már megtörtént, s a mit abban az epos szabályai szerint csak mint epizódot beszél el Rafael a hatodik énekben: az Vondel Luciferében a szemünk előtt megy végbe.

Lucifer tartalmát maga Vondel így adja elő a szomorújáték előszavában :

«Lucifer arkangyal, a legfőbb és legfelségesebb valamennyi angyal között, gőgös és nagyravágyó voltában, maga iránt való vak szeretetből irigylí Isten határtalan nagyságát és az Isten képre teremtett embert is, a kit az Úr a kies Paradicsomban a föld felett való uralommal ajándékozott meg. Irigysége még növekedett, mikor Gabriel, Isten hírnöke, az angyalokat mind alárendelt szellemeknek jelentette ki és feltárta előttük Isten jövődő emberré lételének a titkát. Ez által ugyanis az angyalság mellőztetést szenvedett és a valóságos emberi természet az Istenséggel egyesülve az angyalokéhoz hasonló hatalmat és fenséget volt nyerendő. Ezért a gőgös és irigy Szellem kísérletet tett arra, hogy magát Istennel egyenlővé tegye és az embert a mennyből kiszorítsa. E végből főczinkosai útján temérdek angyalt fölbujtott és fölfegyverzett és nem hallgatva Rafael intéseire, az Ég főhadvezére, Mihály ellen s ennek seregei ellen vezényelte őket. A harcban legyőztetvén, boszúból az első embert s benne minden maradékát bűnbe ejtette. Maga pártos hadával együtt a poklokra zuhant alá és örökre elkárhozott.»

Ebből a mogyoróhéjba összevont tartalomból is kiérzik a tárgy fenséges volta s érezzük, hogy ezzel a tárggyal csak Istentől különösen megáldott nagy tehetség birhat meg. A szín egészen az égben llovén, a költői képzelőerő szabad tetszése szerint alkotja meg személyeit is, azok helyzetét, természetét és szerepét is, mert hiszen magán a cselekvény (vagy esemény) magván kívül minden egyebet saját lelkéből kellett merítenie. A költemény magva a Szentírásban már adva van, részint a Genézis III. fejezetében, hol első szüleink esete van elbeszélve, részint Ésaiás próféta XIV. részének 12, 13 és 14-ik verseiben : *«Mi módon estél alá az égről, te Lucifer, hajnalnak fia? A földhöz verettél-e, ki sok nemzetségeket erőtlennél tettél vala? Te pedig azt mondod vala szívedben : a mennybe megyek fel, az erős Isten csillagai felett helyeztetem az én székeket és ülök a gyülekezeti hegyének észak felől való oldalára ; a magas felhőknek fölibe hágozok, hasonlatos leszek a magasságos Istenhez.»*

Ebből a parányi magból keltette ki, növelté fel Vondel a maga gyönyörű szomorújátékát. Míg az *Elveszett Paradicsom* a keservek birodalmában kezdődik, a Lucifer színe — mint fentebb már említém — elejétől végig a menny. Bele látunk a tiszta szellemek kebelébe ; az égi seregek közepette mintegy színről színre látjuk ennek az Istent bántalmazó lázadásnak a fogantatását, kigyúladását és lobogását. Szemtanui vagyunk az égi csatának, melyet Mihály vezér és

Lucifer vívna egymással az angyalok ezredeinek az élén. Látjuk, mint bukik le a sátán, mint egy villám s mint rántja magával bukásában Istennek azt az új teremtményét is, az embert, a ki az által, hogy irigységet gerjesztett szívében, okozója lett istentelen lázadásának és örök megaláztatásának.

Önállóan szereplő személye nyolcz van a szomorújátéknak : 1. *Lucifer*, a menny helytartója, 2. *Mihály*, az ég fővezére, 3. *Gábrriel*, Isten titkos tolmácsa, 4. *Rafael*, őriző angyal, 5. *Uriel*, Mihály fegyvernöke, 6. *Belzebub*, 7. *Belial*, 8. *Apollion*, mind a hárman pártos szellemek. Rajtok kívül van két kar, az angyalok kara és a Lucifer-pártiak kara, a kiknek igen nagy szerep jut Vondel tragédiájában.

A darab az úgynevezett aristotelesi hármasság legmerevebb szabályai szerint van megszerkesztve, hely, idő és cselekvény egysége szigorúan meg van tartva. Öt felvonásra oszlik.

Lássuk őket egyenként.

II.

Belzebub kiküldi Belialt, nézze meg, nem jön-e még Apollion, a kit Lucifer azért küldött le a földre, hogy nézze meg, minő az Ádám országa és minő az a boldogság, a melyet adott neki az Úr. Belial jelenti, hogy Apollion már közeledik s csakugyan, meg is jelenik Apollion, kezében egy faággal, a melyet a földi Paradicsomból hozott magával s a melyen gyönyörű gyümölcsök mosolyognak. Belzebub gyönyörködve nézegeti a földi kert termékét s elragadtatva így szól:

A lég gyöngyét, ezüstös harmatot
Szemlélem az aranylevél színén.
Mily illatos és színe mily üde!
E szép gyümölcs arany s bíborban ég!
Szentségtörés vón ezt érinteni
Kézzel, hisz már látása is gyönyör.
Van-é, kinek ne vágya a szíve
E földi csemegére, hisz a ki
Ilyet ehét, többé nem kell neki
Az égi manna; Ádám kertjiért
Elátkozná a Paradicsomot.
Az angyal-üdv immár nem éri el
Az emberét.

Azután felszólítja Apolliont, mondjon el neki mindent, a mit odalent látott, tapasztalt. Apollion nem fukarkodik a szóval, elmondja lemenetelét, megérkezését, leírja a paradicsom kertjét, a levegőt, mely élteti az embert, azután őt magát, majd élete társát s mindezt olyan színezéssel, hogy Belzebubban feltámad az irigység s féltetni kezdi az angyalok méltóságát Ádámtól.

Lássunk pár mutatványt.

A paradicsom kertjét így rajzolja Apollion :

Kerek a kert, mint a világgolyó.
Közepén hegy. Ebből kútfő buzog,
Mely négy ágban öntözgeti egész
Földjét, üdítve fát és pázsitot.
Vize kristály s a színe oly síma,
Meg nem botlik azon a szemsugár.
Czirógatás, mit érez a meder ;
Iszapja meg Onix és Bdeilion.
Bármily fényben ragyogjon is az ég,
A természet csillageső gyanánt
Olyan köveket szórt a földön el,
Hogy mellettök már a *mi* csillagunk
Vak folt csupán.

A földi levegőről így szól :

Közülünk egy angyal se' szív olyat,
Mint a minő remek a levegő,
Mely az embert ott lent körülveszi,
Üdíti arczát és áldást fakaszt
Szelid lehelletével. Megduzzad a föld
Termő öle, fű meg színes virág,
Friss galy, bimbó fakad és illatár,
Harmat frissíti őket éjen át,
Mérték szerint kél s száll a nap s eként
Sugárát a növény szükségéhez
Mérsékeli, úgy hogy minden virág,
Minden gyümölcs egyszerre nyit s terem.

Majd leírja az embert :

Ki vágyna angyal lenni ember helytt,
Ha oly lényt lát a ki már is különb,
Ki minden állaton uralkodik,
Mely földön jár, levegőben csapong,
Vízben úszik, természete szerint.

.

. Nem említem
 Minő dicséretet zeng néki az
 Ezernyelvű liget; míg lomb között
 Szellő enyelg s a parton játszi hab:
 Felharsan a szívringató zene.
 Lett volna csak Apollion szabad:
 A mennyországot elfelejti az
 Ádám honában
 Itt fent szemem úgy el nem bűvölé
 Egy lény se, mint ők ketten ott alant.
 Elmésen így egyvé ki fonhatott
 Testet-lelket? Ki alkotott agyagból
 S csontból kettős angyalt? Szép termetük
 Teremtőjük művészetére vall,
 Mely mindenek fölött orozájukon
 A lélek tükörén tünetkezik.
 De legjobban azon ámultam el,
 Hogy a szellem képét lehelletként
 Ott láttam arczukon. Mi a testben
 Szép csak lehet, mind együtt látjuk itt,
 S ember szemében égi tűz ragyog . . .

.
 Isten gyanánt uralkodik, kinek
 A mindenség szolgálni tartozik.
 Láthatlan lelke szellem, nem anyag,
 Minden ízében ép s az agyba' van
 Lakóhelye. Örök a létele
 S tündöklését nem fogja rozsdá, folt . . .

Majd Éva szépségét magasztalja:

Szárnyam szemem s orozám elé vonám,
 Hogy gerjedemem s gondolatimat
 Fékezzem, a mikor karon fogá
 Ádám s felém jöttek a zöld gyepen.
 Olykor megállt vele s szemlélgeté
 Mindenfelül s szívében égi tűz
 Gyúladt s mint vőlegény csókolgatá
 Menyasszonyát, ez is a vőlegényt.
 Aztán kezdődött a lakodalom,
 Hő szerelem szóval nem mondható,
 Csak sejthető tűzével, a minő
 Üdvösségben angyalnak része nincs.
 Ó mily szegény az egyedül-való!
 Mi nem ismerjük a kétféle nem
 A nő s a férfiú benső frigyét.

Sajnos! mi vesztesek vagyunk, mi nem
 Izleljük a házasság gyönyörét
 A mennyben itt, hol nincs asszony, se lány.

Majd mikor Belzebub arra kéri, hogy Ádám aráját tüzetesebben is fesse le előtte, Apollion a következő gyönyörű jellemzését adja a nőnek, a melynél különbet alig találunk bárhol is:

A Természet művészi esetét
 Igényli ez; nem festék, napsugár
 Kell hozzá. Férfi s nő egyforma szép,
 Tetőtől-talpig bájos alkotás.
 Az elsőség Ádámot illeti
 Méltó jogon: felséges termete
 S esze egykép a föld urára vall.
 De a mi meg Éva tulajdona,
 Az mind a vőlegény kedvére van:
 Gyöngéd tagok, puhább bőr és izom,
 Üdőbb szín és elbűvölő szemek,
 Édes ajak és zengzetes beszéd,
 Ivor-kebel két élő kút feje
 És... a miről jobb lesz hallgatni, míg
 Az angyalok esztét el nem veszi.
 E legelső szűz mellett nézve meg
 Csak torzalak a legszebb angyal is.

Belzebub nem is állhatja meg, hogy meg ne próbálja lehűteni Apollion rajongó lelkesedését s így szól hozzá nem minden gúny nélkül:

No lám, te már szerelmi lángban égsz
 Az asszony-állatért.

Apollion nem szabadkozik, sőt lelkesülten folytatja:

Beismerem:
 Az édes tűz szárnyam megperzselé
 S terhemre volt az égbeszárnyalás,
 Hogy feljussak Angyalvár ormira.
 Bucsút vennem nagyon zokon esett,
 Háromszor visszaneéztem még felé.
 Ez égi szent helyen nincs széraphin,
 Ki úgy ragyogna, mint a földi nő.
 Aláomló, vállát verő haja
 Aranyugárból glóriát kerít
 Feje körül. A fényből lép elő
 És kedvre kelti még a napot is

Tekintete. A drága gyöngy színe
Merő homály az ő hófénye mellett.

De elég legyen ennyi. Ki gondolná, hogy ezt az üde, eleven képet, ezekkel a perzselő színekkel egy 58 éves ember festette meg.

A további részben Belzebub Apolliont az ember várható sorsa felől kérdezetgi, s mikor Apollion elmondja, hogy Ádám a maga ivadékát korlátlanul szaporíthatja, megdöbben Belzebub, hogy hisz akkor az embernem az angyalságnak a fejére nő.

Míg ezen töpreng, harsona szól és jó Gábrriel az angyalok karával, s kihirdeti Isten örök végzését, mely ürügyül szolgál majd a Lucifer pártütésére.

Halljátok angyalok s mind, égiek!
A Főjóság, kinek kebeliből
Árad minden, mi szent és a mi jó;
Ki jólétben meg nem fárad soha,
Sem kincsekben meg nem szegényedik;
A kit teremtett ész még föl nem ért:
A Főjóság tulajdon képíre
Teremte embert, angyalt egyaránt,
Hogy az örök hazát, a legfőbb jót,
Melynek titkát felfogni nincsen ész!
— Istennel együtt birják birtokul.
Ő alkotá a látható világ
Csodás egyetemét maga s az emberek
Gyönyöríre, hogy Ádám benne majd
Uralkodjék, s sokasbítván faját,
Minden utódival együttesen
Szolgálja Őt, imádja szent nevét,
S jusson majd a világ lépcsőzetén
Fel a teremtetlen világosság,
Az üdvözítő fénynek ormira.
S bár úgy látszék, hogy a szellem-világ
Minden másnál különb, de Istenünk
Öröktől fogva már elvégező
Hogy az embert fölibe emeli
Az angyaloknak is, s oly tiszta fényre
Vezérli el, minő csak Ő MAGA.
Meglátjátok, hogy az Örök Ige
Embertestben, Urrá kenetve föl
Mint Fejdelem s legfőbb Biró itél
Angyal, Szellem és emberek fölött
Árnyéktalan országa székiből:
Fölszentelten már ott is áll a szék.

Az angyalság imádni fogja őt,
 (Kit emberi alak fölénk emel),
 Mihelyt székébe ülni kedve jó.
 A széraphinok fényes lángja el-
 Homályosul az ember isteni
 Tűzként fénylő világossága mellett
 A kegyelem természetet, s vele
 Minden korábbi fényt, tüzet kiol
Ez Isten másíthatlan végzete.

Ezzel kezdetét veszi a drámai bonyodalom. Az égi karok örömmel hallják Isten végzését s Gábrriel további fejtegetését s az első felvonás az angyalok karának következő fölséges himnusával záródik:

Angyalok kara.

I. ének.

Ki az, ki a magasba' fent ül
 S a mélybe' lent, a fény ölén?
 Kit még nem mér se' véges idő
 Se' a világ örök kora?
 Ki ellensúly nélkül szilárdan
 Megáll s gyámolra nem szorul,
 Mert önmagán alapszik, nyugszik?
 A ki saját lényébe zár
 Mindent, mi ön-tudása nélkül
 Forgattatik, avagy forog
 Ó benne s Ó körülte, mint *egy*,
Egyetlenegy központ körül?
 A napok napja; s lelke, élte
 Mindennek, mit megérthetünk
 S a mit soh'sem birunk felfogni?
 Színe, feje, eredete
 És tengere temérdek jónak,
 A mi belőle árad, s mit
 Kegye, hatalma, bölcsesége
 Hívott életre semmiből,
 A mikor még nem is tündöklött
 Az ég ormán e palota,
 Hol szárnyunkat szemünkre vonjuk
 A legfényesb felség előtt,
 Mikor dicséretét rebegjük
 És tisztelet és félelem
 Előtte leborulni késztet.

Ki ő? Mondjátok meg nevét,
Szeráphi tollal írjátok le!
Vagy nincs rá szó, se fogalom?

Válasz ének.

Az Isten az! Örök valója
Mindennek a mi létezik.
Bocsásd meg ó! a kit eléggé
Még nem dicsért sem a ki él,
Sem az élettelen, sőt még ki sem
Mondott, nem is mond, nem nevez.
Bocsásd meg és ne ródd hibánkül,
Hogy képzelet, jel, nyelv, beszéd
Téged ki nem fejez. *Te voltál,*
Ki vagy s maradsz is ugyanaz.
Az angyalok minden tudása,
Minden erőtelen szava:
Merő sértés Felséged ellen!
Mindennek van saját neve
Rajtad kívül: de ki szólíthat
Tégedet a magad nevéen?
Kit kentél fel jósló papoddá?
Vagy, a ki vagy s csupán Te vagy
Magad magadnak ismerője.
Akként ismerni tégedet
Mint az öröklét fényforrását,
Lehetne szem elég erős?
Ki látta még a fénynek fényét?
Meglátni azt üdvnek nagyobb,
Mint mit nekünk adott kegyelmed,
Nem bírja el a mi erőnk!
Mi lételünkben megavulunk
Te nem, soha! A te erőd
Tart fen minket. Magasztos ének
Hirdesse nagy dicsőséged!...

Még egy pár accord s az első felvonás véget ér.

III.

Az égi karok örvendezésében nem osztozik az egész szellemvilág. Főleg Lucifer az, kit elfog az irigység Ádám ellen s a nagyra-vágy Istennel szemben. Mindjárt a felvonás első jelenetében kitör belőle a keserűség:

Ne szőjetek ruhámba koronát,
 Csillagvilág- s hajnalsugáriból
 Ne fonjatok fejemre koszorút,
 Előtte hogy a legfőbb angyalok
 Mély tisztelettel hajtsák meg fejök'.
 Más tündöklés jut az Úr fényibe,
 A mi világunk elvakul, miként
 A csillagoknak fénye eltűnik
 Napkeltekor halandó szem elől.
 Az angyalok s az égi nap fölött
 Beborúl a fekete éjszaka.
 A Fő-Úrnak megnyerte a szívét
 Ádám, az új Paradicsom ura.
 Az ember lesz az Ég barátja már,
 A mi sorsunk örökös szolgaság.
 Menj, ünnepeld, szolgálj, tiszteld ez új
 Teremtményt, mint alázatos cseléd.
 Az ember Istenért teremtetett,
 Mi csak az emberért . . .

Ekkép füstölög magában. Belzebub a ki vele van, még szítja a gonosz gerjedelem tüzeit.

. E silány
 Föld férge, ki sárból most bútt elő,
 Fenségedből gúnyt űz, s daczol veled.
 Meglátod még jóval magad fölött
 Az emberfajt, előtte térdre hullsz
 S alázattal lesütve szemedet,
 Imádod majd hatalmas erejét.

 Mi szükségünk világosb jelre még,
 Hogy Isten az embert felemeli,
 Minket pedig aláz. Rabszolgaságra mi,
 Ember uralkodásra született.
 Tedd le már a jogart. Alacsonyabb
 Teszi fejére fel a koronát
 Rövid időn. Hajnalsugáridat
 S fényköntösöd vesd le e nap előtt,
 És zengd dicséneket a diadal-
 Szekér mögött, mely égbe hozza fel.
 Az égi rend mával megváltozik.
 A csillagok földig hajolva meg,
 Készek fogadni e most gyúlt tüzet.

LUCIFER.

De hiszen azt megakadályozom!
Gátolni ezt van még erőm elég!

Belzebub megőrül ennek az igazi luciferi hangnak s tovább is
legyezi hiúságát.

Isten után nincs nagy, csak te magad!
Ő ültetett dicsőség fényiben
Lábzsámolyára. Ne merjen közénk,
Rendünkbe földi lény betörni, se
Jogunkat meggyalázni ok nélkül:
Mert az egész menny támad ellene.

LUCIFER.

Helyes beszéd! A jogos uralom
Törvényes voltát elsikkasztani
Meg nem engedheti. A legelső,
Kit legjobban köt a törvény, maga
A legfőbb Hatalom. Változtatás
Hozzá nem illenek. Ha nap fia
Vagyok, ha fény ura, jogom megvédem,
Nem hátrálok ős-zsarnokság elől.
Hátráljon ki akar, nem egy tapodtat én!
Itt van hazám. Sem vész, sem balsiker,
Sem átok nem riaszt s le nem csitít.
Vagy meghalunk, vagy győztesek leszünk!
Ha végzetem bukás s becsületem,
Rangom kell vesztenem: ám bukjam el,
De fejemen legyen a korona,
Kezemben e jogar s e dízsereg,
Bizalmas híveim sok ezere
Tartson ki mellettem hűségesen.
Az ily bukás hervadhatlan babér!

.

E közben arra halad Gábriel, az Úr titkos végzéseinek hét pecséttel
lezárt könyvével. Lucifer szóba áll vele, kérdegeti az isteni parancs
végzélja felől, mert az ő elméje — úgy mond — nem képes azt felfogni.
Gábriel megismétli a végzést, úgy a mint Isten kihirdetés végett
rábízta, de hozzát teszi, hogy annak sem okát, sem czélját nem való
kutatni, mert a titkok könyvét csak az idők teljességében nyitja majd
ki az, a ki eljövendő. Lucifert nem elégíti ki Gábor válasza, s ki-
jelenti, hogy ő ellene szegül e határozatnak, még pedig — igazi

luciferi sophismával — *kizárólag Isten becsületéért*, mert azt sértené meg, ha a sár szülötte feljutna az Ég dicsőségébe. Gábor hiába mondja neki, hogy azt Isten jobban tudja nála, mi válik az ő saját fenségének javára; s hiába inti, hogy engedelmesen hajoljon meg Isten végzése előtt, mert hisz azzal, hogy az Úr Ádámot felmagasztalja, ő rajta semmi sérelem nem esik, mert hisz megmarad továbbra is eddigi méltóságában: Lucifer nem akar semmit meghallani. Gábel ekkor távozik. Belzebub csak önti tovább is az olajat Lucifer lobogó szenvedélyének a tüzére.

BELZEBUB.

Helytartó Úr! Hallottad, hova vág
A hirdetés, melyet oly gögösen
Kikerepelt jó Gábel. Az Úr
Szándékának érezhetted szagát:
Megnyesdesik hatalmad szárnyait.

LUCIFER.

Egykönnyen nem! Majd gondom lesz reá!
Ne álmodjon arról az *alacsony*,
Hogy a *magasnak* itt parancsot oszt.

BELZEBUB.

A pártütő koronát s főt veszít!

LUCIFER.

No hát, a koronámra esküszöm:
Mindent kockáztatok, hogy széketem
Túl csillagok és égi körökön
Minden egek ormára felvigyem.
Egek egében lesz a palotám,
Dísztermemet csillag borítja el,
Szívárvány lesz tündöklő trónusom
S a földgolyó lábomnak zsámolya,
Felhő szekereken száguldozok
A légen s fényen át mindenfelé,
S villámnyilam pozdorjává törí,
Ki fent avagy lent ellenünk szegül,
Ha volna bár Mihály vezér maga!
Előbb, mint mi meghátrálunk, előbb
Szakad le ez égszínkék mennyezet

Mely büszke íveken szilárdan áll!
 S az izre-porra tört föld is előbb
 Látandja meg, hogy e csodás világ
 Egyeteme chaos ölébe dől!
 Lássuk van-é, a ki daczolni mer
 Nagy Luciferrel? Hívjátok hamar
 Apolliont elé!

BELZEBUB.

Itt jön, Uram!

Erre elmondja Lucifer Apollionnak, hogy az angyalságon esett gyalázatért megostromolni készül az Ég trónusát, mire Apollion:

Dicső merény! Emelje fényedet,
 S érdem szerint növelje koronád!
 Boldog vagyok, hogy Felséged alatt
 Ezt a bátor tettet javalhatom,
 Kövesse bár a jó — vagy balsiker.
 Az akarat dicső — ha bukik is.

Azután tanakodnak, mi módon hajtsák végre tervöket, a melynek már pusztá felvetése is — saját beismerésük szerint — sérti Isten felségét. Abban állapotnak meg, hogy Apollion és Belial az elégedetlen angyalok seregébe vegyülnek, azoknak elkeseredését még táplálják s igyekeznek közülök minél többet megnyerni Lucifer részére.

IV.

A harmadik felvonást, a leghosszabbat az öt közül, ez a felbujtás veszi igénybe. Az elégedetlen angyalok duzzogva félre vonulnak az ég árnyas zugaiba. A hű karok kérdezgetik búsulásuk okát, s mikor megtudják, hogy mi bántja őket, így szólunk hozzájuk:

Isten parancsán szörnyűködtök így?!
 Ez örület! Ki merhet a magas
 Parancs ellen kifogást tenni is,
 Nemhogy nyíltan szegülni ellene?
 A mi tisztünk: tisztelni Istenünk,
 Megadni, mi övé, s akaratán
 Megnyúgodnunk s nem perbe szállanunk
 Mindenhatóságával. Minekünk
 Akarata, tekintete, szava
 Szabjon törvényt, mértéket és irányt.

Ki ellene szól, sérti az igét:
*«A szófogadás jobb, mint áldozat,
 Jobb mint tömjén és zengő czimbalom.»*

Elevenen lüktető párbeszéd következik erre a két sereg között, de a hű karok nem bírják megnyugtadni a lázadókat. Ekkor érkezik meg Apollion és Belial, a kik ravasz módon úgy tesznek, mintha nem helyeselnék a pártütést, pedig tulajdonképen minden szavukkal szítják az elégtelenség tüzét. Belial azt vitatja, hogy Istennek egyenlő mértékkel kellene mérnie mindenki részére, mire a hű angyalok:

Merő kegyelem mind, a mit kapunk.
 Önakarát, ész semmit el nem ér.
 Egyenlőtlenységben mutatja meg
 Igazában dicsőségét az Úr.
 Csak így látjuk meg, hogy a súlyosabb
 Lebírja-nyomja a könnyebb erőt;
 Széptől a szebb, szín színtől így üt el,
 Gyémánt opáltól, illattól a szag,
 Villám a mécestől, csillagtól a nap.
 Rendezni ha mi nyúlánk művihez,
 Feldúlónk a világ összhangzatát,
 Felbolygatnók, mit Isten rendbe' tart.
 Mit a teremtmény tesz, az mind merő
 Torzalkotás. Szünjön panaszotok!
 Az Isten el lehet angyal nekül,
 Ő rajta nem segít szolgálatunk.
 Dúsgazdag Ő s dicső: rá nem szorúl
 Tömjénre vagy lantok pengésire.
 Hálátlan szellemek hallgassatok
 S rút nyelvetekre féket vessetek.
 Isten ezélját s indítékát ti nem
 Isméritek; hát érje be kiki
 Sorsával s a magas parancs előtt
 Alázattal hajtson térdet-fejet.

Hasztalan! A békétlenkedőkkel nem bir már a hű angyalok szava. Annál kevésbé bir velök, mert megérkezik Belzebub is, s a mit Apollion és Belial megkezdettek, a pártütés művét befejezi s a zúgolódókat ellenállásra biztatja. Nem használ már az sem, hogy Mihály vezér veszi kezébe az ügyet. Hiába igyekszik rájuk hatni, őket lecsitítani, amazok nyíltan szembeszálnak vele s végre is ilyen szavakba kénytelen kitörni:

Nyakas fajzat, ti már nem vagytok a
 Fény gyermeki, de kores-fattyak, a kik
 Föl sem veszik Isten parancsait,
 Kihívjátok a nem engeszthető
 Haragot és Isten tüzes nyilát!
 Milyen szörnyű bukás! mily szörnyű vész
 Lesz részetek, ha meg nem tértek és
 Ha rajtatok nem fog intés s tanács!

Erre Mihály a hú angyalokkal eltávozik s megjelenik Lucifer. A zúgolódók megkérik, vállalja el ügyök védelmét, legyen vezérök. Lucifer bár épen ezt akarta elérni, teteti magát, mintha ki akarna térni, mire amazok még jobban rimáncodnak neki. Végre úgy tünteti föl a dolgot, mintha csak a kényszernek engedve, vállalná el a vezéri tisztelet.

Ég hercegi, ti fenséges Urak,
 Jó Belzebúb, Apollion s te is
 Hú Béliál, tanúim légyetek,
 Hogy csak végső kényszerből vállalom
 Ezt a terét és így is csak azért,
Hogy megvédjem a mennyország jogát
 S hogy romlásunk' karom hártsa el.

Erre előhozzák Lucifer zászlóját, a pártütők *Istenre és Luciferre* esküsznek, azután Lucifert trónra ültetik, tömjént gyújtanak előtte és magasztaló himnuszokat zengenek tiszteletére.

Igy végződik a harmadik felvonás.

V.

A negyedik felvonásban Mihály, az égi hadak fővezére, Gábiel szájából hallja az Úr rendeletét, hogy az erőszakot erővel törje meg. Mert hiába borúlt arezra Isten előtt minden Cherubim, hiába könyörögtek a pártütők részére kegyelemért. Isten ugyan már tényleg hajlandó volt megkegyelmezni nekik, de mikor a Lucifer előtt meggyújtott tömjén *büze* felhatott elébe, elfordítá tőlök örökre ábrázatát. «Kegyelemről tovább szó sem lehet.» De halljuk magának Gábornak szavát.

GÁBRIEL.

Ég tudja, mily zokon esik nekem
 Isten igaz ügyét *így* védni meg.
 Hogy sújt le rá a boszú fegyvere!
 Mert nincs rá mód, se eszköz, a mivel

Ez elvakúlt, eltévedt nemzetet,
 A hűségnek helyes ösvényire
 Még vissza lehessen téríteni.
 Láttam, hogy Isten jó kedvét magát
 Sötét gyász fellege árnyékolá,
 S a tiszta fény szemében a boszú
 Villáma gyúladt ki sokkal előbb,
 Mint e gonosz faj megtörésire
 Parancsot adott vón. Egy ideig
 Hallgattam a vitát, mit folytatott
 Velős érvekkel a Főkegyelem
 S az Igazságosság egymás között.
 Láttam, hogy arcra leborúltanak
 S esedeztek a Cherubok: «Uram!
 Ne igazságodat, kegyelmedet
 Éreztessed velők!» S már azt hívém,
 Hogy a szörnyű viszály lecsillapúl,
 S megenyhül az Isten indulata,
 Úgy hajlott már a kegyelem felé.
 De mikor a tömjénbűz felcsapott
 S felhangzott a magasztaló zsvaj:
 Elfördítá az Ég ábrázatát
 E rút bálványozástól. Átkozott
 Az Úr s a szellemség előtt e bűn.
Kegyelemről tovább szó sem lehet.

Mihály felölti hadi vértjét, Uriellel előhozatja minden fegyverzetét, kibontja az Ég zászlaját s egy pillanat alatt az égi hadak fő-tisztei előtte termenek s üdvözlik őt, mint fővezérüket, a ki az «Isten harczát» intézi.

E közben Lucifer is összegyűjti csapatait, szemlét tart felettük, kiveszi tőlük a hűségesküt s a «kétségbeesés bátorságát» leheli lelkökbe.

. . . . Ti meg, Urak!
 Nem nézve jobbra s balra, hősileg
 Védjétek csillagom s e lobogót
 S vele az angyalok szabad honát.
 Bármint legyen: bátran kitartsatok!
*Mindenhatónak sincs hatalma rá,
 Hogy teljesen megsemmisítse azt
 A létet, mit minden levő előtt
 Örökidőkre tőle kaptatok.*
 Ha zord erőtök hirtelen betör
 Mihály hadának a közepibe,
 És győzelem követi fegyverünk:

Az Ég zsarnoksága átváltozik
 Szabad hazává és Ádám fia,
 Kit a legfőbb korona ékesít
 És földi pompa környez, nem veti
 Nyakatokba kemény rabszolgaság
 Bilincseit, hogy azután neki
 Verejtékezzetek s az érczigát
 Lihegve vonjátok szünetlenül.
 Ha engem ismertek fejetekül,
 S szabadságtok tőlem reméletek,
 Mint e zászlóra felesküdtetek
 Egy szívvel-szájjal: úgy esküdjetek
 Színünk előtt egyhangú esküvel
 Hűséget hajnalsillagunk iránt.

LUCIFER-PÁRTIAK.

Istenre s Rád egyszerre esküszünk!

A koczka el van vetve. Hiába jön már Rafael a béke olaj-ágával kezében. Hiába borul nyakába és hiába ajánlja fel neki Isten kegyelmét. Hiába esedezik neki, hogy legalább magát kimélje. Hiába emlékezteti korábbi fényes méltóságára, hiába olvassa rá szívének mostani bűnös gondolatait. Hiába hull térdre előtte s hiába kéri, hogy ne zavarja meg a menny békességét. Az sem ér semmit, hogy biztosítja neki Isten kegyelmét még most is, ha elveti bűnös fegyverét és kész érette kezességet vállalni az Úr előtt. Hiába festi le előtte a rá váró romlást, a pokol iszonyatosságát, a soha nem enyhülő kínokat. Lucifert semmi meg nem puhítja, vissza nem rettent.

Mindössze csak annyit bír elérni Rafael, hogy fölkelti a szerencsétlenben nyomorult voltának érzetét s Lucifer a maga lelki kínjainak ebben a borzasztóan szép monológban ad kifejezést:

LUCIFER.

Van-é teremtmény, ki úgy bolygana
 Oly boldogtalanul, a hogyan én?
 Halvány remény az egyik oldalon,
 A másikon borzasztó rémület.
 Kockázatos a győzelem s alig
 Kerülhető ki a csúfos bukás.
 Bizonytalanra küzdeni VELE?
 És zászlót bontani nyilvánvaló
 Parancsa s égi harsonája ellen?

Mint pártütők feje, úgy lépni föl?
 Törvénye ellen mást állítani fel?
 Hálátlanság bűnét követni el?
 Megbántani a dúsgazdag szülő
 Szeretetét, felségét és kegyét,
 Bár minden áldásnak forrása Ő,
 Mit már nyerénk vagy eztán kaphatunk!
 Mily messzire tévedtünk a szoros
 Kötelesség tisztos örvényiről!
Teremtőme! tagadtam meg!! Hogyan
 Birnám elrejteti szeme elől
 Istentelen nagy bűnös voltomat?
 Meghátrálás itt már semmit sem ér.
 Tulságosan magasra hágtunk már.
 Kétségbeesésembe' mit tegyek?
 Segíthet még rajtam terv vagy tanács?
 Halogatásra nem jut már időm.
 Egy pillanat már nem elég idő,
 Ha még időnek mondható ez a
 Parányi köz az üdv s a végtelen
 Elkárhozás között?! Minden késő!
 Nagy bűnömet meg nem bűnhődhetem!
 Nincs már remény! Hová, háová legyek?
 Már hallom is az égi harsonát!...

Igen, megharsan az égi hadsereg harsonája. Apollion viszi magával, «a kétségbeesés ragadja» s már ott áll a lázadó csapatok élén s riadót fuvat Isten ellen. Rafael és az égi karok gyönyörű himnuszban könyörögnek még egyszer érte s ezzel a negyedik felvonás véget ér.

VI.

Az ötödik felvonás azzal kezdődik, hogy a nagy csata megtörtént. Az égi hadsereg győzött s Mihály vezér az angyalok karának diadalénekétől kísértetve, készül bevonulni a mennybe, hogy elvegye az Úr kezéből megérdemelt jutalmát.

Az ütközet lefolyását Uriel elbeszéli Gá브리elnek s ez az elbeszélés telve van megrázó részletekkel. Lássunk belőle egy-két mutatót.

.
 Így állt rendben szakasz szakasz megett
 Kiki saját légkörbeli helyén,
 Tekintély és fegyelem fonalán
 Szép sorba fűzve fel mindkét felől,

Midőn egyszerre összekavarodik
 A dübögő dob és a riadó
 Kürt hangja és kezét, ivet felajz
 És oly zsvajt zúdít a mennyre fel,
 Hogy egy terhes felhő méhe legott
 Megnyflik és olyan fergeteget,
 Olyan vihart és jégesőt szül el,
 Hogy megrettentí magát az eget,
 Megrázza oszlopát és boltjait.
 A csillagok pályát tévesztenek
 Vagy eszméletlenül megállanak,
 Nem tudják, hogy hová fordúljanak:
 Kelet-, nyugat-, föl- vagy aláfelé?
 A mit látunk, az mind csak villogás,
 Mit hallani, csak mennydörgése mind.
 Nincs, nem lehet, ki megálljon helyén,
 S a legelső jut sokszor legfelül.
 Hogy eldördül az égi szörny-üteg
 És összezsap a két küzdő sereg:
 Dologba fog a buzogány, a kard,
 Alabárd, dárda, kés, tör meg szurony.
 Szörnyű nagy irdalás következik.
 Mind megmozdul, mi csak tud ártani,
 Mi vészthozó, mi sebet üt vagy öl.

.
 Borzasztó bár, de látványnak remek,
 A mint lent a félhold, felül pedig
 A háromszög alaku csatarend
 Vezéri szóra pontosan mozog,
 Kinyitja most, majd zárja sorait
 S zászlójától el senki nem marad.
 Látni, mikor, mint ércfal oly szilárdan
 Megállanak s egyensúlyt tartanak,
 Bár terheli őket mindennemű
 Parittyá, fegyver és ostromszer is.
 Ugy függnek ott, a mint a felleget
 Elképzeljük, melyben a napsugár
 Fényből-árnyból ezer színárnyalatot
 Hoz létre, míg szívárványnya török.

.
 Úgy zúdulnak, úgy áradnak alá,
 Mint beltenger vagy norvég vízesés,
 Mely sziklából kivájt szűk medriben
 Embert és állatot rémegtető
 Szilaj zúgással ront a mélybe le,

Hol a legörgetett kő- s víztömeg
 S a számtalan többől tépett fenyő
 Mindent izzé-porrá zúz és tipor,
 Mi meg nem bir ár-, szikla-, fasudár
 Erejével

A büszke Lucifer hol itt, hol ott
 Látván a bajt, rögtön oda rohan,
 S nyugodt bátorsággal teszi magát
 Jól láthatóvá harczy szekerén,
 Hogy a szorongató veszély között
 Nagylelkűségét szemmel látható
 Módon mutassa ki. A csüggedők
 Ebből bátorságot merítenek.
 Maga kivédi a legsúlyosabb
 Csapást is, mit a szekerét vonó
 Szörnyekre mér ezernyi csatabárd.
 Oroszlán és Sárkány, két szörnylova
 Böszült dühvel rohan intésire.
 Az egyik ordít, marezangol; a más
 Mérget lövell hasított nyelvvel
 És döghalált, sűrű füstfellegot
 Fuvall ki lüktető két orrlyukán.

De megjelenik Mihály vezér,

Istenként lépve ki nap fényiből.
 «Ó Lucifer, hadd győzni Istenünk,
 Ül el s add át zászlód s fegyveridet,
 Vezesd el ez istentelen hadat,
 Mert hogyha nem: vigyázz fejedre jól!»
 Ekép kiált a magasból felé. —
 Az isteni szent név ősellene
 Nyakas, konok s hajlíthatlan marad,
 Sőt még nagyobb daczczal újítja meg
 Három ízben a szörnyű támadást,
 Hogy a gyémánt paizst s Isten nevét
 Csatabárdjával összetördeli.
*De ki Istent magát ingerli föl,
 Lesujtja azt az égi szent Erő.*
 Talál a bárd, de darabbá törik -
 A szent gyémánt pajzson. Ekkor Mihály
 Felemeli jobbját s villámnyilát,
 Mit még erősbít a Mindenható,
 Sisakján át az elvetemedett

Szemébe döfte irgalmatlanúl
 Hogy hátra és szekeréből ki-dőlt.

Erre egyetemes zürzavar, hátrálás és szörnyű bukás következett. Estőkben égi alakjok is elváltozik s rémítő szörnyek torzalakját öltik magokra. Lucifer sem kivétel.

Mint a fényes nap rémes éjre válik,
 A nap aranykorongja ha leszáll,
 Úgy változott az ő szépsége is
 Estében undok torzalakra el.
 Fényes orcája helytt piszkos pofa,
 Szép fogsora vicsorító agyar,
 Hogy a vasat is rághatná vele.
 Keze s a lába négy karmos pata,
 Gyöngyház színű testén fekete bőr,
 Gerinczén serte nőtt s sárkányfarok
 Kettős ágban csüng róla lefelé.

Maga is megborzadt önképitől
 S arczát füstfelhővel takarta el.

A pártütőknek szörnyű vége lett. Mihály győzelme teljes. Tömerdek zsákmánnyal terhelten közeledik.

Az égi kar hozsánnázik neki,
 Hegedű, lant, dob, czimbalom, tülök,
 Kürt, harsona mind öt díeséri most
 S útján babérlombot szórnak elé.

De míg az angyalok kara zeng és diadalének zúg mindenfelé, megjelenik Gábrriel s elmondja, hogy «Ádám elbukott, az emberi nem atyja s törzsöke gonosz ármány csapdájába került és elesett.» Hagyják abba az éneklést, az örvendezést, mert sírásra és keserűségre van okuk.

Lucifer ugyanis, mikor ájulásából magához tért, legott boszúra gondolt. Összehívta a főbb czinkosokat. és egy sötét felhő üregében rejtőzve el, a hol szemök fényén kívül más nem világolt, előadta nekik, hogy alkalmuk van boszút állani bukásukért Istenen, ha annak dédelgetett kedvenczét, az embert megrontják és bűnbe ejtik, mert akkor az soha fel nem juthat a mennybe.

Ki Isten képéhez hasonlatos,
 Mindig jobban jobban elkorcsosul,

Akarata, emlékezése és
 Tudása végleg elhomályosúl.
 S mind, a ki sír szülőanyja ölén,
 Könnyörtelenül elnyeli a sír.
 Zsarnokságom mindegyre vakmerőbb
 Lesz és fiaimat felavatom
 Istenségekké, a kiket a sok
 Égig nyúló templom oltárain
 Vér-áldozat, tömjén meg sárarany
 Tisztel. És annyi embert ér örök
 Elkárhozás rémes bűnök miatt,
 Miket mind én végeztetők velök
 Isten daczára, hogy kimondani
 Nincs nyelv, se szó! Drágán fizeti meg
 Koronámat s diadalünnepeét.

Ezután következik az ember megejtése, első szüleink bűnbe-
 esése s a rájuk kimért büntetés. Ennek megrajzolásában Vondel sok-
 kal közelebb van a Biblia naiv előadásához, mint Milton s épen
 azért -- szerintünk -- jobban is szívünkhöz szól. Nem Lucifer búvik
 a kígyóba bele, mint az *Elveszett Paradicsom* azonos jelenetében,
 hanem maga a kígyó, kit Belial fölbujt, lép föl cselekvőleg.

Felkúszik a tudás-fa ágai
 Közé s onnan lógatva le magát,
 Így szól: *«Halálra megtiltotta-é,*
 A szigorú Isten ti néktek ezt
 A gyümölcsöt, melyhez nincs fogható?
 Nem, Éva, nem! Te ártatlan galamb,
 Nagy tévedésbe' vagy. Kérlek, tekintsd
 Közelről meg ez almát: hogy ragyog!
 Arany és karmazsin színében ég!
 Hogy hív e lakoma! Jer hát közel,
 Ez öröklomb mérget nem rejteget.
 Nézd, édes lányom, hogy kínálkozik!
 Ej, hát szakíts, egész bizton szakíts!
 Fényt és tudást ígér neked e fa.
 Miért hátrálsz, félvén szentségtörést?
 Szakíts s légy Istenhez hasonlatos,
Tudója jónak s rosznak egyaránt,
 — Bármint irigylené is tőled azt —
 Hogy felfoghasd a dolgok lényegét,
 Különbségét s tulajdonságait.»
 Legott felgyúl a szép ara szive
 És égni kezd és lángol a gyümölcsért,

Az alma megbűvölte a szemét,
 Szeme száját, mely vágyólag s' hajt,
 A vágy felemeli a remegő
 Kezet, hogy leszakítsa mit kíván.
 Szakít, kóstolja, sőt eszik belőle
 (Mégfekszi még gyomrát ez egy falat
 Az Éva jövőendő utódinak!)
 S Ádámnak is adott. Szemök rögtön
 Felnyílt s látván mezetlenségüket
 Fügefalevéllal fedezik el
 Szégyenük és öröklő vétküket,
 S a fák sűrűjében rejtőznek el
 — De hasztalan! — Isten szeme elől.

Tüstént elborul az Ég, az Úr egy sötét felhőben leereszkedik a földre és soha nem látott fényben elibök lép, kérdőre vonja őket s kimondja rájuk ítéletét, majdnem szóról szóra a Biblia szavaival (Genesis III. 14. 15. 16.). De ugyanakkor azt is megígéri, hogy Éva magvából támasztani fog szabadtót, ki megtöri a kígyónak fejét s az emberiséget bűneiből feloldozván, dicsőséggel beviszi a mennyeknek országába.

Mindezt Gábrriel szájából halljuk meg, a ki közli Mihálylyal az Ur akaratát Ádámról és Évára vonatkozólag.

Az Örökkévaló nevében ezt
 A szomorú valót közlöm veled.
 Tégy meg tüstént minden rendelkezést,
 Míg bajra bajt nem zúdítanak reánk.

Mihály rögtön küldi Urielt, hogy Ádámékat úzze ki a paradicsomból s lángoló pallosával álljon őrt a bejáratnál, hogy soha többé oda be ne juthassanak. Óziásnak, «kire az Úr maga rábízta gyémántpörölyét», meghagyja, hogy fogdossa össze a pokol szétrebbent barmait s rubint lánczczal kötözze őket a mélységbe le. Azáriásnak adja a pokol kulcsait, hogy zárja valamennyiöket a gyehenna tüzére. És végül így szól:

Maceda! te meg e fáklyát ragadd,
 S gyújtsd föl vele a föld közepiben
 A kénmocsárt és kínozd Lucifert,
 Ki oly sok borzalom szülője lett,
 Az örök-égő tüsszel, mely közé
 Imitt amott dermesztő fagy vegyül.
 Ottan a bű, kegyetlenség, keserv,
 Hideg kőnél közönyösebb kebel,

Éhség, szomjúság és vigasztalan
 Kétségbeesés, lelki mardosás
 És a gonosz merény miatt soha
 Enyhülni nem tudó örökharag
 Hirdesse majd az Ég ítéletét,
 Melylyel sujtotta a szentségtörőt.
 De jöjjön el a megigért FIÚ,
 Békítse meg a haragos Atyát,
 S szeretettel tegye jóvá megint,
 Mi Ádámban örökre elveszett.

És végezetül megzendül az égi karok szózata s a nagy tragédia ezekkel az enyhítő gondolatokkal záródik be :

Megváltó, ki a kígyónak fejét
 Széjjel tiprod s az elbukott embert
 — Ha majd betelik a kimért idő —
 Ádám eredendő bűne alól
 Feloldod s Éva maradékinak
 Itt fent még szebb Paradicsomot adsz :
 Mi olvassuk a századok sorát,
 Évet, napot, órát számon veszünk,
 A míg kegyelmed eljövend, hogy a
 Sínlődő természetbe életet
 Olts és dicső lényekkel népesítsd
 E trónokat, honnan az angyalok
 Bűnük miatt poklokra hűltnak.

Ezzel végére értem ismertetésemnek, a melyet hosszúnak is, rövidnek is egyforma joggal mondhatni, Felolvasásnak, magam is érzem, hosszú. De arra meg, hogy az eredetinek minden szépségét föltárja, nagyon is rövid. Egy remekmű igaz értékéről csak az egésznek többszöri végig olvasása után alkothatunk magunknak ítéletet. Szerencsére Vondel *Luciferje* teljes szövegében megvan már magyarul. Igaz, hogy egyelőre csak az én kéziratomban, de biztat a reményesség, hogy rövid idő múlva a művelt magyar közönségnek is rendelkezésére fog állani.

Aesthetikai fejtegetésekbe, vagy, a mi rám olyan csábító volna, a Milton halhatatlan művével való tüzetesebb összehasonlításba most és itt nem bocsátkozom, csak annyit jegyzek meg, hogy Vondel műve tíz esztendővel előbb jelent meg (1654), mint a nagy britt költő eposza.

II. NAPOLEON.

HUGO VICTOR után francziából THALY LORÁNTTÓL.

Az 1909 május 26-iki ülésen felolvasta Vargha Gyula.

I.

Ezernyolczszáztizenegy! Év, a mikor a népek
Egy bús felhő alatt vártak rá, míg az égnek
«Igen» szava dörög;
Érezték, mint inog sok századéves ország,
S látták a Louvret, mint egy uj Sinai-hegy ormát:
Mennydörgések között.

S görnyedten, mint a mén, urát ha jönni sejtí,
Így súgtak-búgtak ott: «Egy nagy hős fog születni,
A nagy birodalom utódért esdekel;
Mit ád az Úr kegye ez embernek vajjon ma,
Ki Caesarnál nagyobb, nagyobb, mint büszke Róma,
S az embernem sorsát sorsába szívja fel?

Igy szóltak és ime a fényes és gomolygó
Felhő kettéhasadt s a sorsjelölt halandó
Feltűnt a föld felett!
S a bámuló tömeg némán hallgatva áll csak,
Mert föltartott keze bemutat a világnak
Egy gyöngé kisedet!

S a hányszor a gyermek lehell, a függöny szárnya,
Szép iveid alatt, oh Invalidkaszárnya!
Remeg, mint a kalász, mit szellő símogat;
S halk sírására, mit csak dajka csendesíthet,
Örömtől reszketón bömböl sok ágyú szörnyed,
Mely ott guggol sötét bejáratod alatt!

És Ő? A büszkeség dagasztva orrczimpáit,
 Végtére szétvevé keblén mindmostanáig
 Egymásba font kezét;
 S a gyermek — apja őt keze közt tartva büszkén
 S vörösbarnás szeme fényárjában fűrösztvén —
 Sugárzik szertesztét!

S ő bemutatva ím' örökösét trónjának,
 Sok ős nemzetnek és sok ősi koronának;
 A királyok során szemét végigvivén,
 Mint bérczi büszke sas a szirtromra szállva,
 Örömtől lángoló, vidám arczczal kiáltja:
 «A jövő, a jövő, a jövő az enyém!»

II.

Nem! A jövő, az senkié sem,
 Sire! A jövő az Istené!
 A hányszor üt az óra itt lenn:
 Búcsút int az ember felé!
 Jövő! Jövő! Mély rejtelem Te!
 A földi dolgok sorja-rendje,
 Dicsőség vagy hadi szerencse,
 Korona, mit fény vesz körül,
 A győzelem, szárnyát kitarva,
 Dicsvágy, mit a való beválta,
 Mind, mind nem több, mint egy madárka,
 Mely éppen háztetőnkre ül!

Nem! Légyen bármi nagy, nem! nem! Kaczagjon, sírjon,
 Nines, ki rábir, hogy szólj s idő előtt kinyiljon
 A Te fagyos kezéd!
 Oh néma váz, Te! Oh árnyunk, oh útítársunk,
 Ki mély álarcz alatt kísérsz, a merre járunk,
 És holnap a neved!

A holnap nagy dolog! A holnap
 Miből terem? Honnan fakad?
 Ma magot hint az ember s holnap
 Az Úr érett gyümölcsöt ad!
 A holnap: egy fény, messze-távol.

A csillagon egy lenge fátyol,
 Tolvaj, ki vallást tesz magáról,
 Omló várak törő-kosa,
 Bolygó, mely őszt fordít a nyárra,
 Páris, Babylon folytatása,
 A holnap: a trón tölgyfaváza,
 A ma: az bársonyvánkosa!

A holnap: roskadó ménéd habtól fehéren,
 A holnap, hódító, az Moszkva, mely az éjben
 Mint fáklya gyúl ki, Sire!
 A holnap: vén gárdád a hómezőre szórva,
 A holnap: Waterloo, a holnap: Szent Heléna,
 A holnap: az a sír!

Vágtass be bár a városokba
 Robajjal, mint a fergeteg;
 Mérjen halált a lázadókra
 Kemény aczélu fegyvered;
 A büszke Themsét, oh Vezérem,
 Bár torlaszold el nagy kevélyen;
 A hűtelen szerencse híven
 Kísérje kürtöd szózatát!
 Minden kapu nyiljék neked meg,
 Légy büszkesége hős neveknek,
 Vezércsillagkép' a seregnek
 Add bár sarkantyúd csillagát:

Az Úré az idő! Csak a tért hagyja néked!
 S lehet, hogy a világ minden zuga tiéd lett,
 Lehetsz oly nagy, kinél nem volt nagyobb soha!
 Sire, elrabolhatod mindazt, mire vágyódsz:
 Mohamedtől Ázsiát, Európát Nagy Károlytól:
 Az örökéletől a holnapot: soha!

III.

S hogy e hős gyermeke — ah szomorú a leczke! —
 Csörgőül Róma ős-koronáját szerezte,
 S ruháztatott reá egy csengő, büszke cím,
 S királyi homlokát, mely reszketett, szemlélve,

Az elbűvölt tömeg látá, hogy egy személybe'
Lehet az ember nagy s kicsiny ;

Hogy apja sok csatát megnyert neki előre
S élőfalat húzott vitézekből körül,
Az újszülött körül, ki mosolyog reá!
S hogy már e szörnyű ács, ki jól érté a dolgot,
Éles bárdjával úgy faragta ezt a bolygót,
A hogy régen megálmodá ;

S hogy az apa-kezek mindent elkészítettek
Örök dicsfényeül e gyarló kis gyerekek :
S már biztosítva volt pályáján élete ;
S hogy e dicső utód lakásául jövőre :
A paloták márvány alapjait előre
Leástak a föld mélyibe ;

S hogy az ő szomszárjaért : megtölt kelyhet tevének
Franciaország elé, borával a reménynek :
Mielőtt ez arany méreggel élhetett,
Mielőtt a kehelyt érintheté az ajka, —
Jött egy merész kozák s mint villám elragadta
A holtra rémült gyermeket !

IV.

Igen ! A mint a sas egy este fennlebegve
Szárnyát kitépte az idők vad fergetegje :
Bukása, a mennyből hulló villám vala !
Aztán fészkére tört mindenki szomszárju hévvel ;
És zsákmányát ki-ki tetszés szerint vivé el :
A sast Britannia, a sasfit Ausztria.

És tudjátok, mi lett e híres óriásból ?
Hat hosszú éven át, túl Afrikán is, távol
Okos királyok őrizik.
S óh rút a száműzés, többé senkit ne érjen ! —
Ez óriás alak ott gubbaszt ketreczében,
Álláig húzva térdeit !

Ha még e száműzött nem szeretett voln' kit se' !
 De legjobb apaszív az oroszánok szíve :
 E hős szerette gyermekét !
 Meddő magányában két dolgot tarthatott meg :
 A föld térképét és arczképét egy gyerekeknek,
 Egész lángelméjét s szívét !

És este, ha szeme elrévedt a homályba',
 Mi megfordula e tarsíma koponyába',
 Mit szeme keresett a multak nyomdokán :
 — Míg porkolábjai, köröskörül az őrség,
 Éjjel-nappal lesik eszméi röppenését,
 S a felhőt kémlelik, mely át száll homlokán. —

Az nem vala mindég, oh Sire, hőskölteményed,
 A mit kardod hegye a történetbe vésett :
 Arcol', Austerlitz, Montmirail !
 Nem a pyramisok felbukkanó alakja,
 Nem a pasa, kinek lova szűgyön harapta
 Lovad Cairo falainál :

Nem gránát s bomba volt, mely hús év harcza közbe,
 Lépései nyomán robbant fel mennydörögve,
 Gomolygó füstfelhők között !
 Lehellete hajtván sok büszke lobogóját
 E zúgó tengeren, mint duzzadó vitorlát
 Hullámzó hadtestek fölött !

Nem volt Madrid, se Kreml, se Pharos ragyogása,
 Sem hajnalt hirdető kürtöknek harsogása,
 Sem a tábortüzek közt álmos őrszemek,
 Lófarkos vértések, gránátos óriások,
 Hegyes lándzsák között zsongó piros dzsidások,
 Mint dús vetés között piros pipacs-sereg ;

Nem ! A min csünge még : egy rózsás szóke angyal
 Árnyéka, alva ott, félig nyitott ajakkal,
 Bájosan, mint a napkelet !
 Mialatt elbűvölt dajkája szeretettel
 Ingerli ajkait mosolyogva, egy tejcseppel,
 Mely még mellbimbaján remeg.

Az apa meg, kezét a szék karjára téve,
 Sóhajjal telt szíve megkönnyebüle végre,
 És sírt, szeretettel tele! —
 Légy áldva, kis gyerek, fagyos tetem ma már csak!
 Egyetlen lény, te, ki az elveszett világnak
 Trónját feledteté vele!

V.

Mindkettő halva van! Uram jobbod kegyetlen!
 Elkezdted a dicsón, a ki legyőzhetetlen
 Volt mindég ezelőtt!
 Majd végkép megtöltéd öblét a sírűregnek.
 Tíz év elég vala, hogy apának s gyerekek
 Megszódd a szemfedőt!

Dicsőség, ifjuság, kevélység: mind a síré!
 Az ember ezt vagy azt a küszöbön feledné:
 A sír szól: «Nem lehet!»
 És mindenik elem megtér, a hova minden:
 Szél a füstöt, föld a hamvat viszi el innen,
 Felejtés a nevet!

VI.

Oh forradalmak! Meg nem értem,
 Én, legkisebb matrózlegény,
 Mit művel Isten ott a mélyben,
 Örvényeitek rejtekén?
 A tömeg gyűlöl, sújt a gúnyja,
 De Isten mit mért tesz? Ki tudja?
 Ki tudja, a hab vészes útja,
 A zúgó ár, mely eltemet,
 A torló hullám széle-hossza,
 A fény s a dörgés vad chaossza,
 Nem kell-e mind, hogy létrehozza
 A tenger a kis gyöngyszemet?

Ah! Mégis ez a fergeteg vad,
 Király s nemzet megérik ezt!
 Oh melyik tenger oly siket s vak,

Mint egy nép, mely forrongni kezd?
Mit ér a versed? méla költő!
Dalod, forró szívedből ömlő,
A siketen tovább özönlő
Habokba hull egymásután!
A lárma hangod' elsodorja,
A szélvész tollad szerteszórja,
Szegény madár, búsan dölolva
Egy sülyedő rones árbozán!

Hosszú éj! Vész örök haragja!
Az égnek nincs egy kék helye!
Világok, emberek kavargva
Hömpölygnek az örvény fele!
Minden pusztul, habok befödnek:
Gyermekkirályt s urát a földnek,
Kopasz főt s fürtjét szőke főnek
Nagy és kicsiny Napoleont!
S minden kimulván, sírba hullván,
Hab habra tódul s vándor útján
Egyformán elfelejt a hullám
Leviathant és Alcyont!

A KALEVIPOEG-BÓL.*

Műfordítás észet eredetiből BÀN-ALADÁRTÓL.

Az 1911 márczius 1-én tartott felolvasó ülésén bemutatta Somló Sándor.

A magyarral rokon finnugor népek között mind számra, mind műveltségre nézve a finn s a vele testvér észet nép áll a fejlődésnek legfelső fokán. Mindkét nép világszerte híres. bámulatosan gazdag s eredeti szépségekben bővelkedő népköltéséről, mely mindegyiküknél eposi magaslatra emelkedett. A finnek kulturáját és népköltését meglehetősen ismeri már a magyar közönség, de igen keveset hallott a finnel igen közeli viszonyban levő észet nép folklorjáról, mely gazdagságban, értékben és ősi eredetben épenséggel nem marad a finn költészet mögött. A finnek naiv eposa, a *Kalevala* immár két átültetésben forog a magyar olvasó közönség kezén, de az észtek eposából, a *Kalevipoeg*ből csupán az I. ének jelent meg magyar fordításban Vikár Bélától 1884-ben, a Budenz-albumban. E szép epos befejező része 1861-ben látott napvilágot az Észet Tudományos Társaság kiadásában Dorpátban s így a folyó évben épen félszázada, hogy a Kreutzwald Friedrich Reinholdtól gyönyörűen megszerkesztett hősköltemény belépett a világirodalomba mint a legifjabb népies nemzeti epos. Illő, hogy a rokon észet nemzetnek e nevezetes dátuma ne muljék el a nélkül, hogy a művelt magyar nemzet meg ne emlékezzék nehéz sorsban élő testvérének arról a szellemi kincséről, mely erőt nyújt neki a fennmaradásáért vívott küzdelemben.

A Kalevipoeg mai alakjában Kreutzwald műve, a ki az észet népmondák és regék alapján s némi előmunkálatok felhasználásával egy évtizedig tartó munkával egybeszerkesztette és részben kidolgozta a körülbelül 19,000 sorra terjedő költeményt. Néprajzi szempontból és külső alakjának népiességét tekintve, nem ér föl a Kalevával, de

* Jelen dolgozat a Kalevipoeg jubiláris alkalmára való tekintettel foglal helyet társasági határozattal, a jelen kötetében az Évlapoknak, bár felolvasatásának ideje kiesik már a kötet évköréből.

Kreutzwald erős költői tehetségének eredményeképpen amannál egységesebb mind szerkezetre, mind jellemzésre és hangulatra nézve. A költemény főhőse Kalevipoeg, Kalev fia: az óriás fia, messze kimagaslik a mű minden szereplője fölött s az ő egyénisége olvasztja tökéletes egységbe a különböző mondákat és regéket. Az újabb tudományos kutatás* kiderítette, hogy a Kalevala anyagának legjelentősebb része ép az észtektől vándorolt Finnországba; a Kalevipoeg anyagának ősi eredete tehát minden kétségen felül áll.

A Kalevipoegról legelőször Szilády Áron emlékezett meg irodalmunkban *Rokonaink epikája* cz. cikkében (Kisfaludy-Társaság Évtáplajai. Új folyam, IV. kötet). Szépen és világosan mondja el az epos tartalmának vázlatát, néhány töredékes rész verses fordításával élénkítve előadását. A költeményről meglehetősen szigorú ítéletet mond, főképp szerkezetét kifogásolja. Sokkal kedvezőbben nyilatkozik róla Hunfalvy Pál (Utazás a Balti-tenger vidékein, I. k. VI., VIII., IX. fejezetekben. 1871.), ki az észti népet és nyelvet közvetlen tapasztalásból ismerte, értette és tudta, mily fontos helyet töltenek be a Kalev-mondák az észti néphagyományokban s a belőlük alakított epos mily nagy feladatra van hivatva a nemzeti élet és irodalom felvirágoztatásában.

Az itt bemutatott VI. ének mind tartalomra, mind költői szépségre nézve a költemény legkiválóbb részei közé tartozik. A kardszerzés episorja nagyfontosságú, mert ez rejti magában Kalev fiának sötét tragikumát. E karddal követi el a vétséget, melyből következik későbbi bukása: a sértett apa átka megfogán és ez a kard, csodás körülmények között — okozza Kalevipoeg földi halálát, térdben el-metszvéen mindkét lábát.

A szerkezetre nézve megjegyezzük, hogy ez az ének két részből áll. Az első (1—763 sor) Kalevipoeg sorsának rajzához tartozik; a második (763—943.) pedig az epos mythikus háttérét fejleszti tovább. A második rész az óriás tölgy nevezetes mondáját dolgozza fel s a Kalevala XI. énekével vethető egybe. Eredete észti földön keresendő. Jelen alkalommal csak az ének első részét mutatjuk be, mely teljesen független a mythikus résztől.

A fordítás híven igyekszik követni az eredeti versformát, csupán a sorvégi rímelést alkalmazza nagyobb szabatsággal.

* Lásd, Kaarle Krohn: Kalevalan runojen historia, I—IV.

VI. ének.

Kalev fia keservében
 Azt se tudta, hogy mit tégyen;
 Két napig is kókadtan ült,
 Özvegy anyja miatt öszült.*
 Csak harmadnap hajnal tájban
 Szürkületi félhomályban
 Csöndben csónakába szállva
 Indult kedves hazájába.
 Fujdogáló fuvalomba'
 Megkönnyebbült lelke gondja
 S lengedező lanyha szélbe'
 Uj fény derült elméjére.

Finnországban élt egy mester
 Híres-neves kovácseMBER,
 Készített sok kemény kardot,
 Gyilkos fegyvereket gyártott.

Kalev fia ezt gondolta:
 «Mielőtt elmennék innen,
 Éles szablyát kell szereznem,
 Kemény kardot készíttetni
 Elleneim tönkretenni.»

Alighogy egy pillanat múlt,
 Kalevfi másfelé fordúlt.
 Sík mezőkön átsietett,
 Hangafüves rétek felett,
 Mohos mocsarak mentében,
 Ingoványos süppedéken.
 S kerek erdő tűnt eléje,
 Lombos rengetegbe lépe.
 Kalev hősi fia mostan
 Eltévedt az avarosban,
 Két egész nap csetlett-botlott,
 Harmadnap is egyre bolygott,
 Kitalálni mégse bírt ott.
 S jött az éjjel, teli rémmel,
 Csillagtalan, sötét éjjel;
 S a hős, nem tudva mit tenni,
 Tapogatva kezdte menni.

Kalev kedves fia erre

Lehevert a gyenge gyepre,
 Agg fenyőnek árnyékában
 S búsan így dúdolt magában:
 «Mások mostan hazatérnek;
 Nyugodalmas otthonukban
 Várja őket vetett fészek.
 Hideg erdő az én házam,
 Fenyők töviben tanyázom,
 Subám csak berek csalítja,
 Tűzhelyem hűs szellő szítja;
 Zimankós záporban fürdöm.
 Nyugoszmom a nyirkos fűvön.
 Alig jöttem a világra,
 Apám sötét sirba szálla,
 Anyám a sors kénye folytán
 Elhervadt apám után,
 Árvaságra hagyott engem,
 Tőle végbúcsút se vettem.
 Messze tájon a testvérim,
 Távol, Törökország szélén.
 Úgy maradtam a világon,
 Mint vadruca a hullámon,
 Vadliba a vizen árván,
 Turul madár magas sziklán!»

Másnap aztán kora reggel,
 A nap is még alig kelt fel,
 Készülődni kezd a férfi:
 Merre kéne útra kelni.
 Rigó rikkant barkás bokron,
 Kakuk kakukol a lombon,
 Kis madárka mondja folyton:
 «Nyugotszaka szerin indulj,
 Naplemente felé fordulj!»

«Okos népek, hála néktek,
 Tollköntösű kis vezérek!»
 Kalevfi szól jó kedvében
 S lépegetni kezd serényen
 Nyugoti táj irányába,
 Naplemente felé vágva.

* Kalevfi anyját egy finn varázsló elrabolta s most ő ennek keresésében fárad.

A mint megyen nagysietve,
A sűrűből kijut végre,
Előtte nyílt rónatér.
Majd meredek dombok alján,
Köves úton kanyarogván
Egyre távolabbra ér.

S vén asszony jó vele szembe
Sántikálva és biezegve,
Mankójára támaszkodva.
Megnyílik az asszony ajka,
S ilyen ígék kelnek rajta:
«Kalev fia, mondd meg, merre,
Hova rohansz oly sietve?»

Kalev kedves sarjadéka
Szót felfogja s felel nyomba':
«Valami jót gondoltam én,
Okos végre jutott elmém:
Finn kovácshoz kell elmennem,
Füstös mestert fölkeresnem,
Hogy jó fegyvert vegyek én ott,
Világverő jeles kardot.
Mondd meg nekem, kedves szülém,
Felelj arra, édes néném,
Merre menjek a kovácshoz,
Tudós mester tanyájához?»

Öreg néni a szót érti,
Mindjártást így felel néki:
«Megtalálod, édes eggyem
Magad is az utat könnyen.
Menj át e nagy erdőn szépen,
A fenyvesen ép közében.
Ott egy folyót lelsz, a partján
Menj egy napig, menj kettőig,
Haladj harmadnap estélig.
Ha nyugotra nyomúlsz onnan,
Megpillantsz egy halmot nyomban,
Nagy hegyet látsz az utadban.
Haladj csak a hegy tövébe',
Balkéz tájra térj el tőle.
S utad mentén jobbkéz felül
Eléd egy más folyó kerül.
Menj a folyó martján addig,
Hol majd három zúgó zajlik.
S ha innen is messzebbre mégysz,
Csakhamar egy szép völgybe érsz.

Keskeny völgynek közepében,
Sátoros fák sűrűjében,
Magas dombnak a lábába',
Szikla szurdék árnyékába'
Áll a híres kovács háza.»

Kalev kedves fia mostan
Arrafelé nyomúl nyomban,
Merre mondta az anyóka.
Átmegy a nagy erdőségen,
Komor fenyves közepében,
Mély folyónak a mentében.
Ballag egy nap, ballag másnap,
Megy kicsikét még harmadnap;
Nyugot felé fordul osztán,
S rémlik már a halom is lám!
Magas hegyet talál utban
S mendegél a domboldalban,
Balkéz felé tér el tőle
Folyó partján lépdegélve.
Folyó mentin ballag addig,
Mígnem három zúgó zajlik.
Hosszú lépte alatt egyre
Fogy a mérföldeknek rendje.

Föltáruul a völgy szépsége
A hős vándor előtt végre.
S a mint kissé tova megyen,
Visszhangozik a fülében
Fujtatóknak tompa hangja,
Kalapácsok zaja, a mint
Ütődnek az üllővasra.

Kalev fia nagyszerényen
A lármanak nyomán megyen,
Hogy eljusson valahára
Híres kovács hajlékába.

Virágozó völgy ölében
Terebélyes fák tövében,
Ormos dombnak oldalába'
Áll a híres kovács háza.
Elárulja füst felhője,
Szálló sziporkák pernyéje,
Lomha fúvók libegése:
Kovácsmunka folyhat ottan,
Sok kalapács van dologban.

A híres finn ezermester,
Kormosképtű kovácsember

Hívja mind a három fiát
Kovácmunkát készíteni,
Bűvszereket szerkeszteni!
Keménykarú kovácsfiak,
Mint az apjuk, oly kormosak, —
Fogják a fogókat egybe,
Pörölyt kapnak a kezekbe.

Izzik im a kard pengéje,
Véres jövőt jósol égve,
Nyiszorog az üllőn nyögve,
Kemény kalapácstul ütve,
Súlyos kéznek sujtásátul,
Szorító fogó fogátul.

Először a tűzbe teszik,
Kohó lika elé lökik,
Keményítik, lágyítgatják,
Piros lángon puhítgatják,
Hogy fejlődjék finomabbá,
Szilárduljon szívósabbá,
Váljon, mint a kő, keménynyé;
Aztán vízbe beledugják,
Vasfogóval haraptatják;
Igy lesz végre kemény kardvas,
Dali fegyver, diadalmas.

Kalev fia odaéere
A vén kovács küszöbére
S látva, hogy a munka jól foly,
Igy kiált be az udvarról:
«Adjon Isten 'csés jónapot,
Erőt a sok nagy munkához,
Bűvös eszköz gyártásához!»

A finn kovács ezt feleli:
«Isten hozott hozzánk testvér!»
S a sipkáját megemeli.
A jövevényt az ajtóba'
Végigméri vizsgálódva,
Mintha azon töprenkednék:
Honnan csöppent ez a vendég?
Kémli, szemit összerántva,
Hunczutan hunyorít rája.
Mustrálja tetőtől-talpig,
Nyakszirtjétül a sarkáig;
Szemreveszi minden tagját,

Hosszu, karesu lábikráját,
Széles vállát megesodálja
S végre imígy szól hozzája:
«Ki jön Isten szent nevében,
Tár-segíts-csel* tér be szépen.
Szállást mindenütt találhat,
Szívesen adnak annak ágyat.
Messzi tájrul röpültél-e,
Fiatal sas, e vidékre?
Neves faluban nőhettél,
Finom fészken serdülhettél, —
Táltos törzsök fiaképen,
Kalevi had kebelében!»

Kalev fia hogy ezt érti,
Füfangosan felel néki:
«Fa ismerszik gyümölcséről,
Lomb a maga leveléről,
Madár maga dalát dallja,
Színét faja szerint vallja,
Harkály tarka, varju barna,
Piros a fajd fejbúbja,
Sarkantyús a kakas lába,
Evezős a halak háta,
Fekete a rák ruhája.
Vén vasverőm figyelj most rám,
Kormosképű jó apókám!
Kaphatnék-e kardot nálad,
Handsárt hatalmast, szilárdat,
Mi kitart a harcz hevében,
Ketté nem törik a kézben?
Ilyen fegyvert rakj elém itt,
Hadd vizsgálom meg az élit!»

A finn kovács felel erre:
«Vásárlónak nem tilthatják,
Hogy kinyissa szemit-száját.
Zsákban malacgot ki venne,
Látatlanban lányt ki kérne
Kuczkó mögül a sötétbe'?
A vásáron a ki henyél,
Sánta lovon vakot cserél.
Hogyha a szem vigyázva néz
Arra, a mit mível a kéz,
S jó tanácsosal szolgál az ész

* Tár v. Tára a pogány észtek főistene.

Nem vesztesz úgy a vásáron,
Dinom-dánom nem lesz bánom.»

A vasverő vén kovács most
Legényinek parancsot ad,
Meneszti legkisebb fiát:
Hozzon elő fegyvereket,
Kardokat, a legszebbeket.

Szót fogadott a legényke,
Menten a tág térbe méne,
S Kalev elé, hogy válaszszon
Öntött egész öllel kardot,
Egész halom fegyvert hordott.

Kalev kedves sarjadékja
A legkarsúbb kardot kapja,
Markolatát méregeti,
Meghajlítja köralakra,
Próbára ily módon teszi:
Egyenesre pattan-e ki?
Aztán fogójánál fogja,
Meglendíti a magasba,
Forgatja a feje felett
Csapva vele zúgó szelet
S megsuhintva utoljára
Kemény kősziklához vágja!
Szikrázott a szikla tőle,
Sziporka szállt ki belőle,
Darabokra tört a penge,
S keziben más nem maradt,
Mint a pusztá markolat.

«Ez aztán az erős marék!»
A kovács így hűledezék.

Kalev hősi sarjadéka
Visszavágott gúnyolódva:
«Akármilyen ringy-rongy fegyver
Ellenséget biz le nem ver!»
S kardot kap fel még egy másat,
Harmadikat is kiválaszt;
Fölemeli a magasba,
Feje fölött megforgatja,
S megsuhintva utoljára,
A remekelt drága fegyvert
Egy sziklához odavágja.
Szikrázott a szikla tőle,
Sziporka szállt ki belőle;
Darabokra tört a penge,

S keziben más nem maradt,
Mint a pusztá markolat.

A híres finn kovácsmester,
Monda most a kormos ember:
«Tán elég a tréfa mára,
Ez a játék kicsit drága!
Kard és szablya arra készül,
Vörös legyen hősi vértül,
Nemhogy ingyen veszttegessék,
Próbaképen összetörjék.
Kocozgj fiam a kamrába,
Fuss hamar a fegyvertárba,
Szedj fel nekünk szép kardokat,
Lódítsd ki a legjobbakat,
Miket szét nem tör, fogadok,
Akármilyen erős marok!»

Fut a második fiúcska
Megtenni, mit mondott apja,
És a titkos kamarából
Sok jó fegyvert fölnyalából,
Éles szablyát egész öllel,
Törhetetlen érczpengével,
S Kalev fia elé rakja.

Kalev kedves sarjadékja
A legjobbat kézbe kapja,
Játszva lendíti a légbe,
Csak úgy esillog a pengéje!
Fölemeli a magasba,
Egynehányszor megforgatja,
Suhogtatva sújt le véle
A vasverő üllőjére.
Behatolt az éle mélyre,
Hüvelyknyire a tőkébe,
De a handsár nem hasadt el,
Pengéje nem pattant széjjel,
Csupán éle csorbula ki,
A hegye lett tompá neki.

Kifakadt a kovács erre,
Pattogva így pergett nyelve:
«Várj csak, édes pajtika még,
Testvérem tűrj egy kicsinyég!
Van még szablya a szekrénybe,
Kard a kamrában eltéve,
Kemény karhoz a mi kellő,
Erős erkölshöz illendő,

Ha van arany erszényedben,
 Ezüst elég a zsebedben
 Leróni az árát bőven.
 Szedd az aranyakat egybe,
 Rakd a tallérokat rendbe,
 Tedd a pénzed tenyerembe!
 Drága bizony az a szablya,
 Kutya, a ki olesón adja!
 Testvérek közt is megér az:
 Kilencz kitünő paripát,
 Nyolcz nyargaló nyerges kanczát,
 Tíz pár tinót, ezimereset,
 Tizenkét fejős tehenet,
 Ötven darab éves üszőt,
 Tiszta búzát kétszáz mérőt,
 Megér másfél tutaj árpát,
 Finom rozstot egész bárkát,
 Tallért ezeret, lázsiást,
 Száz ragyogó régi márvást,
 Kétszáz aranyt csengőt-pengőt,
 Egész csomó csattot, függőt,
 Harmadrészit a határnak,
 Szűz szerelmit öt kis lánynak!»

Kihozta a kamarából,
 Legrejtettebb ládikából,
 Hét lakatot elhárítva,
 Kilencz vas-zárat kinyitva,
 Kihozta, hogy kiki lássa
 A nevető napvilágra
 Kivert kardok legelejét,
 Rézfegyvereknek remekét.
 Fárasztá ez a kovácsot,
 A míg rajta kalapácsolt,
 Fogyasztotta nagy erejét,
 Föl is törte a tenyerét:
 Hét éven át nap nap után,
 Verejték folyt a homlokán.
 A kardoknak e királyát
 Régesrégen kalapálták.
 Egykor Kalev, a hős öreg
 Jó magának rendelt meg,
 Smeghagyta, hogy gonddal gyártsák,
 Rajt' a munkát ne sajnálják.
 Ám az öreg élte napja
 Immár nyugovóra hajla,

Földi téren tévelygése
 Isten akarata folytán
 Nemsokára véget ére.
 Nyirkos sirba szállt nyugodni,
 Hantok alá hervadozni,
 Mielőtt a híres kovács
 Befejezte vón a szablyát,
 Kiczifrázta volna kardját.
 Fáradott hét évig folyton
 Fiaival a nagy kardon,
 Egyre kalapálta, verte
 Finomabbra, fényesebbre;
 Élít köszörülte épre,
 Síkját simította szépre;
 Érczet hét fajt öntött egybe,
 Így készült a kemény penge
 S hogy a munka jobban folyjon,
 Nap-nap után dudolt folyton.
 Hétféle szent varázsverset,
 Legigazibb igét zengett,
 Szólt a bűvös-bájos ének
 Fegyverek fejedelmének.
 A mester a kardot verte,
 Aczélosra megedzette
 Hétféle víz erejével,
 Hét tájéknak permetével:
 Észt tengerből veve vizet,
 Finn-öbölből is merített,
 Harmadszor a Peipus tóból,
 A piškvai partok alól,
 Negyedízben Virtsu tava
 Ősi habjaiból hoza;
 Ötödszörre varázsvizet
 Anya-forrásból merített,
 Hatodízben szent ligetből:
 Vohandai rengetegből;
 Hetedszer a felhőkől vett
 Kristálytisza esőcseppet,
 A miből a harmat támad,
 Földre langy permeteg árad! —
 A kardpenge hétfaj érczét
 Mind a svéd bányákból szedték.
 Színezüst a markolatja,
 Fényes arany a fogója
 S drágakövel volt kirakva.

Hétszín fonál a kardkötő ;
Ezüst a csat egyik fele,
A fogai drágakövek,
S mint a gyémánt, úgy fénylenek.

Kalev kedves sarjadéka
Most a régi kardot kapja,
Fringiáknak fejedelmét
Kézbe veszi, vizsgálgatja ;
Aztán megforgatja könnyen,
Lengeti a levegőben,
Fönnen villogtatja szörnyen !
Búgva zúg a bárd kezébe',
Csudálatos zajt csap éle,
Hatalmasan suhog, mintha
Tomboló szél támadozna,
Zápor zuhogna a földre,
Jeges zivatar süvöltne,
Szélvész üvöltene böszén
Felhőt üzve fönn az égen,
A menny boltja megszakadna,
Fölkelve a tenger habja,
Recsegnének a faágak,
Háztetők lehullanának,
Fövény röpülne fölverve,
Futóhomok szállna szerte,

Kalev apó maradéka,
Hős apáknak sarjadéka
Meglóbálja izmos karját
Es a kardot odavágja
A kemény üllő fokára.
Vad ütése oly hatalmas,
Hogy ketté vál az üllővas,
Es a tuskó is alatta
Széjjelszakad darabokra.
Épen marad a kard éle,
Ki se pattan a pengéje.

Kalev kedves fia erre
Így kiált fel lelkendezve :
«Ez már, látod, derék ember,
Férfikézbe való fegyver ;
Ez már aztán aranyat ér,
Kincsesel fölér ez az aczél,
Ez illik a hős kezébe
Halálhozó harczi vészbe !
Nem is alkuszom veled hát,

Beigérem a kard árát,
És fizetek neked érte,
Teljes maga egészébe' :
Kilencz kitünő paripát,
Nyolcz nyargaló nyerges kanczát,
Tíz pár tinót czimereset,
Tizenkét fejős tehenet,
Ötven darab éves üszöt,
Tiszta búzát kétszáz mérőt,
Adok másfél tutaj árpát,
Finom rozstot egész bárkát,
Tallért ezeret, lázsiást,
Száz ragyogó régi márvást,
Kétszáz aranyt csengőt-pengőt,
Egész csomó csattot, függőt,
Harmadrészt a határnak,
Szűz szerelmit öt kis lánynak !
Áll az alku, enyim a kard,
Az áráért jöjj el magad,
Viruba jöjj el a kincsért
Arju-földre az áráért !»

A kovács a szót megéri,
És így felel nyomba' néki :
«Majdra nem ad a zsidó sem,
Hozom-pénzbül haszon nincsen,
Adom nem-adom lesz könnyen.
Melegiben jobb fizetni,
Rováson ne legyen semmi.
Hozasd el hajón Arjuból,
Rendeld ide ős Viruból,
Hazánkba a handsár árát,
Házunkba a kard váltságát.
Majd behordjuk mi szívesen
A terét mind a tárházba,
A gabonát a kamrába ;
Bevezetjük a csikókat
A szérüre s a tinókat,
Borjat riasztjuk a rétre,
Teheneket a cserénybe,
A gulyát a legelőre !
Szép ám a mi szérünk nagyon,
Sima sikátor visz azon ;
Aklunk fala gyalult szála,
Kerítésünk körtefából,
Sövényünk meg meggyfaágból,

Kertünk tölgyfa karók szegik,
 Ihar léczek szegélyezik.
 Rigó rikkant udvarunkon,
 Kakuk kakukol a lombon,
 A madárkák játszadozva
 Szálldogálnák ágra-lombra.
 Paripáink mind ékesek,
 Rajtuk ércz-csörgők csüggenek;
 Vannak köztük barna ménék
 S mint a bársony, feketések;
 Kanczáinkon tarka szerszám,
 Csikóinkon szép selyemhám;
 Teheneink berken bolygnak,
 Bozótban a birkák, borjak,
 Tinóink a rét fűvében
 Ficzkándoznak a napfényben,
 Nőnek, szaporodnak szépen.
 Nagy áldomást ülnek erre,
 S esznek-iszznak jó kedvükbe
 Örök vásár örömére,
 Királyi kard emlékére.
 Hét nap hangzott a dáridó,
 Hét nap hevert a fujtató,
 Ünnepe volt az üllőnek,
 Fogók, pörölyök pihentek,
 Lebzselt a legények hada,
 Korhely lett a kovács maga.
 Bogos komlóbokor ága,
 Fürtösfejű szép virága
 Volt a vigalom keltője,
 Örömöknek ébresztője:
 Feszült ez a fertályosba',
 Félakósban erjedt forrva;
 Azután kannába szökkent,
 Literes kancsóba lötytyent.
 Az itóka csak úgy folyt ott,
 Komló szeszi fejbe szállott,
 Férfiak eszít elvette,
 Legényt lábrul mind levverte,
 Nők fejkötőjét ledobta,
 Lányok pártáit lekapta.
 Tombolt a sör gőze egyre,
 Kiszökött a szesz a gyepre:
 A nők borzasan bokáztak,
 Férfiak hejehujáztak,

Legények ingujjban járták,
 Lafanczosan a leánykák
 Bomlott hajjal a bolondját.
 Hogy a sörnek szesze kiszállt
 Okosból oktondit csinált,
 Sok szemre vont sűrű homályt,
 Elvakítá az elméket,
 Férfiakat megszedített.

Kalev fia ezenközben
 Szeleskedni kezdte szörnyen,
 Heves fővel hetvenkedik,
 Mindent összefecseg nekik;
 Hogy esett a furesa eset,
 Midőn finn-földre evezett;
 Sziget-apó szemefénye,
 Családjának kis csibéje
 Hogy örjögetett ölében,
 Mikor átkarolta szépen,
 Csókjaival elhalmozta,
 Derekát megroppantotta,
 Kebeléhez szorította
 És az anya féltett kincsét
 Észrevétlen elrabolta.

A szó javában járta még
 S Kalev fia nem is ére-
 Beszédének a végére.
 S im, a kovács első fia,
 Agg apjának hű támasza,
 Fölpattant a pohár mellől,
 Szeme szikrát hányt a dühtől.
 Így kiáltott — láng szemében —
 A finn kovács fia bőszen:
 «Szavalj, szajkó, akármeddig,
 Fecsegj, ficzkó, meddig tetszik,
 De a leány nevét ne tépd,
 Ne bántsad a becsületét!
 Gyenge gyermeket ne piszkolj,
 Szegény szüzet meg ne gázolj,
 Gaz beszéddel ki ne gúnyolj!
 Szegény lányka szerencséjit
 Tönkre teszed fecsegéssel,
 Hetvenkedő henczegéssel!»
 Kalev kedves sarjadékja
 Nyomban visszavág e szókra;
 Riad, hogy a falak rengnek,

Gerendák is megrecsegnek :
 «A mit mondtam én az előbb,
 Bizonyítom bárki előtt.
 Én raboltam el a rózsát,
 Én vettem a lány virágát,
 Én törtem le élte ágát!
 Hallá a lány jaját atyja,
 Anyja kirohant a zajra.»

Üvöltének a férfiak
 Veszett módon, mint a vadak.
 Egyre rútabb szók születnek,
 Szennyesebb szidalmak kelnek.
 Tett lesz végre a szavakbul,
 A két legény ökle mozdul,
 Véres viszály lesz a zajbul.

Ám előbb ért a pör véget,
 Mint akárki várta volna
 S nagy bajnak lett okozója ;
 Kalev fia haragjába'
 Széles szabályját kirántja.
 Gyilkos vasa egyet villan
 S leszelt fő hever a porban,
 S ráfecesen a vér sugára
 A testvérek orcájára.

A vasverő kovács mostan
 Felbőg veszett fájdalomban.
 Anyja búgva borúl földre,
 Fia mellé esik össze.

Ám a kovács átkozódva
 Fakad fenyegető szókra :
 «Tiszta vérrel te e fegyvert
 Banditaként beszennyezted
 És büntelen szívbe döfve
 Meggyaláztad mindörökre !
 Véreb vagy, a vén apátul
 Elraboltad hű gyámolát,
 Legjobb fiát legyilkolád !

Fiúk, fogókat fogjatok,
 Kovács-pörölyt ragadjatok !
 Üssétek a gyilkost agyon :
 Vér folyjon a drága véért,
 Boszút álljatok a bűnért !»

Sietnek a fiúk sorba
 Tenni, miként apjuk mondta.
 Súlyos pörölyért rohannak,

Harapó-fogókat hoznak,
 Vasrudakat kapnak kézbe
 Bódultan boszúért égve,
 A gyilkost hogy agyonverjék,
 Kiontsák Kalevfi vérént.

Mostan Kalev hős magzatja —
 Mámor füstje a fejébe —
 Oda ugrik a középre
 S vészes kardját villogtatva
 Harsány hangon ezt rikoltja :
 «Félre kormos képű ficzkók,
 Füstösszemű rút fajankók,
 Hogyha kedves életeitek,
 Kerüljétek ezt a kezét !
 Kire lesújt ez az ököl,
 Többé nem kel az soha föl !
 Olyan nem élt még a földön,
 Büntetlen ki belém kössön,
 Ki mer velem szembe szállni ?
 Jöjjön, ki meg akar halni !»

A finn kovács felel erre :
 «Inaljon a véreb innen,
 Vigye irháját el épen !
 Az istenek, tudom, méltón
 Boszút állnak még a rablón,
 Megverik a gonosz gyilkost,
 A ki ártatlan vért ontott.
 Galád gazfi te e szablyát,
 Fegyvereknek a királyát
 Vadul vérrel szennyezéd be,
 Beledöfted egy hű szívbe :
 A hatalmas, nagy istenek,
 A bölcs, okos mennybéliek
 Megbüntetnek téged ezért
 Megtorolják a tiszta vért !
 Átkozott légy mindörökre,
 Fegyver által roskadj földre,
 Kard élitül érjen veszted,
 A mikoron nem is sejtéd,
 Tegyen tönkre tennen szablyád,
 Ontottad vér lázadjon rád !
 Fulladj feneketlen sárba,
 Rothadj ronda ingoványba,
 Büzlődj csalitas bokrokban,
 Cserjék között heverj holtan !

Te pedig kard, kedves vasam,
Hallgassad meg az én szavam,
Jegyezd meg, a mit óhajtok,
Mostan titkos szóval mondok:
Orgyilkos légy, azt kívánom,
Te belőled pallos váljon;
Tedd meg, mire mestered kér:
Állj boszút rajt e gaz tettér',
Ottan, a hol nem is sejti,
Álmában sem hinné senki!»

Kalev kedves sarjadéka
Mámoreában elkábultan,
Vakon veszett indulatban
A teremből elkirohan —
S az udvarba lép zordonan.
Ide nem nyomúl nyomába
A kovácsnak szörnyű átka;
Nem látja a megtört apát,
Nem hallja az anya jaját,
A testvérek kesergését,
Zokogni a háznak népét,
S nem mered rá vérbe fagyva
A legyilkolt ifjú arcza...

Ingadozó lépésekkel
Kalev fia most tovább kel,
Átsiet az udvar telkén;
Betámolyog a cserénybe
S innen a sík mezőségre.

Kalev kedves sarjadéka
Támolyogva tova mégyen,
Ödöngözik az ösvényen,
S az út mentin, tőle balra
Föltünik egy folyó partja.
Mendegél a folyam mentén,
A hol három folyó árja
Zúgva verődik egymásba.

Kalev fia kifáradva
Lepihen a folyópartra;
Hogy erejét összeszedje,
Fölküdjön fáradt teste,
Lehever a puha gyepre.
Hengergőzik hosszan, hanyatt,
Tagjai hogy nyugodjanak,
Forró feje megtisztúljon,
Lelke gondja lecsitúljon.

Kalev fia lenyugodott.
Horkolása fölharsozott.
Sziklák riadoztak rája,
Megrengett a hegyek háta,
Homok szállt a levegőbe,
Por verődött szerte tőle.
Megrezzentek a madárcák.
Éneküket abba hagyták,
És így szólt a nép bámulva:
Tán háború dúlja földünk,
Ellen hada jár közöttünk.

VI.

ELHUNYT TAGOK EMLÉKE.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

SZÜRY DÉNES RENDES TAG EMLÉKEZETE.

(1849—1909)

1910 május 4-én felolvasott székfoglaló emlékezés

SZÁVAY GYULÁTÓL.

A férfiút, ki erről a helyről urias discretséggel, csendesen, mondhatni nesztelenül távozott, s kinek üresen maradt székét most elfoglalom, nem ismertem személyesen.

Ama kortársak közül való volt, kik ismerőseik körét nem törekedtek tágítani, nehogy arról kelljen újból meggyőződniek, mennyire inkább szűkíteni kellene azt.

Lelkének maga rajzolta képvonásait, kis letükröződéseit azonban ismerem írásaiból s e szétszórt tükördarabokból és töredékes rajzvonalakból össze tudom állítani a képet, a milyen Szüry Dénes lehetett. Mert ő azt hitte, hogy a merre jár, a helyeket rajzolja meg, pedig csak magamagát rajzolta.

A hogy ez anyagot átölelem, magamhoz fogom, hogy kialakulása arányait, él-vonalait gyengéden kitapogassam, éreznem kell, hogy milyen subtilis az, hogy finom hajlásai, élei mennyire csak az ujjhegyeket tűrik magukon s mennyi teret engednek a sejtelmek benső hozzáférközéseinek.

Mikor így elvégzem egyéniségén a lelki szobrászkodást, egyénisége olyanformának alakul ki nekem, mint egy formás, érzékeny kis hegedű, mely pihentében is fogékony minden hatás iránt, melynek kifeszített húrja megrezdül a neszre s mely, ha közelben dissonantiát érez, egészen testében — láthatatlanul bár — de nyugtalanodik.

Ilyen lehetett talán külsőleg is, érzékeny és előzékeny, igénytelen és mindent hálásan méltányló, lélekre gyengéd, testre gyenge, olyan szerény és egyszerű, hogy lénye s magatartása eleven bocsánatkérés volt azért, hogy él s meghalni is talán azért nem óhajtott, nehogy azzal alkalmatlanságot vagy feltűnést okozzon.

Bizton érezte, hogy lelkének a kiválóságok megtisztult légkörében van törvényes otthona. Ott, a hol a «szép»-nek rendeznek a

nagyok istentiszteletet, ott volt a művészetek templomaiban, a paphoz közelálló tiszta szívű hívők sorában, ott volt a tudományok csarnokai-ban a tanító közvetlen oldalán, a megértők között, ott volt az irodalmi élet szép és nagy hangversenyein, a tiszta levegőjű, daltól csattogó erdőben, ő maga nem a csalogány, de az, a ki legboldogabban tudta szeretni a csalogány dalát.

S mikor átélt idők magas tiszta távlatából elnézett merengve a multakon, társtalan magánya lelki rezgéseiben utolsó barátokul, szíve gyönyörűségeiül, végső kincsei voltak: a zene, a műtárgy és a könyv.

Az élet zaja őt nem látta sehol. Meghittjei közül is vissza szeretett huzódni utóbb oda, a hol még nagyobb a csend. Mindig ez volt az ő világa, arra is született. A komáromi csata ágyúzaja elől menekült, még édes anyja szíve alatt, a csendes Rétalapra Győrme gyébe, ott született meg 1849 július 2-án, a csata napján. Keszegfalván, a Csallóközben élte gyermekéveit, Győrött járta iskoláit, a közalapítványok jogügyeinél vállalt hivatalt s végzé e pályát a cultusministerium tanácsosaként.

1909-ben halt meg, tehát 60 évet élt, kiadott könyvében az első munka 1874-ből való, tehát nemes szívének frigye a Muzsával 35 évig tartott.

Az első nő, a ki szerette s a kinek ez a szelid lélek annyira szívéen csünghetett, az édesanyja: — öt éves korában hagyta el őt.

A második nő, a ki szerette, mondják, egy tragédiának soha fel nem lebbentett fátyla alatt tünt el előle, az ifjú szívek rózsanyílása idején. Fehér rózsá hullt a habokba s a rózsá az ő képét rejtegette szívében és ment, ment vele a folyón lefelé.

Valamit keresett, mindig keresett, nyugtalanul keresett ez a sok-lelkű ember. Talán magamagát, talán egy mást, talán együtt a kettőt.

Úton volt mindig. Irásainak papiros-hajóján hűséges utitársa voltam mindenütt.

Ment először hideg irányban, ködös északnak, a hova a hűs csend s az előkelő szürkeség vonzotta. Norderneyben találkozott lelke későbbi meghitt barátjával, a soktitkú tengerrel először. Nem így gondolta, nem ezt kereste, túlságosan hasonló volt lelkéhez a tónus, tónus a tónusban elveszett.

Ment szigorú Radegundba, a hol az egészséget keresik a Geduld-fa alatt az összeharangozott, engedelmes betegek. Itt a Schökl-t találta, a mondák-rakta szép hegyet s rajta a természetnek szépségekkel meg-rakott, kibontott asztalát. Leült melléje boldogan, azt hitte, ezt kereste.

De tovább hívták, a nagyszerűségek világába hívták az Alpések, a csodálatos óriások, kik egy-egy kékszemű lánykát, tavat, tenger-

szemet dédelgetnek ölükben. Gyermek-örömmel osont el hozzájuk, talált valakit e rejtett völgyekben, a titkolózó csendet s a mikor bele-nézett a senkinek terhére nem levő szép tengerszemekbe, nemcsak testének, hanem lelkének tükrét is látta bennök. Talán valami mást is szeretett volna látni ott, de az a más ott se volt.

Megváltoztatta útja irányát és ment azután napfényes dél felé, a hol a boldogság virágos terei tele voltak boldogtalanokkal. Ez maradt azután végiglen hazája, a szépség, melegség, előkelőség világa, körülölelve habzó tengerekkel, tengerekbe tekintő narancsigetekkel; itt a lángoló színű tropikus virágok dús parkjaiban kikeresett magá-nak egy-egy csodamódra odatévedt rozmarinszálat s leírta annak meg-ható szépségeit.

Azt tette az emberekkel is. A sokféle színt csak azért szerette, azért gyűjtötte, hogy a lelke prizmáján áttörve szivárvány-cíemekre bonthassa; a nagy fényes társaságokhoz azért vonzódott, hogy alakjai közl kiválaszthassa a nekivalókat, a témákat. Körülötte minden-kinek meg volt a maga kis története, neki már üvegből voltak az emberek, átlátott rajtok, megelemezte benső miséjükét és a hol nem talált, ott ő maga gondolt ki képzeletével számukra egy-egy kis hozzájuk illő mesét.

Ha ezeket az édes és szelíd erőszakossággal megszótt kis törté-neteket összevennők, egységes színeik, vonásaik egy soha el nem mondott, soha le nem festett benső küzködésnek, mélyen rezgő szemérmes titoknak adnák ki képét.

Ebben a világban körülhajóztam vele sokszor a «szerelem» szigetét, melyen soha kikötni nem mert, visszainté egy hajótörés emléke, csak egy-két axiómát küldött ki galambokul reá.

«A 20 éves — mondja egy helyen — szerelmet keres és boldog vakon. A 30 éves szerelmet kerül és belemerül.» A továbbiakról nem nyilatkozik, ő tudja mért.

Charles Lamb jut eszébe a Nászutazók szigetén, az Isola Bellán, nem ajánlja senkinek, hogy e tájon révedezzen, mert itt minden boldog pár arczáról azt olvassa le magának: «Barátom, ön ránk nézve nem létezik.»

De az általános boldogság képét egy jól meglátott fekete vonás-sal zárja le itt is: temetnek, viszik át a halottat a temetők szigetére, szemben a boldogság szigetén a hárfás barcarol s itt a temető kar egyszerre mondja ki a nagy igét, — «örökké!»

Nyárkereső, csendkereső, nyugalomkereső kóborlásaiban jártam vele San Remóban, a rózsák városában s az emlékek városában, Velencében, résztvettünk a nizzai virágcsatán, voltunk az «örök

tavasza» világának többi tüneményes helyén, a monte-carlói aranykeresők közt, hol csábos szirének a Scyllák és ragyogó aranyak a Charybdisek az odatévedőknek, voltunk álarczosok közt és csendet nem tisztelő olaszok között, nem tetszettek neki ez utóbbiak, «az olasz — úgymond — fellármázza az egész házat s dalolva alszik el!»

Rajzai, melyeket ez útjairól felvett s két testes kötetben kiadott, mintái a szépprózának, ragyogó elevenségűek, csiszolásuk a drágaköveké s száz és száz kis színes kép, a festőnek, a filozófusnak, az emberbarátnak mesterművei szóródik el bennök.

Különösen a természetet szereti; boldog, ha festheti, ilyenkor egészen nyitva a lelke, örül, ha mutathatja gazdagságát. Addig tart ez, míg megjelenik a láthatáron az első nő. Összegombolkozik ekkor, a tisztelet és ünnepiesség köntösét ölti magára, úgy nyúl csak ehhez a témához. Tartózkodó, rejtőzködő színei azonban csak jót és szépet festenek róla. A festőből ilyenkor lovag lesz, borongó és emlékező lovag.

Utjain legszívesebben időzik a nemzetközi typosok társaságában, egy-egy mély gondolkozású hajótöröttel barátságot köt, elbeszélleti vele történetét s találkoznak Turgenyev szeretetében, a ki vallomása szerint gyengéi közé tartozik; aranyálmaival, rajongása korszakával esik össze tisztelete iránta. Fordított is belőle s fordított Puskin, Dickens, Goncourt Edmond műveiből.

De jártam vele nemcsak e gyönyörű világutakon, elkísértem Karloviczára, Szamosújvárra, Szepesbe és Erdélybe is. Ezekon az utakon ő is bizonyára kevesebb szépet látott, de oly becsületes, oly remegő lelkiismeretű író volt, hogy bizony ezekről is épen olyan szépeket írt. Kötelességének tartotta ez utak leírásában megörökíteni a kultura vezetőinek, hivatali munkássága főnökeinek, Trefortnak, Csáky grófnak lelki arczképeit. Nagy szeretettel, látható élvezettel teljesítette e kötelességeit is.

*

Ez volt Szüry Dénes ime, a Kisfaludy-társaság eltávozott tagja, a benső æsthetika hallgatag nagymestere, a széplelkű író, az irodalomnak tisztaszívű imádója, a kire ráillett a «litterary gentleman» fogalma egészen, a lelki nyugalomkeresés nagy utazója.

Annyi sok útja után egyszer ismét elutazott, abba a végtelen csendességű, égi nyugalomú világba, a hova nem lehet követni s a honnan nem küldhet útleírást.

Őszi este volt (1909 okt. 28.), sárga leveleket hullattak a fák

s Norderney szürkése fátyolozta az eget. Végtelenül megható s lelkéhez és sorsához méltó volt a milieu: viaszgyertyák sárga lobogása vetett utolsó fényt merengve megviaszosodó arcvonásaira, a hűség szerető óralakja térdelt könnyezve fejénél, utolsó szó gyanánt egy nőnevet kiáltott, a gyertya lángja nagyot lobbant, ő csendesen lecsukta szemeit, talán megjelent előtte az a kép, a mint a fehér rózsát viszik a habok s érezte, hogy őt is hullámok ringatják és viszik lefelé, lefelé.

MIKSZÁTH KÁLMÁN RENDES TAG RAVATALÁNÁL.

(1847—1910)

BEÖTHY ZSOLT beszéde A M. T. Akadémia előcsarnokában 1910 május 31-én.

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

A legutolsó szavakkal, melyeket alig két hete örömben égő szívvel hallottunk Mikszáth Kálmántól, boldog embernek vallotta magát. Boldognak a szeretet riadó hangjai és fényes jelei között, melyek éreztették vele, hogy lángelméjére büszke nemzete szívébe foglalta. Élete végső nagy győzelmének diadaljelei még szinte mind a helyükön, de gyászfátyol alól ragyognak; az öröm zaja elnémult; a végzet, mintha már egy boldog szívnek mosolygó kiáradása is kihivná, kaján hirtelenséggel lesújtott. Ime az emberi boldogság! De e ravatal, e fáklyalángok minél megrázóbban, minél szívszorítóbban példázzák boldogságunk bizonytalanságát és röpké vészességét: annál ragyogóbban, annál magasztosabban emelkedik ki a gyásznak mély borújából a költő képe, ki ebbe a mi törékeny, küzdelmes, hányatott és fenyegetett életünkbe a vigasztalás, az öröm, a boldogság sugarait szórja.

Megdicsőült költőnk, hálával bucsuzunk tőled, a toll halhatatlanjától, mi, a toll napszámosai: az Akadémia, a Kisfaludy-Társaság, a Petőfi-Társaság, az Otthon, a Budapesti Ujságírók Egyesülete (és a Hirlapírók Nyugdíjintézete. Hálával a fényért, melyet költészeted az egész művelt világ szemében irodalmunkra árasztott; de hálával minden mosolyért, melyet millió és millió szívből fakasztottál. Hálával igazságaidért, melyekkel a szívek titkait feltártad; de hálával meséidért, melyekkel a szívek sebeit, gondjait feledtetted és gyógyítottad. Hálával gazdagságodért, melynek színaranyát szelleted oly pazar bőkezűséggel szórta négy évtizeden át; de hálával hűségédért, melylyel nemzedet lelkét tolmácsoltad.

E léleknek ama nagy ábrázolói sorában látunk immár téged is, Petőfi, Arany, Jókai, Izsó, Fadrusz, Munkácsy oldalán, kiknek dicsősége elválhatatlanul össze van forrva az őket termő és a bennök megnyilatkozott magyar lélek dicsőségével. Egyikök sem árasztotta el a tömjén

kábító füstjével népünket; az aggodalomnak, sőt szemrehányásnak nem egy zokszava szakadt fel szívökből. A te derűs humorodon végig átczikáznak a satira villanásai; de ajkatok minden szavát, jót és rosszat, kezetek minden vonását, eszményítőt és torzítót egyaránt átmelegíti az örök szeretet fajunkhoz. És a te példád s nagy elődeid példája, alakjaitok és képeitek hűsége, elevensége, örök életre termettsége, azt a nagy igazságot nyilatkoztatja meg nekünk, hogy ime, a művész szemének is ez a szeretet a legjobb világosság.

Ezzel a szeretettel fogsz szólani hozzánk és utódainkhoz tovább is, mindaddig, míg a magyar szót, a magyar szív és magyar elme szavát lesz a ki megértse. Mert az igazán nagyok nem némulnak el a halálban. Te se lész néma halottunk. Lesz szavad mindenkihez, a művészi gyönyörűségből kihangzó jó és bölcs szavad. Az ifjú leánynak azt mondod: Csak mosolyogj, mert a te mosolyod kincse az életnek. A magyar parasztnak azt mondod: Szeresd a földet és véreidet. A magyar úrnak azt mondod: Számolj az idővel és láss dologhoz. Tengerentúli véreinknek azt mondod: Jőjjetek haza. Politikusainknak azt mondod: A legnagyobb felelősség súlyát csak a legnagyobb felelősségérzet viselheti becsülettel és sikerrel. Felséges urunknak azt mondod: Nincs igazabb nép a mi népünkénél. Mindnyájunknak pedig azt mondod: Maradjatok szívetek és lelketek szerint magyarok.

Megértettünk, megsirattunk, megáldunk, meghallgatunk. Isten veled!

EMLÉKEZÉS GIUSEPPE CASSONE KÜLSŐ TAGRÓL.

(1843—1910.)

Nekrolog.

ERŐDI BÉLÁTÓL.

Az 1910 szeptember 7-iki ülésén felolvasta Vargha Gyula.

Az idei július 31-én, épen Petőfi halála évfordulóján, hunyt el Sziciliának Noto városában Giuseppe Cassone, a mi nagy lantosunk legjelesebb olasz fordítója és legbuzgóbb ismertetője. G. Cassone, Tommaso Cannizzaro és Giuseppe de Spuches, Galati hercege, az a sziciliiai triász, mely a mi Petőfink költészetét olasz földön ismertté, kedvelté tette. Ezek között Cassonét illeti az elsőség pálmája, mert ő készült legalaposabban a nagy feladat megoldásához, ő fordított legtöbb időt, egy egész életet e munkára, ő értette meg legalaposabban a költő lelkének szárnyalását, ő állott legközelebb a mi Tyrtæusunk géniuszához. Cassone 1843-ban született Notóban, Sziciliában. Azon a földön, hol az örökké füstölgő és háborgó Aetna a föld keblében forrongó tüzet jelzi, miről az ó-korban annyi csodás mese kapott szárnyra, a görög mythos annyi istensége és hőse élt és kalandozott, melynek ligeteiben zengette Theokritos bájos pásztordalait. E földön éltek és álmodtak hímes költői világban Aiskhylos, Pindaros, Sophron, Epicharmus és Bacchylides. Minden talpalatnyi föld, minden rög tele van itt régi csodás emlékekkel, a költészet varázsával.

Nem csoda tehát, hogy ebben a búbajos környezetben az ifjú Cassone lángelke is dalra hevült, a költészet múzsája ihlettel szállotta meg. Lelke költői hajlamának bő táplálékot adtak életének külső körülményei is, melyek tele vannak szenvedésekkel, a mártíromságnak végtelen láncolatával, mik az érzékeny lélekben a dalnak forrásává lesznek. Hasonlít az ő élete a lelánczott Prometheuséhoz, kinek keblét mindig megújuló kinok marcangolják, de azért a fájdalom közepette lelke mindig felszárnyal a felhők régiójába, lehozza az égből a költészet örök égő lángját s azzal áldoz a múzsa oltárán.

Ez az égi kéj feledteti vele szenvedéseit, ezért tudja túrni a kimondhatatlan testi szenvedéseket.

Ifjúkori tanulmányaiban Cassone ábrándos lelkét magával ragadja az a szabadságérzet, mely lángra lobbantotta hazáját, hogy lerázza magáról a Bourbonok gyűlölt rabigáját. 1860-ban a híressé vált «Ezrek» élén betör Sziciliába Garibaldi. Vele mennek a szabadságért rajongó magyarok közül is számosan. A kibontott lobogó alá szegődik a sziciliai ifjak tömegével Cassone is, de atyja érette megy s fogsággal fékezi meg az ifjú vérnek fellángolását. Ám fogságában is hallja a harci zajt, értesül Palermo ostromáról s a hír legendákat mond a magyarok bátorságáról. Türr István ott van a veres inges vezér oldala mellett s Tüköry elsőnek rohan a megostromlott város falára, hol hősi halállal fizet vakmerőségeért. Fáj lelkének, hogy nem harcolhat honfitársai és a vitéz magyar ifjak sorában. A magyar név az ő lelkében is egygyé forr a vitézséggel és a nemzet iránti szeretettel. Ő maga írja, hogy ekkor tanulta meg rajongással szeretni a magyart s érzett vágyat, hogy nemzetünkkel és a magyar lélekkel közelebbről megismerkedjék. Ez a vágya később teljesebben ment. Egyetemi tanulmányainak félbeszakításával katona lett s három éven át tényleg szolgált a messinai ezredben, majd a torinói katonai akadémiába került s mint fiatal tiszt részt vett az 1866-iki hadjáratban, hol magyarokkal is volt alkalma találkozni s hazája felszabadító harcában velük egy zászló alatt küzdeni. Ez a hadjárat elhatározó fordulatot vett egész életére nézve. A forró nyári táborozásban nap-szúrást kapott, mely megfosztotta hallásától, félig elvette szemevilágát és megbénította lábait. Ezentúl élete végéig nyomorékul tengődött, ágyban fekvésre vagy tolókoszra volt kárhozthatva. Hozzám írott minden levelében felhossa nagy testi baját, kínos szenvedéseit, melyek csak ritkán szünetelnek annyira, hogy egy-egy napon tolókoszján kihihették a szabadba. Ezeket a napokat mondja ő a maga ünnepnapjainak, melyek vajmi ritkák a szenvedések kínos végtelenjében. Egyik levelében ezt írja nekem: «Egészségi állapotom olyan, hogy néha hónapokon át egyetlen szót sem írhatok. Irtózatossá válnak rám, melyeket, magam sem tudom, hogyan tudok leküzdeni.» Egy másik levelében (1906-ban) így folytatja: «Az eddiginél sokkal rosszabbul vagyok, betegségem átkozottul kínoz, de nem végez velem. A mi leginkább gyötör benne, az, hogy mindenre képtelenné tesz. Töltöm a napot s alig tudok elolvasni egy sort. . . » Később újra ezt írja: «Lebegek élet és halál közt. Most heves fájdalmaim vannak hátgerinczemben és térdemben.» Bámulatos volt az ő erős lelke és nagy türelme, hogy minden súlyos kínjai közepette is ritka

szép szabályos, tiszta írással olyan hosszú leveleket írt barátaihoz. Írása is hasonlított Petőfiéhez.

Ebben a fájdmaktól agyongyötört testben mindvégig épen, teljes erőben és üdeségben élt a lélek és vergődött olykor tehetetlenül, mint lánczokba vert rab-oroszlán.

Kórágán, teljes süketséggel sújtva, félig vakon és inaszakadtan, teremtett magának egy ragyogó lelki életet, mely tele volt a legnemesebb élvezetekkel, a minők csak keveseknek jutnak osztályrészül. A költészetben keresett és talált egyedül enyhet, vigasztalást. Hogy hozzáférhessen a világirodalom nagy szellemeinek remekeihez, nyelvek tanulásához fogott. Latinon, görögön kívül megtanult francziául, németül, oroszul és magyarul.

Megtanulta e nyelveket csupán látással, a nélkül, hogy azok szépségét, harmoniáját, rhythmikus csengését hallhatta volna. A magyar nyelvet megtanulni volt legnehezebb feladata; hiszen akkor fogott hozzá, mikor hallását teljesen elvesztette, magyar szót sohasem hallott. Megtanulta a mi teljesen idegen nyelvünket azokból a könyvekből, melyeket a boldogemlékű Meltzl Hugó, kolozsvári egyetemi tanár küldött neki, Ballagi Mórnak németek számára írt nyelvtanából és Babos Kálmán magyar-francia szótárából. Hogy mily nehézséggel járt és mennyi türelmet kívánt a beteg embertől ez a munka, azt nem kell fejtegetnem. Pedig alaposan, minden íze-porcikájában tökéletesen megtanulta és ismerte nyelvünket, a mit fordításainak hűségéből, olasz kifejezéseinek finom árnyalataiból láthatunk. Hogy mennyire helyesen ítélte meg nyelvünket s mennyire szerette azt, arra saját szavait idézhetjük:

«Mennyi finom zeneiség rejlik a magyar nyelv tizennégy magánhangzójában. Hét rövid, hét hosszú és mindegyikük rövid vagy hosszú marad, akár hangsúlyos a szótag, akár hangsúlytalan. Aztán a mély és magas hangoknak illeszkedése ugyanabban a szóban. Mennyi finom hangárnyalat! Nem hallottam, de szemeim segítségével is felfogja lelkem! Visszavarázsolja emlékezetembe a hangokat, a melyeket ifjú koromban hazám nyelvjárás-területein áthaladva felfogtam, vagy az akadémiai diáktanyákon az ország különböző vidékeiről összesereglett ifjak ajkairól gyönyörködve ellestem.»

Cassone költői lélek volt, a múzsának isteni felkentje. Mélyen érző szíve eleinte a világfájdalmas költészet terén keresett rokon lelkeket, melyeknek bús panaszait, fájdalmas érzéseit Leopardi nyelvén tolmácsolta. Hiszen ez a névtelen fájdalom, ez a borongós hangulat egészen megfelelt az ő nagy testi fájdalomtól gyöttrött lelke kínos vergődésének, ez a költészet rokon volt az ő lelkével. Eredeti költe-

ményei is ezen a hangon áradnak ki szenvedő lelkéből. Szerette Byront, Shelleyt, Wordsworthot, Lenaut, De Musset-t, a kiknek költeményeiből sokat fordított olaszra. Kedvelt költője volt Heine, kinek Romanzeróját és a Dalok könyvét átültette. Orosz költők közül szerette Puskin, Lermontoffot; az elsőnek Anyegin Jenőjét különösen szerette és lefordította. Ezek azonban csak múlóan érdekelték őt, míg lelkét állandóan lekötötte és foglalkoztatta Petőfinek csodás szelleme.

A hatvanas évek kezdetén a Garibaldi-féle felkelés, majd az olaszországi hadjárat nagyon népszerűvé és rokonszenvenné tette a magyar nevet Olaszországban. Sokat tett a rokonszenv erősítésére Helfy Ignác, a ki a magyar irodalmat felolvasásaival és hirlapi cikkeivel ismertette és népszerűsítette. Ez a propaganda megtette hatását. Hivatott olasz költők, kik nyelvünket nem birták, másod- és harmadkézből vett szövegekből fordítottak egyeseket Petőfi költeményeiből. Cassone, vallomása szerint, Dux Adolf, Aigner Lajos és az ő kedves barátja Meltzl Hugó német fordításaiból ismerkedett meg köitónkkal, a ki megszeretett és a ki őt annyira megbűvölte, hogy műveinek eredetiben való megismerésére vágyakozott. Hogy ezt elérhesse, hozzá fogott a magyar nyelv megtanulásához. Hogy mily erős vasakarattal és szilárd kitartással valósította meg szándékát, azt már előbb mondtuk. «Az volt életem legszebb napja, írja, mikor ezeket a bámulatos alkotásokat (stupende creazioni) eredetiben olvashattam». Első fordításait lapokban és folyóiratokban tette közzé. Első önálló kötete volt a Tündérálm (Sogno Incantato), mely 1874-ben Assisiben jelent meg. Követte 1881-ben a második önálló kötet: Foglie di Cipresso (Cipruslombok) su la tomba di Etelke. Noto di Sicilia. A 198 oldalra terjedő kötetből 48 oldalt tesz ki az előszó (Prefazione), melyben teljes otthonossággal nagy vonásokban vázolja a magyar költészet fejlődését és aztán áttér Petőfi fellépésének és költészetének ismertetésére. Találó vonásokban jellemzi a költőt, rövid, de jelentős pályafutását. Végül a gyűjtemény magyarázatára elmondja Csapó Etelke iránt érzett szerelmének történetét. A mily rövid, ép oly becses ez a bevezetés. Tömören annyit mond el benne, hogy a magyar közönség is nagy okulással olvashatja a szép tanulmányt.

Ezt követte L' Apostolo, 1886-ban, melyhez Helfy Ignác írt előszót, melyben Petőfi olasz fordításainak történetét ismerteti s elismeréssel szól Cassone nehéz vállalkozásáról, hogy megtanulta a magyar nyelvet. Elismeri, hogy tökéletesen ismeri nyelvünket, a mi nagyon hű, sokszor tulságosan is hű, pontos és lelkiismeretes fordításaiból kitűnik. «Fényes bizonyítéka és egyúttal megnyugtató jele ez annak, írja Helfy, mennyit ér az erő és szilárd akarat. E nélkül valóban

hihetetlennek, hogy ne mondjam, lehetetlennek látszik, hogy egy ember Sziciliának egyik sarkában, ezer és ezer mértföldnyire Magyarországtól és távol magyarul beszélő emberektől, képes legyen megtanulni ezt a nyelvet, mely semmi más európai nyelvvvel nincsen rokonságban és megtanulja olyannyira, hogy visszaadhassa a Petőfi költészetének legfinomabb árnyalatait és legragyogóbb zománczát.» Helfy azon állítása ellen, hogy Cassone volt az első, a ki Petőfi kedvéért magtanult magyarul, magának az előszónak jegyzetében tiltakozik a maga nagy szerénységével, s megnevezi Pier Giuseppe Maggit, Emilio Tezát és Tommaso Cannizzarót, a kik hasonló czélzattal szintén tanultak magyarul. Elhárítja magától azt is, a mit Helfy tulajdonít neki, hogy tudniillik szándéka volt Petőfit Olaszországgal megismertetni; ő maga csak a saját élvezetére foglalkozik Petőfi fordításával. De ha munkája sikerül, úgy kiadja azt, hogy az ő honfitársai megismerjék a költő százszorszép dalait, a maga teljességében ragyogó Petőfit. «Reményilem, írja, nincs messze az idő, hogy fordításomban kiadhatom Petőfi összes költeményeit.»

Az Apostol után 1891-ben adta ki Notóban: *Le Nuvole* (Felhők) című kötetét s azt barátjának, Meltzl Hugónak ajánlja, viszonzásául annak, hogy barátja Petőfinek ugyancsak ezen költeményeit (Wolken) németül neki és két más honfitársának, a három sziciliai Petőfi-fordítónak ajánlotta. Ennek a kötetnek a végén adja függelékül az Őrült (Il pazzo) fordítását. E kötetéhez írott és Meltzlhez intézett bevezetését e szavakkal végzi: «Fogadd (e könyvet) szívesen és tégy nekem még egy szívességet. Ha majd hallod leszállani a te erdélyi Kárpátjaidból az orkánt, melylyel a költő lelke magát testvérnek érezte, azt az orkánt, mely a költő látomása szerint egyedül ismeri az ismeretlen sírt s éjjelente elmegy hozzá sírni és tombolni, kiáltsd oda neki, hogy Olaszországnak ezen szélső sarkából vigye el hódoló üdvözlését a te barátodnak, G. Cassonénak.»

Most tizenkét évi szünet áll be munkái kiadásában. Dolgozott ezalatt is, de nem közölt semmit önálló kötetben. Majd jött a *Perle d'Amore* (Szerelem Gyöngyei) kötete 1903-ban, Notóban. Ezt magyarországi barátainak (Agli amici miei d' Ungheria) ajánlja s az ajánló sorokban (Dedica) elmondja, hogy beváltotta ígérteit, lefordította Petőfi összes lírai költeményeit, vagy legalább a lefordíthatókat. De ennél nem kevésbé nehéz reá nézve azok kiadása, mert ki adna ki egy nagy kötet költeményt olyan írótól, a ki elszigetelten él, távol az irodalmi köröktől?

Az előszóban megemlékezik Ferenczi Zoltán *Petőfi életrajzáról*, a mint hűségesen számon tart mindent, a mi Petőfiről megjelent.

Újra visszatér itt is Chassin könyvének (*Le poète de la révolution hongroise*. Paris-Bruxelles, 1860) elítélő ismertetésére, mely, mint Cassone mondja, oka annak, hogy annyi mese és hazugság jutott közképre Francia- és Olaszországban Petőfiről. Elítéli Bolla tanár Petőfi-fordítását, melyről azt mondja a szerző, hogy az eredeti magyar szöveg nyomán készült, pedig annyira eltér az eredetitől, annyira hamisított, hogy alighanem valamely német vagy angol fordítás állott a fordító előtt. Aztán ismerteti Petőfinek Mednyánszky Berta iránti szerelmét, mely e kötet költeményeinek forrása lett. E ciklusbeli költemények közül határozottan legsikerültebb a *Ha az Isten* (Se il Signor mi dicesse) címűnek fordítása, melyben az eredetinek szépsége, ereje, a gyönyörűen folyó olasz melódiában mintha még fokozottabban érvényesülne.

A következő évben egy *Fiori Stranieri* (Idegen virágok) című kötetben Heine, Platen, Scheffel, Puskin és Musset költeményei között adja Petőfinek *A hold elégiáját* és *Egy gondolat bánt engemet* címűt.

Közben Puskin *Anyeginjén* dolgozott, mely 1906-ban látott napvilágot. Ekkor egy művelt lelkű magyar hölgy buzdítására lefordította és kiadásra elkészítette *Eroe Giovannit* (János vitézt), mely már nem Olaszországban, hanem nálunk, a Franklin-Társulat kiadásában jelent meg.

Ez volt a költő utolsó kiadott műve.

Talán ez szerzett neki legtöbb örömet összes művei között. Nagyra tartotta, hogy Magyarországon jelenhetett meg, olyan helyen és kiadásban, mely maga nyomta rá művére a kiválóság bélyegét. Nem-sokára még egy nagy öröm érte őt, talán szomorú életében az utolsó, a Ferencz József-renddel való kitüntetés. Maga czélt levelében arra, hogy mily nagy öröme lenne s mily hálásan venné, ha a mi részünkről kapna kitüntetést, a mi különösen becsesl birna előtte. A kitüntetést megkapta s hálával köszöni meg azoknak, kik annak megszerzésében eljárak. Különös hálával emlékezik meg Berzeviczy Albertről, e társaság nagyérdemű elnökéről, a ki a költőnek kiváló érdemeit melegen méltányolta. Boldog volt, hogy a nagy magyar költő olasz fordításával szerzett érdemeit ismerte el a kitüntetés adományozásával a magyar király.

Cassonének hosszú életet adott a gondviselés, de annak a kétharmadához adott a vállára olyan súlyos keresztet, a minőket csak ritka embernek kell elviselni. E kínos keresztet ő hordotta megadással, megnyugvással. Testi fájdalmainak ellensúlyozásul és vigasztalásul ott állott ágyánál a költészet géniusza, a szelid múzsa, mely

viszont olyan élvezetben részesítette őt, a minőben kevés embernek van része. Az a nagy tűz, s annak fényes fellángolása, mely költeményeinek minden sorából kisugárzik, s mely képessé tette őt arra, hogy Petőfinek lánglelkének hivatott tolmácsa lehessen, az életben szelíd, enyhe napsugárként áradott szét azokra, a kikkel együtt élt, a kikkel érintkezett. Mindenkit lebilincsel az ő szerénységével, aranyos lelkének szeretetreméltóságával. Maga volt a megtestesült figyelem, előzékenység, önzetlenség. Csak akkor haragudott, ha az ő imádott költőjén (adorato Petőfin) esett sérelem, ha valaki hivatlan kézzel nyúlt költeményeihez, ha azokat eltorzította, profanálta. Ezt ő nem tudta hallgatással elviselni, sietett a rajta esett sérelmet helyreigazítani. Ezen a folyton résen levő figyelemmel és a folytonos helyreigazításokkal, a miket nemcsak az olasz, hanem a francia sajtóban is közzé tett, szintén nagy szolgálatot tett Petőfi múzsájának. Alig hiszem, hogy legyen Petőfinek olyan rajongó bálványozója, olyan félve szerető hive, mint a milyen volt Cassone. Ez a szeretet és ragaszkodás egészen érthető. Hiszen Petőfi összes költeményeinek lefordításával, minden egyes költeménynek visszaadásával, folyton a Petőfi lelkében élt, annak minden gondolatát, szívének minden érzését, minden dobbanását újra és újra át meg át élte és átérezte. Mert maga a költőt teljesen átértette, fájt neki, ha kontár kéznek fordításait, hamisításait látta. De ez csak úgy volt lehetséges, hogy teljes birtokában volt nyelvünknek, ismerte annak minden szépségét, csodás búbáját, látta annak ragyogó zománczát, mert édes csengését hallani, sajnos nem hallotta. Fordításairól, azok hűségéről, szépségéről, kimondhatatlan erejéről és bájosságáról e gyászjelentés keretében szólni nem lehet. Azok méltánylására szük is e keret. Be kellene mutatni legalább néhány darabot azokból a művészi szép fordításokból, melyek mindegyike sikerültnek mondható. Cassone negyven évét életének, egyúttal a legfájdalmasabb éveit, szentelte Petőfi áültetésére és cultusának terjesztésére. Ő mondja egyik levelében s nekem is írja, hogy összes költeményei fordításaival elkészült. Utolsó éveiben sokat írt arról, hogy most legfőbb vágya az egész Petőfit kiadni a maga fordításában. Ezt a tervét, sajnos, maga nem láthatta megvalósulni. De az eddig nagy anyagi áldozatok árán megjelent fordításaival is méltó emléket állított fel Petőfinek, melyre arany betűkkel írta rá a maga nevét. A magyar nemzet pedig szeretettel áldozhat az ő emlékének s hálás kegyelettel tehet sírjára czipruslombot.

EMLEKEZÉS KATONA LAJOSRÓL.*

(1862—1910.)

SEBESTYÉN GYULÁTÓL.

E kiváló emberünk a magyar néprajz és összehasonlító irodalomtörténet úttörő munkása volt. A néprajzi tudományok csoportjából csak a folklóre mesei és mythosi részét művelte; az irodalomtörténetben pedig a középkori legendák és példák foglalkoztatták. Szóval a népi és irodalmi hagyományoknak az a rendkívül szövevényes világa, a melynek nemzetközi vonatkozásait csakis összehasonlító úton tudja földeríteni a nagy nyelvismerettel, főként pedig egyetemes irodalomtörténeti és néprajzi jártassággal is erősen vértezett kutató. Ezért érthető, hogy a terhes összehasonlító műveleteknek még a nyugati tudományos irodalmakban is csak ritkán akad egy-egy rátermett mestere. És a mi Katona Lajosunk magyar kiadásban ilyen rátermett elsőrangú mester volt.

A kis «váczi talyigás» már a pálya kezdetén sejtette, hogy nagy útra készül. Csak éppen az iránynyal nem volt még tisztában. A budapesti egyetemen kezdett tanulmányokat megszakítja s nevelőnek megy, majd belép a váczi r. kath. papnevelőbe, onnan ismét visszatér világi tanulmányaihoz, míg végre a gráci német egyetemen császári kitüntetéssel szerzi meg a doctori oklevelet. Közben tudományos törekvéseit — mint a mesék Akastyán hegye a hányatott hajót — mindig a nemzeti hagyományok irányították. Még a papnevelőben is a pogány istenek összehasonlító mythológiája foglalkoztatta s szabadulása után (22 éves korában) nyomban meg is írta a

* Katona Lajos meghalt ugyan, mielőtt még a Kisfaludy-Társaság rendes tagjai közé választhatta volna; de belső munkatársa volt a Társaságnak: egyik szerkesztője a *Magyar Népköltési Gyűjteménynek*. Összegyűjtött dolgozatait is a Kisfaludy-Társaság fogja közelebb kiadni. Épen azért a fenti emlékezés róla méltán foglal helyet az *Évlapok* e rovatában, a hol különben csak a Társaság rendes és külső tagjairól szóló emlékezések szoktak közöltetni.

finn származású Völund kovácsról és az árja isten társairól 1884-ben kiadott kötetet. Grácban a kitünő Schuchardt Hugó román philológus nevelt belőle, sőt e téren hathatósan befolyásolta francia légkörben élő hazánkfia, Ujfalvy Károly is, a kinek magántitkára volt. Mire végzett, már német és francia nyelven írt, de az 1887 elején elnyert doctori oklevélben nyoma van, hogy az idegenben végül mégis hazai tudományos kérdéssről dissertált e czímen: *Über magyarische Folklore, zur Vergleichenden Litteraturgeschichte*.

Itthon a pécsi reáliskolán kezdett tanítani. Ugyanitt írta meg a népmeséről szóló szép füzetét és az *Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn* kitünő tanulmányait. 1889-ben már a fővárosban tanított s Herrmann Antallal részt vett a Magyar Néprajzi Társaság megalapításában. E tudományos testület munkásságának irányítására írta meg *Ethnographia, ethnologia, folklore* című kitünő tanulmányát. Gyakorlati téren pedig számos összehasonlító folkloristikai dolgozat tal igazolta elméleti tanításait. Így jelentek meg mythologiai előmunkálatai és egy nagyszerű tanulmányának kezdete a magyar mesetypusokról. Sajnos, ez a két tudományos vállalkozás, a magyar irodalom nagy kárára, félben maradt.

Folklorista társai tudták, hogy a magyar mythologia megszerkesztését ma még az előmunkálatok fogyatékosága teszi lehetetlenné. Hiszen alapjában véve a rokonnépek mythológiáival sem vagyunk tisztában. Castrén, Krohn, Radloff, Michajlovszkij, Potanin, Hunfalvy, Munkácsi s velük az összes finn, orosz és magyar kutatók máig sem tudták még az egytetemes vallástörténelmet az ural-altáji népek samanismusának mibenlétele felől tüzetesen tájékoztatni. Hogyan lehetne tehát addig az ide helyezkedő magyar mythost is rendszerbe foglalni? Hogyan lehetne a rendszer keretein belül a kritikailag kihüvelyezendő adalékok jelentését, értékét oly pontosan megállapítani, hogy — a rokonnépek analog adalékait is igénybe véve — ősvallásunk szerves egészét tudományos biztossággal lehessen rekonstruálni? Katonának ezért volt az utóbbi években kedvencz terve az, hogy Ipolyi mythológiájának szövegét két kötetbe lenyomatja s egy harmadikban pontról-pontra közli az esetleges helyreigazításokat és az első kiadás óta felhalmozódott újabb adalékokat. Szóval, a hogyan Ipolyi annak idején Grimm Jakabot követte, most Katona követte volna Meyer Elard Hugót, a ki ugyanígy teremtette meg a híres új Grimm-kiadást.

A mese-kutatás terén már kedvezőbbek voltak a viszonyok. Benfey iskolája az összehasonlító műveletek terén elvégre lehetővé tette az egész földet bevándorló mese-typusok kiválasztásának meg-

kezdését. Az osztrák Hahn György, az angol Gomme Gy. L. és az oláh Sainean Lázár példájára kívánta Katona a magyar mese-kincsen felismerhető nemzetközi típusokat és azoknak messze elágazó rokoni kapcsolatait megállapítani. A diadalmasan megkezdett munka megakadásának oka tulajdonképpen az volt, hogy Katona Lajost az egyetemi magántanárság és rendes tanárság a folklóre e legterhesebb összehasonlító munkálatától a hazai összehasonlító irodalomtörténet speciálisabb feladatai felé térítette. De a hozzá közelebb állók tudták, hogy ez a rendkívül nagyigényű tudós még a mesekutatás terén is elégtelen volt. Magyarányú összehasonlító műveletei fonalán meggyőződött arról, hogy mesegyűjteményeink még mindig fogyatékosak. A magyar területen élő típusok némelyikét rossz lejegyzés, másikat rossz meseváltozat képviseli; a mi eredeti elemnek látszik, változataival még nincs kellőleg igazolva; sőt ez a hiányos állapot nem zárja ki, hogy még ismeretlen kincseink is lappanganak. Jellemző, hogy neki, a ki fiatalabb tudósaink közt talán egyedül ismerte az összes román és germán nyelveket, még a miatt is voltak aggodalmi, hogy sok értékes adaléknak csak fordítás útján juthat birtokába. Ezért egyelőre csak a már megállapított régi típusokat kívánta nálunk feldolgozni; az óriási méretekben felszaporodott újabb, különösen pedig a félművelt népektől eredő gyűjtemények feldolgozását az ugyancsak újabban szervezkedő nemzetközi kutató társaságtól, a Forscherbundtól várta. Sajnos, a régi típusok közül is csak annyival készült el, a mennyiből megállapíthatjuk azt a nagy veszteséget, a melyet korai elköltözése tudományos irodalmunknak okozott.

Katona az összehasonlító irodalomtörténet terén szintén úttörő mester volt. Munkáiban semmi nyoma sincs annak, hogy valami kapcsolat volna közte és a jóval korábbi Brassai-Meltzl-féle kolozsvári vállalkozás között. Neki a Benfey után keletkezett összehasonlító irodalomtörténeti és folkloristikai irányzat volt kezdettől fogva eszménye, törekvéseinek biztosítékát pedig Köhler Reinhold csodálatos munkásságának csalhatatlan módszerében találta meg. Ezért aztán az irodalomtörténeti részben is csak a folklóre közelében sarjadt vallásirodalmi hagyomány érdekelte. De egyébként minden alkalommal be tudta bizonyítani, hogy az irodalomtörténet minden philológiai kellékének birtokában van. Így a Gesta Romanorum Haller-féle fordításának olyan kritikái kiadását nyujtotta, a mely az ilyen irányú munkásságnak mindenha tökéletes mintaképe lesz. A Kisfaludy-Társaság számára írt Petrarca-életrajzzal és Shakespeare-tanulmányokkal viszont azt igazolta, hogy világirodalmi tárgyak feldolgozásában is nyujthatunk eredetét. A fordított magyar nyelvemlékek for-

rásainak megállapításánál nyelvtörténeti és könyvészeti ismereteivel és kútfőkritikai módszerével jeles elődjei nyomában szintén új és meglepő eredményeket tudott felmutatni. Sőt ezen a téren már mint kitűnő tanár is érvényesült, mert a rendelkezésére álló rövid néhány esztendő alatt az összehasonlító irodalomtörténet és folklora számára iskolát tudott teremteni. Így aztán remélni lehet, hogy a mit a mester maga el nem végezhetett, vagy be nem fejezhetett, azt szellemi örökösei, tanítványai építik tovább és juttatják tető alá.

Mert el kell ismernünk, hogy az összehasonlító irodalomtörténet és folklora terén nálunk mindenki Katona Lajos tanítványa volt. Neki köszönhető, hogy az a kizárólagosan irodalomtörténeti és æsthetikai felfogás, melyet Gyulai Pál a népköltési emlékek gyűjtésének, kiadásának és értékelésének egész vonalán érvényesített, egyoldalúságnak bizonyult; valamint neki köszönhető az is, hogy az ethnographiai és folkloristikai szempontok számára utóbb már Gyulai saját portáján, a *M. Népköltési Gyűjteményben* is megfelelő tér nyilott. Ő mutatott rá arra, hogy a Montaigne és Herder óta folyton fejlődő folklora művelését nálunk ott kell újra kezdeni, a hol Erdélyi János és Ipolyi Arnold abbahagyta. És az így helyes irányba terelt munkásság értékes eredményei annyira igazolták a háttérben álló szerény mestert, hogy a Kisfaludy-Társaság Gyulai említett népköltési gyűjteményének egyik szerkesztőjévé is megválasztotta.

Végül megemlítjük, hogy a magyar folklora munkásai közt talán csak Katona Lajos volt az, a ki a néppel közvetlenül vajmi keveset érintkezett és a ki népköltési termékek gyűjtésével sem foglalkozott. E feltűnő jelenség magyarázatát abban kell keresnünk, hogy összehasonlító műveletekre berendezett és rendkívüli méretűvé terült tudományosságával tulajdonképpen a világirodalom nemzetközinek bizonyult népi részében és a magyar népköltési adalékok szövevényes nemzetközi kapcsolataiban kívánt eligazodni. Mivel pedig ez a vállalkozás szintén a néprajzi megismerés szolgálatában állott, a munkamegosztás elvének sérelme nélkül csakugyan nem lehet kifogásolni azt, hogy a legteresebb végeznivalót az úttörő mester magának és rátermett munkatársainak tartotta fenn. Közben Erdélyi János módjára tanítványait ő is mindig a nép és az élet közvetlen tanulmányozására és a gazdátlan népköltési termékek megmentésére buzdította. Csakhogy a saját munkássága még azt is kiáltóan hirdette, hogy az életből meríthető értékes tapasztalatok és a nép ajkáról ellesett értékes költői termékek a kutatót még egyáltalán nem avatthatják hivatásos folkloristává. Ehhez szerinte az a nemzetközi tudományos tájékozottság szükséges, a melynek itthon még iskolát kellett

teremteni. Mivel az alapozás munkájához már hazatérésekor hozzá fogott, német iskolázottságának és alapvető vállalkozásának sajátosságos, egyesek szemében majdnem kényelmetlen velejárója lett az a tudományos modor, mely a szerzett ismeretek összességének organikus egészszé összefoglaló rendszerét és a kutatásban követett különféle módszereket ép oly szembeötlőleg szereti feltüntetni, mint a hogyan némely természetrajz az organikus lények képe mellé belső szervezetüket, csontvázukat, izom-, agy- vagy véredényrendszerüket is oda rajzoltatja.

Voltak, a kiket kezdetben az is gondolkodóba ejtett, hogy ez a nemzetközi területeken elhelyezkedő kitünő tudós tulajdonképpen a német folklóre ügyét szolgálja magyar tárgyú német dolgozataival. Amde akkor, mikor ez történt, más téren azt hirdette s az *Élet* című új folyóirat alapításával és szerkesztésével bizonyította is, hogy népünk nemzetközi súlyának mértéke gazdasági értékén kívül még az a kultúra is, a melynek legfőbb letéteményese a fajiságunkat kifejező, de a nyugati kölesönviszony fenntartására is megérett nemzeti irodalom. Azokat pedig, a kik a folklóre és irodalomtörténet sok aprólékos munkát igénylő összehasonlító műveleteivel nem voltak tisztában, halála előtt a Budapesti Szemle 1910 márcziusi füzetben, nyugtatta meg. Megállapította, hogy a népköltés, néphit és népszokások Wundt módjára történő lélektani tanulmányozásából és más nemzetek hagyományával történő egybevetéséből az a nagy tanulság szűrődik le, hogy a nemzet él mindenben, a mi értékeset a nemzet lelke termel és a mi fajiságának mibenlétét, faji fennmaradására irányuló erős akaratát és törekvését, tehát politikai eszményeit is, jellemzően kifejezi. És ha a nemzet derék napszámosai a fajiságot ekként kifejező és fenntartó nemzeti ideálok megvalósításához egyesült erők teljes mértékével hozzájárultak, szerinte az egyetemes emberiségnek is megtették a tőlük telhető legjobb szolgálatot.

Ime, ez a férfiú volt Katona Lajos, a ki egy új tudományágot nálunk európai színvonalra emelt, neki iskolát teremtett és tanításainak nemzetközi magasságaiban is a magyar anyaföld hű fia maradt.

EMLÉKEZÉS CHARLES DE BIGAULT DE CASANOVE KÜLSŐ TAGRÓL.

(1847—1910.)

KONT IGNÁCZTÓL.

A Kisfaludy-Társaság Bigault de Casanove Károlyt 1910 február 2-iki ülésén választotta meg levelező tagul «a magyar irodalom francia nyelven való ismertetése által szerzett érdemeinél fogva». Nyolcz hónappal utóbb már elhunytát gyászoltuk. A teljes testi és szellemi erőnek örvendő férfi még a nagy szünidő alatt a Bretagne tengerpart La Baule nevű fürdőhelyén üdült, midőn október hóban súlyos műtétnek kellett magát alávetnie, a mely sírba vitte (okt. 23.) Casanove a francia közoktatásnak nagyműveltségű, szerény és folyton munkálkodó tagja volt. 1847-ben született Párisban, egy régi nemesi családból és tanulmányait a jóhírű Collège Sainte-Barbe-ban végezte. Húsz éves korában a tanári pályára készült. De akkoriban csak az École normale supérieure nyújtotta a szükséges előkészületet a magasabbrendű konkuszokra s minthogy ott a kiválasztottak száma csekély volt, azok, a kiknek nem sikerült e nagyhírű intézetbe bejutniok, már húsz éves korukban foglaltak el szerényebb állásokat kisebb iskolákban s mint helyettesek készültek azokra a vizsgálatokra, melyek révén nagyobb lyceumokba jöhettek rendes tanárnak. Így tett Casanove is. Miután egy évig a párisi Lycée Charlemagneban mint felvigyázó működött, elment a vidékre, előbb Bourges-ba, majd Châtellerault, Poitiers, Niort városokba, a hol a történelmi szakot tanította. A tanári szolgálat mellett nem felelte el, hogy csak az aggregatio nehéz konkuszusa után juthat biztos révbe. A mostani francia nemzedék már nem ismeri azt a nagy harczt, melyet ezeknek a helyettes tanároknak vívniok kellett, hogy ezen a konkurzuson az École normale supérieure tagjaival sikeresen versenyezhessenek. Mert a francia tanügyi konkuszusok valódi versenyek: írásbeliek és szóbeliek és heteken át tartanak. A jelige: Győzzön a jobb, s nem a protekció. Ma már az egyes egyetemek előkészítik a fiatal erőket

ezekre a vizsgálatokra, de ez csak a francia egyetemeknek Jules Ferry által a nyolczvanas években kezdeményezett ujjászervezése óta dívik. Casanove még ahhoz a generációhoz tartozott, a melynek saját erejéből kellett magát felküzdenie. Diadalmasan kiállván az «*agrégation d'histoire et de géographie*» konkurzusát, rendes tanárnak nevezték ki Angers-ba (1882) és egy évvel rá Nantes-ba. Ez utóbbi városban töltötte életének 25 évét, felnevelvén hat tagból álló családját. A gymnasiumi oktatás mellett a Nantes-ban létező, félig községi, félig állami *École supérieure des Sciences* esti kurzusain is tartott történelmi előadásokat és ottani tartózkodásának utolsó éveiben a városi tanács (*Conseil municipal*) tagja lett. 1907-ben tanférfiú: és irodalmi érdemeiért a becsületrend keresztjét kapta meg, a mely kitüntetés oly ritkán éri a tanári kart. Volt igazgatója így jellemezte gyászbeszédében a tanárt: «Casanove rendíthetetlen jellemű és nagyon jószágos ember volt; daczára mély tudásának, nem akart tündökölni, szerény volt, kötelességét csendben teljesítette, fitogtatás nélkül; beszája mérsékelt, de egyszersmind fennen járó, tanfáltása biztos és lelkiismeretes vala. Egy kissé elvonultan élt, szabad idejét teljesen munkáinak szentelvén, melyek szellemét foglalkoztatták. Ritkán lehetett látni üres kézzel; majdnem mindig könyv vagy kézirat volt nála: ismervé az idő értékét, egy perczet sem vesztett el. Lelkét a valódi szabadelvűség hatotta át s a modern társadalmi eszmék nem retten ték vissza.»

Casanove szabad idejét több idegen nyelv tanulására fordította: de kettő különösen érdekelte: a norvég és a magyar. Az elsöben annyira vitte, hogy Ibsen egy darabját* és különösen költeményeit, valamint Strindberg *Juliáját* lefordíthatta.** Magyar nyelvi tudásáról először a Millennium évében adott bizonyítékot. Ekkor közölte a *Mercure de France* című folyóiratban Madách Ember tragédiájának szépen sikerült prózai fordítását, mely ugyanabban az évben egy érdekes bevezetéssel könyvalakban is megjelent e cím alatt: *Emerich Madách: La Tragédie de l'Homme* (Paris, Mercure de France, 1896. X. 254. l.). Madách a magyar színház felé terelte figyelmét s abban a meggyöződésben, hogy irodalmunk termékei közt a drámai költészetet ismerik legkevésbbé Franciaországban, Katona Bánk Bánjának fordításához fogott. Sokáig tartogatta fiókjában, de a mint a *Revue de Hongrie* megindult, ebben a folyóiratban közölte egy nagyon

* *Empereur et Galilée*, drame historique (1895).

** *Modemoiselle Julie*, tragédie en prose (1893). Ezt a darabot az Antoine-színházban adták.

érdekes bevezetéssel, a mely azt mutatja, hogy a tárgy régibb feldolgozásával Angliában és Németországban is foglalkozott és Katona életét a magyar forrásokból ismeri. Ez a fordítás némileg kijavítva az általam szerkesztett *Bibliothèque hongroise* című gyűjteménynek első kötetéül jelent meg ily cím alatt: *Joseph Katona, Bánk Bán, tragédie historique en cinq actes* (Paris, Champion, 1910. 194. l.).

Casanove 1908-ban vonult nyugalomba és családjával Párisba jött. Egész idejével rendelkezve, számos tervbe fogott, a melyek mind a magyar irodalom ismertetését czélozták. Társaságunk kitüntetése nagy örömet szerzett neki. Hogy magyar irodalmi és nyelvi ismereteit még gyarapítsa, nagy szorgalommal járt el az egyetem és a keleti Akadémia előadásaira, élénk részt vevén a fordítási gyakorlatokban. Ott fordította le Petőfi Elbeszélő Költeményeiből Szécsi Máriát és Bolond Istókot, melyeket még nem ültettek át francziára; ugyancsak a Sorbonne magyar seminariumában készült utolsó munkája. Rákosi Jenő: *Endre és Johanna* tragédiájának szép fordítása, mely remélhetőleg nemsokára meg fog jelenni.

Néha-néha francia folyóiratokká is írt magyarországi dolgokról: így a Kossuth-mauzoleum felavatása alkalmával. Számos terve volt még, de a kegyetlen sors megfosztott bennünket egy derék munkástól, a kitől még sokat remélhattünk volna.

VII.

BIRÁLATOK ÉS PÁLYÁZATOK.

VII.

BY GUYTON H. PAUL, M.A.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG PÁLYAKÉRDÉSEIRE
1910 OKTÓBER 31-IG A KÖVETKEZŐ PÁLYA-
MUNKÁK ÉRKEZTEK BE:

I. Lukács Krisztina jutalomra.

A francia romantika hatása a magyar szépirodalomra.

1. A francia romantika hatása stb. Jelige: Győz a magyar géniusz.

II. Széher Árpád jutalom.

Tanköltemény a költészetről vagy a költészet valamely ágáról.

1. Tanköltemény a versköltészetről. Jelige: Naturam expelles furca.

2. Szabad költészet. Jelige: Akarsz röpdülni?

3. A színpad Múzsája. Jelige: A színeköltészet a cselekvő élet.

4. A dráma. Jelige: In magnis et voluisse sat est.

5. A költészetről. Jelige: Vondd bár kívül reá költői mázad.

6. A költészet. Jelige: Bizzál.

7. Félre a kulacsal. Jelige: Dalban a szív beszél.

8. A potsdami vasmarok. Jelige: Ha életünkön munkál a költészet.

9. Garaboncza és költészet. Jelige: A költészet nagy stb.

10. A «holnaposok» szakszervezetének. Jelige: Accidit in puncto stb.

11. Epistola. Jelige: Csupán egy nyílt őszinte szó.

12. A dalról. Jelige: Fiaim csak énekeljetek!

13. A tragédiáról. Jelige: Költemény.

14. Eszmék honában. Jelige: A hol a szó eszmédnek törpült mása.

15. Költészet és Múzsák. Jelige: Magyar Helicon.

16. Modern költészet. Jelige: Mecsek.

17. Líraország egy dió héjában. Jelige: Önmagától száll a dal szívünkbe.

18. A költészetéről. Jelige: Marcsóka.
19. A népköltészet. Jelige: Száll az ének stb.
20. Tanköltemény a drámáról. Jelige: Shakespeare.

III. Ifj. Bojári gróf Vigyázó Sándor jutalom.

Magyar történeti tárgyú elbeszélés.

1. Megtérés. Jelige: Avam suam stb.
2. Az utolsó nap. Jelige: A nemzetek nem cserélnek stb.
3. Benvenuto Cellini. Jelige: Sic itur ad astra.
4. Báthori Erzsébet. Jelige: Szerelem.
5. János és Beatrix. Jelige: Hálátlan a magyar.
6. Régen volt, tán sosem volt. Jelige: Lápvirág.
7. Krónika. Jelige: Fáklya.
8. Bábay Gáspár insurgens felkelése. Jelige: Napoleon.
9. Az utolsó Berky. Jelige: Moriamur.
10. Vaspróba. Jelige: Várad regestrum 29.
11. A zsarnóczai szép asszony. Jelige: Régi idők.
12. Árvalányhaj. Jelige: Sors bona nihil aliud.
13. A pesti árvíz. Jelige: Gyászba borult ege Hunniának.
14. Fejedelmi palást. Jelige: Post equitem stb.
15. Az esztergomi áregősők. Jelige: Nem a hírért stb.
16. Ősi virtus. Jelige: Vitézek mi lehet stb.
17. Esküvő a harcmezőn. Jelige: Ha isten velünk stb.
18. Edua. Jelige: Férfi sorsa a nő.
19. A barát halála. Jelige: Frater Georgius.

A pályaművek bírálatra adattak, a jeligés levelek pedig külön-külön borítékba helyezve a Társaság pecsétjével lezárattak.
Budapest, 1910 december 7-én.

Vargha Gyula
titkár.

Beöthy Zsolt
elnök.

A LUKÁCS KRISZTINA-JUTALOM.

BIRÁLÓ JELENTÉS

HARASZTI Gyulától.

A francia romantikának a magyar irodalomra gyakorlott hatását tárgyaló pályakérdésre egy pályamű érkezett be. *Győz a magyar génusz* jeligével. Túlságosan rövid terjedelmű, de még e rövid terjedelemből is egy részt a XIX. századot megelőző idők írójának szentel, kiknek semmi közük a romantikához. Egyébiránt bármiről ír szerző, nemcsak felette vázlatos, de felette hézagos és egyáltalán olyan dolgozata, hogy nem érdemli meg a vele behatóbb foglalkozást. Szó sincs egyéni tudományos kutatásokról, vagy bár elődjei munkálatainak gondos felhasználásáról, egyéni gondolkozásról és valamilyes művészi formáról. A pályadíj tehát nem adható ki.

Budapest, 1911 január.

Hozzájárul :

Riedl Frigyes.

Alexander Bernát.

A SZÉHER ÁRPÁD-JUTALOM.

BIRÁLÓ JELENTÉS.

HEGEDÜS ISTVÁNTÓL.

Beérkezett 20 tanköltemény. A bíráló-bizottság tagjaiul a Társaság zárt üléséből kiküldettek: Kozma Andor, Jakab Ödön és Hegedüs István. A bizottság előadójául megválasztotta Hegedüs Istvánt. A pályázat kiírása mondhatni actualis jelentőséget ölt, ha meggondoljuk, hogy nemcsak a művészet, hanem a költészet terén is szenvedélyes harcz indult meg, mely önként felhívja a figyelmet arra a kérdésre: mi is voltaképp a költészet igaz hivatása, mi a műfajok lényege és mik a képzelem szabad birodalmában azok az elvek, melyek mellett a költészet megőrzi isteni küldetését és melyek mint egy iránytű után indítják útjára a szabad képzelem végtelen árján Apolló fiait az örök, a maradandó szép rejtélyes révpártja felé. Távolról sem volt szándéka a Társaságnak az, hogy polemikus vagy satirikus fegyvereket villogtasson. Sőt az esett volna legjobban, ha az impressionista és symbolikus irányú újítók maguk harcolnák meg a legszébb viadalt elveik mellett.

Es sajtóságos! A beérkezett pályaművek közül nem kevesebb, mint *hét* pályamű kíséri meg a költészet elavultnak hirdetett hagyományai mellett fölvenni a védelem satirikus fegyvereit. Ezen pályaművek az 5., 6., 7., 10., 11., 12., 16. és 17. sz. pályaművek. Fájdalom, mindezek oly gyengék, oly minden tanulmány, minden művészi öntudat nélkül való vagdalózások, melyeket sokkal szerencsésebben végeztek el az élelzapok és sokkal elmésebben egyes æsthetikai elmékedések és hasonlíthatatlanul nagyobb súlylyal azok az elnöki észrevételek, melyek irodalmi társaságunk vezérférffainak ajkáról hangzottak el. Az igazságnak megfelelően meg kell jegyeznünk, hogy a 6. sz. pályamű bevezetésében az Arany-visszaemlékezései: *Költő hazudj, de rajt' ne kapjanak* című, csinos és több öntudatra vall, de igazságai laposak, költői lelke e költeménynek nincs. Azt hangoztattuk, hogy *tanulmány* nélkül. E szóra súlyt helyezünk. Hiszen a tanköltemény

írójának a különböző irodalmi áramlatokat ismernie kell; sőt kell öntudatának lenni arra nézve, hogy a lyrikus költészet és renaissance-irodalom megállapított műfaj-értékeit, mint a maguk idejében egy Horatius, egy Boileau, egy Vida, egy Pope megállapították: az újkor forrongó állapotában megállhatnak-e. Nagy tévedés azt hinni, hogy a műfajok törvényei örökérvényűek; gondoljunk csak a tragikum felfogására, a lyrai műfajok határait, az epikának az újabb pszichologiai elemzés útján tagadhatatlanul bekövetkezett átalakulására nézve megindult folyamatra! Mennyi új gondolatot, mennyi új szempontot lehetne forgalomba hozni egy igazi tanköltemény útján! Ezt vártuk. Nagyon, de nagyon csalódtunk a pályaművekben, talán csak egyetlen egy kivétellel. Ha Herceg Ferencz egyik elnöki megnyitójában oly pompás jelzöt talált fel a mai kritikára: elnevezvén *lyrizáló*nak, az egyéni impressiók ingatag, mától holnapig változó kritikát: a tanköltemények nem a szempontok miatt lyrizáló, de mert csupa lyrai hangok. Tanköltemény és lyrai hang. Holott ép a lyra fékevesztett csapongására kellett volna a reflexio-költészetnek, mert hát szabad még ma is ilyenek tartanunk a tankölteményt, irányítólag hatni és ma talán még fékevesztettebbek, sőt a képzavart és a Horatius-féle *somnia aegri* összevisszaságát tükrözik le mindazok a tanköltemények, melyek a költészet törvényhozójának, mert a classikai utánzás szilárd talapzatáról ítélte meg a korabeli költői irodalmat: a mi pályázó poétáink maguk is ködbevesző hangulattal vagy szárnyaszegett erőlködéssel röpködnek vagy bukdácsolnak, mint az 1., 9., 14., 15., 17., 18., 19. sz. költemények, melyek nem tanköltemények, hanem lyrai tárgyalások tárgy nélkül. Sokszor gyerekes, semmitmondó silányságok. A 2., 3., 4. sz. pályaművek érthetők, sőt a *Szabad költészet* címűnek jó gondolata is van, de a kivitel erőtlen, gyenge, csattanója nincs, középszerű és már elesélt körben mozognak mindezek. Az összes pályaművek fő jellemvonása: a *böbeszédű áradozás*, pedig ha készakarva kerestek volna *stylszerűtlenebb* módszert egy tanköltemény megszerkesztéséhez, ennél *stylszerűtlenebbet* nem találhattak volna. Gondoljunk csak arra, hogy Horatius egy költői levél keretében a költészet lényegét, hivatását, a műfajok történetét, a poetasterekre tett satirikus megjegyzéseit és középpontul egy pompás dramaturgiát ad 476 sorban. Boileau: már systematikus alapon öt énekben az összes műfajok természetét és a mellett a költői compositio hatásait elvégzi 1000 sorban.

A mi versenyműveink közül az, mely társai közt megközelíthetetlen magasságban kiemelkedik: a 13. sz. pályamű, melynek czíme:

A *tragédiáról* (jelige: Költemény) 1500 sorra terjed. E bőbeszédűség maga elég ok, hogy műve el ne érje azt a czélt, mely egy tan-költemény czélja: az æsthetikai értékek új értékelése, a netalán eltévelyedett poétának a helyes útbaigazítása és a korszellem-követelte reformoknak szívtől-szívhez szóló tolmácsolása, a higgadt reflexio tükrében való plastikus, tiszta, tömött kép alakjában feltüntetése.

Ezt kerestük a 13. sz. pályaműben, mert ennek szerzőjében mély gondolatok, merész reflexiók, az örökszép művek iránt lobogó rajongás, nagykiterjedésű olvasottság, a benyomások megáradó árján erős karral úszni bíró tehetség található. De a lyrába fullad minden, a szóáradat sodor magával: ő sodortatik, holott az elsodrott költőt akarja megmenteni, vagy még inkább bele újabb erőt önteni; mert e költeményt egy drámaíróhoz intézi, hogy őt bukott drámája miatt érzett keserűségében vigasztalja és újabb küzdelemre sarkalja. Csupa szív, csupa élet és csupa érthetlenség e költemény. Annyi meglepő nagy és új gondolatot jegyeztek meg a bírálók, de annyi érthetetlen helyet húztak alá és igazán nem szívesen, de sajnálkozva ugyan ők, hogy az egész pályamű azt az összbenyomást teszi, hogy e mű egy mély gondolkodó, egy tanult fő alkotása, de egy a költői szerkesztésben még kapkodó, gondolatbőségében fuldokló, a reflexió nyugodt művészi magaslatáról a zavaros benyomások zagyva hullámaiba sodort költői lélek alkotása. Alkotása-e? Nem! Épen ez hiányzik. Hiányzott a nyugalom, hiányzott a művészi önfegyelmzés.

«In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.» E korlátokat ép a tanköltészetnek kell kimutatni: a mi tankölteményünk korlátlanul áradoz. Egy pár ténybeli tévedés, túlzás is van benne, de a mit a jellemalkotásról, a mit a tragikum lényegéről mond, a világirodalom nagy alkotásaitól ihletett lélekkel a mit föltár: az oly értékes, hogy igazán irodalmi uyeresség lehetett volna műve, ha megelégszik Horatius korlátaival, ha úgyszólván tömör kivonatát adja annak, a mi értékelést és a mi igazi tanítást foglal magába műve. A benyomások mélységét megtarthatta, sőt intensívebbé tehetné volna. Az ismétlések csak gyengítik az erőt. Így kétszer is rátér a pályázaton bukott barát darabjának védelmére. De az utolsó két lap kiszakítva is egy valóban szép költemény. Gondolata pedig egy pár olyan van, melyet lehetne merőben újnak mondani.

A jutalmat kiadni a formátlanságok, érthetlenségek, plasticitást nélkülöző, képzavarba vesző képei, verselésének döcögőssége miatt nem lehet, de a bizottság óhajtaná a költeményt átalakítva

újra olvasni. Ha átdolgozza: jutalmat nem nyer ugyan, de gazdagítja az irodalmat és ez többet ér, mint egy jutalom, melyre ráczáfol költeményének jelen alakja. A bíráló bizottság a jutalom kiadását nem javasolja.

Budapest, 1911 január 27.

Hozzájárul :

Jakab Ödön.

Kozma Andor.

AZ IFJ. BOJÁRI GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR-JUTALOM.

BÍRÁLÓ JELENTÉS.

ANGYAL DÁVIDTÓL.

Tizenkilencz munka pályázott e díjra, de sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, hogy egyiket se ajánlhatjuk a jutalmazásra. Sajnáljuk ezt azért, mert tehetséges írók is pályáztak. Noha ezeknek munkáiban sikerült részleteket is találtunk, egészben véve oly történeti elbeszélést, melyben a kerekded mese szálai szervesen volnának egybekapcsolva a történeti rajzzal s a költött rész fokozná érdeklődésünket multunknak eseményei iránt, hiába kerestünk e pályaművek közt.

A részletekre térve, együttesen említjük a következőket : 1. A 13. sz. *A pesti árviz.* (Jelige : Gyászba borult ege Hunniának.) 2. A 12. sz. *Árvalányhaj.* (Jelige : Sors bona nil aliud.) 3. A 7. sz. *Krónika a tiz-óráiról.* (Jelige : Fáklya.) 4. A 6. sz. *Régen volt, tán sohsem volt.* (Jelige : Lápvirág.) Ez a négy kezdetleges kísérlet, kár volna velők bővebben foglalkoznunk. Valamivel többet ér a 3. számú *Benvenuto Cellini*, melyre jelige nincs jegyezve. Tárgya : az olasz művész szerelme Izabella királynénk iránt, kit még a lengyel fővárosban látott, mielőtt János király neje lett. Az elbeszélés történeti magva nagyon kétértékű, maga az elbeszélés egészen értéktelen. A 4. számúnak címe : *Báthory Erzsébet.* (Jelige : Szerelem.) A szüzeket gyilkoló Báthory Erzsébet története. A szerző úgy magyarázza a gyilkos szenvedély kitörését, hogy Báthory Erzsébet szerelmes volt Homonnay Alánba, de Homonnay elhagyja őt egy ifjú leányért, Erzsébet tehát ki akarja irtani a szüzeket. E szerint az egész csak kis novellisztikus magyarázat Báthory Erzsébet történetéhez. Nem igazi elbeszélés, hanem csak egyetlen motívum ; a történethez kevés köze van, csak egy jelenet szakít ki belőle, de az igazi szenvedélyt e jelenetben sem bírja rajzolni, lágy és gyermekes ott, hol dæmoninak kellene lennie. A 9. sz. *Az utolsó Berký.* (Jelige : Moriamur.) Leleménye különböző olvasmányok reminiscentiáiból van ügyetlenül összeszöve. Két jó barát

története, kik egy kaczer hölgyért párbajt vívnek, melyben az utolsó Berky elesik; a dőzsölő győztes fél pedig elveszi Berky menyasszonyát. Szerző olvasott valamit Mária Terézia magyar testőreiről és régi divatú vezércikkék stílusában próbálja rajzolni Bessenyei korát. A 16. számúnak czíme: *Ősi virtus*. (Jeligéje: Vitézek, mi lehet e széles föld felett szebb dolog a végeknél...) A jelige várakozást keltő. Azt hittük, hogy a török korszak végbeli életéből kapunk eleven korrajzot. E helyett az elbeszélés részint igen száraz, részint ízléstelenül furcsa s hosszadalmas bevezetés után Maklárý uram történetére tér át. Maklárý, a támadása miatt fogságba került Kolonics Szigfrid udvarbirája, nem akarja átadni Lévát Althannak, mert az új földesúr csak a király parancsára hivatkozik, de Kolonics felhatalmazását nem bírja felmutatni. Mikor e felhatalmazás megérkezik, Maklárý meghátrál, de büszkén visszautasítja Althant, ki szolgálatába szeretné fogadni a híu embert. Maga a novella inkább csak szélesre taposott adoma; Maklárý jogérzete úgy van rajzolva, hogy a kellemetlen legénykedés hatását teszi az olvasóra, a történeti bevezetés pedig nincs kapcsolatban az adomával.

A 11. számúnak czíme: *A zarnóczai szép asszony*. (Jeligéje: Régi idők.) Szintén a török hódítás korából veszi a tárgyat. A szép Dócziné török fogoly lesz, a szultán háremébe kerül, de Szántó, a magyar mesemondó, furfangosan kiszabadítja onnan. Csakhogy Szántó, kinek leleményességén fordulna meg a történet, nagyon szegényes phantasiájú, a szultán valódi fabáb, az egész olyan valószínűtlen, mintha népmese volna; annak nem elég naiv, történeti novellának pedig népmeseszerű.

Több hivatottsággal van írva az 5. számú: *János és Beatrix*. (Jeligéje: Hálátlan a magyar.) Corvin János menekülése van ebben elbeszélve. A trónjelölt a csatavesztés után, a midőn megtudja, hogy a Sforza-leány kezét nem nyerheti el, öngyilkosságra gondol, de kétségbeeséséből kiragadja Frangepán leánya, ki őt régen szereti. A boldog szerelem visszaadja Mátyás fiát hősi hivatásának. Nem volna baj, hogy a szerző erélytelennek rajzolja Corvin Jánost. Ilyennek ismeri a történet is, de a történetből azt is tudjuk, hogy Corvin bukásában születésének átkán kívül az érdekeivel összeütköző hatalmas érdekek találkozásának is nagy része van. Mikor a szerző Corvinnak átengedő, ellenállásra erőtlen lelkét rajzolja, a nélkül, hogy az ellene zúduló szenvedélyeket szemünk elé állítaná, nem csupán a történettől tér el, hanem elbeszélése költői értékét is csorbítja, mert hősét megfosztja minden érdekes sajátságtól. Az elbeszélés elején rajzol ugyan kissé vaskosan két daczos és önző főurat, de azután mind-

inkább eltér a történettől és gyöngén érzelegve végzi munkáját. Némi leleményt és elbeszélő ügyességet nem tagadhatunk meg a 17. számú *Esküvő a harcmezőn* című beszélytől sem. (Jeligéje: Ha Isten velünk, ki ellenünk?) A szerző Bocskay támadásának kezdetét beszéli el. Halasi Fekete Péter hajduhadnagy Pecz Jánosnak, a császári vezérnek táborában észreveszi Némethy Máriát, a hajdudókapitány leányát, a kit Pecz elrabolt, mert bírni akarja törvényes vagy törvénytelen módon. Fekete, ki már rég szereti Máriát, a méltatlan fogságon haragra lobbanva, Bocskayhoz siet, ki táborában az elrablott leány apját ép akkor győzi meg a felkelés ügyének igazságáról. Bocskay, Némethy és Fekete meglepik Álmosd és Diószeg közt Pecz hadát, Pecz a csata kedvezőtlen eredményét látva, fel akarja robbantani a lőporos hordókat, hogy a maga élete árán is megölhesse ellenségét. De a kanóczot Mária ragadja ki kezéből. Bocskay kívánságára Fekete Péter és Némethy Mária egymáséi lesznek, végbemegy «az esküvő a harcmezőn»! A szerzőnek joga volt arra, hogy kiszínezza az álmosdi harc részleteit a maga leleményével, költői «zélja érdekében. De valódi mese alkotása helyett csak egy nem elég érdekesen szőtt kalandot gondolt ki. Történeti alakjait meglehetősen naivul fogja fel. Bocskay valóságos színpadi hőssé lesz, midőn felvonultatja Némethy előtt az elűzött protestáns papokat és a szenvedő társadalom különböző csoportjait, hogy bizonyítsa előtte a felkelés szükségét. E felvonulásban körülbelül együtt van mindaz, a mit szerző ez annyira mozgalmas korszak rajzából felvenni jónak látott és e hiányért nem igen kárpótol Péter és Mária conventionális szerelmi története.

Nagyon érdekes történeti anyagot dolgozott fel a 18. sz. *Édua* című beszély, melynek jeligéje: Férfi sorsa a nő. Karácsonyi János ugyanis a *Századok* mult évi folyamának első füzetében Lodomér érsek két levelének közzétételével és magyarázatával egészen új világot derített IV. László korára. Világosabban látjuk most a pogánylelkű, szilajvérű, a mellett alattomos és könnyelműen vesztébe rohanó királyt; nőtestvérét, Erzsébetet, a margitszigeti apácák fejedelemasszonyát, kinek szenvedélyei oly éles ellentétben voltak fogadalmával s több részletet tudunk Lászlónak az egyházzal vívott küzdelméből. Minő érdekes korkép, mennyi csábító motívum a költőnek, a ki a szenvedélyek összeütközését történeti képekben szereti rajzolni. Úgy látszik, hogy a mi szerzőnk volt az első, a kit Karácsonyi tanulmánya költői compositióra ösztönzött. Jó érzékét dicsérnünk kell, de phantasiájának nincs ereje az emberek és állapotok rajzolására. Előadása olyan, mintha a történetet népszerűsíteni akarná, inkább tényleges, mint költői. A három kún gyilkos beszélgetésében mutat némi novellisztikus

tehetséget, itt is a kelleténél szónokiasabb, máskülönben többnyire költőietlen.

Jobb és leleményesebb elbeszélő a 14. számúnak szerzője. Az elbeszélés czíme: *A fejedelmi palást*. (Jeligéje: Post equitem sedet atra cura.) A szerző hálás tárgyat választott, Báthory Boldizsár, a Kendiek és társaik 1594-iki tragédiáját. Erdély nagynevű főurai kivégeztetésének okai nincsenek teljes biztossággal tisztázva, a költő phantáziáját a történeti hagyomány ingadozása szabad csapongásra ösztönözheti. Csakhogy a költői cél, kivált a kis terjedelmű elbeszélésben, a motivumoknak nem halmozását, hanem egyszerűsítését kívánja, hogy az érdeklődés szét ne szóródjék.

A szerző azonban nem szerencsés kézzel bonyolítja le a motivumokat. Báthory Boldizsárnak és nejének égető nagyravágyása az egyik motivum. Az asszony fejedelmi palástban szeretne büszkélkedni, férjét is csak azért szereti, mert fejedelelnővé kívánja tenni. Egy vigyázatlan szava Zsigmond fejedelem fülébe jut és a zsarnokot boszúra ingerli. Ha szerző ezen a nyomon halad, szép novellát írhatott volna; a nagyravágyó asszony, ki türelmetlen hevében egy elejtett szóval önmagát, apját, férjét és Erdély színe-javát a veszedelembé dönti, érdekes hőse lehetne egy tragikus történetnek. De szerző, a helyett, hogy ezt a nyomot teljes erővel követné, más útra tér. Carrillo Alfonz, az ismeretes spanyol jezsuita, kit a szerző olasznak nevez, örült szenvedélylyel Báthory Boldizsárné szerelmére vágyódik s mivel a nő csúfosan visszautasítja, Zsigmondot rábírja a nagy vérfürdőre. Carrillónak szerelme s Báthory Boldizsárné nagyravágyása nem fokozzák, hanem szétzilálják érdeklődésünket s elhomályosítják a motivumok harmadik központját, az irigykedő Jósikának és más főuraknak agyarkodását Kendiek ellen. Báthory Zsigmond egyénisége pedig nagyon kis méretekre szorul a motivumok e tömegében. Pedig az ő egyéniségén fordul meg minden, e nélkül a szörnyű vérengzést, mely ámulatba ejtette a kortársakat és az utókort, bajos megértenünk. Szerzőnek több gondot kellett volna fordítania Zsigmond jellemrajzára. Csak jelzi sajátságait, ellentétes jellemvonásait szemlélhető képpé nem bírta egyesíteni. Általában gyöngé a jellemrajzban, nincs érzéke a lelki árnyalatok iránt. Legszerencsétlenebb leleménye a Carrillo szerelme. A furfangos jezsuita, a ki az államot forgatja fel egy úri nő szerelméért, egy szent kép mögül csodálatos titokzatossággal kiemelkedve, áhított szákmányára tör, azután meg segítőtársa, Ilvay Zsófia a mindenható és mindenre kész udvarhölgy, régi alakok, Sue és Dumas regényeire emlékeztetnek. A nagy politikai ellentétet, a török és német párt küzdelmét a szerző majdnem egészen mellőzi, korrajza mellékes részletekre terjed,

itt némi tehetséget mutat, de tehetsége még nincs kiforrva. Erejéhez nem mért hatásokra törekszik, a mi nemcsak a compositióban nyilatkozik, hanem stílusának némely, különösen éles jellemzésre szánt fordulataiban is. Így például sokat foglalkozván két nagy intrikusának szemével, egyszer azt látja, hogy Carrillo «szemének zsarátnokaiból aczélszikkra hullanak.» Ez a képzavar talán irodalmunk legújabb költői iskolája hatásának a jele.

Még nagyobb mértékben látjuk e hatást a 2. számú *Utolsó nap* című beszélyben, melynek jeligeje: A nemzetek nem cserélnek könnyen és akadály nélkül helyet a világrendszerben. Gróf Andrassy Gyula: A magyar állam. Szerzője az 1753-iki Törő-Bujdosó-Pető-féle alföldi zendülés történetéből veszi tárgyát. Tudjuk, hogy 1753-ban a mezőtúriak és vásárhelyiek a kurucz mozgalmat szerették volna feltámasztani. Lehet, hogy haza várták Rákóczi Györgyöt, Ferencznek fiát, a kiről azt hihették, hogy Törökországban van, pedig Páris mellett élt nyugodtan, nem igen törődve ősei hazájával. Annyi bizonyos, hogy a túriak és vásárhelyiek próbálták összeköttetést szerezni a még Törökországban élő száműzöttekkel. Az ügyetlenül szervezett mozgalmat rögtön elfojtották, mielőtt még igazán megkezdődött volna, Törő Pált, Bujdosó Györgyöt és Pető Ferenczet, a vezéreket, lefejezték. Az e mozgalomra vonatkozó irodalmat a szerző alaposan átolvasta. Tehetsége figyelemreméltó, de munkája el van hibázva. Törő Pált, a mezőtúri lakost választja története hőséül. Az egyszerű, egytelkes gazdából valódi államférfiút csinál, a nemzeti vágyak személyesítőjét, a nemzet tragikumának történeti képviselőjét, «világos fejű ember volt» — úgymond — «soha ködös, szürkésbe vesző, testetlen ábrándok nem háborították. Csak ott markolt, a hol biztosra tudott fogni.» Szóval, egy mezőtúri Deák Ferencz. Csakhogy az ilyen államférfiak nem indítanak forradalmat, még 1848-ban sem, annál kevésbbé Mária Terézia korában. Törő Pál uram pedig forradalmat próbál indítani és pedig oly délibábosat, hogy e tekintetben különbet alig képzelhetünk. Szerző ezt az ellenmondást úgy akarja kiegyenlíteni, hogy Törő feleségének aggodalmas mulasztása miatt nem bírta visszaparancsolni a vigyázatlanul elindult legénységet és ebben keresi tragikus sorsának okát. De így sem bírja velünk elhitetni Törő alakját, mert hiszen az egész mozgalom olyan gyengén van szervezve az ő elbeszélésében is, hogy sikerét remélni józan számítással lehetetlen volt. Törő csak okosan beszél, de balgán cselekszik, tulajdonkép nem is cselekszik és inkább szánalmas, mint imponáló, alapjában véve lehetetlen ember. Szerzőnek a kor viszonyaiból kellett volna megértetnie velünk az alföldi földművesek kalandos vágyakozását. Próbálja is e magyará-

zatot, de olyan sejtelmes, rejtelmes, titokzatos módon, a hogy a mostan divatos impressionista iskola szokott hangulatokat rajzolni. Egy kis tankönyvszerű bevezetés után ilyeneket ír: «Túl a Tiszán lassan megmozdult a föld, ... titokzatos zúgások keletkeztek, a föld méhéből nehéz párák szállottak fel, a mámor belezuhant az emberek lelkébe, a jobbágyok, a míg görnyedve munkálták a földet, mohón szívták magukba az erjedő vágyakat, odafent azt hitték, hogy a halál némasága borult a pusztákra s nem hallották hörgő, horkoló hangját az emberek mellére gubbaszkodó földnek.»

A szerző e különös képekkel azt akarja velünk éreztetni, hogy mennyire tele volt a föld népének lelke Mária Terézia korában határozatlan vágyakkal. De ezt a czélt eltéveszti. Mert az ő előadása talán illő phantastikus novellához, de történeti novellában nagyon stílszerűtlen. Ha egyszerű, jó magyar nyelven leírja, hogy mit szenvedett a nép földesúrtól, kormánytól, megyétől, a katonaságtól, az egyházi hatóságtól, jobban megértettük volna, miként melengette lelkében a Rákóczi-nótát s miért várta vissza az utolsó Rákóczit. Jobban megértettük volna vakmerően ábrándos vállalkozókedvét s inkább meghatott volna a Törő Páltól indított mozgalom elbeszélése, mely szerzőnk előadásában rejtélyes marad és nagyrészt hatástalan. Nagyrészt, de nem mindig. Szerző szép magyarsággal ír, ha elfelejtkezik arról a hallucináló stílusról, a melyben úgy látszik, æsthetikai elvek félreértéséből szükségesnek tartja jártasságát kimutatni. Ilyenkor aztán sikerült alakokat rajzol. Törő Pál felesége, ki csak szerető feleség, sokkal jobban szól az olvasó lelkéhez, mint a férje, a nagy államférfiú. Az a jelenet, mikor éjjel a vásárhelyi kurucz legény kopogtatására, férje mellől felkel, ablakot nyit és megtudja világosan és hirtelen, a mit már félig-meddig sejtett, hogy férje minő veszedelmes dologba avatta magát, jól van írva. Egészen átérezzük az asszony halálos ijedelmét. Szépen van kigondolva az is, hogy Törőné szerető aggodalmában vesztét okozza férjének, azután a búbanat emésztí hibájáért, lőt-fut érdekében, míg végre teljesen kimerülve, a kivégzést megelőző éjszakán elalszik férje karjában és nem ébred fel, mikor Törőt a vesztőhelyre viszik. Örömiünk telnék ez alakításban, ha a szerzőnek egy igen rossz szokása meg nem zavarná örömiünket. A házastársak szerelmének melegségét ugyanis feltűnő érzékiséggel rajzolja. Ezt egészséges realismusnak hiszi, pedig ez reánk úgy hat, mintha a fiatalos merészség fitogtatása volna, mely azt akarja mondani, lám, hogy értek hozzá és milyen bátor vagyok az ilyen dolgokban. Ez is a mi irodalmi impressionistáinknak rút szokásával van kapcsolatban. Jobb volna, ha szerzőnk elszakadna ez iskolától, jobb

volna, ha sejtelmes stílusban írt történeti novellák helyett magyar falusi beszéyleket írta. Egyszerű színekkel, ép lélekkel rajzolván a falu életét, munkáiból bizonyára felénk csapna a magyar föld illata, a nélkül, hogy reá szorulna ennek az illatnak gyakori emlegetésére és mesterkélt elemzésére.

Sajátságosan elhibázott munka a 15. számú pályamű. Címe: *Az esztergomi áregősök.* (Jeligéje: Nem a hírért, nem a dicsőségért, Nem, hogy a világnak üssek vele czégért. Arany János.) Szent István király életének végét beszéli el. Vazul, a pogány szellemű és magyar érzésű ellenzék feje, gyűlöli Sz. István udvarát, mivel idegen szelleműnek hiszi. Regősnek öltözik, regősöknek öltözteti Szár László gyermekeit és szüretkor így megy Esztergomba, Szt. István vára elé. Úgy rendezti titokban a szüreti mulatságot, hogy az öröket mind leitatja, maga pedig énekekkel és Gizella királyné ellen intézett vakmerően gúnyos ábrázolással ingerli híveit lázadásra. Orseolo Péter, a testőrök feje, az ép visszaérkező István udvarának testőrei segítségével leveri a lázadást. Vazul bátran a király elé lép, leveti áruháját és a király, Péter és Gizella előtt menydörgő vádbeszédet mond. Gizellát házasságtöréssel vádolja és megvallja, hogy ő szervezte a lázadást. István Nyitra várába küldi fogságba, hogy ott vezekeljen és magába szálljon. De még az ítélet kimondásának éjjelén Péter és Gizella Adalbert püspökkel együtt felmennek a vártoronyba, hol Vazult őrzik. Adalbert püspök nem akarja Vazul halálát, azt szeretné, ha Gizella, a kibe Vazul szerelmes, összeesküvésre csábítaná Vazult s így vesztenék el a «henczegő pogányt.» De Gizella erélyesebb, a megvakítást ajánlja. Az ő indítványa győz. A megvakított Vazulnak maga Gizella önti fülébe a forró ólmot. Vazul a támadás alatt meghal. Utolsó szava ez: Édes szerelmem, Gizella! Péter meg akarja ölni Istvánt, de a Vazultól kapott ütés következtében ereje elhagyja; azonban megöli Istvánt azzal a hírrel, hogy Vazul meghalt. Szár László gyermekeit a királyi ház egy híve Lengyelországba szökteti. Péter, mikor király lesz, elzárja Gizellát, a királyné két ólomkösztyüt hagy annak, kit legjobban kedvel. Péter királynak is ólmot öntöttek fülébe az összeesküvők.

Az ízetlenségek e halmozása azért különös, mert a szerző gyakorlott és tehetséges írónak látszik. Elég ügyesen rajzol tájképeket, a tömegek mozgalmasságát, a népies alakok viselkedését élénken s humorral írja le. De leleménye csupa körmöntfontosság, a genreszerű valószínűsége törekszik és groteszkké lesz. István király iránt részvétet akar kelteni, de nem veszi észre, hogy torzképet csinál belőle. Gizella királyné és Adalbert püspök jellemrajza pedig annyira

sérti a köztudatot, hogy e kegyeletlenség még akkor is megsemmisítené a beszély költői hatását, ha szerző bőven kárpótolna érte költői phantasiájának ajándékaival. Így azonban csak merészségén csodálkozunk és azt óhajtjuk, hogy tehetségét inkább oly tárgyakon gyakorolja, melyekhez jobban illik a népies és bohózatos felfogás.

Sokkal történetibb levegője van a 19. számú pályáműnek. Címe: *A barát halála.* (Jeligéje: Fráter Georgius.) Nem történeti novella, hanem regényes korrajzba foglalt történeti tanulmány. Szerző elmés és tanult ember, de erejét oly műfajra pazarolta, melynek jogosultságát bajos volna igazolni. Az ő munkája, noha nem érdektelen, nem tekinthető e vegyes műfaj igazoló levelének. Szerzőnk meg akarja magyarázni Fráter György tragédiáját, mivel úgy látja, hogy e rendkívüli embert halála után is csak úgy félreértették, mint életében. Ilyen czélt a történetíró szokott kitűzni munkája elé, a költőt is ösztönözheti e czél az alakításra, de csak költői compositio keretében érheti el azt. Szerzőnk inkább a tárczaszerű útirajz formáját választotta. A maga nevében beszél, ő utazik 1551-ben Erdélyben, látja a spanyol zsoldosok elől menekülő lakosokat, beszél a szászsebesi bíróval, hallja Castaldo német, spanyol zsoldosainak párbeszédét, megfigyeli Castaldot és Pallavicinint s bemutatja Fráter Györgyöt azon az éjjelen, mikor a rosszat nem sejtő államférfiú a gyilkosok áldozata lett. Korrajzában sok a találó vonás, a szászsebesi bíró elég hű képviselője a szász polgár hiúságának és becsületes makacsságának, az idegen zsoldosok párbeszéde is élénken jellemző, de már Castaldo és Pallavicini jellemrajza csak úgy volna érdekes és meggyőző, ha végig kísérhetnők cselekvésöket egy érdekes beszély folyamában. Így azonban meg kell jegyeznünk, hogy Castaldót és Pallavicinint jobban értjük Horváth Mihály monographiájában, mint szerzőnk munkájában. Mert a szerzőnknek az a gondolata, hogy Castaldónak tuczatelméje volt, hogy nem szerette «a finom dialog szövevényeit,» hogy kurta logikája miatt volt kénytelen félreérteni Frátert, nem gyarapítják eddigi ismereteinket és nem is egészen jól jellemzik Castaldót. Mert úgy tudjuk, hogy ez a kapzsi és gőgös olasz sonettekét is irt, tehát valószínűen volt érzéke a finom dialog iránt s bárminő hosszú lett volna logikája, lehetetlen volt félre nem értenie Fráter György bonyolult politikáját, annál is inkább, mert a maga hasznát is kereste ebben a félreértésben. Fráter György jellemrajza még kevésbé sikerült. Szerző azt akarja mondani, hogy Fráter mint kormányzó és mint bibornok is, tulajdonkép csak szerzetesnek maradt, csak megrögzött garaskodó volt. «Nem is érezte magát nagy embernek, kiválósága csak abban állt, hogy józanságát és egészen köznapi, de helyes logikáját érvénye-

sité a politikában», mondja szerzőnk. Ennek nincs sok értelme. Ha Fráter nem érezte magát nagy embernek, ez magában véve inkább a mellett bizonyít, hogy valóban nagy volt. Azután, a ki a magyar politikában józanságot és helyes logikát érvényesít, az nem közönséges munkát végez, bátran nevezhető rendkívüli embernek. És ha Fráter György országszabadító terve nem volt egyéb, mint igen közönséges logikai folytatása az ő megrögzött garaskodásának, akkor ez «a garaskodás» csak igen helytelen elnevezése a nagy államférfiú erős gyakorlati érzékének, mely nélkül nagy hatása nem volna érthető és nagyra-törő terveinek nem igen volna jelentősége a történetben.

Szóval a szerző újnak látszó jellemrajzaival nem sokat bizonyított, történeti novellát pedig nem írt.

Inkább hasonlít történeti novellához az első számú pályamű. Czíme: *Megtérés*. Jeligióje: Avam suam reginam Comonorum duxit uxorem Ann Salisb.

Tárgya: IV. László megtérése. A király a kúnok közé megy a tétényi gyűlésről, mert ki akarja próbálni. lehetséges volna-e megnyerni őket a tétényi határozatok értelmében a keresztyén életnek. De a kúnok szilajul ellenkeznek, Uzor kún vezér hiába próbálja őket rábeszélni. Édua számító kaczérssággal rábeszéli Lászlót, hogy ölesse meg a pápai legátust. László szerelmi mámorában mindent megígér Éduának. A kúnok közt marad, felejtve kötelességét, de az egyházi átok megriasztja, különben is «erős csömör, a túlon túl betöltött vágy borzongása vett erőt testén.» Elhagyja a kún szállást, visszalovagol székhelyére, útközben látomásai vannak, látja és hallja istent, ki megtérésre inti. Lelke mélyen meg van alázva. Fülöp püspökhöz rohan, letérdel előtte bűnbánattal és az ősz főpap felemeli és szólanul megöleli.

Ennyi az egész. Félig novella, félig legenda. Novellának nem elég leleményes, a IV. László igazi történetében a szerző sokkal több lélektani leleményt s drámai mozgalmasságot találhatott volna. László megtérése nagyon is egyszerű e novellában. A királyt nem szenvedély köti Éduához, csak a mámor egy lobbanása s mikor ebből felocsudik, vége a novella érdekességének. Legendának meg nem elég áhítatos és nem eléggé phantastikus ez elbeszélés. Legsikerültebb a kezdő jelenet. Uzor okos rábeszélése, a kúnok féktelensége és durva ellenállása szemlélhető élenkséggel vannak bemutatva. A jó kezdet után csalódtunk várakozásunkban.

A 8. számú pályamű címe: *Bábay Gáspár insurgents felkelése*. (Jeligióje: Napoleon.) Mint a cím is sejteti, humoros elbeszéléssel van dolgunk. A Bay Gáspárról szóló két történeti adomát bővítette

ki a szerző ez elbeszélésben. Bay Gáspárból nógrádi és borsodi Bábay Gáspár lett a mi írónk előadásában. Bábay győrvarmegyei nemesnek potroha oly tekintélyes, mint régi nemessége: de nehézkes testében a hazafias lélek nem engedte pihenni, mikor arról volt szó, hogy a nemességnek ki kell vonulnia Napoleon hadserege ellen. A nemzetes asszony rémülten látta férjének harci készségét. A rokonok és jóbarátok segítségével igyekezett lebeszélni Bábayt vészes szándékáról. Bábay nagynehezen lemondott arról, hogy lóháton vegyen részt a felkelésben. Állított maga helyett lovast, de már attól el nem állott, hogy gyalogszerrel teljesítse insurgensi kötelességét. Tanulta a szabályzatot a magtárban a cselédek nagy ámulatára, gyakorolta a kardvágást a kertben, leszelvén a legnemesebb gyümölcsfák ágait. Majd megszánva szép fát, a kert végén a mákba állott és mint Zrinyi a törökben, utcákat kaszabolt a mákban. A felesége szörnyűködése nem ábrándította ki harcias szándékából. Következett a szemlék és gyakorlatok ideje, Bábayt nemes Vajda Ignác századába osztották. Vajda béke idején csak iktató volt a vármegyén, Bábay elvárta volna tőle, hogy a gyakorlatokon nem kínozza meg természetes személyét. De Vajda Bábayné ösztönzésére kedvét akarta szegni a nemzetes úrnak. Megtette szárnytisztnak, hogy jobban megkínózhassa. Bábay örült a dicsőségnek, hanem a mikor nem bírta tovább a fáradalmat, olyat mondott Vajda Ignác uramnak, a mit a szerző nem mer kiírni, mert nőtársaságban bajos volna ismételni. Azzal ott hagyta a századját és visszavoult birtokára, hanem a győri csata napján eltávozott hazulról és egyszerre csak megjelent ott, hol legnagyobb volt a veszély. «Bömbölt a hangja — mondja szerzőnk — mint a kölyök-ágyúé. Alig volt valamivel különb a pokolbeli ördögnél. A hatalmas alak, a dörgő hang, az imponáló határozottság szinte megállásra, bámulásra kényszerítette a közelálló francziát.» A csata estéjén hazakerült fejsebével. A háború után alispán lett s mikor Vajda Ignác tisztelgett előtte, odafordult hozzá és vigasztalta: Ne félj Öcsém! ha megszuzyongattál is az insurrectióban, béküljünk ki, a reglamentumát!»

Mindez igen jóízű, magyaros humorral van megírva. Bábay Gáspárt szeretjük s nevetünk is rajta egyúttal, de a mikor oly rettenetesen megijeszti a francziákat, úgy érezzük, hogy Háy János lelke bújt a mi szerzőnkbe. A szerző igen jól ismeri az utolsó nemesi felkelés történetét, ismereteit nem tudákosan, hanem szerényen s céljához illően használja. Helyeseljük azt a gondolatát, hogy humorosan íkvánja dicsőíteni az 1809-iki insurrectiót. Mert ez az insurrectió nem érdemli meg rosz hírért. A nemesség jó része hősiesen viselte magát, noha igaz, hogy panaszra is adott okot. Művészhez illő gondolat oly

beszélyt meríteni e történetből, mely a fényt és árnyékot humorosan vegyítse. Csakhogy a vegyítés módját szerző nem találta el, gyámoltalanul nevetségesnek tünteti fel Bábayt az első részben, azután egyszerre oly hőssé magasítja, a ki megállítja Napoleon katonáit. Hozzá meg szegényes mesét gondolt ki. Bábay Gáspár nemesi büszkeségét, mely ellentétbe jut a fegyelemmel, leleményesebben kellett volna kiaknáznia a szerzőnek.

Utóljára hagytuk a 10. számú pályaművet, melyet talán jutalomra ajánlottunk volna, ha szerzője a kis korrajzot valódi novellává bővíti. A mű czíme: *Vaspróba*. (Jeligéje: Várad Regestrum 29.) Szerző néhány nevet vett át a Regestrumból és némi célzatossággal a XIII. századi jobbagység iszonyú szenvedésére figyelmezteti olvasóját. Barlabás jobbagynak családja éheznek, ennivalót akar vinni gyermekeinek, kétségbeesett elszánással tyúkot lop a pap udvarából. Szerencsésen hazamenekül. Másnap elfogják azokat, kiket a könyörtelen pap gyanuba vett. Öten vannak, köztük Barlabás is. Váradra viszik őket a tüzes vaspróbara. Barlabásnak a nyomortól már elkínzott agyvelejét a büntudat gyötri, szeretne vallani, hogy mások ne szenvedjenek érte, de társai tartóztatják. Mikor Váradra érnek, Barlabás elméje már meg van zavarodva a nagy lelki kintól, végignézi egyik ártatlan társa szenvedését, de mikor rákerül a sor, összeroskad. Börtönbe vetik, onnan örült erőfeszítéssel kiszabadul és azután tébolyodottan bolyong a vidéken, szedegeti a göröngyöket és így kínálgatja halkan: Egyetek tyúkhúst, drága magzataim! Sok égő tüzes vas árán szereztem...

A szerző nagyon is sötétnek látja a régi világot, a miben nincs egészen igaza, mert a tüzes vaspróbát nem épen a nem szabad osztály kínzására találták fel s a bűnvádi vizsgálat e módja borzalmasabbnak látszik, mint a minő valóban volt. De a költőnek bizonyos határig joga van arra, hogy történeti tárgyban a maga subjectiv felfogását érvényesítse. E miatt tehát nem is akarjuk hibáztatni a szerzőt. Sőt elismerjük, hogy erélyes vonásokkal rajzolja a jobbagyok féltékenységét, solidaritásuk érzését és Barlabás örültségének kitörését. Csak azt sajnáljuk, hogy részletet adott az egész helyett. Barlabás történetét a szerző kimélyíthette volna. Érdekesebb, szövevényesebb mese keretében több egyéni sajátságot kellett volna olvasztania Barlabás jellemrajzába. A bővebb korrajzhoz a Várad Regestrum elég adatot szolgáltat élénk képzeletű költőnek. A költészetben az egyénítésnek van igazi symbolikus értéke, egyéni vonások nélkül a symbolisálás hatástalan. Barlabás, a kinek családját, élete rendes körülményeit, lelki sajátságának normális állapotát nem ismerjük, nem köti le érdeklődésünket az osztály iránt, melynek szenvedését volna hivatva képviselni.

Visszatekintve a mondottakra, ismételnünk kell, hogy a pályázatban résztvevő tehetségesebb szerzők sem tekintik a kerekded mese megalkotását a történeti novella szükségképi kellékének. E miatt nem bírnak elég érdeket kelteni hőseik s a történeti kor iránt, melybe hőseiket illesztik. Így jutottunk abba a kellemetlen helyzetbe, hogy a pályaművek egyikét sem ajánlhatjuk a jutalmazásra. Ha a Tek. Társaság ez indítványunkat elfogadja, reméljük, hogy a Társaság ítélete a hivatott pályázókat csak ösztönözni fogja művészi erejük teljesebb kifejtésére.

Budapest, 1911 január 28.

Hozzájárul :

Pekár Gyula

Váradi Antal.

TAINÉ HIPPOLYTE «VOYAGE EN ITALIE» CZÍMŰ MŰVÉNEK MAGYAR FORDÍTÁSÁRÓL.

(Benyújtott a Kisfaludy-Társasághoz kiadás végett)

BÍRÁLÓ JELENTÉS

I. BERZEVICZY ALBERTTÓL.

Tisztelt Társaság! F. évi április havában méltóztatott nekem és Riedl Frigyes társunknak kiadni megbírálás végett Taine «Voyage en Italie» című munkájának N. N.-től készített fordítását, melyre vonatkozó véleményemet a következőkben van szerencsém ismertetni:

Előre bocsátom, hogy a mű nagy terjedelme miatt a fordítást egészében át nem vizsgálhattam, de átvizsgáltam — és pedig behatóan s az eredetivel mondatról-mondatra összehasonlítva — az első fejezetet s megjegyzéseimet is erre összpontosítom.

Általános benyomásom az, hogy a fordító nem is képes az eredetinek minden finomságaiba behatolni, még kevésbbé azokat híven visszaadni, s azonfölül nagyon fölületes, pongyola és hebehurgya munkát végzett.

Számos helyre mutathatnék rá, a hol a fordítás nehézségei miatt egyes mondatok vagy mondatrészek egyszerűen el vannak hagyva; másutt a fordító, nem keresve a legmegfelelőbb, egyenértékű kifejezést, siet banális szavakkal fejezni ki megközelítőleg az eredetinek értelmét; így aztán természetes, hogy a Taine gondolatainak subtilitása, stílusának szépsége, kifejezéseinek plastikája, nyelvének csilláma elenyészik s helyébe lapos, köznapi leírás vagy fárasztó elmélkedés lép. Sőt a fordító, hebehurgyasága miatt, még furcsa félreértések és tévedések rabjává is lesz.

Legyen szabad állításomat néhány példával igazolnom, megjegyezvén, hogy az összehasonlításra a Hachette-féle hatodik kiadást használtam, miután a fordító nem jelölte meg, hogy melyik kiadás nyomán dolgozott; a lapszámokat is e kiadásból idézem.

Mindjárt a 3. lapon ezt a mondatot: «la mauvaise humeur perce sous la politesse et la décence» ily lapos fordításban adja a

fordító: «Az embernek minden udvariassága és illemtudása mellett is rosz kedve lesz.» (Kifejezőbb volna: a rosz kedv kitör az udvariasság és illem békőiből.)

A 4. lapon: *oeuvre d'art*: műtárgy (Nálunk a hivatalos stílus a hidakat nevezi így); itt inkább «műalkotás» felelne meg.

A 7. lapon a hullámokról azt mondja Taine: «font une horrible nageoire noirâtre»; ezt ilyen pongyolán fordítja: «Úgy látszik, mint valami rettenetes úszóhólyag».

A 8. lapon az esős időről ezt olvassuk: «des nués moites pendent et s'égouttent aux quatre coins de l'horizon». A fordítás: «Nedves felhők lógnak és futnak szét (inkább: válnak esővé) a láthatár négy táján». És valamivel alább ezt a fokozódást: «jusqu, au bout, jusqu'au fond, jusqu'au bord du ciel» így kapjuk meg magyarul: «végig, az ég széléig».

A 9. lapon még inkább banalitásba vész a fordítás. Francziául: «La mere roule lentement, demi-rougeâtre et demi bleuâtre, avec cette teinte d'ardoise foncée qu'on voit dans les carrières profondes». Magyarul: «A tenger lassan hömpölyög, félig vöröses, félig kékes».

A 10. lapon Civita Vecchia szurtos házairól ezt olvassuk: «Jamais une éponge n'a passé sur les vitres, ni un balai sur les escaliers». Ezt a fordító így adja vissza: «Soha meg nem mosták az ablakokat, nem söpörték a lépcsőt». (Mennyivel közelebb járna az eredetihez s egyúttal magyarosabb volna: Az ablakok soha szivacsot, a lépcsők seprőt nem láttak.)

A 11. lapon egy foltozott nadrágról humorosan azt mondja Taine: «On ne saurait trouver une chose plus composite»; mennyire nem ide való a fordító kifejezése: «lehetetlen nagyobb zagyvalékot találni».

A 13. lapon a «tapis d'herbes»-nek nem felel meg a «növény-szőnyeg», inkább gyepszőnyeget szoktunk mondani.

Néhol fásasztó szóismételeket találunk; például ugyancsak a 13. lapon: «conducteurs, guides»; «kocsivezetők, vezetők». (Miért nem kalauzok?) Vagy a 15. lapon: «on les nourissait avec des distributions»: «élelem osztogatásával élelmezték őket». (Inkább: élelmét mindenki kiosztva kapta). A 25. lapon: «fortes arêtes»: «éles él» (inkább éles gerincez). A következő lapon az «on»-t ötször egymásután így fordítja: «az ember», holott lehetne néhol azt mondani: «megyünk, látunk» stb.

A 13. lapon még ezt is olvassuk: (a kikötőben kínálkozó sihederek) «kisajátítják a jövevény málháját». Inkább: «hatalmukba ejtik»; az eredetiben: «s'approprient votre bagage».

Az eredetinek értelmét nem híven tolmácsoló kifejezéseket találunk még:

A 14. lapon: «ruelles infectes»: zugutczák. (Inkább fertőzött, szűk utcák.) «cri d'oiseau»: madárcsicsérgés. (Itt inkább rikkantás.) A 15. lapon: «kiaknázni a nemzeteket» (exploiter les nations); inkább kizsákmányolni, kizsarolni. A 16. lapon a «convoitise» kissé durván «bujaság»-nak van fordítva, holott «kéjvágy» jobban felelt volna meg; ugyanott a «rechercher la sensation excessive» kifejezést nem födi egészen ez: kutatni a túlzó érzéseket. (Inkább: keresni az érzések túlhajtásait.) A «bon sens»-t egyszer «jó érzék»-nek, egyszer «jó érzés»-nek fordítja (17. l.), holott «józan ész» volna használandó. «Flaner» (18. l.) inkább kószálni, kóborolni, mint «sétálni». «Sur les cailloux» (19. l.) nemcsak azt jelenti, hogy «a puszta földön», hanem azt, hogy a kavicson, a mi még kellemetlenebb, mintha valaki a puszta földön fekszik. Ugrókéknél a «panache d'écume» inkább tajték-taraj, tajtékbokréta, mint «hulló tajték». «Vigourement» (22. l.) inkább erőlesen, mint «vígan». Ha Róma éjjeli látványáról Taine azt mondja, hogy az «spectacle grandiose», mi mondhatjuk, hogy nagyszerű látvány, de nem azt, hogy «nagyszabású». (24. l.) «Les eaux jaillissantes» (u. ott) nem annyira «csillogó», mint inkább felbugyogó, csobogó víz. Ebben: «soudainement anéanti» (25. l.), az író nem annyira a «teljes elveszést», mint inkább a hirtelen halálra válást akarta kifejezni. Ezen: «dans le ciel limpide» a francia nem azt érti, hogy a tiszta égben (26. l.), hanem azt, hogy a tiszta ég alatt vagy a tiszta levegőben. A római fórum oszlopairól mondhatjuk azt, hogy «colonnes élégantes», de ezt nem fordíthatjuk így: «kecses oszlopok», jobban felelne még meg a «délczeg» jelző.

Már egyenesen félreértésnek kell minősítenünk, ha a fordító ezt a leírást: «sur toute la rue allongé sa trainée noirâtre» (de la vieille boue) így fejezi ki magyarban: «az egész utca tele van fekete hulladékkal», mert itt sárról van szó, mely sötéten végighúzódik az utszán (20. l.); vagy ha «a házak zeg-zugos vonaláról» beszél, mikor a szerző «la ligne crénelée des maisons» alatt nyilván az oromvonalak csipkézett voltát érti. (9. l.) «La boue est gluante» (10. l.) nem azt jelenti, hogy a «piszok bűzös», hanem hogy «a sár ragadós». «Une sorte de crénaux» (u. ott) nem jelenthet «valami csatornafélét», hanem csak valami csipkeoromzat vagy szegélypárkányfélét. Ugyane lapon a fordító felszínes munkáját az a baleset éri, hogy az «où»-t vagynak fordítja, mikor azt jelenti: «hol» és hogy a rongyaikat összefoldozó (rattacher ensemble) kis leányokról azt mondja: «közösen kijavítják rongyaikat». A «sicaire»-t ugyanitt «rablógyilkos»-nak mondja bér-

gyilkos vagy orgyilkos helyett s az «*emphatique*»-ot «*erőteljes*»-nek fordítja, holott a szinpadias, hatásraleső (emberekről van szó) kifejezőbb volna.

Furcsa tévedésbe esik fordítónk a 13. lapon is. Taine előtt a Campagna látványa nylik meg, ott, a hol még a római vízvezetékek nem láthatók; azt mondja: «*point d'aqueducs encore*»; ezt a magyar szöveg így adja: «*itt még vízmeder sincs*». Teljes félreértése a szövegnek ez a fordítás is: «*Tehát épen úgy mint most*»; az eredetiben: «*Alors (akkor) comme aujourd'hui*»; (16. l.) s még furcsább ugyane lapon e mondat fordítása: «*Il agit là*» (le Romain), ezt t. i. fordító úgy értette, mintha «*il s'agit*» volna és azt mondja «*arról van szó*», holott az ige cselekvést jelent.

Mikor Taine a Szt. Péter-bazilika benyomását ecsetelve, azt mondja, hogy a homlokzat fölött «*s'éleve le gigantesque dome*», (20. l.) nyilvánvaló, hogy kupolát ért, nem dómot, mint a fordító hiszi, és a templom belső «*caisson*»-jai sem lehetnek «*falmezők*», hanem csak a mennyezet mezői, négyszögei vagy rekeszei. (21. l.) A Campagnáról szólva, a «*herbes flétries*» nem vonatkozhatik «*hervadt virágok*»-ra, hanem csak a fonnyadt fűre, avarra (27. l.); és ugyanitt mily nehézkes, nem jellemző ez a fordítás: «*mozgó növények közt emelkedő sziklatöltésként*»; (az eredetiben: *une digue de rochers dans une mer d'herbes mouvante*) mennyivel szebben hangzanék például: «*mint sziklagát a fű tengerében*».

És mit mondjunk, mikor a fordító szemétdombnak mondja az «*entrepot de chiffon*»-t, a mi pedig rongyraktár? (28. l.)

Merőben érthetetlen, hogy mit akar a 28. lapon mondani, a hol az olasz típusokról van szó: (van olyan, a ki) «*várakozásában nem nézelődik, mozdulatlanul marad*». A francia szöveg: «*en attendant ne se prodigue pas, demeure immobile*». Ez tehát inkább azt jelentené, hogy egyelőre nem pazarolja erejét, inkább veszteg marad.

Mindez észrevételek után, véleményem az, hogy ha Taine-nek e gyönyörű művét, melyhez majdnem egy félszázad óta — legalább tudtommal — magyar fordító nyulni nem mert, most végre át akarjuk ültetni a magyar irodalomba, ezt a feladatot, a Kisfaludy-Társaság sanctiója mellett, csak oly fordítás teljesítheti, mely a mű tartalmához hű s formájához méltó. Az előttem fekvő kézirat csak gyökeres átdolgozás után felelhetne meg talán ezeknek a követelményeknek.

Berzevicze, 1910 október hó 1-én.

II. RIEDL FRIGYESTŐL.

Taine elsőrangú szellem, de voltaképen nem elsőrangú műértő. Olasz útirajzában is hajlandó benyomásait nem annyira élvezni, mint általános eszmékké átalakítani. Nagyobb ő a művészet philosophiájában, mint az egyes műtárgyak szakszerű megítélésében. Megvallom — írja egyik levelében — hogy az olasz emlékeket szebbeknek találtam a metszeteken, mint a valóságban.

Taine olasz útirajzának fordítását nem tartom irodalmunkra nézve feltétlenül szükségesnek, ámbar műve nagyon szellemes és mély történeti felfogású. Fontosabbnak tartanám *Les origines de la France* cz. főművének Napoleonról szóló kötetének fordítását.

A fordító nem elég járatos a francia stílusban, hogy ily nehéz szöveget mint Tainet kellőleg fordíthasson. Sem nyelvismerettel, sem stilisztikai művészettel nem győzi a feladatot.

Néhány példa!

(A számok a fordítás lapszámai).

149. Scipio: halántéka lapos, mint a húsevőké (*carnassiers* = ragadozó állatoké).

122. A felhők úsznak a vizesés fölött (*cours d'eau* = folyam.)

432. Calvin irodalmi protestantismusa (*litteral* = betűszerinti hite.)

A nagycsütörtöki ünnepekről szerinte ezt írja Taine Rómában: Bernini rendezte ezt a gyönyörű ünnepet: az ő extasisban levő Szent Teréziája (ez Bernini egyik szobra) a Della Vittoria-templomban mintegy látja képzeletében ezt az ünnepet (*l'entrevoit en esprit*).

A fordító teljesen félreérti e *passust*; helyesen:

«A Della Vittoria templomában levő sz. Teréz jelen meg az elméjében» stb. (442).

Hasonló félreértés a 432, 149, 150. lapon.

Lásd czeruzás jegyzeteimet.

Mindezek után e Taine-fordítást nem ajánlhatom kiadásra.

1910 december.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

Kihirdették az 1911 február 5-iki ünnepélyes közülésen.

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM: (Másodszor kitűzetett 1910 február 2-án.): **Szatira.**

Jutalma a Lukács Móricztól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1911 október 31-dike.

II. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM: **A budapesti nemzeti színház története, tekintettel színművészetünk és drámairodalmunk fejlődésére.** (Másodszor kitűzetett 1911 február 1-én.)

Jutalma a Lukács Móricztól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1913 október 31-dike.

III. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1909-ről): **Greguss Ágost élete és művei.**

Jutalma a Lukács Móricztól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1911 október 31-dike.

IV. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1911-ről): **A lyra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra.**

Jutalma a Lukács Móricz nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1913 október 31-dike.

V. BULYOVSKY GYULÁNÉ SZÍN-MŰVÉSZNŐ JUTALMA: **Szavalarra alkalmas kisebb elbeszélő költemény.**

(Kitűzetett 1910 február 2-án.) Jutalma 800 kor.

Benyújtásának határideje: 1911 október 31-dike.

VI. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: (Kitűzetett 1911 február 1-én.) **Kisebb regény vagy nagyobb elbeszélés.** Jutalma 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1912 október 31-dike.

VII. SOMOGYI DEZSŐ JUTALOM: Kisebb tanulmány Henszmann Imréről.

(Kitűzetett 1909 február 3-án.) Jutalma 400 frank aranyban. Benyújtásának határideje: 1911 október 31-dike

VIII. Ifj. BOJÁRI gróf VIGYÁZÓ SÁNDOR JUTALOM: Magyar történelmi tárgyú, prózában irandó kisebb elbeszélés, a mely fél nyomtatott ívtől két ívig terjedhet. (Kitűzetett 1911 febr. 1-én.)

Jutalma a bojári gróf Vigyázó Josefin által elhunyt testvére Vigyázó Sándor nevére tett alapítványból 240 korona. A jutalom 1913 április 28-dikán adatik ki.

Benyújtásának határideje: 1912 október 31-dike.

★

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, be-kötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendők.

Megjegyzendő, hogy mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló bece is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fenntartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

VIII.

TÁJÉKOZTATÓ KÖZLÉSEK.

187

THE KONTAKO KONIARIC

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

AZ 1911-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁVAL.

Elnökség és tisztviselők:

<i>Elnök</i>	BEÖTHY ZSOLT.
<i>Másodelnök</i> ...	BERZEVICZY ALBERT.
<i>Titkár</i>	VARGHA GYULA.
<i>Másodtitkár</i> ...	KOZMA ANDOR.
<i>Pénztárnok</i>	MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
<i>Ügyész</i>	Dr. SZÖCS FERENCZ.

Gazdasági bizottság:

BERCZIK ÁRPÁD. HEGEDÜS ISTVÁN. NÉGYESI LÁSZLÓ.

Könyvkiadó bizottság:

BEÖTHY ZSOLT, elnök.

ALEXANDER BERNÁT.	KOZMA ANDOR.
BARKASSY GÉZA.	KÖNIG GYULA.
EMICH GUSZTÁV.	ORMODY VILMOS.
FERENCZI ZOLTÁN.	RADÓ ANTAL.
GÖRGEY ISTVÁN.	RIEDL FRIGYES.
HERCZEG FERENCZ.	VARGHA GYULA.

VÉGH ARTUR.

A magyar népköltésigyűjteményszerkesztője

SEBESTYÉN GYULA.

A Társaság Költők és írók című életrajz-vállalatá-
nak szerkesztője:

FERENCZI ZOLTÁN.

Shakespeare-bizottság:

Elnök: BERZEVICZY ALBERT.

Igazgató: ALEXANDER BERNÁT.

Előadó: RADÓ ANTAL.

Szerkesztő: BAYER JÓZSEF.

Belső tagok: APPONYI ALBERT GRÓF, BEÖTHY ZSOLT, FERENCZI ZOLTÁN, HARASZTI GYULA, HEGEDŰS ISTVÁN, HEINRICH GUSZTÁV, JÁNOSI GUSZTÁV, KOZMA ANDOR, LÉVAY JÓZSEF, PEKÁR GYULA, RÁKOSI JENŐ, RIEDL FRIGYES, SOMLÓ SÁNDOR, VARGHA GYULA, VÁRADI ANTAL, YOLLAND ARTHUR.

Külső tagok: BODROGI LAJOS, GYULAI ÁGOST, HEVESI SÁNDOR, RUSZT JÓZSEF, SEBESTYÉN KÁROLY, TÓTH IMRE, VOJNOVICH GÉZA.

Rendes tagok:

ÁBRÁNYI EMIL	1885	Budapesten.
ÁBRÁNYI KORNÉL	1878	Budapesten.
ÁGAI ADOLF	1877	Budapesten.
ALEXANDER BERNÁT	1899	Budapesten.
5 AMERUS ZOLTÁN	1899	Budapesten.
ANGYAL DÁVID	1910	Budapesten.
APPONYI ALBERT GRÓF	1898	Budapesten.
BAKSAY SÁNDOR	1879	Kun-Szent-Miklóson.
BÁRD MIKLÓS	1905	Alsó-Szombatfalván.
10 BAYER JÓZSEF	1888	Budapesten.
BÁRSONY ISTVÁN	1898	Budapesten.
BENEDEK ELEK	1900	Budapesten.
BEÖTHY ZSOLT	1876	Budapesten.
BERCZIK ÁRPÁD	1878	Budapesten.
15 BERZEVICZY ALBERT	1899	Budapesten.
CENGERI JÁNOS	1904	Kolozsvárott.
DALMADY GYÖZŐ	1867	Budapesten.
DÓCZY LAJOS BÁRÓ	1887	Budapesten.
ENDRŐDI SÁNDOR	1882	Budapesten.
20 FERENCZI ZOLTÁN	1903	Budapesten.
FIÓK KÁROLY	1902	Budapesten.
FRAKNÓI VILMOS	1903	Budapesten.
GÁRDONYI GÉZA	1903	Egerben.

	HARASZTI GYULA	1906	<i>Kolozsvárott.</i>
25	HEGEDŰS ISTVÁN	1893	<i>Budapesten.</i>
	HEINRICH GUSZTÁV	1882	<i>Budapesten.</i>
	HERCZEG FERENCZ	1893	<i>Budapesten.</i>
	JAKAB ÖDÖN	1895	<i>Budapesten.</i>
	JÁNOSI GUSZTÁV	1899	<i>Veszprémben.</i>
30	KOZMA ANDOR	1893	<i>Budapesten.</i>
	LÉVAY JÓZSEF	1862	<i>Miskolczon.</i>
	NÉGYESY LÁSZLÓ	1904	<i>Budapesten.</i>
	PEKÁR GYULA	1901	<i>Budapesten.</i>
	RADÓ ANTAL	1895	<i>Budapesten.</i>
35	RÁKOSI JENŐ	1869	<i>Budapesten.</i>
	RÁKOSI VIKTOR	1897	<i>Budapesten.</i>
	RIEDL FRIGYES	1900	<i>Budapesten.</i>
	SEBESTYÉN GYULA	1909	<i>Budapesten.</i>
	SEBŐK ZSIGMOND	1904	<i>Budapesten.</i>
40	SOMLÓ SÁNDOR	1897	<i>Budapesten.</i>
	SZABOLCSKA MIHÁLY	1899	<i>Temesvárott.</i>
	SZÁVAY GYULA	1910	<i>Debreczenben.</i>
	SZILÁDY ÁRON	1867	<i>Kis-Kun-Halason.</i>
	THEWREWK EMIL, P.	1885	<i>Budapesten.</i>
45	VÁRADI ANTAL	1889	<i>Budapesten.</i>
	VARGHA GYULA	1888	<i>Budapesten.</i>
	VÉRTESI ARNOLD	1887	<i>Budapesten.</i>
	ZEMPLÉNI ÁRPÁD	1911	<i>Budapesten.</i>
	ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapesten.</i>

Levelező tagok:

	BRÁBEK FERENCZ	1899	<i>Prágában.</i>
	BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
	GENETZ ÁRVÉD	1911	<i>Helsingforsban.</i>
	DE GUBERNATIS ANGELO GRÓF	1893	<i>Rómában.</i>
5	HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
	JONES HENRIK	1893	<i>Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire).</i>
	KALUZA MIKSA	1911	<i>Königsbergben.</i>
	KONT IGNÁCZ	1903	<i>Párisban.</i>
	LECHNER GYULA	1905	<i>Budapesten.</i>
10	MOLDOVÁN GERGELY	1909	<i>Kolozsvárott.</i>

NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882	<i>Budapesten.</i>
OPITZ TÓDOR	1887	<i>Liestalban (Baselland).</i>
SCHNITZER IGNÁCZ	1910	<i>Bécsben.</i>
SCHÖLDSTROM FRIGYES	1905	<i>Stockholmban.</i>
15 SCHUMACHER SÁNDOR	1898	<i>Kopenhágában.</i>
VRCHLICKÝ JAROSZLÁV	1905	<i>Prágában.</i>
YOLLAND ARTUR	1909	<i>Budapesten.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

AZ 1911-İK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21.
1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
1854 NAGY IGNÁCZ márcz. 19.
1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTÁGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápril 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
²⁵ FÁY ANDRÁS, a társaság első igazgatója, jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
1864 MADÁCH IMRE okt. 5.

- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ, *a társaság első elnöke*, febr. 27.
 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
 80 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
 EGRESSY GÁBOR jul. 30.
 ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
 CZUCZOR GERGELY szept. 9.
 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
 85 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
 TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, *a társaság második elnöke*, febr. 2.
 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
 SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
 TOLDY FERENCZ, *a társaság negyedik elnöke*, decz. 10.
 KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ, *a társaság harmadik elnöke*, decz. 22.
 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
 SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* július 29.
 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
 STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7.
 FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
 HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
 LUKÁCS MÓRICZ, *a társaság ötödik elnöke*, nov. 5.
 DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
 GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
 SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
 GYÖRY VILMOS *rendes tag* ápril 14.
 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* augusztus 13.
 IPOLYI ARNOLD *rendes tag* december 2.
 1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* augusztus 1.

- 1888 RING MIHÁLY *lev. tag* október 4.
 HENSZLMANN IMRE *rendes tag* deczember 5.
- 1891 ⁷⁰ P. SZATHMÁRY KÁROLY *rendes tag* január 15.
 PACHLER FAUST *lev. tag* szeptember 5.
 CSIKY GERGELY *rendes tag* november 19.
 HUNFALVY PÁL *rendes tag* november 30.
- 1892 SZABÓ ISTVÁN *rendes tag* márczius 24.
⁷⁵ SALAMON FERENCZ *rendes tag* október 9.
- 1894 PAULAY EDE *rendes tag* márczius 11.
- 1895 STIER TEOFIL *lev. tag*.
 PHILLIPS HENRIK *lev. tag*.
- 1896 GR. SZÉCSEN ANTAL *rendes tag* augusztus 23.
⁸⁰ DEGRÉ ALAJOS *rendes tag* november 1.
- 1897 VAJDA JÁNOS *rendes tag* január 17.
 PULSZKY FERENCZ *rendes tag* szeptember 7.
 PÁLFFY ALBERT *rendes tag* deczember 22.
- 1898 SAYOUS EDE *lev. tag* január 19.
⁸⁵ ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) *rendes tag* április 28.
 ZICHY ANTAL *rendes tag* május 19.
 SZÁSZ BÉLA *rendes tag* julius 7.
 ARANY LÁSZLÓ *rendes tag* augusztus 1.
 HORVÁT BOLDIZSÁR *rendes tag* október 28.
- 1899 ⁹⁰ BARTALUS ISTVÁN *rendes tag* febr. 8.
 PATTERSON ARTÚR *lev. tag* szept. 29.
 PÉTERFY JENŐ *rendes tag* nov. 5.
- 1900 IMRE SÁNDOR *rendes tag* decz. 21.
- 1901 SAISSY AMADÉ *lev. tag* április.
- 1902 ⁹⁵ SZIGETI JÓZSEF *rendes tag* február 26.
 TOLNAI LAJOS *rendes tag* márczius 19.
 DOBSA LAJOS *rendes tag* julius 8.
 VADNAY KÁROLY *rendes tag* julius 27.
 KELETI GUSZTÁV *rendes tag* szeptember 2.
- ¹⁰⁰ MÜNTZ JENŐ *lev. tag* deczember.
 BARTÓK LAJOS *rendes tag* deczember 31.
- 1903 TÓTH LŐRINCZ *rendes tag* márczius 17.
- 1904 JÓKAI MÓR *rendes tag* május 5.
 JOVANOVIĆ JÁNOS *lev. tag* junius 13.
- ¹⁰⁵ ÖMAN VIKTOR EMMANUEL *lev. tag* augusztus 23.
- 1905 SZÁSZ KÁROLY *rendes tag* október 15.
- 1906 BACHAT DÁNIEL *levelező tag* április 13.

- 1906 HANDMANN ADOLF *levelező tag* december 8.
1907 VULCANU JÓZSEF *levelező tag* szeptember 9.
1908 ¹¹⁰ SZANA TAMÁS *rendes tag* február 11.
1909 STURM ALBERT *lev. tag* február 14.
JALAVA (ALMBERG) ANTAL *lev. tag* július 3.
SZÜRY DÉNES *rendes tag* október 28.
GYULAI PÁL *a társaság hatodik elnöke* november 9.
1910 ¹¹⁵ HEVESI LAJOS *lev. tag* február 27.
MIKSZÁTH KÁLMÁN *rendes tag* május 28.
CASSONE JÓZSEF *lev. tag* július 31.
BIGAULT DE CASANOVE KÁROLY *lev. tag* október 23.
-

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

AZ 1911-IKI ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

ACZÉL BÉLA BÁRÓ.	BARTHA MIKSA.
ADLER DÁVID.	BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG.
ADÓDY ISTVÁN.	BATTHYÁNY GÉZA GRÓF (1860 előtt).
ALMÁSSY EDMUND.	BATTHYÁNY KÁZMÉR GRÓF (1860 előtt).
ALMÁSSY PÁL.	BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ.
ÁNDRÁSSY GYÖRGY GRÓF (1860 előtt).	BAUER ANTAL.
ÁNDRÁSSY GYÖRGYNÉ GRÓFNÉ.	BAUMGARTEN FERDINÁND.
ÁNDRÁSSY DÉNES GRÓF (400 K).	BAUMGARTEN FÜLÖP.
APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt).	BAUMGARTEN IGNÁCZ.
ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.	BAUMGARTEN KÁROLY.
ARANY JÁNOS (100 arannyal).	BAY ILONA.
ARANY JÁNOSNÉ, ERCSEY JULIÁNNA	BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.
ARANY JÁNOS SZOBOR ALAP. (400 K).	BÁRON BENEDEK (6000 K).
Az Arany János budapesti szobrára befolyt összeg feleslegéből 2868 K 27 f.	BEDŐ ALBERT.
ARÁNYI MIKSA DR.	BELGRÁD IGNÁCZ.
ÁCS KÁROLY.	BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH STE- FÁNIA GRÓFNŐ.
BAGHY IMRE,	BENKE GYULA.
BAJAI KATH. FŐGYMNASIUM.	BERCZIK ÁRPÁDNÉ (400 K).
BALABÁN ADOLF.	BEREGSZÁSZY PÁLNÉ.
BALASSA ANTAL BÁRÓ.	BERÉNYI FERENCZ GRÓF.
BALLAGI MÓR (1860 előtt).	BERNÁTFY IDA BÁRÓNÓ.
BALOGH ISTVÁN.	BERNÁTH GYULA (400 K).
BARBÁS JÓZSEF (400 K).	BERZEVICZY ALBERTNÉ (400 K).
BARCZA SÁNDOR.	BETHLEN BÁLINT GRÓF.
BARKASSY GÉZA.	BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ.
BARKASSY KÁLMÁN.	BEZERÉDJ PÁL (400 K).
BARKASSY MARGIT.	BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (2200 K).
BAROS GYULA.	BISCHITZ MÓR.
BARTAL GYÖRGY.	

- BLASKOVICH BERTALAN.
 BOCZKÓ DÁNIEL.
 BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNY ANTONIA.
 BOLZA ISTVÁN GRÓF.
 BRÁZAY KÁLMÁN.
 BRÓDY ZSIGMOND (400 K).
 BUDAI IMRE.
 BUDAI NÉPSZINHÁZ.
 BUDAPESTI VI. KERÜLETI ÁLLAMI GYMNASIUM KÖNYVTÁRA.
 BUDAPESTI KER. IFJAK TÁRSULATA.
 BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
 BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.
 BUDAPESTI REF. FŐGYMNASIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 BUDAPESTI SZÍNÉSZEK (1860 előtt).
 BUDAPESTI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ FŐGYMNASIUMÁNAK IFJUSÁGI KÖNYVTÁRA.
 BUKOVINSZKY JÓZSEF (400 K).
 ÖZVEGY BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZILÁGYI LILLA (4000 K).
 BURJÁN PÁL.
 BUTH KÁROLY.
 BUZÁS ELEK.
 CSABAI KASZINÓ (Békés).
 CSANAK JÓZSEF.
 CSAPÓ KÁLMÁN.
 CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
 CSÁKY ALBIN GRÓF.
 CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
 CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
 CSÁVOSY BÉLÁNÉ IFJ. (sz. BEÖTHY KLÁRA.)
 CSENGERY ANTAL (1000 K).
 CSEPELY SÁNDOR.
 CSÉRY LAJOS.
 CSURGÓI REF. GYMNASIUM CSOKONAIKÖRE.
 CZIRBESZ GYULA.
 DANIELIK JÁNOS.
- DARAY IMRE (1000 K).
 DARÁZSI ALBERT DR.
 DEÁK FERENCZ.
 DEBRECZENI H. H. FELSŐISK. TANULÓK OLVASÓ EGYLETE.
 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK ÖNKÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
 DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
 DEDINSZKY KÁLMÁN.
 DESSEÖFFY JÓB.
 DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ (400 K).
 DESSEWFFY EMIL GRÓF (400 K).
 DESSEWFFY ÖDÖN.
 DEUTSCH MÓR (ifjabb) (400 K).
 DEVILLE JÁNOS (600 K).
 DIETRICH VILMOS DR.
 DOMOKOS LÁSZLÓ.
 EBNER EDE (400 K).
 EGE MIKLÓS (400 K).
 EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
 ELSŐ MAGYAR ÁLT. BIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG (Alapítványát évenk. 400 K-val megújítja.)
 EMICH GUSZTÁV.
 EMICH GUSZTÁVNÉ.
 EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENTIVÁNYI FARKASNÉ.
 EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ (200 arannyal).
 EÖTVÖS JÓZSEF B. ALAPÍTVÁNY (4000 K).
 ERDEY ANTAL.
 ERDÉLYI PÁL, ÉDESANYJA, ERDÉLYI JÁNOSNÉ EMLÉKÉRE.
 ERDŐDY KAJETÁN GRÓF (1860 előtt).
 FARKAS LÁSZLÓ DR.
 FÁY ANDRÁS (1860 előtt).
 FENYVESSY ADOLF.
 FERENCZY LAJOS
 FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
 FLESCH TIVADARNÉ.
 FLUSS JÓZSEFNÉ.
 FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).

FORGÓ ISTVÁN (osongrádi).		HERTELENDY-KARÁCSONYI MÁRIA.	
FORSTER GYULA BÁRÓ.		HOFFMANN ALFRÉD.	
FŐVÁROSI ORVOS	(névtelen 400 K).	HOLLÓSY KÁROLY (ifjabb).	
FRANK ANTAL.		HONTMEGYEI KASZINÓ.	
FRAKNÓI VILMOS	(400 K).	HORVÁT BOLDIZSÁR	(2000 K).
FRANKL-VARGA MARGIT.		HORVÁTH DÖME.	
FRIDECZKY BARNÁNÉ BARKASSY		HORVÁTH LAJOS.	
BEATRIX.		HORVÁTH MIHÁLY.	
FÜLÖP LAJOSNÉ.		HORVÁTH-ROHONCZY ILONA BÁRÓNÉ.	
GÉVAY ANTAL	(1860 elött).	HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI KASZINÓ.	
GHYCZY FERENCZ	(400 K).	IHÁSZ LAJOS.	
GHYCZY KÁLMÁN.		ILLYÉS LAJOS (sófalvi).	
GICZEY SÁMUEL.		IPOLYI ÁRNOLD.	
GÜNCZY PÁLNÉ GÜNCZY ILONA EM-		IVÁNYOS LÁSZLÓ.	
LÉKÉRE.		JÁLICS GÉZA.	
GÖRGEY GUSZTÁV.		JÁNOSI GUSZTÁV.	
GÖRGEY ISTVÁN.		JÁSZBERÉNYI ÁLLAMI FŐGYMNASIUM.	
GREGUSS ÁGOST ÉS GREGUSS ÁGOSTNÉ	(45,800 K).	JEKELFALUSSY LAJOS.	
GRUBER JÓZSEF.		JENEY LAJOS.	
GRÜNWALD BÉLA.		JOANNOVICZS GYÖRGY.	
GUNDEL JÁNOS.		JÓKAI MÓR	(2000 K).
GYENE GUSZTÁV.		JÓNY TIVADAR.	
GYENE KÁROLY.		JÓNÁS KÁROLY	(300 K).
GYENES JÓZSEF.		JÓSIKA SAMU BÁRÓ	(720 K).
GYÖRGY ALADÁR.		JÓSIKA SAMU BÁRÓNÉ	(2000 K).
GYÓRI TAKARÉKPÉNZTÁR.		JUST JÓZSEF.	
GYULAI PÁL	(2000 K).	KACSKOVICS IGNÁCZ.	
HAJDU LÁSZLÓ.		KAJDACSÝ ISTVÁN	(4000 K).
HAJDUSKA ALBERT.		KÁLNOKY DÉNES GRÓF.	
HAJDUSKA EMIL.		KANDÓ KÁLMÁN.	
HAJÓS JÓZSEF.		KÁPOSVÁRI FŐGYMNASIUM VIRÁG BE-	
HALÁSZ GEDEON.		NEDEK ÖNKÉPZŐ KÖRE.	
HAMARY DÁNIELNÉ.		KARAP FERENCZ (végrend. alap. 4000 K).	
HAMVAY RAJSZ IZABELLA.		KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.	
HANVAY ZOLTÁN.		KARCSAG BÉLA.	
HARKÁNYI FRIGYES.		KARCSAG ISTVÁN.	
HARKÁNYI FÜLÖP	(2000 K).	KARSAI ALBERT	(400 K).
HATVANY-DEUTSCH SÁNDOR.		KASSELIK JENŐ	(10,000 K).
HECKENAST GUSZTÁV.		KAUTZ GYULA.	
HEGEDŰS SÁNDOR	(250 K).	KÁLLAY ÁKOSNÉ.	
HELTAI FERENCZ.		KÁLLAY BÉNI.	

KÁRMÁN LAJOS.		LETHENYEV LAJOSNÉ.	
KÁROLYI TIBOR GRÓF	(400 K).	LÉBER IGNÁCZ.	
KECSKEMÉTI KASZINÓ.		LÉVAY HENRIK BÁRÓ	(800 K).
KÉGL JULIA.		LÉVAI KASZINÓ.	
KEGLEVICH BÉLA GRÓF.		LÉVAY JÓZSEF.	
KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.		LIPCSEY TAMÁS.	
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ	(8000 K).	LIPÓTVÁROSI CASINO.	
KEMÉNY ZSIGMOND HAGYATÉKÁBÓL		LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.	
KENESSEY ALBERT.	(800 K).	LIPTHAY LAJOSNÉ.	
KENESSEY KÁLMÁN.		LIPTHAY SÁNDOR (kisfaludi).	
KÉGL GYÖRGY	(400 K).	LÓNYAY GÁBOR.	
KIRÁLYI PÁL.		LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.	
KISS LAJOSNÉ	(1860 előtt).	LUKÁCS ANTAL.	
KISUJSZÁLLÁSI EV. REF. GYMNASIUM		LUKÁCS GYÖRGYNE S TAR SÁMUELNÉ.	
IFJUSÁGÁNAK ÖNKÉPZŐ KÖRE.		LUKÁCS JÓZSEF	(400 K).
KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FŐGYMNA-		LUKÁCS MÓRICZ	(20,000 K).
SIMUMI IFJUSÁG ÖNKÉPZŐ KÖRE.		MADAS KÁROLY.	
KORNFELD ZSIGMOND.		MADÁCH IMRE.	
KOVÁCS ALADÁR.		MAGYAR ORSZÁGOS KÖZP. TAKARÉK-	
KOVÁCS ÉDE (berenczei).		PÉNZTÁR	(400 K)
KOVÁCS FERENCZ ÉS NEJE KÜRY		MAILÁTH GYÖRGY.	
TERÉZ	(400 K).	MAILÁTH JÓZSEF.	
KOVÁCS KÁLMÁN	(400 K).	MAJER KÁROLY.	
KOVÁCS LŐRINCZ	(400 K).	MARKUSOVSZKY JÓZSEF.	
KOVÁCS MÁTYÁS	(1860 előtt).	MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-ALAPÍT-	
KOVÁTS GYULA DR.		VÁNY	(400 K).
KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS JUDIT.		MASZÁK ELEMÉRNÉ.	
KÓNYI MANÓ ÉS NEJE.		MAY LAJOS.	
KÖNIG GYULA.		MÁRMAROSSZIGETI EV. REF. FŐGYMNA-	
KRALOVÁNSZKY GYÖRGY.		SIMUM ÖNKÉPZŐ TÁRSULATA.	
KRIEK MÁRIA	(1000 K).	MÁNDY ELEK.	
KUBINYI FERENCZ (idősb).		MÁRTON FERENCZ (ABONYI LAJOS).	
KUN GÉZA GRÓF (végrend. alap. 4000 K).		MECHWARTH ANDRÁS.	
KÚN JÓZSEF	(400 K).	MÉSZÁROS KÁROLY.	
KVASSAY ÉDE.		MEZŐTÚRI REF. FŐGYMNASIUM.	
LANDAU HORÁCZ EMLÉKÉRE ÖRÖKÖSEI		MIKÓ ANNA GRÓFNÉ	(400 K).
LÁNYI GYULA.	(2000 K).	MIKÓ IMRE GRÓF.	
LÁNYI GYULA (végrend. alap 400 K).		MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.	
LATINOVICS ILLÉS	(400 K).	MOLNÁR GYÖRGY.	
LEDERER BÉLA.		NADÁNYI ALBERTNÉ	(400 K).
LEHOCZKY TIVADAR.		NADÁNYI FERENCZ	(400 K).

- NAGY ELEK (kált).
- NAGY GEDEON (tolesvai).
- NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA (400 K).
- NAGY KÁROLY (1860 előtt).
- NAGYBECSKEREKI FŐGYMNASIUM ÖN-
KÉPZŐ KÖRE.
- NAGYBECSKEREKI GYMNASIUM ÖN-
KÉPZŐ KÖRE.
- NAGYMIHÁLYI KASZINÓ.
- NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
- NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
- NEMZETI SZÍNHÁZ KÖNYVTÁRA.
- NEUWELT ÁRMIN.
- NÉMETH LAJOS.
- NÉMETHY ANNA, IMRE (400 K).
- NÉVTELEN (1860 előtt).
- NÉVTELEN (1860 előtt).
- NÉVTELEN (400 K).
- NÉVTELEN (1904 december).
- NŐKÉPZŐ EGYLET FELS. LEÁNYISKO-
LÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ KÖRE.
- NYÁRI BÉLA BÁRÓ.
- NYIRBÁTORI KASZINÓ.
- ORCZY ZOLTÁN.
- ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
- ORMODY VILMOS.
- PAJOR ISTVÁN.
- PALLAVICINI SÁNDOR ŐRGRÓF.
- PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
- PAPP ELEK.
- PAPP GÉZA.
- PAULAY EDE (400 K).
- PESTI HAZAI ELSŐ TAKARÉKPÉNZTÁR
(Alapítványát évenként 400 K-val megújítja).
- PESTI NAPLÓ SZERKESZTŐSÉGE.
- PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
- PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR.
- PÉTERFFY ISTVÁN.
- PFEFFER JÁNOS (400 K).
- PILASZANOVICS JÓZSEF.
- PILTA JÁNOSNÉ (1860 előtt).
- PIUFSICS LAJOS.
- PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ.
- PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓNÉ.
- PODMANICZKY FRIGYES B. (1860 előtt).
- PODMANICZKY GÉZA BÁRÓNÉ.
- POLL IMRE.
- POMPÉRY JÁNOS (400 K).
- PONGRÁCZ ANNA.
- PONGRÁCZ LAJOS (honti).
- RADÓ ANTALNÉ.
- RAKOVSZKY ISTVÁN, FŐSZÁMSZ. ELN.
- RÁCZ GYÖRGY.
- RÁNOLDER JÁNOS (400 K).
- REMÉNYI EDE.
- REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.
- RÉVAI TESTVÉREK, IROD. INTÉZET.
- RIMASZOMBATI KASZINÓ.
- RITOÓK ZSIGMONDNÉ TORMAY MÁRIA.
- ROSTI PÁL.
- ROTTENBILLER LIPÓT.
- RÖKK SZILÁRD.
- RUPP KORNÉL.
- RUSZT JÓZSEF (1200 K).
- RUTKAY MÁRTON.
- SAMARJAY KÁROLY.
- SÁRKÖZY KÁZMÉR (ifjabb).
- SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt)
- SCHLICHTER IZIDORNÉ,
- SCHMIDT MÁRIA dr.
- SCHREIBER IGNÁCZ (Kautz Gyula emléke-
zetére 1000 K).
- SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai, 800 K).
- SCHWANFELDER JÓZSEF.
- SELMECZI MAGYAR OLVASÓ KÖR.
- SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
- SINGER ZSIGMOND.
- SOMSSICH PÁL.
- SOPRONMEGYE (1860 előtt).
- SRETER KLÁRA (1000 K).
- STEIN I. NÁTÁN (2000 K).
- STERN DÁVID.
- STÉPÁN GÁBOR.

- STIASSNY ILONA.
 STRÁDA BÉLA.
 SVÁB JAKAB.
 SZABADY FERENCZNÉ.
 SZABÓ DÁVID.
 SZARVASI KASZINÓ.
 SZALÓKI SZÉHER ÁRPÁD (400 K).
 SZÁSZ GERÓNÉ PAP ANNA.
 SZÁSZVÁROSI KÚN-KOLLÉGIUM.
 SZÁSZVÁROSI REF. KUN-KOLLÉGIUM.
 SZATHMÁRY KÁROLY (50 arannyal).
 SZECKAY KORNÉL.
 SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
 SZEGEDI SÁNDOR.
 SZEMERE PÁL (1860 előtt).
 SZENDE KÁROLY.
 SZENGER EDE (300 K).
 SZENTANDRÁSSY LAJOS.
 SZENTESI ÁLLAMI FŐGYMNASIUM
 (Pálya Ferencz tanár adományából).
 SZENTGYÖRGYI ALBERT.
 SZENTIVÁNYI KÁROLY (300 K).
 SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
 SZENTIVÁNYI MIKLÓS.
 SZENTPÁLY KLEMENTINA.
 SZERB GYÖRGY.
 SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
 SZÉCHENYI GYULA GR.
 SZÉCHENYI ÖDÖN GR. (400 K).
 SZÉHER MIHÁLY, FIA, ÁRPÁD, EMLÉ-
 KÉRE (10,000 K).
 SZÉKELY FERENCZ, TAKARÉKPÉNZTÁRI
 VEZÉRIGAZGATÓ.
 SZÉKESFEHÉRVÁRI KATH. FŐGYMNA-
 SIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 SZELESTEY LÁSZLÓ.
 SZIGETHY ÁBOR.
 SZIGETVÁRI IVÁN.
 SZIGLIGETI EDE (600 K).
 SZIJJÁRTÓ SÁMUEL.
 SZILÁGYI DEZSÓ.
 SZILÁGY VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE.
 SZILY KÁLMÁN.
 SZINNYEI JÓZSEF ID.
 SZINYEY-JEKELFALUSSY VALÉRIA.
 SZITÁNYI ADOLF.
 SZITÁNYI BERNÁT.
 SZITÁNYI IZIDOR.
 SZITÁNYI VILMOS.
 SZLÁVY JÓZSEF (400 K).
 SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRECSÁNYI
 PAULA.
 SZOMBATHY LAJOS.
 SZONTÁGH PÁL (4148 K).
 SZONTÁGH TIVADARNÉ.
 SZÖCS FERENCZ (2000 K).
 SZÓKE LAJOS.
 SZÖLLÖSY ETELE.
 SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
 SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
 SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI
 ILLÉS MATILD.
 SZTUPA GYÖRGY.
 SZÜCS LAJOSNÉ.
 TANÁRKY JULIA.
 TÁRKÁNYI BÉLA (600 K).
 TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
 TELEKI SÁNDOR GRÓF.
 THAN KÁROLY.
 THANHOFFER PÁL.
 THÓTT (TÓTH) REZSÓ.
 TIHANYI FERENCZNÉ.
 TISZA KÁLMÁN.
 TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD ILONA
 GRÓFNŐ (400 K).
 TISZA LÁSZLÓ.
 TISZTIVISELŐK ORSZÁGOS EGYESÜLETE.
 TOLDY FERENCZ (800 K).
 TOMORI ANASZTÁZ (10,000 K).
 TORDAI NŐEGYLET.
 TORMAY BÉLA (ifjabb).
 TORMAY CECIL.

TORMAY GÉZA.	TESTVÉRE, IFJABB BOJÁRI VIGYÁZÓ	
TÓTH GYÓRGY.	SÁNDOR EMLÉKÉRE	(8000 K).
TÓTH LŐRINCZ.	VIKTORIN JÓZSEF.	
TÖRKÖLY PÉTERNÉ GYIOKÓ IRMA (400 K).	VIOLA JÓZSEF	(1860 előtt).
TÖLTÉNYI MIKLÓS.	VISONTAI SOMA DR.	
TÖRÖK ELEMÉR (400 K).	VIZAKNAI ANTAL DR.	
TÖRÖK SÁNDOR.	VOJNICS MÁRK.	
TÖTTÖSSY ISTVÁN.	VOJNICS TIVADARNÉ.	
TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).	VUK MIHÁLY ÉS FIAI	(400 K).
UDVARDY CSERNA VINCZE.	WAHRMANN MÓR	(2400 K).
ULLMAN KÁROLY.	WEISZ BERNÁT FERENCZ.	
UJVIDÉKI KATH. MAGYAR FŐGYMNASIUM VÖRÖSMARTY ÖNKÉPZŐ KÖRE.	WEISS MANFRÉD.	
UNGVÁRI FŐGYMNASIUM DAYKA-KÖRE.	WELLISCH ALFRÉD.	
VADNAY ANDOR.	WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.	
VADNAY KÁROLY HAGYATÉKA (2400 K).	WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNÉ.	
VAJDA ÖDÖN ZIRCZI FŐAPÁT (800 K).	WENZEL GUSZTÁV.	
VAJDAFY GUSZTÁV.	WENINGER VINCZE	(400 K).
VALICS ANTALNÉ.	WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.	
VARGHA GYULA (400 K).	VÁSÁRHELYI WODIANER ARTUR	(régebbi rendes alapítványán kívül újabb 10,000 K).
VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA GRÓFNÉ.	WOLFNER TIVADAR.	
VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (400 K).	ZACHAR ISTVÁN.	
VÁRADY JÁNOS.	ZENTAI FŐGYMNASIUM KOSSUTH ÖNKÉPZŐKÖRE.	
VÁRADY KÁROLY (400 K).	ZICHY ANTAL	(8000 K).
VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.	ZICHY DOMOKOS GR.	(1860 előtt).
VÉGH ARTÚR.	ZICHY GÉZA GRÓF	(1000 K).
VÉGH ISTVÁN (verebí).	ZSENY JÓZSEF.	
VÉGHHELYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY KAROLINA.	ZSILINSZKY MIHÁLY.	
VÉREY JÓZSEF.	ZSIVORA GYÖRGY	(1800 K).
VÉSZTŐI KASZINÓ.	ZISKA JULIA, SOMOGYI DEZSŐ EMLÉKÉRE	(1200 K).
VIDA KÁROLY.		
VIGYÁZÓ (BOJÁRI) JÓZEFIN GRÓFNÉ,		

Az 1860 előtt tett alapítványok rendes összege 100, az 1860 után tettek 200 koronásak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

KIVONATOK A TÁRSASÁG JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

1910 márczius 2.

1. Titkár jelenti, hogy Hevesi Lajos, a Társaság levelező tagja, magyar és német nyelven egyaránt nagyrebecsült író, Bécsben hirtelen, tragikus halállal meghalt. Az elnökség elküldte ravatalára a Társaság koszorúját s a bécsi *Concordia* írói egyesületnek, melynek az elhunyt kötelékébe tartozott, a Társaság mély részvétét jelentette. A Társaság nagy szomorúsággal veszi a gyász hírt, Hevesi Lajos levelező-tag halálán érzett fájdalmának jegyzőkönybe iktatását rendeli, az elnökség intézkedéseit köszönettel jóváhagyja és mai zárt ülésében gondoskodni fog, hogy az elhunyt levelező tagról emlékbeszéd tartassék.

2. A legutóbbi tagválasztó ülésen történt megválasztásukat Angyal Dávid és Szávay Gyula rendes tagok, valamint Schnitzer Ignác levelező tag, felolvasott leveleik szerint köszönettel elfogadják. Örvendetes tudomásul vétetik.

3. A Társaság kiadásában megjelentek: Keleti Gusztáv *Művészeti dolgozatai*, Várdai Béla szerkesztésében, Fielding *Tom Jones* regényének harmadik kötete Szüry Dénes fordításában és Radó Antalnak *A fordítás művészetéről* szóló nagyobb tanulmánya, mint az alapítók és tagok évi illetményei. Kőrös Endre *Kudrun*-műfordítása, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter anyagi támogatásával, a Társaság kiadványaképen szintén megjelent.

4. Dr. Tormay Géza, valamint Frideczky Barnáné Barkassy Beatrix, egyenként 200—200 korona összeggel a Társaság alapítótagjai közé léptek. Az elnökség levélben fejezze ki az új alapítóknak a Társaság köszönetét.

5. Endrődi Sándor rendes tag Bártfay László elhunyt tag és neje leveleit ajándékol ajánlja fel a Társaság ereklyeosztályának. A Társaság nagy köszönettel fogadja el.

11. Elnök, hivatkozva a nyílt ülésen hozott határozatra, előterjesztést tesz a Hevesi Lajos elhunyt levelező tagról tartandó emlék-

beszéd tárgyában. A Társaság az elnök javaslatára Ágai Adolf rendes tagot kéri fel, hogy Hevesi Lajos írói munkásságát a Társaság körében emlékbeszéddel méltassa.

12. Olvassatik Katona Lajos akadémiai tag, egyet. rendes tanár szíves levele, melyben a Társaság népköltési gyűjteményének szerkesztését Sebestyén Gyula mellett elfogadja. A Társaság meleg köszönettel veszi tudomásul.

13. A jövő évi ünnepélyes közülés előzetes tervét a Társaság következőképen állapítja meg: Kozma Andor emlékbeszédet olvasson Gyulai Pál elhunyt tagról, Vargha Gyula pedig költeményt; ezenkívül Gárdonyi Géza rendes tag elbeszéléssel, Jakab Ödön pedig költeménnyel legyen szíves az ünnepélyes közülésen résztvenni.

14. A titkár a könyvkiadó bizottság mai ülésének végzéseiről tájékoztatja a Társaságot. Ezek szerint az alapítók és tagok 1910. évi könyvilletményei lesznek: Váradi Antal színészettörténeti rajzai, Lukács György jutalmazott drámatörténeti és kritikai művének I. kötete és Ruskin *Sesamok és liliumok* című műve, Farkas Klára fordításában. Az 1911. évi illetmény keretébe tartozik már Lukács György előbb említett művének II. kötete, ezenkívül tervben van, hogy Takáts Sándort kérje fel az elnök egy kötetnyi történeti rajzának a Társaság kiadásában leendő közrebocsátására, nemkülönbén Ambrus Zoltán rendes tag is felkérendő volna, hogy Mérimée Prosper valamelyik kiváló regényét fordítaná le a Társaság könyvilletményei részére.

E titkári jelentés kapcsán elnök jelenti, hogy a könyvkiadó-bizottság az összes szavazatokkal Vargha Gyula szavazata ellen azt is favasolja: kéressék fel Vargha Gyula, hogy még könyvben ki nem adott költeményei gyűjteményét, könyvalakban leendő kiadás végett, a Társasághoz minél előbb legyen szíves benyújtani. A Társaság tudomásul veszi a titkárnak a könyvkiadó bizottság terveire vonatkozó jelentését s egyben magáévá teszi a könyvkiadó bizottság nagy többségének azon kérelmét, hogy Vargha Gyula költeményeit, könyvalakban leendő kiadás végett, a Társaság rendelkezésére bocsássa.

15. Elnök javasolja, hogy Szüry Dénes elhunyt tagról olvasandó emlékbeszédre Berczik Árpád rendes tag kéressék fel. A Társaság Berczik Árpád felkérését határozatra emeli.

16. Sebestyén Gyula bejelenti, hogy székfoglalóját a jövő havi ülésen szándékozik megtartani. A Társaság örömmel veszi tudomásul, azzal a hozzáadással, hogy a székfoglaló alkalmával Sebestyén Gyula, az ügyrendnek megfelelően, Szana Tamás elhunyt tagról röviden megemlékezni szíveskedjék.

17. Olvastatik Berczik Árpádnak részletesen megokolt indítványa, mely szerint a Társaság a magyar nemzeti irodalom népszerűsítése és az ez irányú érdeklődés ápolása végett a téli időnyben, a Shakespeare-matinékhoz hasonló módon, a nagy közönség részére felolvasásokat s előadásokat rendezzen, a Társaságon kívül álló írók és művészek bevonásával. A Társaság örömmel üdvözli az indítványt, annál inkább, mert régebben el is határozta volt ilyen magyar irodalmi felolvasások és előadások rendezését s határozata végrehajtásában csak a közbejött körülmények akadályozták meg. Az elnökség és az indítványozó Berczik Árpád alakuljanak bizottsággá s terjeszsenek részletes tervet a Társaság elé még oly időben, hogy a nemzeti irodalmi matinék s előadások már a jövő télen megkezdhetők legyenek.

24. Ormody Vilmos főrendiházi tag s a Társaság alapító- és könyvkiadó-bizottsági tagja levelet intézett az egylet elnökéhez, melyben közli, hogy az ő kezelésében 1200 korona összeg van egybegyűjtve Vajda János elhunyt tag síremlékére. Kérdezi, mi történjék ez összeggel, nem karolná-e fel a Társaság a Vajda-síremlék ügyét, illetőleg a gyűjtés folytatását? A Társaság köszönettel veszi a figyelemzetést s a mint egyéb megkezdett és folyó gyűjtéseit befejezte, a Vajda-síremlékre már összegyűlt 1200 korona megfelelő kiegészítésére is törekedni fog. Addig kéri Ormody Vilmost, hogy a meglévő összeget őriztesse és kamatoztassa, vagy ha ez alkalmatlan neki, adja át a Társaság kezelésébe.

25. Kozma Andor indítványozza, hogy töröltessék el a Társaság ama szabálya, mely szerint közülésben titkos szavazással kell elhatározni, hogy valamely elhunyt társasági tag ajándékba kapott művészi arcképe vagy mellszobra elfogadható és kifüggeszthető vagy kiállítható-e a Társaság helyiségeiben. Indítványozó szerint a Társaság természetes kötelessége, hogy saját tagjainak látható emlékjeleit köszönettel elfogadja és teljes kegyelettel megőrizze. Erről külön titkosan szavazni felesleges. Az indítvány a legközelebbi közülés illetékessége elé utasíttatik.

26. Másodtitkár az Évlapokba felvehető irodalmi dolgozatokra nézve tesz előterjesztést. A szabályok szerint felveendő irodalmi munkákon kívül a havi ülések felolvasásaiból felvehetők Nagy Zsigmond vendégtől *Vondel Lucziferje* és Thaly Loránt vendégtől Hugo Victor *II. Napoleonja* (műfordítás).

27. Sebestyén Gyulához, mint a népköltési ügyek társasági intézőjéhez, a Társaság, régibb elhatározásához képest, felhívást intéz, hogy Kriza *Vadrózsák* című gyűjteményének új kritikai kiadását szerkesztőtársával együtt mielőbb elkészíteni szíveskedjék.

1910 április 6.

2. Sebestyén Gyula megválasztott rendes tag székfoglaló értekezésének felolvasása előtt meleg szavakban emlékezést mond Szana Tamás elhunyt tagról, kinek helyére a Társaság őt választotta meg; ezután köszönetet mond megválasztatásáért és felolvassa *Volt-e naiv époszunk?* című székfoglalóját. Beöthy Zsolt elnök beszéddel üdvözlí az immár széket foglalt rendes tagot s átnyújtja neki társasági oklevelét.

7. Özv. Kelety Gusztávné írásban melegen köszöni a Társaságnak boldogult férje műveinek kiadását. Tudomásul szolgál.

1910 május 4.

1. Titkár jelenti, hogy a M. T. Akadémia elnöke meghívta a Társaságot a Széchenyi emlékének szentelt ünnepélyes közülésre, melyen a Társaság számos tagja meg is jelent. Tudomásul szolgál.

2. Titkár jelenti, hogy Zempléni Árpád beküldte *Turáni dalok* című költemény-kötetét. Köszönettel fogadtatik.

4. Szávay Gyula rendes tag felolvassa emlékezését Szüry Dénes elhunyt rendes tagról, azután székfoglaló gyanánt költeményeket. A szókfoglaló elhangzása után az elnök meleg szavak kíséretében átnyújtja Szávay Gyulának a tagsági oklevelet. Szávay Gyula hálás köszönettel veszi át s igéri, hogy mindig hű marad a Társaság hagyományaihoz.

8. Titkár bemutatja a Mikszáth-jubileum végrehajtó-bizottságának meghívóját. Tudomásul szolgál; a jegyek kiosztatnak.

9. Elnök javasolja, hogy miután a jubileumi ünneplés a Kisfaludy-Társaság kezdeményezésére történt, s az üdvözlő-beszédet a Kisfaludy-Társaság elnöke tartja, Társaságunk az irodalmi egyesületek sorában ne szerepeljen újra. Helyesléssel fogadtatik.

10. Titkár jelenti, hogy Greguss Ágost emlékszoberára a tagok köréből 124 korona gyűlt be. Tudomásul szolgál. A begyűlt összeg Palmer Kálmán úrnak, a szoboralap titkáranak megküldetik.

12. Radó Antal indítványozza, hogy jövőre fordításoknál tételesség legalább is az egyik bíráló kötelességévé, hogy a fordítást hasonlítsa össze pontosan az eredetivel. Alexander Bernát pedig azt indítványozza, hogy a Kisfaludy-Társaság is, mint az Akadémia, alkalmazzon revisort. Rövid eszmecsere után a Társaság elhatározta, hogy a revisor-kérdést a könyvkiadó-bizottsághoz utalja, ellenben az ügyrendbe fölveszi, hogy a bírálók a fordításokat nemcsak a stíl szem-

pontjából tartoznak megbirálni, hanem kötelesek az eredetivel pontosan összevetni.

15. Elnök indítványozza, hogy mintán a népköltési ügyek gyakran szóba jönnek a zárt üléseken, ezentúl a Magyar Népköltési Gyűjtemény másik szerkesztőjét, Katona Lajost is hívjuk meg. Az indítvány helyesléssel fogadtatik.

1910 május 30.

Rendkívüli ülés, Mikszáth Kálmán rendes tag elhunytá alkalmából. Elnök az ülést megnyitván, mély meghatottsággal jelenti, hogy Mikszáth Kálmán, társaságunk rendes tagja, kit mint a legnagyobb élő magyar íróat csak imént ünnepeltünk, folyó hó 28-án elhunyt. Indítványozza, hogy

- a) Társaságunk fájdalját jegyzőkönyvben örökítsük meg;
- b) a boldogult családjához részvétiratot intézzünk;
- c) ravatalára helyezzünk koszorút s temetésén testületileg vegyünk részt;
- d) mellszobrát készíttessük el a Társaság emlékgyűjteménye számára;
- e) emlékbeszéd tartásáról gondoskodjunk.

Az elnök előterjesztései egybehangzó helyesléssel elfogadtatnak.

1910 június 2.

1. Elnök jelenti, hogy Mikszáth Kálmán tagtársunk elhunytának szomorú alkalmából a Társaság tagjait rendkívüli ülésre hívta össze, mely ülés elhatározta, hogy fájdalunknak jegyzőkönyvben adunk kifejezést, Mikszáth családjához részvétiratot intézünk, ravatalára koszorút helyezünk, temetésén testületileg veszünk részt, mellszobrát Társaságunk emlékgyűjteménye számára elkészíttetjük, emlékbeszéd tartásáról gondoskodunk s elhunyt társunkat meggyászoljuk. Helyesléssel tudomásul vétetik.

2. Titkár jelenti, hogy Greguss Ágost emléksobrára a Társaság tagjai közvetlenül a Társasághoz 124 korona adományt küldtek be, míg Palmer Kálmán úrhoz 146 koronát; úgy, hogy a Kisfaludy-Társaság tagjaiból összesen 270 korona folyt be, melyet Palmer Kálmán úr, a szoborbizottság pénztárnoka, külön levélben nyugtázott. Tudomásul szolgál.

3. Titkár a következő beküldött könyveket jelenti be: Felszeghy Dezsőnek *A trón* című szomorújátéka; a kassai Kazinczy-kör 1909/10. évi jelentése; a vallás- és közokt. minisztérium könyvtára-

nak címjegyzéke; a Matica Srpska folyóiratai. Köszönettel fogadtatnak.

8. Elnök előterjeszti a Shakespeare-bizottság által a szerkesztő-bizottság részére kidolgozott szabályzat tervezetét s a kinyomatott tervezeten a bizottság nevében azt a módosítást ajánlja, hogy a szerkesztő-bizottság a Shakespeare-bizottságnak vezetése alatt, s ne őt, hanem hat tagból álljon. Helyesléssel fogadtatik s az ülés kimondja, hogy a tervezetet pontonként kívánja tárgyalni.

Az 1. pontnál Négyesy László ellentmondást lát abban, hogy a szerkesztő-bizottságot legalább is öt-hat évi időtartamra a Shakespeare-bizottság választja, melynek mandátuma csak három évig tart. Ezen úgy lehetne segíteni, ha a választásokat a Kisfaludy-Társaság erősítené meg. Helyesléssel fogadtatik. A tervezet 2—12. pontjai némi stiláris módosításokkal elfogadtatnak s a már végleges szabályzat kinyomatása elrendeltetik.

9. Másodelnök bejelenti, hogy a Shakespeare-bizottság a mai napon tartott ülésében, abban a reményben, hogy a Kisfaludy-Társaság a szerkesztői bizottság szabályzatának tervezetét jóvá fogja hagyni, föltételes érvénynyel megválasztotta a szerkesztő-bizottságot, megválasztván belé Alexander Bernát, Bayer József, Beöthy Zsolt, Ferenczi Zoltán, Heinrich Gusztáv és Radó Antal rendes tagokat. A választást az ülés megerősíti.

11. Katona Lajos őszinte halálával köszöni a Társaságnak ismételten megnyilatkozó bizalmát, hogy legutóbb is a zárt üléseken való megjelenésre kérte föl. A Társaság Katona Lajost örömmel üdvözl.

1910 szeptember 7.

2. Titkár a következőket jelenti: A nyári szünet alatt két fájdalmas vesztés érte Társaságunkat. Elhunyt Társaságunk egyik legrégibb levelező-tagja: Cassone József, Petófi jeles olasz fordítója, ki nemcsak irodalmunknak, hanem a magyar nemzetnek is igaz barátja volt. A notói Dante-Társaság elnöke értesített bennünket elhunytáról, s mi részvétünket meleghangú válaszban fejeztük ki. A boldogult emlékét már ez ülésben megújíthatjuk, dr. Erődi Béla szívességéből, kit Cassonéhoz meleg barátság köteléke csatolt.

Mélyen lesújtó gyászt borított reánk Katona Lajosnak, a budapesti tud. egyetem kitünő tanárának elhunytja is. Munkás tagja volt Shakespeare-bizottságunknak, Társaságunk egyik legfontosabb kiadványának: a Magyar Népköltési Gyűjteménynek pedig egyik szerkesztője. Most akartuk még szorosabban magunkhoz csatolni, Társaságunk

rendes tagjává óhajtva őt megválasztani. Hogy eddig nem tettük, részben rajta mult, ki elhárítá magától a jelöltséget, csak azért, mert más érdemes nevek is szóba hozattak. Ez jellemzi az ő nemes egyéniségét. Ha munkára hívták, sohasem mondott nemet, de az elismerést nem kereste, sőt inkább kitért előle. Halála nagy veszteség Társaságunkra, nagy veszteség a magyar irodalomra s nagy veszteség az egész magyar kulturára. A valódi tudósnak s az egyszerű nemes egyéniségnek valódi mintaképe volt. Koporsójára Társaságunk nevében koszorút helyeztünk s elkísértük utolsó útjára. Elnök indítványára a Társaság kimondja, hogy Cassone József és Katona Lajos emlékét és érdemeit jegyzőkönyvben örökítjük meg.

3. Titkár bemutatja Bigault de Casanove és Schnitzer Ignác köszönő leveleit a tagsági oklevelek megküldéseért. Tudomásul szolgál.

4. Titkár több beküldött könyvet mutat be, köztük Mészáros Gyula *Török költők* című műfordítási munkáját, mely a Társaság erkölcsi támogatásával és égisze alatt jelent meg. A beküldött könyvek köszönettel fogadtatnak.

5. Elnök Erődi Bélának, Társaságunk barátjának, meleg köszönetet mond Cassone József felett elmondott emlékbeszédeért s kéri, hogy azt az Évlapok számára átengedni szíveskedjék.

6. Kont Ignác levelező-tag felolvassa *A magyar történet és irodalom Franciaországban* című székfoglaló értekezését.* Elnök szívesen üdvözli tagtársunkat, kit bár alapszabályaink nem köteleznek székfoglalásra, mégis megjelent felolvasó asztalunknál egy érdekes tanulmánnyal, mely élénk világot vet arra a működési térre, hol tisztelt társunk oly nagy szolgálatokat tesz nemzetünknek.

9. Titkár jelenti, hogy Budapest székesfőváros polgármestere Társaságunkat meghívta az Erzsébet-kilátótorony megnyitási ünnepélyére. Köszönettel fogadtatik s a jelenlevő tagok közül többen készségüket nyilvánítják a Társaságnak az ünnepélyen való képviselésére.

10. Titkár bemutatja a nagykőrösi Arany-szoborbizottság meghívóját a leleplezési ünnepélyre. Elnök javaslatára a Társaság testületileg fog résztvenni az ünnepélyen, hogy külsőleg is kimutassuk Arany emléke iránt érzett kegyeletünket, hálánkat, tiszteletünket.

* Megjelent a Kisfaludy-Társaság Évlapjainak mult évi (LXIV.) kötetében.

1910 október 5.

1. Titkár jelenti, hogy a Társaság testületileg vett részt a múlt hó 25-én Nagy-Kőrösön Arany János szobrának leleplezésén; ott az ünnepi beszédet Beöthy Zsolt, a Társaság elnöke tartotta s a Társaság koszorúját Kozma Andor másodtitkár tette le a szobor talapzatára.

2. Falk Miksa síremlékének felavatásán e hó 2-án a Társaságot Beöthy Zsolt elnök és több tag képviselte.

3. Lechner Gyula levelező-tag az elhunyt jeles francia történetírónak, Sayous Edének, ki, mint a magyarok történelmével is foglalkozó tudós a M. T. Akadémiának külső tagja volt, négy sajátkezű és magyar nyelven fogalmazott levelét ajándékol a Társaság ereklyetárának ajánlotta fel. A Társaság köszönettel veszi tudomásul az 1. és 2. pontban jelentetteket, Lechner Gyulától pedig a négy Sayous-levellet hálásan fogadja el és elhelyezi ereklyetárába.

7. Erődi Béla kiadás végett a Társaság rendelkezésére bocsátotta Giuseppe Cassonéről, Petőfi jeles olasz műfordítójáról, a Társaság elhunyt levelező-tagjáról írt s a Társaság múlt havi ülésén bemutatott emlékezését. A Társaság köszönettel veszi s elrendeli, hogy az a társasági Évlapok 1910/11-iki kötetébe felvéteessék.

9. Garlathyné Márkus Anna, volt színművésznő, Kaulbach német festő Shakespeare drámai alakjait ábrázoló képeinek reproductióit ajánlja levélben a Társaságnak. A Társaság köszöni az ajánlatot, de nem fogadja el, miután ábrázolások gyűjtésével nem foglalkozik.

1910 november 3.

1. Elnök az ülést megnyitván, megemlékezik arról, hogy a közelebbi napokban (nov. 7.) érkezik el Erkel Ferencz, a nagy magyar nemzeti zeneköltő születésének századik évfordulója s felkéri Kozma Andort, hogy mielőtt az ülés a folyó ügyekre térne, olvassa fel Erkel Ferenczről szóló költeményét. Kozma Andor erre felolvassa *Erkel Ferencz* című versét, mely az Évlapok jelen kötetében olvasható.

6. Titkár jelenti, hogy Bigault de Casanove Károly levelező-tag, kit a Társaság, mint Madách *Ember tragédiájának* jeles francia műfordítóját s irodalmunk francia ismertetőjét a legutóbbi tagválasztó közülésen választott tagjai sorába, a múlt hó 23-án meghalt. A Társaság mély megilletődéssel veszi tudomásul a szomorú jelentést s jegyzőkönyvében való megörökítését rendeli el érdemes levelező-tagja, Bigault de Casanove elhunytán érzett fájdalomának.

7. Titkár jelenti, hogy a Társasághoz Szentirmay Elemér, jeles dalköltő síremlékének október 31-iki ünnepélyes felavatására a Kerepesi-úti temetőben, meghívó érkezett, a síremlék-bizottság elnöke, Ormody Vilmos úr nevében s hogy e kegyeletes ünnepélyen a Társaságot Kozma Andor rendes tag, másodtitkár képviselte. A Társaság e képviseltetésért köszönetet mond Kozma Andornak.

8. Titkár jelentést tesz a beérkezett pályaművekről és pedig: az 1907. évben kitűzött Lukács Krisztina széptudományi jutalomra (*A francia romantika hatása a magyar szépirodalomra*) egy pályamű érkezett, — (e pályázat 1909-ben másodsor tüzetett ki) — a másik Lukács Krisztina széptudományi jutalomra (*A budapesti Nemzeti Színház története* stb.) nem érkezett pályamű; a Széher Árpád-jutalomra (*Tanköltemény a költészetről* stb.) 19 pályamű s a Bojári Vigyázó-jutalomra (*Magyar történelmi kisebb elbeszélés*) ugyancsak 19 pályamű érkezett. Tudomásul szolgál; a Társaság a bíráló bizottságokat zárt ülésben fogja megalakítani.

9. Titkár a pályázatokra vonatkozólag némely csekély formai tévedést és hiányosságot jelent be s egyben azt is, hogy nem hirdett tételre is érkezett pályamű. A Társaság pályázatra bocsát egy pályamunkát, noha feladási postabélyege már november 1-ét mutat, valamint egyet, melyről a jelige tévedésből lemaradt; ellenben a nem hirdetett kérdésekre érkezett műveket, természetesen, egyszerűsmindenkorra a pályázatokon tekintetbe nem vehetőkül jelenti ki.

10. A bírálók megnevezése: A Lukács-Krisztina-pályázat bírálói: Alexander Bernát, Haraszi Gyula és Riedl Frigyes; a Széher Árpád-pályázatái: Hegedüs István, Jakab Ödön és Kozma Andor; a Bojári Vigyázó-pályázatái: Angyal Dávid, Pekár Gyula és Váradi Antal.

13. Titkár jelenti, hogy Gyulai Pál elhunyt tag és volt társasági elnök irathagyatékának folyó rendezése közben Kazinczy Gábertól Goethe *Werther keservei* című műve műfordításának kézírata megtaláltatott s mint a Társaság tulajdona, vissza is adatott. Tudomásul szolgál.

14. E jelentés kapcsán az elnök, valamint Sebestyén Gyula kifejezik azon vélekedésüket, hogy Gyulai Pál hagyatékában még egyéb kéziratoknak is kell lenniök, melyek a Társaságot illetik meg. Nevezetesen Sebestyén Gyula némely, a *Vadrózsákra* vonatkozó Krizalevelekről tud, melyek Gyulai Pálnál voltak, s melyek feltalálása s a Társaság rendelkezésére adása igen kívánatos; továbbá, — úgy hiszi Sebestyén — még népköltési gyűjtésnek is kellett Gyulai Pálnál maradnia abból az időből, mikor az elhunyt tag a Társaság népköltési ügyeinek egyik intézője volt. A Társaság elhatározta, hogy Gyulai

Pál örökösait, valamint irathagyatékának rendezőjét hivatalos levélben megkeresi és fölkéri a hagyatékban valószínűleg megtalálható Kriza-féle levelek és gyűjtések, valamint a netán még ezeken kívül előkerülő, a Társaságot illető iratoknak a Társasághoz juttatására.

18. Sebestyén Gyula, mint a népköltési ügyek intézője, tájékoztatja a Társaságot, hogy Kriza János elhunyt tag születésének századik évfordulójára a *Vadrózsák* új kiadása, olyanformán, mint a Társaság kívánja, meg fog jelenni; ugyanesak készül Mayland Oszkár székely népmese-gyűjteményének II. kötete; örömmel jelenti egyben, hogy megkerült s rendelkezésre áll Ipolyi Arnold elhunyt tag népmese-gyűjtemény, melyből egy válogatott kötet állítható össze a Társaság kiadványául. Ezenfelül maga a jelentésttevő egy kötet magyar népi színjátékot bocsájt népköltési kiadványul a Társaság rendelkezésére. A Társaság a jelentést örömmel és köszönettel veszi tudomásul.

1910 december 5.

1. Elnök az ülést Tolstoi Leóról, a néhány héttel előbb elhunyt nagy orosz regényíróról mondott emlékezéssel nyitja meg.

2. Titkár jelentést tesz ama könyv- és folyóirat-tiszteletpéldányokról, melyek a legutóbbi ülés óta érkeztek a Társasághoz. A példányok köszönettel vétetnek.

6. Titkár előterjesztést tesz a társasági ülések jövő évi rendjéről. A Társaság üléseit a jövő 1911. évben a következő napokra tűzi ki: általában a havi ülések napja, mint a folyó évben is volt, a hónapok első szerdája lesz, kivéve novembert, mikor az első szerda halottak napjára fog esni s e miatt az ülés a hónap második szerdáján lesz megtartandó; a tagválasztás és előzetes közülés egyesítve február 1-én esti öt órára, az ünnepélyes közülés a rákövetkező vasárnap, február 5, délelőtt $1\frac{1}{2}$ órára hivandó össze. Vagyis az 1911 évben ülésnapok; január 4, február 1 és 5, márczius 1, április 5, május 3, június 7, szeptember 6, október 4, november 8 és december 6. Julius és augusztus szünet. Az ünnepélyes közülés kivételével a kitűzött rendes ülések, mint eddig, ezután is d. u. 5-kor fognak kezdődni.

7. Az 1911 február 5-én megtartandó ünnepélyes közülésre vonatkozólag Kozma Andor kéri, hogy az erre kitűzött, Gyulai Pálról szóló emlékbeszédet későbbi időben tarthassa meg, mert közbejött rendkívüli s elháríthatatlan akadályok miatt ő azt a legközelebbi közülésig elkészíteni nem képes.

A Társaság a kérést meghallgatva, a Gyulai Pálról mondandó

emlékbeszédet s egyben Vargha Gyulának Gyulai Pálról szóló költeményét a legközelebbi ünnepélyes közülről elhalasztja. E számok helyett Riedl Frigyesztől kér az 1911 február 5-iki ünnepélyes közülésre széptudományi felolvasást, készülő Petőfi-tanulmányából és Bárd Miklós rendes tagtól költeményt. Az ünnepélyes közülés további felolvasásai: elbeszélés Gárdonyi Gézáttól és költemény Jakab Ödöntől.

8. Heinrich Gusztáv a Székács család megbízásából a Társaság elé terjesztette Székács József elhunyt tagnak összegyűjtött eredeti és műfordítói költői írásait. A Társaság felkéri Heinrich Gusztávot, hogy legyen szíves ez írásokat átnézni, azok tartalmáról a Társaságot tájékoztatni s azokra vonatkozólag konkrét javaslatot tenni.

10. Berzeviczy Albert és Riedl Frigyes beterjesztik bírálatukat Taine *Utazás Olaszországban* cz. művének N. N. által kiadás végett benyújtott magyar fordításáról. A Társaság, a bírálatok alapján, a munkát kiadásra nem fogadja el.

11. Vargha Gyula óhajtaná, hogy a bírálatok, ha nem is pályázati művekre vonatkoznak, ezentúl az Évlapokba ismét fölvetessenek, mint a hogy régebben fölvetettek. A Társaság elhatározza, hogy a kidolgozott, írásban benyújtott bírálatok, mindenkor a bírált munka szerzője nevének kiírása nélkül, az Évlapokba fölvetessenek.

12. A tagválasztásra vonatkozólag titkár jelenti, hogy két rendes és hat levelező tagsági hely üres. A Társaság szavazattöbbséggel úgy határoz, hogy a rendes tagsági üres helyek közül az egyik, a Mikszáth Kálmán halálával megürült, töltsék be és pedig költővel. A másik üres hely, a társasági hagyománynak megfelelően, tartassék fenn betöltetlenül. — A hat üres levelező tagsági helyből, egyhangú határozat szerint, három tölthető be.

1911 január 4.

1. Titkár előterjeszti, hogy a Petőfi-Társaság meghívta a Társaságot f. hó 8-án tartandó közgyűlésére. A Társaság köszönettel veszi s gondoskodik, hogy a közgyűlésen kellő módon képviselve legyen.

2. A Társaság részére tiszteletpéldány érkezett Zempléni Árpád *Istar és Gilgames* című költeményének német kiadásából, melynek műfordítója Lechner Gyula levelező tag; továbbá Arany *Toldijának* szerb kiadásából, melynek műfordítója Zmáj, Jovanovics János, a kitünő szerb költő s a Társaságnak szintén levelező tagja, kiadója pedig az újvidéki *Matica Srpska* irodalmi társulat, mely a magyar irodalom és a Társaság iránt mindenkor nagy figyelmet tanusít. — Tiszteletpéldányt küldött még Garda Samu (Schiller *Orleansi szüzének* magyar műfordítását) és Pröhle Vilmos (*Napkeletről* című útleírásait).

A Társaság köszönetet mond a példányokért s különösen kiemeli Arany *Toldija* szerb műfordítása kiadásának örvendetes és figyelemreméltó voltát, valamint a *Matica Srpskának* a magyar irodalom s a Társaság iránt tanúsított állandó szíves érdeklődését.

6. Titkár jelenti, hogy a február 1-iki tagválasztó közülésen betöltendő egy rendes tagsági helyre szabályszerű időben és módon három ajánlás érkezett és pedig: Ábrányi Emil rendes tagé, ki Molnár Ferenczet, Sebestyén Gyuláé, ki Zempléni Árpádot és Vargha Gyuláé, ki ugyancsak Zempléni Árpádot ajánlja. — A három betölthető levelező-tagsági helyre két ajánlat érkezett, és pedig: Heinrich Gusztávé, ki Genetz Arvéd finn költőt ajánlja, mint Arany *Toldijának* és több magyar balladának műfordítóját s a M. T. Akadémiának is külső tagját — és Bayer József rendes tagé, kinek ajánlottja dr. Kaluza Miksa német író, königsbergi egyetemi tanár, a magyar irodalmi, különösen Shakespeare-mozgalmak németországi ismertetője és méltánylója. A Társaság a felolvasott tagajánlásokat elfogadja, illetőleg az azokban ajánlottakat a tagválasztó ülésen jelöltekül ismeri el s egyben Vargha Gyula indítványára elhatározza, hogy a tagajánlások ezúttal, s ezután általában minden alkalommal, kinyomaszanak s a Társaság tagjainak még a tagválasztó ülés előtt megküldessenek.

9. Elnöklő másodelnök közli, hogy a jövő hó 5-iki ünnepélyes közülését követő lakomán, vonatkozással *Az ember tragédiája* megjelenésének ötvenedik forduló évére, a Gyulai-serleggel, a társasági elnök intézkedése szerint, Alexander Bernát rendes tag fog Madách Imre elhunyt tagról megemlékezni. Közhelyesséssel tudomásul vétetik.

1911 febr. 1., tagválasztó és előzetes közgyűlés.

Elnök az ülést megnyitja s javasolja, hogy az ülés mindenekelőtt a tagválasztásokat ejtse meg. Közhelyesséssel határozattá lesz.

1. Rendes tag választása. Ábrányi Emil, ki Molnár Ferenczet ajánlotta, — ennek kifejezett kívánságára, melyet betegségével okolt meg, — ajánlását írásban visszavonta. A Társaság ennek folytán rendes tagságra jelöltül Zempléni Árpádot tekinti s az erre vonatkozó tagajánlások felolvasása után, alapszabály- és ügyrendszerű titkos szavazási eljárással, a teremben ekkor jelenlévő 24 rendes tag 24 szavazatából 18 *igen* szavazattal, 4 *nem* szavazat és 2 üres szavazójegy ellenében Zempléni Árpádot rendes taggá, Mikszáth Kálmán elhunyt tag helyére megválasztja. Elnök kihirdetvén az eredményt, megállapítja, hogy Zempléni Árpád, a mennyiben a választást el-

fogadja, székfoglalója alkalmával Mikszáth Kálmánról megemlékezni tartozik. Megválasztásáról értesíttetni fog.

2. Levelező tagok választása. A Társaság a tagajánlások felolvasása után, az előző pontban jelzett szabályszerű módon Genetz Arvédót, valamint dr. Kaluza Miksát, a teremben ekkor jelenlévő 23 rendes tag összes szavazatával levelező tagokká megválasztja. Elnök, kihirdetvén az eredményt, megállapítja, hogy a két megválasztott külföldi állampolgár lévén, választásuk megerősítés végett az illetékes m. kir. kormányhatósághoz felterjesztendő.

3. A lejárt pályázatok bírálói véleményének meghallgatása, valamint az egyes pályázati jutalom-alapítványok szabályzatainak figyelembe vétele után, a Társaság a következő új jutalomtételeket tűzi ki:

a) Lukács Krisztina-jutalom (1911-ről): *A lyra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra*; a benyújtás határideje 1913 október 31;

b) Széher Árpád-jutalom: Kisebb regény vagy nagyobb elbeszélés; a benyújtás határideje 1912 október 31;

c) ifj. Bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalom: Magyar történelmi tárgyú kisebb elbeszélés; a benyújtás határideje 1911 október 31.

4. A lejárt pályázatok eldöntése a bíráló bizottságok jelentései alapján:

a) Lukács Krisztina-jutalom: *A francia romantika hatása a magyar szépirodalomra* stb. Bírálók: Alexander Bernát, Haraszi Gyula és Riedl Frigyes. Jelentéstevő Haraszi Gyula. Egy pályamű érkezett, melynek a jutalom, a bírálók egyhangú végzése szerint, nem adható ki.

b) Széher Árpád-jutalom: Tanköltemény a költészetről vagy a költészet valamely ágáról. Bírálók: Hegedűs István, Jakab Ödön és Kozma Andor. Jelentéstevő Hegedűs István. Pályázott 20 mű, melyek közül a 13. sz. *A tragédiáról* című, *Költemény* jellegűt, mindhárom bíráló a többenél különbnek s némely tekintetben igen figyelemre-méltónak találta, de miután ez a munka is zavaros és elnyújtott, a bíráló bizottság egyhangú megegyezése szerint a jutalom nem adható ki.

c) ifju Bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalom: Magyar történelmi tárgyú kisebb elbeszélés. Bírálók: Angyal Dávid, Pekár Gyula és Váradi Antal. Jelentéstevő Angyal Dávid. Pályázott 19 mű, melyek közül a bírálók egyhangú határozata szerint a 10 sz. *Vaspróba* című, *Váradi Regestrum 29* jellegű viszonylag a legjobb, a jutalom mindazonáltal ennek sem adható ki.

A Társaság mind a három esetben elfogadta a bíráló-bizottsá-

gok ítéletét s a jutalmak ki nem adását határozattá emeli. Az összes lejárt pályázatok összes jelíges levelei az elnök felhívására Csengeri János és Fiók Károly felügyelete alatt elégettettek.

5. Elnök, mielőtt a Társaság pénzügyeinek tárgyalására térne, örömmel közli, hogy ruszti Ruszt József, a Társaságnak eddig is alapító-tagja és ragaszkodó barátja, ismét 1000 K összeget ajándékozott a Társaságnak alapítványul. Nagy tetszéssel és köszönettel vétetik.

6. Titkár felolvassa a pénzügyi bizottságnak f. évi január 28-án kelt, eredeti példányban a jelen jegyzőkönyvhöz mellékletül fűzött jelentését (I. sz. melléklet). A Társaság a jelentést úgy az 1910. évi zárszámadás, valamint az 1911. évi költségvetés tárgyalásának alapjául elfogadja.

7. A Társaság 1910. évi számadásai részletes tárgyalás alá vétetnek (II. és III. sz. mellékletek). A Társaság a zárszámadásokat, a nyomtatott példányban mellékletül e jegyzőkönyvhöz fűzött előterjesztés szerint, mely az ülésen megjelent tagoknak is kiosztatott, 45,386 K — f előirányzott bevétellel szemben, tényleg befolyt előirányzott és előirányzat nélküli 41,673 K 75 f összes bevétellel — és 43,471 K 24 f előirányzott kiadással szemben, tényleg kiadott és előirányzat nélküli 37,696 K 26 f összes kiadással, valamint 3977 K 49 f pénztári maradvánnyal elfogadta s a felmentvényt úgy a Magyar Földhitelintézetnek, mint a kézi pénztárt kezelő titkárnak megadta. A Társaság kifejezi egyben hálás köszönetét a vagyonát kezelő Magyar Földhitelintézetnek, valamint dr. Szócs Ferencznek, a Társaság kiváló buzgóságú ügyészének, ki a mellett, hogy, mint jelen jegyzőkönyvhöz mellékletül fűzött jelentése mutatja, a lefolyt évben is jelentékeny összegeket hajtott be a Társaság javára, az ügyészi járandóságául részére folyósított összeget, mint az előbbi években, megint visszaadományozta alapítványul a Társaságnak.

8. A Társaság 1911. évre szóló költségvetési előirányzata részletes tárgyalás alá vétetik (IV. sz. melléklet). A Társaság az 1911. évre költségvetést, a nyomtatott példányban mellékletül e jegyzőkönyvhöz fűzött előirányzat részletezése szerint, 47,073 K 89 f összes bevétel, 45,180 K összes kiadás és 1893 K 89 f pénztári maradvány előirányzásával elfogadja.

9. Széher Árpád és a Vásárhelyi Wodianer Arthur alapítványból kiadandó művek megállapítása. A Társaság a Széher-alapítványból Katona Lajos összegyűjtött munkáiból fog megfelelő kiadást rendezni, a Wodianer-alapítványból pedig Lukács Györgynek a modern dráma-irodalomról szóló jutalmazott művét adja ki.

10. Kozma Andor indítványozza, hogy az ügyrend 73. §-ának

az a rendelkezése, mely szerint a Társaság elhunyt tagjai arczképei-
nek kifüggeszthetése, illetőleg mellszobraik elhelyezhetése titkos sza-
vazással határozandó el, töröltessék. A Társaság az indítvány alapján
az ügyrend 73. §-át, az elnök javasolta szövegezéssel következőképen
módosítja: a 73. §. első mondata változatlan marad; második mon-
datából azonban a szavazás titkosságára vonatkozó szavak kihagyat-
ván, az így fog hangzani: «Az ilyen értelmű indítvány fölött a tag-
választó közgyűlés határoz.»

11. Pekár Gyula intézkedést kér arra nézve, hogy ezentúl a
Társaság tagjai a Társaság összes kiadványait kapják meg, tehát a
Shakespeare-bizottság kiadványait is. Sebestyén Gyula magáévá teszi
e kívánságot s kiterjeszti a népköltési kiadványokra is. A Társaság
megbízza az elnököt, hogy a kiadókkal legyen szíves ez irányban
értekezni s e kívánság teljesítését lehetőleg kieszközölni.

12. Az ünnepélyes közülés tárgysora (f. hó 5-én) végleg a kö-
vetkezőkép állapíttatik meg:

1. Beöthy Zsolt elnöki megnyitója; 2. Vargha Gyula titkári
jelentése; 3. Másodtitkári jelentés a pályázatokról; 4. Lejárt istenek,
költemény Jakab Ödöntől; 5. A koreszmék hatása Petőfire, tanul-
mány Riedl Frigyesztől; 6. Palimon és Katicis, költemény Bárd
Miklóstól; 7. Világtalan Miska, elbeszélés Gárdonyi Gézától; 8. El-
nöki zárszó.

TAGAJÁNLÁSOK.

a Társaság 1911 február 1-én megtartott tagválasztó-ülésére.

I.

Rendes tagúl, a betölthető költő-helyre :

1. MOLNÁR FERENCZET ajánlja ÁBRÁNYI EMIL rendes tag.

Tisztelt Társaság! Ajánlom a Kisfaludy-Társaság rendes tagjául MOLNÁR FERENCZET. Nem hinném, hogy ezzel az ajánlással megsértem a Társaság tiszteletreméltó, részemről is nagyrabecsült hagyományait. Hiszen a Társaság hagyományai közé tartozik a magyar irodalomban jelentkező új tehetségek fölkarolása is. Molnár Ferencz bevélasztásával csak ehhez a hagyományhoz maradna hű, mert Molnár Ferencz kiváló tehetsége elvitathatatlan.

Nem mondok ellent azoknak, a kik azt állítják, hogy ennek a fiatal írónak friss, élénk szelleme valami idegenszerű, internacionális fényben csillog; hogy ez a briliáns írói készség talán még sohasem merített a nemzeti érzés üde és mély forrásaiból; hogy ebből a nagyon érdekes egyéniségből az igazi magyar vonások hiányoznak; hogy erkölcsi felfogása, világnézete még kiforratlan és néha könnyelműen kaczerkodik azzal a mindent kicsufoló paradoxonokkal dobálódzó, czinikusságával kérkedő irányzattal, mely a Holnapra és Holnaputánra esküvők büszke állítása szerint a modernségnek egyik daczos ismertetőjele. Mindez igaz. Ám ezekkel szemben ott áll az írói alkotóerő nagy erénye, — ott áll a meglepően fejlődött formaérzék, a stylus szépsége, az eredeti szellem gazdagsága; és ott áll az a jogosult reménység, hogy jobb környezet, komolyabb belátás és az idő érlelő, tisztító ereje ezt a sokra hivatott tehetséget magasan ki fogja emelni a most szemére hányható fogyatékokból. Újabb művei máris arra mutatnak, hogy az elmélyedésnek, a megtisztulásnak ez a nemes folyamata kezd beállani az *Éhes város* írójánál. A paradoxonok ritkulnak, az igazságra való törekvés erősbül és a lélekanalysis nehéz művészete foglalja el a könnyű mulattatásra szánt ötletek helyét.

Abban a meggyőződésben, hogy a Kisfaludy-Társaság kitüntetése csak gyorsítaná és utóbb teljessé tenné a maga nagy befolyásával ezt a kívánatos emelkedést: ajánlását tisztelettel megújítja

Hannover, 1910 decz. 30.

Ábrányi Emil.

r. tag.

2. ZEMPLÉNI ÁRPÁDOT ajánlják VARGHA GYULA és SEBESTYÉN GYULA rendes tagok.

Tekintetes Társaság! Mult évi ajánlásomat megújítva, bátor vagyok a betölthető rendes tagsági helyre ZEMPLÉNI ÁRPÁD lyrai és epikus költőt ajánlani.

Azt hiszem, fölösleges volna Zempléni Árpád irodalmi működését újra részletesen felsorolnom, elég, ha kiemelem, hogy kisebb epikai művei közül különösen kettő oly abszolút becű költői alkotás, mely nincs alávetve a múló divat változásainak, hanem mindenkor költészetünk valódi értékei közé fog tartozni. A *Bosszú* és a *Kalapács* szerzője nagyon megérdemli, hogy őt a Kisfaludy-Társaság tagjai közé sorozza.

Budapest, 1910 decz. 31-én.

Vargha Gyula

r. tag.

Tekintetes Társaság! Midőn VARGHA GYULA tagtársam ajánlásához csatlakozom, legyen szabad tisztelettel megjegyezmem, hogy erre engem ZEMPLÉNI ÁRPÁDNak azok a művei indítottak, melyek tárgyuknál és feldolgozásuknál fogva a turáni rokonnépek ősmondáival és a mi népköltési termékeinkkel, tehát az én különleges tanulmányaim tárgyaival szorosán összefüggenek.

Ertem a *Turáni dalok* című kötetben újabban összegyűjtve is megjelent mondai feldolgozásokat: a *Bosszút*, a *Kalapácsot*, az *Istár* és *Gilgamost*, és még néhány társukat. Az első, osztyák tárgyú regét társaságunk koszorúzta meg, az ugor és germán őskori érintkezés avatag emlékeiből kisarjadt másodikikat pedig a M. Tud. Akadémia. Mivel az elragadtatással fogadott két epopöia értékének megállapításánál csak általános æsthetikai szempontok érvényesültek s egyébről utóbb sem esett szó: legyen szabad most Zempléni Árpád tudatos művészetében rámutatnom arra a vakmerőnek mondható vállalkozásra, a melylyel egy nagy népesalád közös őskoráig visszanyúló mondai és mythosi emlékekből rokonságunk jogos czímén a művészivé és színmagyarrá megmunkálható alaktalan törmelékeket kiválogatja, kiegé-

szíti, életre kelti és az ősmondák szellemében magyarul meg is szólaltatja. Utalok továbbá arra, hogy a turáni rokonnépek hőlesókoráig visszanyúló emlékek gyermekes egyszerűsége a mi műirodalmunkban is csak akkor érvényesülhetett, ha az elbeszélő modor és a nyelv egyszerű és közvetlen maradt. És ezt a fölöttébb nehéz feladatot most, midőn magyar lelkünket és magyar nyelvünket annyi minden veszélyezteti, Zempléni Árpád a korábbi idők dicsőséges eredményeit is meghaladva teljesítette! Régeit a rokonnépek naiv énekmondóinak közvetlen egyszerűségével és a magyar népköltés szintiszta természetes nyelvén beszélte el.

Ez a naiv hang az, melyet a római pásztor-költészet kísérletei óta a legújabb korig minden műirodalom keresett, s a melyet elvégre a népdalban néhány színre alkalmazott falusi történetben a nép fiából támadt kitűnőségek nálunk is sikerrel megszólaltattak. Az epikai tér — noha a nép megszólaltatásával épp itt, a tárgyi költés terén kísérleteztek legtöbbet — csaknem meddőnek mondható. Ezért kell különösen kiemelnem a *Bosszú* ama példátlanul álló naiv művészetét, melynek titkára a szerencsés magyar szerzőt nem a műirodalmi hagyományok, hanem a népléleknek tökéletes néprajzi megismerése vezethette rá. Mesterei a költői művészet szempontjából még jól meg sem figyelt vogul-osztyák samánok és énekmondók s a görög rhapsodok korát élő kara-kirgiz epos-énekesek voltak. Tehát a pogánykori eredetű középkori magyar énekmondók még ma is élő hagyomány-ápoló atyafiai.

Ha ezt tudjuk, akkor egészen nyilvánvaló, hogy a magyar epikus útja a turáni kísérleteken át a magyar nemzeti hagyományok töredékekben fennmaradt Árpádkori hősmondáihoz vezet. Hogy elérkezik-e oda, meg nem állapíthatom; de az máris bizonyos, hogy ha valaha valakinek hősmondáinkat a naiv énekmondók szellemében sikerül életre kelteni, akkor az csakis azon az úton juthat célhoz, a melyet Zempléni Árpád néhány maradandó útjelzővel már megjelölt.

A Kisfaludy-Társaság egyik feladata a nemzeti hagyományok ápolása lévén, a legmagyarabb írók egyikének helyére ezért ajánlom melegen Zempléni Árpádot.

Budapest, 1910 decz. 31.

Dr. Sebestyén Gyula
r. tag.

II.

Levelező-tagul :

1. GENETZ ARVÉDOT ajánlja HEINRICH GUSZTÁV rendes tag.

Tisztelt Társaság! A Kisfaludy-Társaság levelező tagjának ajánlom GENETZ ARVÉD kiváló finn nyelvtudóst és költőt, volt egyetemi tanárt és nyugalmazott szenátort, a M. Tud. Akadémia külső tagját, a ki Arany *Toldijának* első hat énekét és több balladáját remekül lefordította finn nyelvre. Nemzetünk és irodalmunk őszinte barátja, a ki egyik legnagyobb költőnk műveinek igen sikerült műfordításaiért megérdemli Társaságunk részéről ezt az elismerést és figyelmet, mely őt talán nagybecsű műfordító buzgalmának folytatására is ösztönözheti.

Budapest, 1910 decz. 29.

Heinrich Gusztáv
r. tag.

2. KALUZA MIKSÁT ajánlja BAYER JÓZSEF rendes tag.

Tekintetes Társaság! A megüresedett levelező-tagsági helyek egyikére szerencsém van Dr. KALUZA MIKSÁT ajánlatba hozni.

Dr. Kaluza Miksa (született 1856. Ratiborban, Porosz-Szilíziában) königsbergi egyetemen az angol nyelv rendes tanára. Már régebben elsajátította a magyar nyelvet s midőn Társaságunk kebelében megindult a második Shakespeare-bizottság munkálkodása, maga szívesen jelentkezett arra, hogy ezirányú munkálatainkkal a német tudományos világot megismertesse.

Mint társszerkesztője a Berlinben megjelenő s jelenleg IX-ik év-folyamát betöltött ily cz. tudományos folyóiratnak: *Zeitschrift für französische und englische Unterricht*, nemcsak, hogy eleget tett ebbeli ígéretének, hanem folyóiratában, 1909-ben és 1910-ben oly terjedelmes s oly szakavatott ismertetéseket közölt Társaságunk ezirányú tevékenységéről, hogy egész nyugodt lélekkel elmondhatom: *német szakiró tollából ily alapos, ily rokonérzéssel teljes bírálat, magyar tudományos vállalkozásról, évtizedek óta nem jelent meg német tudományos folyóiratban.*

Ezenfölül még egy nagy érdeme van Dr. Kaluzának, az t. i., hogy ő az első német író, ki Társaságunknak Shakespearet érdeklő egész munkálkodásáról első ízben tájékoztatta a német tudományos világot. GREGUSS ÁGOSTNAK, több mint 30 év előtt megjelent német

nyelvű értekezése: *Shakespeare in Ungarn* óta ő tereli újból a külföld figyelmét hazánk Shakespeare-cultusára, még pedig az elismerés oly hangján, hogy Társaságunk büszke lehet a kiváló szakember ismertetéseire.

Minden sorából, a nemzetünk cultur-munkája iránt érzett igaz elismerés tiszteletteljes hangja hallatszik ki s Shakespeare-dolgozatainkat egyenértékűeknek veszi a németországiakkal.

Azt hiszem, Társaságunk kellemes kötelességet teljesít, midőn igaz elismerésének azzal ad kifejezést, hogy Dr. Kaluza Miksát levelező tagjai sorába (hazánknak lelkes külföldi, sajnos nem nagyszámú barátjai társaságába) fölveszi.

Budapest, 1910 december 28.

Bayer József
r. tag.

A TÁRSASÁG VAGYONA

1910 december 31-én.

1. Kinn fekvő alapítványokban	16,320	K	—	f.
2. Értékpapirokban névérték szerint	435,000*	«	—	«
3. A Magyar Földhitelintézetnél vezetett folyó számlákon	3,977	«	49	«
	Összesen	455,297	K	49 f.

* Ebből 400 K a Shakespeare-bizottság tulajdona.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÖSSZES KIADVÁNYAI

1831—1910.*

- 1. KISFALUDY KÁROLY minden munkái. Összeszedte TOLDY FERENCZ. 10 kötet. 1831.
2. KISFALUDY Károly élete. Irta TOLDY FERENCZ. 1832. (Külön kiadás a Minden munkák X. kötetéből.)
- 3. TARCZY LAJOS. A dráma hatása és literaturánk drámaszegénysége. A Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamunka. Buda, 1841.
- 4. RAMERSHOFFER VALÉRIÁN. Szavalattudomány. A Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamunka. Buda, 1841.
- 5. GONDOL DÁNIEL. Regény és dráma párhuzamban. A Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamunka. Buda, 1841.
- 6. NAGY IMRE emlékezete és versei. Buda, 1841.
- 7. A Kisfaludy-Társaság által 1842-ben jutalmazott és kitüntetett pályamunkák. 1842.
8. Külföldi regénytár. Szerkeszté NAGY IGNÁCZ. I—XXIV. kötet. 1842—1844.
- I—II. kötet: Grandet Eugenia, írta BALZAC, francziából fordította JAKAB ISTVÁN.
- III—VII. kötet: St. Roche, írta PALZOWNÓ, németből fordította NAGY IGNÁCZ.
- VIII—XI. kötet: Twist Olivér, írta BOZ (DICKENS), angolból fordította GONDOL DÁNIEL.
- XII. kötet. A bőkezű szerető, írta MIGUEL DE CERVANTES, spanyolból fordította s a bevezetést írta LUKÁCS MÓRICZ.
- XIII—XV. kötet: Éj és korány, írta BULWER, fordította VAJDA PÉTER.
- XVI. kötet: A koros hölgy, francia regény, írta BERNARD KÁROLY, fordította PETŐFI SÁNDOR.

* Utolsó összefoglaló jegyzéke a Társaság kiadványainak 1896-ban, a millenáris esztendőben jelent meg. A *Kisfaludy-Társaság* tudvalevőleg Kisfaludy Károly barátaiból, elhunyt mesterök műveinek kiadására és muzeumkerti szobrának elkészíttetésére, emléktársaságként alakult 1830-ban; magyar széptudományi intézetté átalakult, illetőleg ilyenül meg-alapított 1836-ban; működik tehát 81, illetőleg 75 év óta.

- XVII—XVIII. kötet: Hortensia grófnő, francia regény, írta MÉRY, fordította M. HORVÁTH K.
 XIX—XXI. kötet: A sziget rózsája, FLYGARE-CARLÉN EMILIÁTÓL, fordította LAKNER SÁNDOR.
 XXII—XXIV. kötet: Robin Hood, angol regény. Írta JAMES GY., fordította PETŐFI SÁNDOR.

9. KISFALUDY KÁROLY jelesebb vígjátékai. 1843. (Tartalma: A leány-örző. Hűség próbája. Csalódások. A fősvény.)

10. A műfordítás elvei. A Kisfaludy-Társaságban előadta D. SCHEDEL FERENCZ. 1843.

11. Nemzeti könyvtár. A Kisfaludy-Társaság pártfogásával kiadja D. SCHEDEL FERENCZ.

- I. folyam: KISFALUDY KÁROLY minden munkái. Második teljesebb kiadás. 1843.
 III. folyam: VÖRÖSMARTY MIHÁLY minden munkái. 1845—1846.
 II. folyam: KÁRMÁN JÓZSEF írásai: Fanni hagyományai és CSOKONAI M. minden munkái. 1843—1845.
 IV. folyam: KISFALUDY SÁNDOR minden munkái. 1847—1848.

12. Nemzeti könyvtár. Kis János Poétai munkái. Kiadta D. SCHEDEL FERENCZ. 1846. (Hartleben tulajdona.)

13. KISFALUDY KÁROLY minden munkái. Harmadik kiadás. (Az előbbinek másolata mindenben s ugyanazon formában, egyedül némely sorozati változattal.) 1843.

14. KISFALUDY KÁROLY minden munkái. A Kisfaludy-Társaság megbizásából szerkeszté SCHEDEL FERENCZ. 6 kötet. 1843—1844.

15. Új külföldi regénytár. 10 kötet. 1844—1847.

- I. kötet: Forster Zsigmond, német regény, írta HAHN-HAHN IDA grófnő, fordította VARGA SOMA.
 II. kötet: A tőzsér, angol regény, írta WARREN SÁMUEL, fordította REMELLAY GUSZTÁV.
 III—IV. kötet: Cecil, német regény, írta HAHN-HAHN IDA grófnő, fordította BENCZUR J.
 V—VIII. kötet: Thyrnau Tamás, PALZOWNÓTÓL, fordította LAKNER S.
 IX—X. kötet: Az utolsó Mohikán, angol regény COOPERTÓL, fordította GONDOL DÁNIEL.

16. Hymnus VÖRÖSMARTYTÓL. 1845. (A nyolczadik közülésben kiostogattatott.)

17. A Kisfaludy-Társaság (M. Irodalmi Intézet) Szabályai. 1845.

18. Hellen könyvtár. I—VI. kötet. 1846—1849.

- I. kötet: Aesop meséi, fordította SZABÓ ISTVÁN. művei. Fordítá SZÜCS DÁNIEL (Antigone. Elektra.)
 II. kötet: Pythagoras arany mondatai. Hellenből fordította KISS JÁNOS. V—VI. kötet: Euripides válogatott színművei. Fordítá SZABÓ KÁROLY. (Ifigénia Auliszban és Ifigénia Tauriszban.)
 III—IV. kötet: Sophokles szin-

19. *Μῦθοι Λισσαβειῶν*. Aesop meséi, hellenül és magyarul SZABÓ ISTVÁN által. 1846.

— 20. Magyar népköltési gyűjtemény. Népdalok és Mondák. I—III. kötet. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkeszti és kiadja ERDÉLYI JÁNOS. 1846—1848.

21. Széptani remekírók. 3 kötet.

I. kötet: Aristoteles könyve a költészetéről, HUNFALVY PÁLTÓL. — Horatius epistolája a Pisókhhoz, a költészetéről, CZUCZOR GERGELYTŐL. — Longinus értekezése a fenségéről, Kis JÁNOSTÓL. — Anaximenes rhetoricája, ugyanattól.

II. kötet: Aristoteles rhetoricája három könyvben, KISS JÁNOSTÓL.

III. kötet: M. Fab. Quintilianus utasítása az ékesszólásra. SZENCZY IMRÉTŐL.

22. Költői pályaművek, melyeket 1847-ben koszorúzott és kitüntetett a Kisfaludy-Társaság. (Toldi, koszorúzott költői beszély XII énekben, ARANY JÁNOSTÓL. Szuhay Mátyás, dicsérettel kitüntetett költői beszély TOMPA MIHÁLYTÓL. Bosnyák Zsófia. Koszorúzott legenda GARAY JÁNOSTÓL.) 1847.

23. Magyar Szépirodalmi Szemle. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Szerkeszti ERDÉLYI JÁNOS. 1847.

24. Tacitus Agricolája, fordítá s vele a Kisfaludy-Társaságban jun. 26-án 1847. beköszöntött SZENCZY IMRE. 1847.

25. Emlékbeszéd Kis János felett. A Kisfaludy-Társaság XI. közülésében tartotta TOLDY FERENCZ. 1848.

26. GREGUSS ÁGOST. A szépészet alapvonalai. 1849.

— 27. GREGUSS ÁGOST. Külföldi népdalok. 1861.

28. ELIOT GYÖRGY. Bede Ádám. Regény, fordította SALAMON FERENCZ. Két kötet. 1861.

29. MADÁCH IMRE. Az ember tragédiája. 1861.

30. THACKERAY. Esmond Henrik. Regény, fordították SZÁSZ KÁROLY és SZÁSZ BÉLA. Két kötet. 1862, 1863.

— 31. HUGÓ VIKTOR. A századok legendájából. Fordította SZÁSZ KÁROLY. 1862.

— 32. MOLIÈRE vígjátékai. I—XII. kötet. 1863—1883.

I. kötet: Tartuffe KAZINCZY GÁBOR fordításában.

KÁROLY, a Tudós nők ARANY LÁSZLÓ fordításában.

II. kötet: A Fösvény, Dandin György KAZINCZY GÁBOR fordításában.

IV. kötet: A Férjek iskolája, a Nők iskolája, a Nők iskolájának bírálata, mind SZÁSZ KÁROLY fordításában.

III. kötet: A Mizantrop SZÁSZ

sában.

*Érdéki Magyar Gyűjteményből
Kisfaludy 1857.*

- V. kötet: A pórul járt negédesek, Sganarella, Kénytelen házasság, mind Szász KÁROLY fordításában.
- VI. kötet: A képzelt beteg BERCEZIK ÁRPÁD, Szerelem mint orvos VÁRADY ANTAL fordításában.
- VII. kötet: A szeleburdi PAULAY EDE, a Kelletlenek KEMÉNY KÁROLY, Scapin csinyei és a Sicíliai PUKI JÓZSEF fordításában.
- VIII. kötet: A Botsinálta Doktor ALMÁSI TIHAMÉR, Szerelmi perpatvar PERÉNYI ISTVÁN és Amphitryon KEMÉNY KÁROLY fordításában.
- IX. kötet: Az Urhatnék Polgár CSIKY GERGELY, Mélicerte LÉVAY JÓZSEF fordításában.
33. SAND GYÖRGY. Antonia. Regény, fordította GREGUSS ÁGOST. 1863.
34. ABONYI LAJOS. A mi nótáink. Regény. Négy kötet. 1864.
35. A Luziáda CAMOENSTÓL. Fordította s bevezette GREGUSS GYULA. 1864.
36. SHAKESPEARE munkái. I—XIX. kötet. 1864—1879. TOMORI ANASZTÁZ költségen.
- I. kötet: Othello Szász KÁROLY, Sz. Iván-éji álom ARANY JÁNOS fordításában.
- II. kötet: Julius Caesar VÖRÖSMARTY, a Téli rege Szász KÁROLY fordításában.
- III. kötet: Macbeth Szász KÁROLY, a Velencei kalmár ÁCS ZSIGMOND fordításában.
- IV. kötet: Coriolanus PETŐFI SÁNDOR, Titus Andronicus LÉVAY JÓZSEF fordításában.
- V. kötet: Lear király VÖRÖSMARTY, a Két veronai ifjú ARANY LÁSZLÓ fordításában.
- VI. kötet: Antonius és Kleopatra Szász KÁROLY, Szeget szeggel GREGUSS ÁGOST fordításában.
- VII. kötet: A Makranczos hölgy LÉVAY JÓZSEF, Tévedések játéka ARANY LÁSZLÓ fordításában.
- JÓZSEF, Escarbagnas grófnő MÁRKUS MIKLÓS és Az Éliszi Hercegnő GYÖRY VILMOS fordításában.
- X. kötet: Don Juan LÉVAY JÓZSEF, Psyche PERÉNYI ISTVÁN, Víg pástorjáték s Versaillesi rögtönzet CSIKY GERGELY fordításában.
- XI. kötet: A Pompás kérők PERÉNYI ISTVÁN és Navarrai Don Garcia SULKOVSKI JÓZSEF fordításában.
- XII. kötet: Pourceaugnac úr Szász KÁROLY, A Rászedett féltékeny, A Repülő orvos TOLDY LÁSZLÓ és Vegyes költemények GYÖRY VILMOS fordításában.
- VIII. kötet: Hamlet dán királyfi ARANY JÁNOS, Felsült szerelmesek RÁKOSI JENŐ fordításában.
- IX. kötet: Athéni Timon GREGUSS ÁGOST, a Windsori víg nők RÁKOSI JENŐ fordításában.
- X. kötet: Troilus és Kreszida FEJES ISTVÁN, A hogy tetszik RÁKOSI JENŐ fordításában.
- XI. kötet: Romeo és Julia, a Vihar Szász KÁROLY, Vízkereszt (A mit akartok) LÉVAY JÓZSEF fordításában.
- XII. kötet: Sok hűhó semmiért ARANY LÁSZLÓ, Perikles LŐRINCZI LEHR ZSIGMOND fordításában.
- XIII. kötet: Cymbeline RÁKOSI JENŐ, Minden jó, ha jó a vége GYÖRY VILMOS fordításában.
- XIV. kötet: János király ARANY JÁNOS, II. Rikárd Király Szász KÁROLY fordításában.

- XV. kötet: IV. Henrik király, két rész, LÉVAY JÓZSEF fordításában.
 XVI. kötet: V. Henrik LÉVAY JÓZSEF, VI. Henrik (első része) LŐRINCZI LEHR ZSIGMOND fordításában.
 XVII. kötet: VI. Henrik (második és harmadik része) LŐRINCZI LEHR ZSIGMOND fordításában.
- XVIII. kötet: III. Rikárd király SZIGLIGETI EDE, VIII. Henrik király SZÁSZ KÁROLY fordításában.
 XIX. kötet: Vegyes költemények LŐRINCZI LEHR ZSIGMOND, SZÁSZ KÁROLY és GYÖRY VILMOS fordításában.

37. GREGUSS ÁGOST. A balladáról. A Kisfaludy-Társaság által kisorsúzott pályamű. 1865.

38. P. SZATHMÁRY KÁROLY. Bethlen Gábor ifjusága. Történeti regény. Két kötet. 1866.

39. Anyégin Eugen. Verses regény PUSKINTÓL. Fordította BÉRCZY KÁROLY. 1866.

40. A hazai népköltészet tára. I—III. kötet. 1866—1877.

I. kötet: Tót népdalok, fordították SZEBERÉNYI LAJOS, LEHOCZKY TIVADAR, TÖRS KÁLMÁN, bevezette SZEBERÉNYI LAJOS. fordította s bevezette FINCICKY MIHÁLY.

III. kötet: Román népdalok, fordították EMBER GYÖRGY, GROZESCU JULIÁN, VULCANU JÓZSEF, bevezette VULCANU JÓZSEF.

II. kötet: Magyar-orsz népdalok,

41. LOSÁRDI ZSUZSÁNA. Költői elbeszélés hat énekben. Epizód a Rákóczi-korból. 1867.

42. SZÁSZ KÁROLY. Két színmű. (Heródes, A lelepcz.) 1867.

43. TOLNAI LAJOS. A nyomorék. Rajzok a falusi életből. 1867.

44. GASKELLNÉ. Phillis unokahugom. Beszély. Fordította HUSZÁR IMRE. 1867.

45. TEGNÉR EZSAIÁS. A Frithiof-monda. Fordította GYÖRY VILMOS. Jutalmazott műfordítás. 1868.

46. FEUILLET OKTÁV. Szibill története. Regény. Fordította CONCHA GYÖZÖ. 1868.

47. VACHOTT SÁNDOR költeményei. Harmadik, teljes kiadás, Vachott Sándor emlékezetével TÓTH LŐRINCZTŐL. 1869.

48. A Nibelungok, SZÁSZ KÁROLY fordításában, bevezetéssel. 1869.

49. THACKERAY víg elbeszélései. Fordította BALÁZS SÁNDOR. Két kötet. 1869, 1870.

50. PÁKH ALBERT humoros életképei, GYULAI PÁL akadémiai emlékbeszédével. 1870.

51. Spanyol színműtár. I—IV. füzet. 1870—1876.

I. füzet: Az állhatatos fejedelem CALDERONTól, fordították GREGUSS GYULA és GYÓRY VILMOS.

II. füzet: Közönyt közönnnyel MORETÓTól, fordította GYÓRY VILMOS.

III. füzet: Az élet álom CALDERONTól, fordította GYÓRY VILMOS.

IV. füzet: A szép Diego MORETÓ, fordította BEKSICS GUSZTÁV.

V. J. Zalameai Birt

— 52. BALOGH ZOLTÁN. Alpári. Költői regény hat könyvben. 1871.

— 53. Magyar Népköltési Gyűjtemény. Új folyam. I—X. kötet. (1872—1908.)

A Kisfaludy-Társaság megbizásából szerkesztik és kiadják az I—III. kötetet ARANY LÁSZLÓ és GYULAI PÁL; a IV—X. kötetet VARGHA GYULA.

I. kötet: Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből. Gyűjtötték és magyarázták ARANY LÁSZLÓ és GYULAI PÁL.

II. kötet: Csongrádmegyei gyűjtés. Gyűjtötte TÖRÖK KÁROLY.

III. kötet: Székelyföldi gyűjtés. Gyűjtötték: KRIZA JÁNOS, ORBÁN BALÁZS, BENEDEK ELEK és SEBESI JÓB.

IV. kötet: Regös énekek. Gyűjtötte SEBESTYÉN GYULA.

V. kötet: A regösök. Irta SEBESTYÉN GYULA.

— VI. kötet: Somogy megye népköl-

tése. Gyűjtötte és magyarázta VIKÁR BÉLA.

VII. kötet: Székelyföldi gyűjtés. Gyűjtötte és szerkesztette MAILAND OSZKÁR.

VIII. kötet: Dunántúli gyűjtés. Gyűjtötte és szerkesztette SEBESTYÉN GYULA.

IX. kötet: Népmesék Heves- és Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyéből. Gyűjtötte BERZE NAGY JÁNOS. Jegyzetekkel kísérte KATONA LAJOS.

X. kötet: Hétfalusi csángó népmesék. Gyűjtötte és jegyzetekkel kísérte HORGER ANTAL.

— 54. RACINE színművei. I—III. füzet. 1872—1875.

I. füzet: Bajazet, fordította s Racine életrajzával bevezette PAULAY EDE.

II. füzet: Phaedra, ford. FARKAS A
III. füzet: Iphigenia, fordította PAULAY EDE.

— 55. VAJDA JÁNOS kisebb költeményei. 1872.

— 56. ZÁVODSZKY KÁROLY. Bessenyei György. Irodalmi tanulmány. 1872.

— 57. LABOULAYE EDUÁRD. Abdallah, vagy: A négyleveles lóhere. Arab mese. Fordította BERCZIK ÁRPÁD. 1872.

— 58. CERVANTES Don Quijoteja, fordította s bevezette GYÓRY VILMOS. Négy kötet. 1873—1876.

— 59. Galilei, PONSARDTól, fordította PAULAY EDE. 1873.

— 60. CORNEILLE. Cid. Fordította GREGUSS ÁGOST. 1873.

— 61. ELIOT GYÖRGY. Middlemarch. Tanulmány a vidéki életből. Fordította CSUKÁSSI JÓZSEF. A szerző által jogosított magyar kiadás. Négy kötet. 1874, 1875.

62. SZIGLIGETI EDE. A dráma és válfajai. 1874.
63. GOGOLY VASZILYEVICS MIKLÓS. A Revisor. Vígjáték öt felvonásban. A Revisorról. Levéltöredék. — A Revisor megoldása. Utójáték egy felvonásban. Fordította s Gogoly életrajzával bevezette SZENTKIRÁLYI ALBERT. 1875.
64. BULLA JÁNOS. A tündэрöv. Regényes elbeszélés hét énekben. 1876.
65. KEMÉNY ZSIGMOND. Férj és nő. Regény. 1878.
66. SZÁSZ KÁROLY. Salamon. Történeti költemény. 1878.
67. EBERS GYÖRGY. Uarda. Regény. Fordította JÓNÁS JÁNOS. 2 kötet. 1878.
68. A Kisfaludy-Társaság Alapszabályai. 1878.
69. BEÖTHY ZSOLT. Rajzok. 1879.
70. DÉRYNÉ naplója. Rendezte TÖRS KÁLMÁN. Két köt. 1879—81.
71. Árvizkönyv Szeged javára. Irták a Társaság tagjai; szerkeszté SZÁSZ KÁROLY. 1880.
72. SOPHOKLES tragoediái. Fordította CSIKY GERGELY. 1880.
73. GRÓF SZÉCSÉN ANTAL. Tanulmányok. 1881.
74. BÁNÓCZI JÓZSEF. Kisfaludy Károly és munkái. Két kötet. 1882.
75. Svéd költőkből. Fordította GYÖRY VILMOS. 1882.
76. CSATÓ PÁL szépirodalmi munkái. Szerkesztette BEÖTHY ZSOLT. 1882.
77. GYULAI PÁL. Katona József és Bánkbánja. 1882.
78. PÁLFY ALBERT. Esztike kisasszony professzora. Regény. Két kötet. 1883.
79. MOORE TAMÁS. Lalla Roukh. Fordította Lőrinczi Lehr Zsigmond. 1883.
80. PLAUTUS vígjátékai. Fordította CSIKY GERGELY. I—IV. kötet. 1885.
- I. kötet: Plautus. I. A hetvenkedő. II. A ládika. III. Zsizsik. IV. A szárnárvasár. V. A két Bacchis.
- III. kötet: I. Stichus. II. Az ikrek. III. A bögre. IV. A perzsa. V. A kincs.
- II. kötet: I. A kalmár. II. A carthagói. III. Amphitruo. IV. A foglyok. V. Epidicus.
- IV. kötet: I. Casina. II. A goromba. III. A hajókötel. IV. A kísértet. V. Pseudolus.
81. A foglyok. (Captivi.) Plautus vígjátéka. Fordította CSIKY GERGELY. 1885.
82. A kincs. (Trinummus.) Plautus vígjátéka. Fordította CSIKY GERGELY. 1885.
83. BEÖTHY ZSOLT. A tragikum. 1885.

84. Nala és Damajánti. Hindu rege a Maha-Bharatából. Szanszkritből fordította FIÓK KÁROLY. 1885.
85. PÁLFFY ALBERT. Egy mérnök regénye. Két kötet. 1885.
86. GREGUSS ÁGOST. A balladáról és egyéb tanulmányok. 1886.
87. TIBULLUS elégiái. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta CSENGERI JÁNOS. 1886.
88. ERDÉLYI JÁNOS. Pályák és pálmák. 1886.
89. A Kisfaludy-Társaság Ügyrendje. 1886.
90. PETRARCA összes szerelmi szonettjei. Fordította és magyarázatokkal ellátta RADÓ ANTAL. 1887.
91. Sakuntala. Hindu dráma. Irta KÁLIDÁSZA. Fordította FIÓK KÁROLY. 1887.
92. BAKSAY SÁNDOR. Gyalog-ösvény. Elbeszélések. Két kötet. 1887.
93. Petőfi újabb reliquiái. 1838—1849. Gyűjtötte BARÓTI LAJOS. 1887.
94. SALAMON FERENCZ. Irodalmi tanulmányok. Két kötet. 1889.
95. TENNYSON ALFRÉD Király-idylljei. Fordította SZÁSZ KÁROLY. 1889.
96. KIELLAND SÁNDOR. Worse kapitány. Regény. Norvég eredetiből fordította SZINNYEI OTMÁR. 1889.
97. REVICZKY GYULA. Magány. Újabb költemények. 1889.
98. Török népiesek. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította dr. KÚNOS IGNÁCZ. VÁMBÉRY ÁRMIN előszavával. 1889.
99. IMRE SÁNDOR. A néphumor a magyar irodalomban. 1890.
100. SCHILLER költeményei. Fordították SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA és VÁRÓ FERENC. 1890.
101. GIACOMO LEOPARDI Összes lyrai költeményei, fordította RADÓ ANTAL. 1890.
102. Iphigenia Taurisban. Goethe drámája, fordította CSENGERI JÁNOS. 1890.
103. A Kyklops. Euripides satyrdrámája, fordította CSIKY GERGELY. 1890.
104. ERDÉLYI JÁNOS. Tanulmányok. 1890.
105. MEYER KONRÁD FERDINÁND. A szent. Történeti elbeszélés. Fordította PÉTERFY JENŐ. 1890.
106. SZEMEREI SZEMERE PÁL Munkái. Szerkeszti SZVORÉNYI JÓZSEF. Három kötet. 1890.
107. BURNS RÓBERT költeményei. Fordította LÉVAY JÓZSEF. 1892.
108. VADNAI KÁROLY. Éva leányai, hét történet. 1892.
109. Báró Kemény Zsigmond összes beszélei. Két kötet. 1893.
110. CSIKY GERGELY. Két szerelem. Szomorújáték. 1893.
111. NÉGYESY LÁSZLÓ. A mértékes magyar verselés története. 1893.

112. A Jósika-ünnepély 1894 május 5-kén. (Jósika bibliographiája.)
113. KRIZA JÁNOS költeményei. Összegyűjtötte KOVÁCS JÁNOS. 1894.
114. KIELLAND SÁNDOR. Méreg. Regény. Ford. RITOÓK EMMA. 1894.
115. AESCHYLOS Oresteiaja. Fordította CSENGERI JÁNOS 1894.
116. ARIOSTO Őrjöngő Lórántja. Fordította RADÓ ANTAL. Két kötet. 1894.
117. VADNAI KÁROLY. A besorozott. História 1850-ből. 1895.
118. BYRON. Kain. Drámai költemény. Fordította GYÓRY ILONA. (Megdicsért műfordítás.) 1895.
119. LUKÁCS MÓRICZ munkái. Összegyűjtötte GYULAI PÁL. Két kötet. 1894.
120. SZILJAVUS. Firdúsi Sahnámájából. Perzsából fordította RADÓ ANTAL. 1896.
121. FERENCZI ZOLTÁN. Petőfi életrajza. A Széher-jutalommal kitüntetett pályamű. Három kötet. 1896.
122. A Kisfaludy - Társaság összes kiadványainak jegyzéke. 1831—1896.
123. ZÁL ÉS RUDABÉ. Firduszi Sahnámájából. Fordította RADÓ ANTAL. 1897.
124. HARASZTI GYULA. Molière élete és művei. Két kötet. 1897.
125. IMRE SÁNDOR. Irodalmi tanulmányok. Két kötet. 1897.
126. LÉVAY JÓZSEF. Újabb költemények. 1897.
127. LONGFELLOW költeményeiből. Makkabéus Judás, Pandora és kisebb költemények. Fordította SZÁSZ BÉLA. 1897.
128. ELIOT GEORGE. Romola. Regény 3 kötetben. Fordította PATAKI BÉLA. 1898.
129. BEÖTHY ZSOLT. Vörösmarty Mihály. A Kisfaludy-Társaság ajándéka a magyar tanuló ifjúságnak. 1900.
130. GOETHE. Hermán és Dorottya. Fordította LEHR ALBERT. 1900.
131. GONCOURT EDMUND. A Zemganno-fivérek. Fordította SZÜRŰ DÉNES. 1900.
132. HARASZTI GYULA. A francia lyrai költészet fejlődése. 1900.
133. ANTHOLOGIA a XIX. század francia lyrájából. Két kötet. I. 1901. II. 1903.
134. PÉTERFY JENŐ. Összegyűjtött munkái. Szerkesztette és tanulmányal bevezette ANGYAL DÁVID. Három kötet. I. 1901. II. 1902. III. 1903.
135. ALEXANDER BERNÁT. Shakespeare Hamletje. 1902.
136. CRAIK (Miss Dinah M. Mulock), Garland lelkész leánya. Fordította VÉGH ARTHUR. 1903.

137. GOBINEAU. A renaissance. Fordította SZÉKELY ISTVÁN. Két kötet. 1904.
138. SEBESTYÉN GYULA. A magyar honfoglalás mondái. Milleniumi díjjal jutalmazott pályamű. I. 1904. II. 1905.
139. VADNAI KÁROLY. Irodalmi emlékek. 1905.
140. KIELLAND L. SÁNDOR. Garman és Worse. Fordította RITOÓK EMMA. 1906.
141. VADNAI KÁROLY. Elbeszélések. 1906.
142. FIELDING HENRIK. Jones Tamás, a talált gyerek. Regény 3 kötetben. Fordította SZÜRY DÉNES. I. 1907. II. 1909. III. 1910.
143. SALAMON FERENCZ. Dramaturgiai dolgozatok. Szerkesztette és tanulmányokkal bevezette VÁRDAI BÉLA. Két kötet. 1907.
144. LÉVAY JÓZSEF. A múzsa búcsúja. 1909.
145. RADÓ ANTAL. A fordítás művészete. 1909.
146. TAINE HIPPOLYTE. La Fontaine. Fordította GEÖCZE SAROLTA. A vegyes idézeteket ZEMPLENI ÁRPÁD. 1909.
147. KELETI GUSZTÁV. Művészeti dolgozatok. Szerkesztette, s egyes részeit németből fordította VÁRDAI BÉLA. 1910.
148. MÉSZÁROS GYULA. Török költőkből. 1910.
149. KUDRUN. Hősköltemény. Középfelnémetből ford. Kőrös ENDRE. 1910.

A Költők és Írók cz. életrajz-vállalatból (szerkeszti Ferenczi Zoltán) megjelentek :

150. CSOKONAI FERENCZI ZOLTÁNTÓL. 1907.
151. HOMEROS. CSENGERI JÁNOSTÓL. 1907.
152. DANTE. RADÓ ANTALTÓL. 1907.
153. PETRARCA. KATONA LAJOSTÓL. 1907.
154. KAZINCZY FERENCZ. VÁCZY JÁNOSTÓL. 1909.
155. ARÁNY JÁNOS. SZINNYEI FERENCZTÓL. 1909.
156. ALFRED DE MUSSET. KÖNIG GYÖRGYTÓL. 1910.
157. KISFALUDY SÁNDOR. CSÁSZÁR ELEMÉRTÓL. 1910.
158. MIKSZÁTH KÁLMÁN. VÁRDAI BÉLÁTÓL. 1910.

A Kisfaludy-Társaság Shakespeare-Bizottságának kiadványa (a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister támogatásával):

159. MAGYAR SHAKESPEARE-TÁR. Megjelenik évenként 4 füzetben. Három kötet. 1908—1910.

160. Ez évfolyamok főbb cikkei:

I. kötet (1908.)

- BERZEVICZY ALBERT: A Shakespeare-cultus Magyarországon.
- GYULAI PÁL: Dramaturgiai dolgozataiból. (1. A Szentiván-éji álom alapeszméje és compositiója. 2. A bohózat és csodás elem Shakespeare-nél.)
- ALEXANDER BERNÁT: Shakespeare életéből.
- HEVESI SÁNDOR: Shakespeare drámái művésze.
- HEGEDÜS ISTVÁN: Ben Jonson előgája Shakespeare-ről.
- RADÓ ANTAL: Arany János Shakespeare-fordításai.
- GYULAI ÁGOST: Shakespeare Magyarországon.
- HEINRICH GUSZTÁV: Shakespeare első megjelenése a kontinensen.
- BODROGI LAJOS: Shakespeare mi-rőlünk.
- SEBESTYÉN KÁROLY: Az athéni Timon.
- BAYER JÓZSEF: A makranczos hölgy első magyar fordítói és előadói.
- KATOŇA LAJOS: Két magyar Cymbeline-mese és rokonaik.

II. kötet (1909).

- FERENCZI ZOLTÁN: A Shakespeare-Bacon kérdés.
- BODROGI LAJOS: Az ál-shakespearei Lokrin és a hunmagyar hagyomány.
- BERZEVICZY ALBERT: A természet-fölötti elem Shakespeare szín-műveiben.

- HEINRICH GUSZTÁV: A makranczos hölgy.
- BAYER JÓZSEF: «Szózat Vörösmarty Julius Caesarjáról.»
- VÁRDAI BÉLA: Egressy Gábor mint Shakespeare-színész.
- RADÓ ANTAL: Részletek III. Rikárdból (műfordítás.)
- HEVESI SÁNDOR: Shakespeare Venczei kalmár-ja.
- BAUMGARTNER ALAJOS: Volkmann Róbert III. Rikárd-nyitánya.

III. kötet. (1910).

- FERENCZI ZOLTÁN: Shakespeare és Petőfi.
- GULYÁS PÁL: Voltaire és Shakespeare.
- BERZEVICZY ALBERT: Shakespeare II. Rikárdja.
- TOLNAI VILMOS: Shakespeare magyar szonett-fordításainak történetéhez.
- BAYER JÓZSEF: Az Imogen-történetnek egy magyar feldolgozása.
- SOLYMOSY SÁNDOR: Legújabb Shakespeare-leletek.
- KATONA LAJOS: Shakespeare Cymbelineje.
- RADÓ ANTAL: A nevek Shakespeare-nél.
- YOLLAND ARTHUR: Shakespeare és a biblia.
- HEGEDÜS ISTVÁN: Brooke és Shakespeare Romeo és Juliája.
- MORAVCSIK GÉZA: Shakespeare és a zene.
- BÁNÓCZI LÁSZLÓ: Shakespeare a mai színpadon.

160. BAYER JÓZSEF. Shakespeare drámái hazánkban. Két kötet. 1909. A Társaság Shakespeare-bizottságának kiadványa.

161. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. I—VII. kötet 1841—1846.

Tartalmuk a hivatalos közleményeken kívül:

I. kötet (1836—1840).

- FÁY ANDRÁS. Beszéd, melylyel az első közülést megnyitotta.
- D. SCHEDEL FERENCZ. A társaság keletkezéséről.
- TARCZY LAJOS. A dráma hatása és literatúránk drámaszegénysége.
- SZONTAGH GUSZTÁV. Kisfaludy Károly munkálkodásának kritikai irányáról.
- PAP ENDRE. Géza. Koszorús ballada.
- AJTAY GYULA. Géza. (Magándíjt nyert ballada.)
- FÁY ANDRÁS. Beszéd, melylyel a harmadik közülést megnyitotta.
- PÉCZELY JÓZSEF. Beszéd, melylyel a debreczeni Kisfaludy-ünnepen a költői díjakat átaladta.
- B. JÓSIKA MIKLÓS. A beduin leánya. Afrikai vázlat.
- RAMERSHOFFER VALÉRIÁN. Szavaltudomány. (Koszorús irat.)
- NAGY IMRE. Árpád. (Koszorús ballada.)
- SZILÁGYI ISTVÁN. Árpád. (Másodjutalmat nyert ballada.)
- Nagy Imre emlékezete és versei.

II. kötet (1840—1841).

- D. SZÉKÁCS JÓZSEF. Beszéd, melylyel a IV. közülést megnyitotta.
- D. SCHEDEL FERENCZ. Philosophiai elem a költészetben, különösen Kisfaludy Károly munkáiban.
- B. JÓSIKA MIKLÓS. Helione, prózai költemény.
- GONDOL DÁNIEL. Regény és dráma párhuzamban. (Koszorús értekezés.)
- D. MÜLLER ALFRÉD. Regény és dráma, párhuzamban. (Dicséretet nyert értekezés.)

SZILÁGYI ISTVÁN. Csák és királyleány. (Koszorús költemény.)

MEDGYES LAJOS. Fibán. (Másodhelyt dicséretet nyert költemény.)

TÁRKÁNYI BÉLA. Honáldozat. (Harmad helyt dicséretet nyert költemény.)

PÁJER ANTAL. Dugovics Titus. (Negyedik dicséretet nyert költemény.)

III. kötet (1841—1842).

SCHEDEL F. beszéde szépirodalmunk jelen szükségéről, s indítványa a társaság átalakítása iránt.

Id. SCHEDIUS LAJOS. Beszéd, melylyel az V. közülést megnyitotta

D. SZÉKÁCS JÓZSEF. A satiráról.

SZEMERE PÁL. Búcsú, b. Eötvös Józseftől, magyarázta . . .

B. JÓSIKA MIKLÓS. Herculanum-római beszély.

HUNFALVY PÁL. Aristoteles könyve a költészetéről, görögből ford. . .

CZUCZOR GERGELY. Horatius Epi-stolája a Pisókhöz, a költészet-ről, ford. . . .

KIS JÁNOS. Longinus a fenségesről, görögből fordította beköszöntőül.

D. MÜLLER GODOFRÉD. Nemzetiség és népiesség a költészetben, különösen a magyarban. (Koszorús értekezés.)

SZENTMIKLÓSI SÁMUEL. Állatok restauratiója. (Harmadrangú versenysatira.)

SZILÁGYI ISTVÁN. Emlékbeszéd. (Negyedrangú.)

GAAL JÓZSEF. Zenekórság. (Ötödrangú.)

TÁRKÁNYI BÉLA. Indítványok (Hatodrangú.)

IV. kötet (1842—1843).

- LUKÁCS MÓRICZ. A műbírálatról. (POPE tanköltevénye, angolból ford.)
- KISS KÁROLY. A hadi szónoklatról.
- GAAL JÓZSEF. Haramia szerelme. (Alföldi beszély.)
- GARAY JÁNOS. Lyrai költészetünk késő kifejlésének okairól.
- VAJDA PÉTER. Az égi művészet. (Allegorikai költemény.)
- VACHOTT SÁNDOR. A külföld rabja.
- ERDÉLYI JÁNOS. Népköltészetéről.
- NAGY IGNÁCZ. Az agglegény. (Torzkép az életből.)
- ERDÉLYI JÁNOS. A költészetéről. (BOILEAU tanköltevénye.)
- SCHEDIUS LAJOS. Beszéd, melylyel a VI. közlést megnyitotta.
- D. SCHEDEL F. Szépirodalmunk jelen állapotjáról s néhány jámbor óhajtás.
- B. JÓSIKA MIKLÓS. Bornemisza Anna. (Novella.)
- GARAY J. Troubadour. (Ballada.)

V. kötet (1843—1845. 1. kötet).

- SCHEDEL FERENCZ. Kármán és Fanni emlékezetök.
- HENSZLMANN IMRE. A hellen tragodia, tekintettel a keresztyén drámára.
- SCHEDEL FERENCZ. A deák szabású magyar versek története.

VI. kötet (1843—1845. 2. kötet).

- SZABÓ ISTVÁN. A hellen és magyar próza egymás mellett.
- D. SCHEDEL FERENCZ. A műfordítás elveiről.
- ERDÉLYI JÁNOS. Töredékek a magyar népdalköltészetéről.
- D. SZÉKÁCS JÓZSEF. Ion Plató beszélgetései közöl.

- B. JÓSIKA MIKLÓS. Beszéd, melylyel a VII. közlést megnyitotta.
- D. SCHEDEL FERENCZ. Eszmék a magyar verstan átalakításához.
- GARAY JÁNOS. A magyar írók s irodalom Pesten ötven év előtt és most.
- SZONTAGH GUSZTÁV. A művészet kutforrásai, elemei, kellékei és viszonyai az élethez.
- B. JÓSIKA MIKLÓS. Tündérvár. (Beszély.)
- BAJZA JÓZSEF. Eudoxia császárné. (Életrajz.)
- SZABÓ ISTVÁN. Aesop. (Költői beszély.)
- KIS JÁNOS. Bucsum író társaimtól.
- VÖRÖSMARTY MIHÁLY. Hymnus.
- PÉCZELY JÓZSEF. Párvonal Homer és Virgil között.
- B. JÓSIKA MIKLÓS. Beszéd, melylyel a VIII. közlést megnyitotta.
- B. JÓSIKA MIKLÓS. Az Ilmérek. (Történeti beszély.)
- SZABÓ ISTVÁN. A kendőlakás. (Költői beszély.)
- KIS JÁNOS. Cato verspárijai.
- KIS JÁNOS. Pythagoras arany mondatai közöl.
- D. SZÉKÁCS JÓZSEF. Hogyan lehet könnyen meggazdagodni? (Satira.)
- GARAY JÁNOS. A magyar színiköltészet apotheosisa. (Előjáték.)
- SÁRVÁRY PÁL. Csokonai életrajzának töredék vonalai.
- D. MÜLLER GODOFRÉD. Az új francia drámáról. (Koszorús értekezés.)
- NEY FERENCZ. A féltés. (Koszorúzott tanköltevény.)
- TÁRKÁNYI BÉLA. Az életből. (Másodrangú tanköltevény.)
- BANGÓ PÉTER. A korszerű epos. (Koszorús értekezés.)

- VII. kötet (1845—1846).
 KIS JÁNOS. Aristoteles Rhetorikája.
 (Hellenből.)
 KIS JÁNOS. Anaximenes Rhetorikája.
 (Hellenből.)
 CSÁSZÁR FERENCZ. A sirokról.
 (FOSCOLO HUGÓ költeménye.)

162. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam. I—XLIV. kötet.
 1860—1910.

Tartalmuk a hivatalos közleményeken kívül:

(I. kötet 1860/62—1862/63).

GREGUSS ÁGOST. A népköltészet viszonyáról a műköltészethez. (Székfoglaló.)

FÁY ANDRÁS. Cicero két beszéde.
 (I. A. Lic. Archias költő mellett.
 II. M. Marcellus mellett.)

ERDÉLYI JÁNOS. Aesthetikai tanulmányok.

SZÁSZ KÁROLY. Lorántfi Zsuzsána szőnyege.

JÓKAI MÓR. Babel. (Székfoglaló.)

MADÁCH IMRE. Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása. (Székfoglaló.)

FÁBIÁN GÁBOR. Pár szó a milésiákról, s Apuleius regénye: Cupido és Psyche egybekelése. (Székfoglaló.)

LÉVAY JÓZSEF. A szép nyilvánulása. (Székfoglaló.)

TÓTH KÁLMÁN. Mit végzett az isten Magyarországról? (Székfoglaló.)

II. kötet (1863/64—1864/65).

GREGUSS ÁGOST. Goethe Korinthusi arája.

KEMÉNY ZSIGMOND. Vörösmarty emlékezete. (Székfoglaló.)

SZÉKÁCS JÓZSEF. Új biblia.

PÁLFY ALB. Radvánszky György Eperjesen. (Székfoglaló.)

TÓTH LŐRINCZ. Fáy András emlékezete.

SZIGLIGETI EDVÁRD. Drámai állapotjainkról.

ARANY JÁNOS. Az elveszett alkotmány. (Víg epos hét énekben.)

GARAY JÁNOS. Frangepán Kristófné. (Költői beszély.)

LÉVAY JÓZSEF. Kazinczy Gábor emlékezete.

GREGUSS ÁGOST. A balladáról. (Jutalmazott pályamű.)

DÖMÖTÖR JÁNOS. A ballada elmélete. (Megdicsért pályamű.)

III. kötet (1865/66—1866/67).

SZÁSZ KÁROLY. Shakespeare kisebb költeményei. (Székfoglaló.)

GREGUSS ÁGOST. A torzképről.

BÁRÁNY BOLDIZSÁR. Bánk bán rosta. Közli Lipóczy György.

BÉRCZY KÁROLY. Madách Imre emlékezete.

SZÁSZ KÁROLY. Emlékezés apámra. GYULAI PÁL. Egy anya.

SZIGLIGETI EDE. Gaal József emlékezete.

ZICHY A. Fáy Gusztáv halála felett. SZIGLIGETI EDE. Egressy Gábor emlékezete.

FÁBIÁN GÁBOR. A szatíráról. JÓKAI MÓR. Jósika M. emlékezete.

GYULAI PÁL. Az éji látogatás. VADNAI KÁROLY. A megunt nő.

(Székfoglaló.)

AIGNER LAJOS. Az elégiáról. (Jutalmazott pályamunka.)

ARANY LÁSZLÓ. Elfrida. (Jutalmazott rövid költői elbeszélés.)

IV. kötet (1867/68—1868/69).

SZÁSZ KÁROLY. Egy új amerikai angol költő.

- BARTALUS ISTVÁN. A magyar egyházak zenéje a XVI. s XVII. században. (Székfoglaló.)
- ARANY LÁSZLÓ. Magyar népmeséinkről. (Székfoglaló.)
- SZEBERÉNYI LAJOS. A középkori mystériumok s ezek nyomai a hazai népköltészetben. (Székfoglaló.)
- FRANKENBURG ADOLF. Töredékes észrevételek irodalmi viszonyainkról s a fordításokról. (Székfoglaló.)
- DALMADY GYÖZÖ. Lyrail költemények. (Székfoglaló.)
- SZILÁDY ÁRON. Rokonaink epikája. Kalevippog, Kalevala. (Székfoglaló.)
- ZICHY ANTAL. Bérczy Károly emlékezete.
- DALMADY GYÖZÖ. A szerelemről.
- DUX ADOLF. A színészet mint közügy, különös tekintettel a népszínműre. (Székfoglaló.)
- GYULAI PÁL. A népszerűségről. (Székfoglaló.)
- GREGUSS ÁGOST. Szózat tudósainkhoz.
- ARANY LÁSZLÓ. A szökevények.
- P. SZATHMÁRY KÁROLY. A beszély elmélete. (Jutalmazott értekezés.)
- ZICHY ANTAL. A szónoklatról. (Székfoglaló.)
- HORVÁTH MIHÁLY. Miért meddő korbunkban a művészet? s a történetírás miért termékenyebb remek művekben? (Székfoglaló.)
- ABONYI LAJOS. Egy név, mely tart mától holnapig. (Székfoglaló.)
- GREGUSS GYULA. Határkérdések a szép- és természettudomány között. (Székfoglaló.)
- GYÖRY VILMOS. Három svéd költő.
- KELETI GUSZTÁV. A közkejtárak mint művelődési tényezők. (Székfoglaló.)
- TÁRKÁNYI BÉLA. Klopstock Mesiásából. I. Bevezetés. A frigyeskü. II. A zsidó főtanácsban vád- és védbeszédek Jézus ügyében. (Székfoglaló.)
- LÉVAY JÓZSEF. Emlékbeszéd Tompa Mihály felett.
- SZÁSZ KÁROLY. Öreg karszék.
- HORVÁTH MIHÁLY. Zrínyi Ilona.
- DUX ADOLF. A bohózat elmélete. (Jutalmazott értekezés.)
- SZÁSZ KÁROLY. A gavallér politikuskok. (Jutalmazott szatira.)
- KOMÓCSY JÓZSEF. A nyeglék. (Megdicsért szatira.)
- V. kötet (1869/70).
- DEGRÉ ALAJOS. Emlékbeszéd egy elítélt fölött. (Székfoglaló.)
- SZÁSZ BÉLA. A szabadelvűek. (Székfoglaló.)
- GREGUSS ÁGOST. Greguss Gyuláról.
- DALMADY GYÖZÖ. Találkozás kis fiammal.
- RÁKOSI JENŐ. Szép Ilonka. (Székfoglaló.)
- TORKOS LÁSZLÓ. Esti órák. (Megdicsért tanköltemény.)
- SZIGETI JÓZSEF. Toldi Miklós. (Székfoglaló.)
- VI. kötet (1870/71).
- P. SZATHMÁRY KÁROLY. A regény föladata. (Székfoglaló.)
- SZÁSZ K. Molière-fordításainkról.
- JÓKAI M. A szellem meghamisítása.
- KELETI G. Idősb Markó Károly.
- TÓTH KÁLM. Anyám emlékei. I, II.
- JÓKAI MÓR. A magyar Faust, népmonda Hatvani István debreczeni professzoráról.
- DOBSA LAJOS. Szeretlek.
- NÉVY LÁSZLÓ. A tragédia elmélete. (Jutalmazott pályamunka.)

VII. kötet (1871/72).

- GREGUSS ÁGOST. Kedves halott.
I—V.
- SZIGLIGETI EDE. Szép Szabóné.
I—XL.
- GREGUSS ÁGOST. Mesterség és művészet.
- VULCANU JÓZSEF. A román népköltészetéről. (Székkfogaló.)
- ERDÉLYI JÁNOS! A menekültek. A haza árvái.
- DUX ADOLF. Darwinismus és szépzészet. (Székkfogaló.)
- BARTALUS ISTVÁN. Jelentés magyar népdallamok gyűjtéséről.
- GYULAI PÁL. Emlékbeszéd b. Eötvös József felett.
- JÓKAI MÓR. Az én kortársaim.
- LÉVAY JÓZSEF. Engesztelés.
- NÉVY LÁSZLÓ. A komédia elmélete. (Jutalmazott pályamunka.)

Megjegyzés: A hivatalos közlemények e kötetben a Toldy-ünnepély leírását s az ott tartott előadásokat is magokban foglalják.

VIII. kötet (1872/73).

- FÁBIÁN GÁBOR. Rutilius Claudius Numantianus útleírása, adatokkal a szerzőről.
- SZEBERÉNYI LAJOS. A köninginhofi kézirat, bevezetéssel és jegyzetekkel.
- BARTALUS ISTVÁN. Jelentés magyar népdallamok újabb gyűjtéséről.
- VAJDA JÁNOS. A kárhozat helyén. (Székkfogaló.)
- GREGUSS ÁGOST. A művészet osztályozása.
- VULCANU JÓZSEF. Az árgyesi zárda.
- GYÓRY VILMOS. Két kép.
- SZIGLIGETI E. Másvilági bűnhődés
- GREGUSS ÁGOST. Fölébredvén.
- NÉVY LÁSZLÓ. A drámai középfajok elmélete. (Jutalmazott értekezés.)

A délibábok hőse. (Jutalmazott költői beszély.)

IX. kötet (1873/74).

- FÁY ANDRÁS. Levele Székács Józsefhez önmagáról.
- SZEBERÉNYI L. A grünbergi kézirat.
- BAKSAY SÁNDOR. Választások előtt. (Székkfogaló.)
- SZÉKÁCS J. Horatiusi ódák. I—X.
- GREGUSS ÁGOST. Az æsthetikai érzésekről.
- GARAY JÁNOS. István fhg körútja 1847. Bemutatva Toldy F. által.
- SZÁSZ KÁROLY. Az aesopi meséről.
- GREGUSS ÁGOST. Aesopi mesék. I—XV.
- TOLDY ISTVÁN. Livia, dráma 3 felvonásban. (Székkfogaló.)
- ARANY LÁSZLÓ. A hunok harcza.
- PULSZKY FERENCZ. Adalékok a hazai műtörténelemhez.
- GYULAI PÁL. A selló.
- DALMADY GYÖZÖ. A rémlátók.
- NÉVY LÁSZLÓ. A kecske tragédiája. (Jutalmazott aesopi mese.)
- RÓNAY ISTVÁN. Az állatok megtérése. (Első helyen megdicsért aesopi mese.)
- NÉVY LÁSZLÓ. Modern mesék. I—IX. (Másod helyen megdicsért aesopi mesék.)
- CSALOMJAI. A szegény ember s fiai. (Harmad helyen megdicsért aesopi mese.)

X. kötet (1874/75).

- DUX ADOLF. A komikum lélektana s a nevetés élettana.
- BERCZIK ÁRPÁD. Czakó Zsigmond-ról. (Székkfogaló.)
- PULSZKY FERENCZ. Mikes Kelemen ismeretlen kézíratairól.

PULSZKY FERENCZ. Két középkori olasz művész magyarországi viszonyairól.

GREGUSS ÁGOST. Aesopi mesék. I—XXI.

SZÉKÁCS JÓZSEF. Horatiusi ódák. I—VI.

FÁBIÁN GÁBOR. Tibull egy elégiája.

TOLDY FERENCZ. Kisfaludy Sándor vegyes leveleiről.

TOLDY FERENCZ. Irodalmi társas köreink emlékezete Bessenyeitől Kisfaludy Károly köréig.

SZÁSZ KÁROLY. Jolán.

HENSZLMANN IMRE. Három nemzeti műemlék.

SZÁSZ BÉLA. Látomány.

XI. kötet (1875/76).

HENSZLMANN IMRE. Leonardo da Vinci és a lombard iskola.

HALÁSZ IGNÁCZ és SZILASI MÓRICZ. Kivi Elek Leája, a szerző életrajzával.

SZÉKÁCS JÓZSEF. Goethe Velencei epigrammáiból. I—V.

SZÉKÁCS JÓZSEF. Eredeti epigrammák. I—IX.

SZÁSZ KÁROLY. Goethe Euphrosynéja.

SZABÓ ISTV. Euripidesz Alkesztisze.

GREGUSS ÁGOST. Toldy Ferencz emlékezete.

ZICHY ANTAL. Deák F. halálára.

RÁKOSI JENŐ. Hamlet és Ofélia.

GYULAI P. Szilveszter éjtszakáján.

FEJES ISTVÁN. Egy szép asszony. (Jutalmazott költői beszély.)

SZÁSZ KÁROLY. Toldy Ferencz. (Jutalmazott beszéd.)

NÉVY LÁSZLÓ. Bajza József. (Megdicséért beszéd.)

XII. kötet (1876/77).

FÁBIÁN GÁBOR. Buda haragja, époszi töredék.

BALÁZS SÁNDOR. Vig Samu tanulságos története. (Székfoglaló.)

LEHOCZKY TIVADAR. Magyar-orosz közmondások.

ABAFI LAJOS. Két magyar népballedáról.

FÁBIÁN GÁBOR. Elégia Székács József temetésekor, az ő és Toldy Ferencz emlékezetére.

ABAFI LAJOS. A halhatlanság eszméje a népköltészetben.

SZÁSZ KÁROLY. Kemény Zsigmond emlékezete.

SZÁSZ BÉLA. A szobor, allegoria.

BEÖTHY ZSOLT. Az új család, rajz. (Székfoglaló.)

XIII. kötet (1877/78).

SZÉCSÉN ANT. GRÓF. Századunk egy nagy emberéről. (Székfoglaló.)

DUX ADOLF. Steinacker Gusztáv emlékezete.

ÁGAI ADOLF. Alsözgi történet. (Székfoglaló.)

GYULAI PÁL. Kriza J. emlékezete.

ARANY JÁNOS. Tetemre hívás.

SZÉCSÉN ANTAL GRÓF. Dante.

XIV. kötet. (1878/79).

ZSILINSZKY MIHÁLY. Ferenczy István szobrász.

IFJ. ÁBRÁNYI KORNÉL. Költemények. (Székfoglaló.)

I. Valentin hercegnő apródja.

II. Szerencse.

GYÖRÝ VILMOS. Spanyol népmesék, mondások és rejtvények.

GR. ZICHY GÉZA. Költemények. (Székfoglaló.)

I. Az anya karácsonyfája.

II. Az angyal-ember.

GYULAI PÁL. Emlékbeszéd Szigligeti felett.

SZÁSZ KÁROLY. Szép-élet. (Kalobiotika.)

ÁGAI ADOLF. Monsieur Polydor.

GREGUSS ÁGOST. A lakatosok.

XV. kötet (1879/1880).

SZILÁGYI ISTVÁN. Gr. Teleki József verseiből.

HEGEDŰS ISTVÁN. Euripides és Goethe Iphigeniája.

DUX ADOLF. Kisfaludy Károly levele Csapó Dánielhez.

CSIKY GERGELY. Az angol Bánkbán.

CSIKY G. Mukányi. (Székfoglaló.)

BACHAT DÁNIEL. Szladkovics András Detvan című költeménye.

GYÖRY VILMOS. Székács József emlékezete.

LÉVAY JÓZSEF. A muzsák bosszúja.

ABONYI LAJOS. Az újjas mándli.

ARANY JÁNOS. Éjféli párba.

XVI. kötet (1880/81).

SZABÓ ISTVÁN. Christodoros kép- és szoboresarnoka.

IMRE SÁNDOR. A dal nyelvéről. (Székfoglaló.)

TÓTH LŐRINCZ. Ötven epigramm, xénia s életkép.

GYÖRY VILMOS. Virgin Szényijének ismertetése.

Dr. HEINRICH GUSZTÁV. Fanni hagyományainak eredetéről.

RÁKOSI JENŐ. Toldy István emléke.

SZÁSZ KÁROLY. Gondolj reám, ha nem leszek.

GRÓF SZÉCSEN A. Kisfaludy Sándor.

GYULAI PÁL. Szilágyi és Hajmási.

XVII. kötet (1881/82).

KONT IGNÁCZ. Euripides.

GYÖRY VILMOS. Calderon emlékezete.

SZÁSZ KÁROLY. Óda Calderonhoz.

STURM ALBERT. A Nibelungok Buda halálában. (Székfoglaló.)

TÓTH SÁNDOR. Erdély szász népepika.

VADNAI KÁROLY. Tóth Kálmán emlékezete.

SZÁSZ KÁROLY. Bálban.

BERCZIK ÁRPÁD. A fehér rókák.

IFJ. ÁBRÁNYI KORNÉL. Dajkamese.

ÁGAI ADOLF. Magyar női típusok.

RADÓ ANTAL. Byron Larája. (Jutalmazott műfordítás.)

FIÓK KÁROLY. Firdúsi Szohrábja. (Megdicsért műfordítás.)

XVIII. kötet (1882/83.)

STURM ALBERT. Dux Adolf emlékezete.

MIKSZÁTH KÁLMÁN. A brézói ludak. (Székfoglaló.)

KISFALUDY SÁNDOR naplója.

ENDRŐDI SÁNDOR. A homályban. (Székfoglaló.)

BARTALUS ISTVÁN. A népdalok egyetemes gyűjteményének folytatása.

SZABÓ ISTVÁN. Szemelvények a görög anthológiából.

P. THEWREWK EMIL. A Vergiliusnak tulajdonított kisebb költemények. 1. Fűves gombóc. 2. Csaplárné.

SZÁSZ KÁROLY. Lukács Móríc emlékezete.

DALMADY Győző. Elégiák. 1. Ismerős táj. 2. Egykor és most.

ZICHY ANTAL. Zichy Károlyné sz. Seilern Crescentia grófné megjegyzései a Hitelre.

BAKSAY SÁNDOR. Babet.

XIX. kötet (1885).

HEINRICH GUSZTÁV. A műfordítás elméletéhez. (Székfoglaló.)

TÓTH LŐRINCZ. Emlékezés Szemere Miklósról.

TÓTH LŐRINCZ. Majláth Györgyről.
 MARKOVICS SÁNDOR. Mordvin dalok.
 GYULAI PÁL. Arany János emlékezete.
 LÉVAY JÓZSEF. Arany János emlékezete. (Óda.)
 PAULAY EDE. Drámairodalmunk a nemzeti színház megnyitása óta. (Székfoglaló.)
 DR. SZINNYEI JÓZSEF. A finn irodalom története.
 BARTÓK LAJOS. Barangolás. (Székfoglaló.)
 BEÖTHY ZSOLT. Greguss Ágost emlékezete.
 SZÁSZ BÉLA. A halottak törvénszéke.
 MIKSZÁTH KÁLMÁN. A becsületbíró-ság előtt.
 GYULAI PÁL. Gyümölcsösben.

XX. kötet (1884/85).

HENSZLMANN IMRE. A képzőművészetek fejlődése.
 VARGHA GYULA. Műfordítások Schiller költeményeiből (székfoglaló).
 VADNAI KÁROLY. Az örök láng.
 SZÁSZ KÁROLY. Egy percznyi csönd.
 KELETI GUSZTÁV. Monumentális festészetünkről.
 MÁRKI SÁNDOR. Monaci krónikája Kis Károly megöletéséről.
 SZŰTS MIKLÓS. Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Jutalmazott pályamunka.)
 BABICS KÁLMÁN. Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Megdicéért pályamunka.)

XXI. kötet (1875/77).

ÁBRÁNYI EMIL. Koldus. (Székfoglaló.)
 VADNAI KÁROLY. Czuczor rabláncza.
 BAKSAY SÁNDOR. Dömötör Jánosról. Emlékbeszéd.
 SZÁSZ KÁROLY. Szemere Pál emlékezete.

VARGHA GYULA. Rákóczi temetése. Költemény.
 BERCZIK ÁRPÁD. Ügyetlen udvarló. Beszély.
 SOMLÓ SÁNDOR. Az apród.
 PONORI THEWREWK EMIL: Mutatványok a Görög Anthológiából. (Székfoglaló.)
 DR. RUZSICSKA KÁLMÁN. Hartmann és Shakspere Juliája.
 DR. BERKESZI ISTVÁN. Barcsay levelei Radvánszky Jánoshoz és feleségéhez.
 JALAVA ALMBERG ANTAL. Egy epizód a Kalevalából.
 NÉGYESY LÁSZLÓ. A magyar verselmélet kritikai története.
 LÉVAY JÓZSEF. Látogatók. Költemény.
 BEÖTHY ZSOLT. Kovács Pál emlékezete.
 BAKSAY SÁNDOR. Homér Iliaszából.
 MIKSZÁTH KÁLMÁN. A hajlékonyabb ág. Beszély.

XXII. kötet (1887/88).

DR. VÁCZY JÁNOS. Tompa Iyra allegoriái.
 BERCZIK ÁRPÁD. Győry Vilmos emlékezete.
 PÉTERFY JENŐ. A tragédiáról. (Székfoglaló.)
 PULSZKY FERENCZ. Emlékbeszéd Ipolyi Arnold felett.
 BRASSAI SÁMUEL. Miképp hallgassanak a fiatalok a költőkre? (Fordítmány Plutarchosból.)
 JANCsó BENEDEK. Turgenyev Iván.
 VÉRTESI ARNOLD. Az asszony. (Székfoglaló.)
 ALEXI GYÖRGY. Utazásom az oláhok közt.
 ZICHY ANTAL. A nagyzásról. Szatira.
 ÁGAI ADOLF. A megvénülés.
 VARGHA GYULA. Egy falusi temetőben.
 PÉTERFY JENŐ. Arany János epikai töredékei.

RUDNYÁNSZKY GYULA. Levél egy színigazgatóhoz. (Jutalmazott tanköltemény.)

DÖMÖTÖR PÁL. A dal. (Megdicsért tanköltemény.)

XXIII. kötet (1888/89).

BAYER JÓZSEF. Shakspearei nyomok irodalmunkban és a magyar színészet műsorán 1790—1837. (Székfoglaló.) — I. Kazinczy Ferencz Hamlet-fordítása. — II. Shakspearei drámák és előadók.

KECSKEMÉTI LIPÓT. A paradicsom a középkori zsidó költészetben. — Bevezetés. — A spanyol-zsidó költészet Édene. — Az olasz iskola Edene. — Az Eden berendezése. Sátrak. — Az Éden lakói. Az őskor üdvözültjei. — Az Eden-lakók erényeik szerint. Typusok. — Humor az Édenben.

RADÓ ANTAL. Ginevra. Ariosto Örjögő Lórántjából.

STURM ALBERT. Ring Mihály emlékezete.

HORVÁTH BOLDIZSÁR. Költemények. (Székfoglaló.) — I. Egy kriminális bírónak. — II. A halálhoz.

Gróf SZÉCSEN ANTAL. Rafael.

SZÁSZ KÁROLY Svájci út (költemény).

VADNAY KÁROLY. Emlékezés Sárosy Gyulára.

ABRÁNYI EMIL. A hajnal ellen (költemény).

XXIV. kötet (1889/90).

VÁRADI ANTAL. Krisztus az alvilágban. (Székfoglaló.)

MAILAND OSZKÁR. Az oláh népköltészet fő vonásai. (Jelentés.)

HADZSICS ANTAL. Zmáj-Jovanovics János.

HERMANN ANTAL. Újabb adalékok a Szilágyi és Hajmási-féle témához. GYULAI PÁL. Báró Kemény Zsigmond sírjánál. Költemény.

DEGRÉ ALAJOS. Az utolsó jurátus. Beszély.

ENDRÓDI SÁNDOR. Diadal. Költemény. ZICHY ANTAL. Gróf Széchenyi István külföldi utazásából.

ÁBRÁNYI EMIL. A monológ ellen. (Pályanyertes monológ.)

CSENGERI JÁNOS. Iphigenia Taurisban. Goethe drámája. (Megdicsért műfordítás.)

XXV. kötet (1890/91).

MAILAND OSZKÁR. Újabb adatok az oláh népköltészetéhez.

HANUSZ ISTVÁN. Magyar virág, magyar fa.

SZÁSZ KÁROLY. Emlékezés Tompa Mihályra, arczképe előtt.

DALMADY GYÖZÖ. Erdélyben, két költemény. — I. Mátyás szülőháza. — II. Jelszó.

VADNAY KÁROLY. Hymen, novella.

LÉVAY JÓZSEF. A vén diófa, költemény.

XXVI. kötet (1891/92).

HADZSICS ANTAL. A szerb színészet Magyarországon.

TÓTH LŐRINCZ. Emlékezések a Kisfaludy-Társaság keletkezésének idejére.

SZABÓ KÁROLY. Euripides Elektrája.

RADÓ ANTAL. Izabella (Ariosto Örjögő Lóránt-jából.)

TÓTH LŐRINCZ. Distichonok.

SZÁSZ KÁROLY. Drága föld.

RÁKOSI JENŐ. A nemzeti génusz.

BARTÓK LAJOS. A hős özvegye.

SZIGETI JÓZSEF. A táblabíró intendáns.

XXVII. kötet (1892/93).

- STURM ALBERT. Pachler Faust emlékezete.
- TÓTH LŐRINCZ. Jubiláris visszaemlékezések.
- BRASSAI SÁMUEL. Gorgias, Plato dialógusa.
- VÁRADI ANTAL. Az Úr ítélt.
- VADNAI KÁROLY. Gazsi.
- GYULAI PÁL. Télen.
- JÓKAI MÓR. Rút leányok asyluma.
- VÁRADI ANTAL. Aeschylus Oresteiaja.

XXVIII. kötet (1893/94).

- ABONYI LAJOS. P. Szathmáry Károly emlékezete.
- HEGEDŰS ISTVÁN. Janus Pannonius. (Székfoglaló.)
- VADNAI KÁROLY. Csiky Gergely emlékezete. [mény.]
- VARGHA GYULA. Dunaparton, költő.
- HERCZEG FERENCZ. Két ember, elbeszélés. (Székfoglaló.)
- KOZMA ANDOR. Csinált virág, szatíra. (Székfoglaló.)

XXIX. kötet (1894/95).

- LEDERER IGNÁCZ. Az Edda Helgi dalaiból (ó-izlandiból).
- TÓTH LŐRINCZ. Emlékezések a Kisfaludy-Társaság első elnökére, báró Jósika Miklósról.
- VADNAI KÁROLY. A magyar Shakespeare-kiadás pártfogójáról, (emlékezés Tomoriról).
- SZÁSZ KÁROLY. A költőhöz.
- GRÓF APPONYI ALBERT. Aesthetika és politika, művész és államférfi. (Székfoglaló.)
- ENDRŐDI SÁNDOR. Tündérek.

XXX. kötet (1895/96).

- ZICHY ANTAL. Kölesey Ferencz emléke.

- HEGEDŰS ISTVÁN. Beszéd Beöthy László komáromi szülőháza előtt.
- RADÓ ANTAL. Egy új olasz költő. (Székfoglaló.)
- JAKAB ÖDÖN. Költemények. (Székfoglaló.)
- JAKAB ÖDÖN. Egy kolostor templomában. (Költemény.)
- ÁGAI ADOLF. Utazás Pestről Budapestre.
- KOZMA ANDOR. Virágének. (Költemény.)
- HERCZEG FERENCZ. Márta.
- BAKSAY SÁNDOR. Az Iliász IV. éneke. (Műfordítás.)
- VÁRADI ANTAL. Stella maris. (Költemény.) [szély.]
- BÉKÁSSY HELÉN. Ilonka. (Verses be-

XXXI. kötet (1896/97).

- SZÁSZ KÁROLY. Kisfaludy Sándor emléke.
- HEGEDŰS ISTVÁN. Beszéd a losonczi Kármán-ünnepen.
- GYULAI PÁL. Beszéd a szücsii Bajza-ünnepen.
- LÉVAY JÓZSEF. Beszéd a sárospataki Tompa-ünnepen.
- VARGHA GYULA. Beszéd a szombat-helyi Berzsenyi-ünnepen.
- VARGHA GYULA. Ezer év (Költemény.)
- SZEBESTYÉN GYULA. A magyarok eredetének mondája.
- JAKAB ÖDÖN. A honfoglalók. (Költemény.)
- DÓCZY LAJOS. Az Ellinór című vígjáték III. felvonásából. (Székfoglaló.)
- SZÜRY DÉNES. Shakespeare-ről. (Székfoglaló.)
- SZARVAS GÁBOR. A fordítás elvei.
- SZARVAS GÁBOR. Az Iliászból. (Fordítás prózában.)
- ENDRŐDI SÁNDOR. Nansen. (Költemény.)

BEÖTHY ZSOLT. Erdélyi János műbölcsélete.

LÉVAY JÓZSEF. A két öreg. (Költemény.)

BERCZIK ÁRPÁD. A miniszterjelölt.

VARGHA GYULA. A boszúló kard. (Operaszöveg.)

ALEXANDER BERNÁT. Dialógus a művészetéről.

XXXII. kötet (1897/98).

GR. APPONYI ALBERT. gr. Desseffy Aurél emlékezete.

JAKAB ÖDÖN. Beszéd a nagykarolyi Kölese-ünnepen.

JAKAB ÖDÖN. Beszéd a hajdú-hadházi Földy-ünnepen.

RÁKOSI VIKTOR. Szoborügy a Sárre-ten. (Székfoglaló.)

VADNAY KÁROLY. Emlékbeszéd Degré Alajos fölött.

MAILAND OSZKÁR. Az oláh néphit és népköltészet jellemző vonásai.

RÁKOSI JENŐ. Ars poetika. (Költemény.)

VADNAY KÁROLY. Szigligeti arcképe előtt.

VARGHA GYULA. Az országháza. (Költemény.)

HERCZEG FERENCZ. A vérszerződés.

VÉRTESY JENŐ. Tarnócziné. (Költői beszély.)

XXXIII. kötet (1898/99).

BEÖTHY ZSOLT. Csató Pál emlékezete.

HEGEDŰS ISTVÁN. Beszéd a pápai Vajda Péter-ünnepen.

SOMLÓ SÁNDOR. A szerelem című verses tragédia I. felvonása. (Székfoglaló.)

BÁRSONY ISTVÁN. Az igazi Zahraj.

VADNAY KÁROLY. Zichy Antal emlékezete.

FARNOS DEZSŐ. Goethe utolsó két szerelme.

KOZMA ANDOR. Arany László emlékezete.

GYULAI PÁL. Az év végén. (Költemény.)

ÁBRÁNYI EMIL. Szerelem. (Költemény.)

MIKSZÁTH KÁLMÁN. A rokon.

BODROGI LAJOS. Ezüst tálak.

XXXIV. kötet (1899/1900).

HEGEDŰS ISTVÁN. Vajda Péter emlékezete.

BEÖTHY ZSOLT. Beszéd a nyiregyházi Bessenyei-ünnepen.

GYULAI PÁL. Beszéd Pálffy Albert gyulai szülőháza előtt.

GYULAI PÁL. Beszéd a nagyszalontai Arany-múzeum megnyitásakor.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Költemények. (Székfoglaló.)

HEGEDŰS ISTVÁN. Emlékbeszéd Szász Béla felett.

JÁNOSI GUSZTÁV. A szamaritánus asszony, Rostandtól. (Műfordítás, székfoglaló.)

VARGHA GYULA. Abonyi Lajos emlékezete.

HEGEDŰS ISTVÁN. Achilleion. (Költemény.)

BERZEVICZY ALBERT. A szirének házájában. (Székfoglaló.)

KOZMA ANDOR. Katonák. (Költemény.)

BÁRSONY ISTVÁN. Nyílik a rózsabimbó.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Költemények.

SZENTESSY GYULA. A verebek. (Költői elbeszélés.)

XXXV. kötet (1900/1901).

RADÓ ANTAL. A nemzeti szellem Dantéban.

VÁRADI ANTAL. Mindörökké. (Költemény.)

HERCZEG FERENCZ. A vízesöpp lakói.

GR. ZICHY GÉZA. Az anya álma. (Költemény.)

RÁKOSI VIKTOR. Horák úr.
 P. THEWREWK EMIL. Kis János emlékezete.
 BEÖTHY ZSOLT. Beszéd a váci-utczai Vörösmarty-emléktábla fölavatásakor.
 BERZEVICZY ALBERT. Vörösmarty és a magyar nemzeti politika.
 RÁKOSI JENŐ. Vörösmarty mint epikus.
 VARGHA GYULA. Vörösmarty mint lyrikus.
 KOZMA ANDOR. Vörösmarty. (Költemény.)
 VARGHA GYULA. Vörösmarty-óda.
 RIEDL FRIGYES. Péterfy Jenő. (Székfoglaló.)
 ALEXANDER BERNÁT. Ofélia. (Székfoglaló.)
 BENEDEK ELEK. A második foglalás. (Székfoglaló.)
 VADNAI KÁROLY. Czuczor Gergely emléke.
 IMRE LAJOS. Imre Sándor életrajzához.
 VÁRDAI BÉLA. Vida Jeromos poetikája. (Műfordítás, bevezető tanulmányokkal.)

XXXVI. kötet (1901/1902).

ALEXANDER BERNÁT. Shakespeare és Katona.
 SZABOLCSKA MIHÁLY. Költemények.
 MIKSZÁTH KÁLMÁN. A kétszeres lenygel.
 BALLA MIKLÓS. Rútacska. (Költemény.)
 HEINRICH GUSZTÁV. Schedius Lajos emlékezete.
 SZANA TAMÁS. A modern tájkép. (Székfoglaló.)
 PEKÁR GYULA. Az elmulasztott pilanat. (Székfoglaló.)
 BEÖTHY ZSOLT. Kazinczy szabadelása.

BEÖTHY ZSOLT. Jubileumi beszéd Tóth Lőrinczről.
 JAKAB ÖDÖN. Egy régi költőhöz. (Költemény.)
 VARGHA GYULA. Tóth Lőrinczhez. (Költemény.)
 BERZEVICZY ALBERT. Beszéd a Péterfy-síremlék felavatásakor.

XXXVII. kötet (1902/1903).

DALMADY GYÖZÖ. Temető mellett robogó vonat. (Költemény.)
 BERZEVICZY ALBERT. Horváth Bol ditsár emlékezete.
 JAKAB ÖDÖN. Hogyne szeretnék. (Költemény.)
 BERCZIK ÁRPÁD. A nagy utazó.
 HEGEDŰS ISTVÁN. Ifj. Péczely József emlékezete.
 ÁBRÁNYI EMIL. Hugo Victor.
 SZÁSZ KÁROLY. Hugo Victor költeményeiből: Salamon és Sophokles éneke Salamisnál. (Műfordítás.)
 FRÓK KÁROLY. Dasarátha halála. (Műfordítás, székfoglaló.)
 HEGEDŰS ISTVÁN. Egy olasz költő Mátyás királyhoz.
 ALEXANDER BERNÁT. Fadrusz Mátyás-szobra.
 HAJÓS IZSÓ. Magali, részlet Mistral Mireio-jából. (Műfordítás.)
 HEGEDŰS ISTVÁN. Tolnai Lajos ravatalánál.
 VARGHA GYULA. Vadnay Károly ravatalánál.
 VARGHA GYULA. Kelety Gusztáv ravatalánál.
 ÁBRÁNYI EMIL. Bartók Lajos ravatalánál.
 ZEMPLENI ÁRPÁD. Wesselényi-óda.

XXXVIII. kötet (1903/1904).

ENDRÓDI SÁNDOR. Contra Festa. (Költemény.)

ALEXANDER BERNÁT. Shakespeare jellemalkotó művészete.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Költemények.

AMBRUS ZOLTÁN. Szent Szerafin megterése.

FERENCZI ZOLTÁN. Kelmenfi László emlékezete.

GÁRDONYI GÉZA. A falu. (Két költemény, székfoglaló.)

AMBRUS ZOLTÁN. Bartók Lajos. (Székfoglaló.)

FERENCZI ZOLTÁN. Petőfi jelszava. (Székfoglaló.)

VISZOTA GYULA. Kisfaludy Károly hagyatéka.

BEÖTHY ZSOLT. Tóth Lőrincz ravatalánál.

JAKAB ÖDÖN. Tolnai Lajos emlékezete.

LAMPÉRTH GÉZA. Deák Ferencz emlékezete. (Óda.)

XXXIX. kötet (1904/1905).

KOZMA ANDOR. Csokonaihoz. (Költemény.)

FERENCZI ZOLTÁN. Csokonai emlékezete.

PEKÁR GYULA. Csokonai vőlegény.

NÉGYESSY LÁSZLÓ. Bajza József emlékezete. (Székfoglaló.)

CSENGERI JÁNOS. Euripides Hippolytosa. (Székfoglaló.)

RADÓ ANTAL. Petrarca emlékezete.

HEGEDŰS ISTVÁN. Arezzói emlékek.

FIÓK KÁROLY. Hitopadesa. (Műfordítás.)

P. THEWREWK EMIL. A magyar Homér-fordítás.

VISZOTA GYULA. Kisfaludy Károly mint hirlapíró.

BEÖTHY ZSOLT. Bajza Józsefről.

BEÖTHY ZSOLT. Jókai ravatalánál.

BEÖTHY ZSOLT. Jovanovics János ravatalánál.

NÉGYESSY LÁSZLÓ. Helmeczy Mihály emlékezete.

GÁBOR ANDOR. Mistral Mirëio-ja. (Műfordítás.)

XL. kötet (1905/1906).

BEÖTHY ZSOLT. Vadnai Károly emlékezete.

BÁRD MIKLÓS. Ősz. (Költemény.)

FRANKÓI VILMOS. Mária magyar királyleány Nápolyban.

VÁRADI ANTAL. Isten. (Költemény.)

VÉRTESEI ARNOLD. A Gombos Elekék története.

KOZMA ANDOR. Garay János emlékezete.

BERZEVICZY ALBERT. Jókairól.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Jókai. (Költemény.)

BEÖTHY ZSOLT. Jókai emlékezete.

VARGHA GYULA. Toldy Ferenczhez. (Költemény.)

NÉGYESSY LÁSZLÓ. Toldy Ferencz emlékezete.

BEÖTHY ZSOLT. Schillerről.

HEGEDŰS ISTVÁN. Schiller-ünnepen. (Költemény.)

DÓCZY LAJOS. Epilog Schiller Harang-jához. (Műford. Goetheből.)

HEGEDŰS ISTVÁN. Értekezés Schesaeus Keresztélyről és Schesaeus De capto Zigetho cz. költeményének műfordítása.

BEÖTHY ZSOLT. Szász Károly ravatalánál.

ENDRÓDI SÁNDOR. Vajda János emlékezete.

FERENCZI ZOLTÁN. Beszéd a sümegi Szegedy Róza-ünnepen.

HEGEDŰS ISTVÁN. Beszéd Jókairól, az eperjesi Széchenyi-kör ünnepén.

XLI. kötet (1906/1907).

ENDRÓDI SÁNDOR. Fel a porból! (Költemény.)

ALEXANDER BERNÁT. Világirodalom.
VARGHA GYULA. A szalkai diadal.
(Költemény.)

BERCZIK ÁRPÁD. Arany! (Vígjáték-
részlet.)

BEÖTHY ZSOLT. A kuruczvilág köl-
tészétéről.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Rákócziék. (Köl-
temény-sorozat.)

RIEDL FRIGYES. II. Rákóczi Ferencz
és a képzőművészetek.

ÁBRÁNYI EMIL. Kuruczok királya.
(Énekek Tökölyről.)

ALEXANDER BERNÁT. Magyar philo-
sophia Rodostóban.

JAKAB ÖDÖN. Rákóczi jön. (Költe-
mény.)

HARASZTI GYULA. Corneille Poly-
eucteje. (Székfoglaló.)

SEBŐK ZSIGMOND. A pesti diák.
(Székfoglaló.)

BERZEVICZY ALBERT. Emlékbeszéd
Kelety Gusztávról.

BERCZIK ÁRPÁD. Nagy Ignác emlé-
kezete.

KISS ISTVÁN. Magyar Philosophia.
(1730.)

FERENCZI ZOLTÁN. Beszéd Balassi
Bálintról Híbbén.

BERZEVICZY ALBERT. Beszéd Gre-
guss Ágostról, az eperjesi Szé-
chenyi-körben.

XLII. kötet (1907/1908).

BERZEVICZY ALBERT. Pulszky Ferencz
emlékezete.

ÁBRÁNYI EMIL. Levél Gyulai Pálhoz.
(Költemény.)

HERCZEG FERENCZ. Mese.

JAKAB ÖDÖN. A Róza útja. (Költe-
mény.)

BEÖTHY ZSOLT. Vörösmarty Mihály
emlékezete.

RADÓ ANTAL. Carducci emléke.

KOZMA ANDOR. Látomány. (Költe-
mény.)

BAROS GYULA. Kazinczy Ferencz és
Radvánszky Teréz.

BEÖTHY ZSOLT. Emlékezés Arany
Jánosra.

RIEDL FRIGYES. Emlékezés Greguss
Ágostra.

ZEMPLÉNI ÁRPÁD. Boszú. (Költe-
mény.)

BERZEVICZY ALBERT. Báró Eötvös
Józsefről.

XLIII. kötet (1908/1909).

BEÖTHY ZSOLT. Szász Károly emlé-
kezete.

KOZMA ANDOR. Terzinák Szász Károly
emlékére. (Költemény.)

SEBŐK ZSIGMOND. Bajcsányi de
aedem.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Költemények.
VÁRADI ANTAL. Egressy Gábor em-
lékezete.

CSENGERI JÁNOS. Bevezetés Goethe
Torquato Tassójához és e színmű
műfordítása.

JÁNOSI GUSZTÁV. Milton Jánosról.

HEGEDŰS ISTVÁN. Szana Tamás ra-
vatalánál.

VARGHA GYULA. Sturm Albert rava-
talanál.

XLIV. kötet (1909/1910).

HEGEDŰS ISTVÁN. Széchenyi ga-
lambja. (Költemény.)

NÉGYESY LÁSZLÓ. A magyar költé-
szet eredete.

SZABOLCSKA MIHÁLY. Dalok hazulról.
(Költemények.)

MIKSZÁTH KÁLMÁN. A rekeszek.

BEÖTHY ZSOLT. Gyulai Pál emléke-
zete.

BERZEVICZY ALBERT. Kazinczy * Fe-
rencz emlékezete.

BEÖTHY ZSOLT. Ferenczy István emlékezete.	és irodalom Franciaországban. (Levelező tagsági székfoglaló.)
KOZMA ANDOR. Fadrusz-rapszódia. (Költemény.)	ROHONYI GYULA. Műfordítások szerb költőkből, bevezetésekkel.
HEGEDŰS ISTVÁN. Két szicíliai ifjú legendája. (Műfordítással Luciliusból és Claudianusból.)	VARGHA GYULA. Szüry Dénes ravatalánál.
KONT IGNÁCZ. A magyar történelem	BEÖTHY ZSOLT. Gyulai Pál ravatalánál.

163. Betűrendes név- és tárgymutató a Kisfaludy-Társaság Évkönyveinek lapjaihoz. (Régi folyam I—VI. kötet; Új folyam I—XL. kötet.) Egybeállította TETZEL LŐRINCZ. 1907.

Összesen 369 kötet és önálló füzet.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG MÉG KAPHATÓ KIADVÁNYAI.

I. A Franklin-Társulatnál:

- AESCHYLOS Oresteiaja. Fordította CSÉNGERY JÁNOS. 2. kiadás.
Fűzve K 3.20, vászonkötésben K 4.40
- ALEXANDER BERNÁT. Shakespeare Hamletje.
Fűzve K 6.—, vászonkötésben K 8.—
- Anthologia a XIX. század francia lyrájából.
I. kötet. Fűzve K 3.50, vászonkötésben K 5.—
II. kötet. Fűzve K 3.—, vászonkötésben K 4.50
- ARIOSTO Őrjöngő Lorántja. Az éposz legértékesebb részei. Fordította,
Ariosto-ról szóló tanulmányjal bevezette s jegyzetekkel ellátta
RADÓ ANTAL. Két kötet. Fűzve K 8.—, félbőr-kötésben K 10.—
- ÁRVIZKÖNYV. Szeged javára. Szerkeszti SZÁSZ KÁROLY. K 8.—
- BAYER JÓZSEF. Shakespeare drámái hazánkban. A vallás- és közokt.
miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-
Bizottsága. Két kötet. Fűzve K 18.—
- BÁNÓCZI JÓZSEF. Kisfaludy Károly és munkái. Kisfaludy Károly arcz-
képével. Két kötet. Fűzve K 9.60, vászonkötésben K 11.20
- BURNS RÓBERT költeményei. Fordította LÉVAY JÓZSEF. A költő arcz-
képével. Fűzve K 6.—, vászonkötésben K 7.20
- BYRON LORD. Kain. Mysterium. Fordította GYÖRY ILONA.
Fűzve K 2.—, vászonkötésben K 3.20
- CRAIK (Miss Dinah M. Mulock). Garland lelkész leánya. Fordította
VÉGH ÁRTHUR. Fűzve K 2.80, vászonkötésben K 4.—
- CSATÓ PÁL szépirodalmi munkái. Az író arczképével és életrajzával.
Fűzve K 7.20, vászonkötésben K 8.—
- CSIKY GERGELY. Két szerelem. Szomorújáték 3 felvonásban. A Magyar
Tud. Akadémia a gróf Teleki-alapítványból száz arannyal jutal-
mazta. Fűzve K 1.60, vászonkötésben K 2.40
- ELIOT GEORGE. Romola. Regény három könyvben. Angolból fordította
PATAKI BÉLA. Három kötet. Fűzve K 10.—, vászonkötésben K 13.—

- ERDÉLYI JÁNOS. Pályák és pálmák.
Fűzve K 6.—, vászonkötésben K 7.20
- Tanulmányok.
Fűzve K 6.—, vászonkötésben K 7.20
- EURIPIDES. A kyklops. Satyrdráma. Fordította CSIKY GERGELY.
Fűzve K —.80
- FERENCZI ZOLTÁN. Petőfi Sándor életrajza. 3 kötet.
Fűzve K 13.—, vászonkötésben K 16.—, félbőr-kötésben K 20.—
- FIELDING HENRIK. Jones Tamás, a talált gyerek. Fordította SZÜRY DÉNES.
I. kötet. Fűzve K 5.—, vászonkötésben K 6.60
II. kötet fűzve K 5.40, vászonkötésben K 7.—
III. kötet fűzve K 6.60, vászonkötésben K 8.—
- FIRDŰSZI Sahnaméjából. Szijavus. Perzsából fordította RADÓ ANTAL.
Fűzve K 2.40, vászonkötésben K 3.60
- Sahnaméjából. Zál és Rudabé. Perzsából fordította RADÓ ANTAL.
Fűzve K 1.40, vászonkötésben K 2.40
- GOETHE. Hermann és Dorottya. Az eredeti vermértékben fordította
LEHR ALBERT. Fűzve K 1.50, vászonkötésben K 2.20
- GOBINEAU GRÓF. A renaissance. Történelmi jelenetek. Fordította, elő-
szóval és jegyzetekkel ellátta SZÉKELY ISTVÁN. I. kötet: Savonarola. —
Cesare Borgia. Fűzve K 3.—, vászonkötésben K 4.50
II. kötet: II. Julius. — X. Leo. — Michelangelo.
Fűzve K 3.—, vászonkötésben K 4.50
- GONCOURT EDMOND. A Zenganno-fivérek. Fordította SZÜRY DÉNES.
Fűzve K 2.40, vászonkötésben K 3.60
- HARASZTI GYULA. A francia lyrai költészet fejlődése.
Fűzve K 2.—, vászonkötésben K 3.50
- Molière élete és művei. Két kötet.
Fűzve K 9.—, vászonkötésben K 12.—
- IMRE SÁNDOR. A néphumor a magyar irodalomban.
Fűzve K 2.—, vászonkötésben K 2.80
- Irodalmi tanulmányok. Két kötet.
Fűzve L 9.—, vászonkötésben K 12.—
- KALIDÁSZ. Sakuntala. Hindu dráma. Fordította FIÓK KÁROLY.
Fűzve K 2.80, vászonkötésben K 4.—
- KELETI GUSZTÁV. Művészeti dolgozatok.
Fűzve K 8.—, vászonkötésben K 9.60
- KEMÉNY ZSIGMOND összes beszélei. Két kötet. K 7.20
- KIELLAND L. SÁNDOR. Garman és Worse. Fordította RITOÓK EMMA.
Fűzve K 3.80, vászonkötésben K 5.40
- KRIZA JÁNOS költeményei. Összegyűjtötte KOVÁCS JÁNOS.
Fűzve K 2.—, vászonkötésben K 3.20

- KUDRUN. Hósköltemény. Középfelnémetből fordította KÖRÖS ENDRE.
Fűzve K 4.80
- LÉVAY JÓZSEF újabb költeményei.
Fűzve K 3.20, vászonkötésben K 5.—
- A múzsa búcsúja. Költemények.
Fűzve K 4.—, vászonkötésben K6. —
- LONGFELLOW költeményeiből. Makkabeus Judás, Pandora és kisebb költemények. Fordította SZÁSZ BÉLA.
Fűzve K 2.80, vászonkötésben K 4.—
- LUKÁCS MÓRICZ munkái. Összegyűjtötte és kiadta GYULAI PÁL.
Két kötet K 12.—
- MÉSZÁROS GYULA DR. Török költők. K 4.—
- MEYER KONRÁD FERDINÁND. A szent. Történelmi elbeszélés. Fordította PÉTERFY JENŐ.
Kötve. K 3.—
- MOORE TAMÁS. Lalla Roukh. Keleti regé. Angolból fordította LEHR ZS.
Fűzve K 3.20, vászonkötésben K 4.—
- PÁLFY ALBERT. Egy mérnök regénye. Regény. Két kötet.
Fűzve K 6.—, egy vászonkötetbe kötve K 7.20
- PÉTERFY JENŐ összegyűjtött munkái. A Kaszelik-alapítványból kiadja a Kisfaludy-Társaság. Három kötet.
Fűzve K 14.—, vászonkötésben K 18.50
- RADÓ ANTAL. A fordítás művészete.
Fűzve K 2.40, vászonkötésben K 3.50
- SALAMON FERENCZ. Dramaturgiai dolgozatok. A Kaszelik-alapítványból.
Két kötet. Fűzve K 14.—, vászonkötésben K 17.40
- SEBESTYÉN GYULA. A magyar honfoglalás mondái. Millenniumi díjjal jutalmazott pályamű. Két kötet.
Fűzve K 12.—, vászonkötésben K 15.20
- Svéd költőkből. Fordította GYÓRY VILMOS.
Fűzve K 4.80, vászonkötésben K 5.60
- TAINÉ H. La Fontaine. Fordította GEÖCZE SAROLTA. A verses idézeteket fordította ZEMPLENI ÁRPÁD.
Fűzve K 4.—, vászonkötésben K 6.—
- TENNYSON ALFRÉD Király-idylljei. Fordította és bevezette SZÁSZ KÁROLY.
Fűzve K 5.—, vászonkötésben K 6.—
- VADNAI KÁROLY. Irodalmi emlékek.
Fűzve K 6.—, vászonkötésben K 7.60
- Elbeszélések. Fűzve K 4.—, vászonkötésben K 5.60

Gyűjteményes vállalatok.

A Kisfaludy-Társaság évlapjai. (Uj folyam.)

5. kötet	K 3.—	25. kötet (1890) kötve	K 2.—
6. " "	" 3.—	26. " (1891) " "	" 3.—
7. " "	" 4.—	27. " (1892) " "	" 5.—
8. " "	" 4.—	28. " (193) " "	" 2.—
9. " "	" 4.—	29. " (1894) " "	" 3.—
10. " "	" 3.—	30. " (1895) " "	" 3.—
11. " "	" 4.—	31. " (1896/7) " "	" 3.20
12. " "	" 3.—	32. " (1897/8) " "	" 2.—
13. " "	" 3.—	33. " (1898/9) " "	" 3.—
14. " "	" 3.—	34. " (1899/900) kötve	" 2.—
15. " (1879) kötve	" 6.—	35. " (1900/1) vászonkötés	5.—
16. " (1880) " "	" 4.—	36. " (1901/2) " "	5.—
17. " (1881) " "	" 6.—	37. " (1902/3) " "	2.—
18. " (1882) " "	" 5.—	38. " (1903/4) " "	3.—
19. " (1883) " "	" 6.—	39. " (1904/5) " "	7.—
20. " (1884) " "	" 4.—	40. " (1905/6) " "	3.20
21. " (1885/6) " "	" 5.—	41. " (1906/7) " "	4.—
22. " (1887) " "	" 4.—	42. " (1907/8) " "	2.60
23. " (1888) " "	" 3.—	43. " (1908/9) " "	4.—
24. " (1889) " "	" 3.—	44. " (1909/10) " "	3.20

Betűrendes név- és tárgymutató a Kisfaludy-Társaság Évlapjaihoz (az Uj Folyam 40. kötetéig).

Költők és írók. Életrajzok a költészet és irodalom köréből. Szerkeszti *Ferenczi Zoltán*. Egy-egy kötet diszes arczképes kartonkötésben K 2.50

Arany János. Szinnyei Ferencztől.

Csokonai. Ferenczi Zoltántól.

Dante. Radó Antaltól.

Homeros. Csengeri Jánostól.

Kazinczy Ferencz. Váczy Jánostól.

Kisfaludy Sándor. Császár Elemértől.

Mikszáth Kálmán. Várdai Bélától.

Musset Alfréd. König Györgytől.

Petrarca. Katona Lajostól.

II. Az Athenaeum r.-társaságnál :

A Magyar Népköltési Gyűjtemény új folyamából a III—X. kötet, egyenkint 6 koronáért. (Tartalmuk részletezve e kötet 238. lapján.) A két első kötet elfogyott.

CERVANTES. Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha. Fordította s bevezette GYÖRY VILMOS. I—IV. kötet. Ára 20.— K.

III. A Kilián-féle könyvkereskedő czégnél :

Magyar Shakespeare-Tár. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-Bizottsága. I—III. kötet (1908—1910.) Tartalmuk részletezve e kötet 243. lapján. Egy kötet fűzve 6.— K.

STATE OF NEW YORK

IN SENATE
January 15, 1891

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
FOR THE YEAR 1890

ALBANY:

